

Зоран Петровић Пироћанац

ГЕОПОЛИТИКА ХРАНЕ

(Битна развојна компонента друштва у XXI столећу)

Београд, октобар 2008

Књигу посвећујем оцу Миливоју, оличењу радности и животне упорности

Пролегомена: Од Платона до Амартиа Сена

Животни век данас је онај наших дедова и бака, тј. оних који су се у свом детињству хранили (и градили сопствени капитал-здравље), не као данас, већ знатно једноставније, старински, традиционално. Када ништа није било спремно, узимало би се јаје и кромпир, или супа од неколико поврћа, уместо што данас вадимо из замрзивача производ накрцан машћу, шећером и адитивима.

Погледајмо статистике о леукемијама и канцерима код деце, који су у експлозији последњих деценија. Зашто порицати да превише елаборисани производи који долазе из агро-алиментарне индустрије, садрже токсичне хемијске производе. Адитиви, конзерванси, емулзије, или агенси текстуре, толики производи стижу нам из хемијске индустрије а канцерогени су, штетни по нервни систем, и по људску плодност, поред осталог.

Узмимо потом за пример и гојазност и холестерол. У САД, у земљи шамиону индустрије хране (а притом је готово немогуће пронаћи обичан хлеб у продавницама), су одавно израчунали, да се не исплати систематски лечити гојазност. Добро ухрањено становништво, статистички је поуздано, мање се сукобљава. Филозофи, агрономи, економисти, увек су то схватили. Реч је углавном била о томе да се спозна како производити достатну храну и допремати је највећем могућем броју људи. У ствару, од Античког доба, алиментарна равнотежа је непрестано кидана. Глади у периодима несташнице хране врве историјом. Зашто?

Најразличитије интерпретације су излагане, и оне се ослањају на демографију, неразвијеност, или економске неједнакости. За Аристотела (384-322 п. н. е) је неједнакост у природном поректу ствари. Друштвена неједнакост је само одсјај природних неједнакости, говорио је Аристотел. Таква теза је дуго правдала ропство. Далеко је античко доба од тога да осуди то експлоатисање човека. Катон Старији, државник из 3. и 2. века п. н. е. , сматрао је да та експлоатација омогућује да се прекине са поликултуром ауто-потрошње и да фаворизује пољопривредну специјализацију, која је економски рационалнија. Такав систем омогућује зараду производњом за слободно тржиште. Век касније, Вароин, адвокат полиграф, тумачи како робовласничка имања (латифундије) фаворизују економски напредак и богаћење. Већа производња? Да ли стварно могу да се увећају жетве? То је питање староставно.

Већ су Колумелус, агроном из првог века п. н. е. , а и песник Лукреције, закључивали да се интензификовањем култура исцрпљују природни ресурси земље. Кулумелус је сматрао да недостатност производње делом долази због лошег управљања радном снагом. Он се, сходно времену, залагао да робови повећају производњу тако што ће се специјализовати. Плиније Старији, натуралистички писац првог века, предлагао је различите начине веће производње. Указивао је на лоше стране велике пољопривредне експлоатације, и сматрао је како је социјално и економски

профитабилније да се фаворизују ситни сељаци који диверсификују културе. Ова теза о природним неједнакостима је дуго живела и изазивала сиромаштво и неухрањеност, од Средњег века, до Француске револуције.

У 19. столећу, либерализам и теорија „невидљиве руке“ Адама Смита, која најбоље уређује интересе произвођача и потрошача, надахњују ортодоксне економисте. Глад тада постаје технички проблем који може да се реши ослобађањем тржишта система цена. Ти економисти сматрају како су ресурси dostatни, а технике кадре да обезбеде задовољење алиментарних потреба. Увећавањем пољопривредне производње, доћи ће се до више прихода и додатака храни, којима ће моћи да се тргује на тржишту. На крају ће економски раст елиминисати сиромаштво. Али, неједнакости остају, по њима, неопходно зло: стимулишуће су за економију, и одржаваће неопходну потражњу за експанзију тржишта. У 18. веку су физиократи показали да је земља први извор богатства и да треба интензификовати пољопривреду. Превише је људи на планети! Таква идеја да увећање становништва доводи у опасност опстајање света, рођена је крајем 18. века, са радовима Малтуса (1766-1834). Констатујући да ће се популација удвостручавати сваких 25 година, енглески економиста је опомињао да обрадиве површине неће моћи да се шире истим ритмом. Зато је предлагао вољно смањивање рађања. Два века касније, његову теорију преузима Римски Клуб, за који експоненцијални раст становништва и потреба само може да деградира природну околину и да увећава цене хране, изазивајући глад.¹

То је аларм који потом преузима савремени нео-малтузијанизам (крајем Седамдесетих). Његове присталице су се питале колико људи може разумно да издржи Земља, уз западни начин живота и производње. Нео-малтузијанизам закључује да такав модел прети људској средини, па је потребна контрола рађања, очување ресурса и смањивање потрошње у индустријализованим земљама.² Данас економиста Лестер Браун сматра: „Ми се хранимо на уштрб наше деце“. Све указује да је неумитан нагли и неконтролисани пад производње, упозорава Браун, а то је резултат арчења земље, воде и промене климе везане за загревање планете. „Бићемо у алиментарној оскудици 2010“, алармирао је пре неколико година Браун, сматрајући оптимизам ФАО и Светске банке тим поводом, „потпуно нереалним“. Јер, 90 милиона нових уста планете годишње, може да се нахрани само смањењем калоријске порције других. Сам технички напредак неће моћи да преокрене ову тенденцију, убеђен је Лестер Браун. Биолошка пољопривреда, највећи мировни покрет света

Одмах недвосмислено кажимо: истинска пољопривреда је само биолошка пољопривреда. Сви проблеми хране наше цивилизације су прерасли у геополитичке огромне тешкоће савременог света и често застрашујуће перспективе у очима

---

¹ Римски клуб, „Стоп расту“, 1971.

² Martine Padilla CIHEAM/IAM de Montpellier, UMR MOISA Jean-Louis Rastoin, École nationale supérieure agronomique de Montpellier, Bénédicte Oberti Montpellier.

футуристичких аналитичара управо због извитоперавања бити ове виталне човекове делатности. Енциклопедија *Википедија* дефинише биолошку пољопривреду као „специфичан пољопривредни производни систем који за циљ има истраживање квалитетног пољопривредног производа који поштују природне екосистеме. Он фаворизује рециклирање органских материја, ротацију култура и биолошку борбу, која не допушта коришћење синтетичких хемијских производа како би се избегли проблеми здравља код потрошача.“³

Појам *биолошка пољопривреда* је и плеоназам, јер, логички, не постоји неболошка пољопривреда. Овај израз се појављује у широј употреби Педесетих година прошлог столећа, наспрам појма интензивне или продуктивистичке производње, назване и хемијском, због коришћења ентраната, тј. синтетичких производа (гнојива, фитосанитарних производа, пестицида, хербицида, инсектицида или фунгицида). Данас имамо и биодинамичку пољопривреду, која врло прецизно узима у обзир сезонске циклусе, лунарни циклус, и планетарне циклусе, како би се увећао принос култура и омогућио развој природним и ефикаснијим начином.⁴

На европском нивоу, прво уређивање биолошке пољопривреде ступило је на снагу 1992⁵, а у 1999 су дошла правила производње, етикетирања и инспекције у области узгоја.⁶

Основна правила Европе говоре да је забрањено користити хемијска гнојива, синтетичке пестициде или хербициде. Једнако је забрањено и коришћење генетски модификованих организама. ЕУ такође фаворизује и штити производе биолошке пољопривреде маркама и логотиповима. Оваква производња ужива и добијање финансијске помоћи, што укључује и помоћ у инвестирању у њу. Међутим, различите су помоћи за конверзију у здраву производњу унутар ЕУ. Аустрија даје сељацима 450 евра, што је више од Француске, где је држава одвојила 350 евра по хектару. Та помоћ се даје на пет година. Од 2009 се очекује нова регулентација Европе по овом питању. У мају 2007, одржана је Конференција ОУН/ФАО о биолошкој пољопривреди и безбедности исхране. Закључено је да на светској разини, биолошка пољопривреда, ако је подржана политичком вољом, може:

-да доприноси безбедности исхране, јер су и богате земље једнако у опасности од кризе фосилних енергија, климатских промена и извесних слабости ланца исхране :

---

3 Видети енциклопедију „Википедија“ на Интернету

4 Као значајна пољопривредна земља ЕУ, Француска у 2007, има тек 2% корисне пољопривредне површине са биолошком пољопривредом. Такође има 11. 640 произвођача здраве хране. А потрошња здраве хране расте 10% годишње од 1999, па представља већ 1,56 милијарди еура у 2005, док потражња конвенционалне хране расте тек 3,6% годишње. По подацима: Agence française pour le développement et la promotion de l'agriculture biologique.

5 Règlement n° 2092/91

6 Règlement n° 1804/1999

-да ублажи утицаје нових проблема (климатских промена, захваљујући побољшаној фиксацији угљен диоксида за тло, као и бољој отпорности) ;

- да ојача хидро безбедност (квалитет воде, мања потреба за наводњавањем, рестаурација хумусности тла, бољи приноси у случају хидро-стреса због климатских колебања.) ;

-да заштити агробiodиверситет и да гарантује његово трајно коришћење ; -да ојача нутрициону достатност (повећана диверсификација богатијих биолошких намирница у микронутривентима) ;

-да стимулише рурални развој (у зонама где је једини избор радна снага, захваљујући локалним ресурсима и знањима.

Из перспективе политичке економије, органско фармерство може се сматрати за социјални контра-покрет. Рођено је из кризе Другог режима хране⁷ и део је рођења новог и трећег режима хране у Осамдесетим. Правила и регулације органског фармерства су алтернативне мере које покушавају да се боре са растућим притисцима за више капитал-акумулација: како нитрата у води, тако и ескалирајућих проблема добробити животиња и сигурности хране; уништавањем и маргинализовањем фарми, пејзажа и култура руралне производње.

У новом програму хране еволуирајући начини потрошње хране биће важни у стварању нових социјалних и економских простора за производњу органске хране⁸ Већ деценијама је Запад суочен са еколошким питањима попут: кризе нитрата, загађивања обала испуштеном нафтом, одбијањем нуклеарки. Француска грађанска иницијатива, Асоцијација *Вода и реке Бретање*, тражи „обесхрабрујуће опорезивање на нитрате, фосфате и пестициде“, као и на стокирање воде. На скупу Гренел, у околини Париза, коме су присуствовали и министри Саркозијеве владе, било је индикативних предлога мера: смањење брзине на путевима, смањивање коришћења пестицида за 50%.⁹ Скупу се обратио и министар Жан-Луј Борло: „Треба прекинути са хипокризијом. За одржавање биолошког без хемијских производа и без ГМО. Развој био-пољопривреде и поштивање њене свеске обавеза-посебно оног који је задала себи Француска- јесу највећи адути за нутрициони и санитарни квалитет намирница, за животну средину и очување природних ресурса“. ¹⁰ Да би се спасла биолошка пољопривреда, потребно је да се она појави као неопходна за свакога и да се свако осети директно прозваним за сопствену заштиту и развој. Таква исхрана

---

7 По класификацији пољопривредних епоха света, Други период, енгл. The second food regime, обухвата послератни период опоравка човечанства од Другог светског рата а траје од 1945. до 1970. године.

8 Француска држава, притиснута све жешћим грађанским акцијама, обећава да ће смањити коришћење фитосанитарних производа и удвостручити ,и утростручити чак, површине под биолошком пољопривредом.

9 Гренел природне средине (Grenelle de l'environnement) у Паризу, октобар 2007. Видети сајт : Attac France.

10 На скупу Гренел природне средине у Паризу, октобар 2007.

мора најпре да буде свима доступна, она никако не сме да буде резервисана само за друштвену елиту и повлашћене. Узмимо само детаљ звани био храна у школским кантинама. Акција за њено успостављање је снажни симбол, који би могао да постане подуга за позитивне мере за био пољопривреду. Француска *Група пројекат Био* има тако за циљ промоцију био-пољопривреде као алтернативног производног система у односу на интензивну загађујућу пољопривреду, као и промовисање био-исхране, која је најбоља за здравље- без хемије, без нутримената.¹¹

Био-производња подразумева и потпуно другачији начин узгајања стоке, живине и свиња. Многи активисти за заштиту животиња директно су оптуживали пољопривредне компаније за узгајање животиња „на фашистички, конц-логорски начин“, у коме су животиње патиле све време до убијања за потребе прерађивачке индустрије.

Пример успешног деловања грађанских иницијатива на компаније за производњу хране, на пример, виђен је у САД. Медији у САД помињали су својевремено пољопривредну компанију Smithfield Foods из САД, која гаји свиње на 187 фарми, у 8 америчких држава. У акцији хуманизовања производње најавили су замену металних обора великим фармама, на којима ће свиње боравити у групама, што омогућује већу мобилност животиња.¹² Њихову акцију похвалили су активисти за добробит животиња: „Ово је можда најважнији тренутак у животињској добробити у сектору агробизниса у 50 година“, рекао је извесни г. Пасел, председник *Хуманог друштва САД*.

То је огромна разлика у односу на дугогодишњу праксу узгоја у којој свиње, током три године живота, нису могле ни да се окрену у уским оборима.

Исто тако, јунад је била осуђена на простор од две стопе ширине, током 4 месеца, а онда су животиње убијане. А квочке су проводиле око годину дана лежући јаја у „батеријским крлеткама“ - где није било ни простора да размахну крилима, пре но што су такође клане. Занимљива је и пракса у индустрији пилећег меса у Канади, која се убрзано свуда напушта враћањем на био-производњу. Пилићи типа „бројлер“ добијали су својевремено просечно о. 75 квадратне стопе простора, а носиле су осуђене на вечите батеријске крлетке, величине 12 са 18 стопа, где су држане по три коке носиле. Ти простори-робијашнице често су крцати до врха, у зградама у којима држе десетине, каткад и на стотине хиљада кокошака.¹³

---

¹¹ Видети на Интернету: Maria Pelletier, Objectif Bio 2007, 02/07/2007.

¹² Ово је веома значајан показатељ, јер је реч о великој компанији. Она је имала приход од 11,4 милијарди долара у 2006. години, и узгајала је 14 милиона свиња, а процесуирала је 27 милиона крмача у свињске производе, држећи 26% америчког тржишта свињског меса.

¹³ Видети еколошгички канадски сајт: Farm Folk-City Folk.

„Опасна“ коприва и налети хране-отрова

У Француској се десио несвакидашњи „напад државе на коприву“, као и на природне производе кућних башти. Једног дана, закључују многи заговорници биобпољопривреде у Француској и широм света, могуће је и да се потпуно забрани кућно вртларство. А то због „бактериолошких опасности“, због „социолошких ризика“, или због „нелојалне конкуренције пољопривреде“, како то објашњавају власти. Грађани су се у Француској већ супротставили намери државе да елиминише старе вртларске варијетете. Они се одлучно опиру и ширењу генетских химера у повртњацима. Анкете показују да 80 одсто Француза не жели монструозну храну у свом тањиру.

Активиста еколошке групе *Kokopelli*, Бернар Бертран, у свом оглашавању на сајту групе, помињао је хроничара хортикултура који је дигао свој глас на француском Радију *France Inter*, реагујући на декрет из јула 2006, који је спречавао да се француским слушаоцима радија нуде рецепти за природно поступање у вртovima и на балконској земљи (sic!). Водитељу емисије је забрањено да својим слушаоцима и даље даје рецепте који ће им помоћи да природно обрађују своје мале вртове и балконе. Забрањује се, дакле, да се говори како листићи папрати удаљују купусове гусенице. Забрањује се да се дају рецепти о екстракту коприве, који се назива гнојиво.

У коментару невероватног документа који има натруха ружне и забрињавајуће будућности човечанства, активиста Бернар Бертран тумачи: „Забрањено је да се каже како врела вода представља добро средство против корова у лејицама. Забрањено је да се да рецепт о екстракту коприве, познатом вековима. Забрана да се пружају, било каквим начином, рецепти за израду природних не-хомологизованих производа, сама чињеница да се о томе говори, доноси казну од 2 године затвора и 75.000 евра глобе.“¹⁴

Десило се да су већ 31. 08. 2006 власти за за Репресију превара и службе заштите вегетације (полиција за биљке) интервенисале у дому Ерика Петијоа, познатог стручњака пејзажисте и познаваоца природног биља, коаутора дела „Копривино гнојиво“. Претрес је трајао пуних 6 сати. Запленили су му све списе и рецепте о природном лечењу, документе и компјутерске податке, чак одузели и дивље биљке које је демонстрирао на својим курсевима. Ерику Петијоу је забрањено да држи предавања о природним рецептима који нису убележени у медицинске званичне приручнике, а забранили су му и да током својих стажева скупља дивље биљке.

Дакле, само зато што помаже људима да не забораве древна знања о биљкама кој е човеку олакшавају живот. Екологиста Бертран, који припада фронту одбране здраве исхране у Француској, пита: „Како француске власти хоће то да наметну? Системом видео камера? Ставарањем телефонске линије које нагоне грађане да цинкаре суграђане за сваку сумњиву кофу у суседовом врту? А истовремено је овај

¹⁴ Видети сајт: www.kokopelli.asso.fr/actu/new_news.cgi

цинизам власти праћен намером владе да смањи за 50% ризике везане за употребу пестицида.

Иза свега је чињеница да у савременом свету мултинационалке хране представљају једини закон. Државе би морале да заштите грађане од јединог истинског тероризма: алиментарног тероризма, који се као гангрена шири планетом. Човечанство је талац шачице мултинационалки које све разарају: здравље људи и животиња, воде, тла, ваздух, инсекте, птице. . То су *биоцидарне мултинационалке*, и оне контролишу и семење и хемију, и окрећу пољопривреду искључиво у своју корист.

Човечанство одумире под налетима хране-отрова. Од канцера у Француској умире 150. 000 особа годишње, и највише од оваквих отрова. Пољопривреда и наша околина одумиру због отрова коришћених у пољопривреди. Француска је трећи светски потрошач инсектицида, фунгицида и хербицида. Француска је у потпуности затровала своје водне изворе. Према институту ИФЕН, 96% површинских вода, и 61% подземних, загађене су пестицидима. Човек контаминира тла, ово контаминира воде, а воде Човека. То је и злочин против природе и против људске цивилизације. Пољопривредни Титаник управо тоне у океан њихових таштина, али притом све повлачи за собом. Криминална мафија ових мултинационалки разара Живот. А француска држава притом напада гнојиво коприве.

Хоће ли француска држава, поред осталог, да забрани супу од коприве, која је једна од намирница са највећим концентратом антиоксиданата и може се готово сматрати природним леком у погледу великог дела савремене исхране која је потпуно лишена снага живота.“ И Бертран на крају отворено оптужује систем и његову званичну науку: „Наше акције треба да омогуће будућим генерацијама да туже, за злочине против човечанства, садашње научнике и људе који одлучују. Ови лабораторијски терористи неће моћи да дају аргументе како су грешили из незнања: они свесно граде, на ушрб већине у свету, основе будуће алиментарне диктатуре. Вандана Шива је изјавила да је демократија будућности демократија хране. Ми позивамо све врталаре Француске да призводе сок од коприве у својим вртovima у здравље вашег поврћа! Ослободимо хумус!“¹⁵

Британска Колумбија једе Био

Храна је све опаснија. Питање је шта све иде у оно што савремени човек поједе. Критичари индустрије хране кажу да цена здравља јефтине хране може да буде превисока. Херб Барболи, некадашњи челник грађанског канадског покрета Деведесетих, *Farm Folk- City Folk*, сматрао је да је „храна у Британској Колумбији најздравија и најбезбеднија у Северној Америци“. У средини која љубоморно чува здраву храну и у којој је свест потрошача изузетно висока, констатује се да „конвенционална индустрија хране и органски произвођачи, као и истраживачи, екологисти и нутриционисти, сматрају да нема великих конфликтних ситуација“.

¹⁵ Видети: http://www.kokopelli.asso.fr/actu/new_news.cgi

Ипак, већ годинама Канађани пазе на храну која евентуално није прошла инспекцију, а стиже из иностранства, или пак на увозно воће које је посипано спрејом забрањеним у Канади. Не заборављају се ни антибиотици, нити хормони раста код стоке. Нема кризе у снабдевању храном, али има нездравих тенденција, неких чак опасних. Но, за нас су канадске расправе о храни занимљиве пре свега као мера за ниво који тек треба достићи, јер попут многих европских, чак и најразвијенијих земаља, наши балкански стандарди и у овом домену су знатно испод оних који важе у Канади, пре свега у Британској Колумбији.

Канађани данас, тврде њихови стручњаци, једу јефтинију и бољу храну од већине других нација света. Према покрету Farm Folk- City Folk, Канађани су трошили крајем протеклог столећа, 14% свог дохотка на исхрану, што је био најнижи проценат на читавој планети. Они су, тврдили су, светски шампиони у јефтиној храни. Барболи има једноставно објашњење за ниску ставку за исхрану: „Због трошкова становања, аутомобила и других ствари, који су толико високи у области Вакувера, људи ће више штедети новац за артикле попут хране, тамо где могу да имају некакву контролу“.

Али, јефтина храна, упркос напорима здравствених власти, не значи обавезно и добра храна. Под сумњу се најпре увек ставља стока, свиње и пилићи, то јест храна којом се узгајају, а потом и средина у којој расту. Поучени и застрашени енглеском сточном катастрофом („луде краве“), у Канади су од тог доба више захтевали забрану храњења стоке састојцима произведеним од делова животиња. Захтевана је и забрана коришћења хормона раста и преписивање антибиотика животињама.

Своје заплашено становништво канадске власти су успеле да умире доказима да се код њих не увози никаква говедина из било које земље у којој је болест „лудих крава“ била регистрована. У Британској Колумбији се, међутим, зна да је нешто стоке храњено месом и храном прављеном од животињских костију, пре свега од стоке и свиња. То је имало функцију додатка протеина како би се повећао раст.

Одговорни у индустрији пилетине тврдили су да су пилићи добијали само храну у којој је било рибељег меса. Нутрициониста-консултант из Ванкувера, Џејн Торнтвејт, је јавно изразила своју забринутост: „Употреба делова животиња за храну другим животињама је сумњива ствар, зато што је неприродна. Има превише питања на које немамо одговоре, пре свега како се болест преноси са животиње на животињу да бисмо овако ризиковали нашу безбедност исхране.“

Антибиотици који се користе у прихрањивању, као и хормони раста за животиње, или хемијске супстанце коришћене у узгајању сточне хране, такође су врло контроверзни. По једној теорији, ове хемијске супстанце постају концентрисаније када пређу из ланца хране у људе. Истраживаћи их повезују са канцером, срчаним обољењима и

другим болестима људи. Осим поменутих пошести, у свету се користи застрашујућа лепеза од око 100 хемијских супстанци у индустрији воћа и поврћа.¹⁶

Провинцијска влада Британске Колумбије, која је под сталним притисцима еколошки врло просвећеног становништва, остварила је својевремено иницијативу, заједно са индустријом, која је названа Интегрално управљање болестима (IPM). Програмом је постигнута елиминација аутоматског хемијског прскања неких усева, укључујући кромпир, шаргарепе, лук, салату и јабуке. Програм је проширен и на јагоде и омогућује непрестану контролу пољопривреде, а селективно одобрава прскање само када штете од неке болести изгледају да ће прећи издрживи ниво.

У Британској Колумбији се хвале да су у индустрији стаклених башти, која снабдева становништво сопственим парадајзом, краставцем и паприком, потпуно елиминисали хемијско прскање. Алтернатива коју примењују назива се биолошка контрола болести. Она подразумева бенигне бубице које уништавају малигне бубице-гласи популарно објашњење тог метода. Инспекција хране која се увози у Британску Колумбију подразумева 2. 200 тестова годишње, на воћу и поврћу, кажу званичници. Строги федерални инспектори тиме морају да покрију готово 65% хране која је увозна. Инспекцијска контрола показују да тек 2% увозних, и 1% домаћих производа крше ограничења о хемијским резидуима у производима.¹⁷ Што се тиче меса, провинцијска влада тврди да потпуно проверава чак 98% меса које се продаје у Британској Колумбији.

У читавој расправи, наравно, избија у први план економска димензија проблема. Фармери који се баве производњом органске говедине, или органских пилића, тврде да су њихови производи здравији, јер хране своје животиње органском храном, без антибиотика или хормона раста. А зато што су усеви без хемијских фертисаната или пестицида, опет се може рећи да су им производи здравији од „Каргилових“, на пример. Код ових фармера животиње и биљке третирају се природније, јер говеда нису накрцана у шталама, а кокошке трчкају на отвореном, уместо да их непрестано држе у клеткама. Воће и поврће се беру када су зрели и најхранљивији, уместо када су још незрели, хиљадама миља одатле, а онда убацивани на бродове и у Канади вештачки дозревају помоћу етиленског гаса.

Пољопривреда Британске Колумбије не може да се утркује са огромним, интензивним агробизнисом у САД и земљама са јефтенијом радом снагом. Једини спас за потрошаче је зато чињеница да је храна која је одгајана и посејана у Британској Колумбији, свежија, здравија и хранљивија, и да је због тога вреднија

---

¹⁶ Амерички фармери памука троше око 600 милиона долара годишње на пестициде. Сваке године троши се у САД преко 10 милијарди долара на пестициде.

¹⁷ Левичарски критичари канадских владиних података тврдили су често да су потпуно погрешне бројке о броју тестова хране који се врше годишње. Врло обазриво, када их медији притерају у ћошак, стручњаци ће ипак међу сумњиве увозне артикле поменути воћку киви са Њу Зеланда, зелене папричице из Мексика и САД, и грожђе из Чилеа.

него алтернатива- увозна храна. Нова пољопривреда: за одржање био, без хемијских производа, без ГМО

Агенда стратегијског истраживања за науке биљног намерава да више прибегава биљкама које би могле да замене хемијске производе и фосилна горива, гарантујући тако алиментарну безбедност будућих генерација. Узгој захтева 50 пута више обрадивих терена него пољопривреда за еквивалент хране. Земља која је све више обрађивана хемијским производима, осиромашује, слој хумуса јој се стањује, а произвођачи додају све више хемијских производа. Земљиште се лагано претвара у пустиње.

У трећем свету се читави делови шума уништавају за стварање нових култура. Пример Костарике је најснажнији: слој хумуса је тамо толико танушан да се испости за 5 година, а онда следи дезертификација после 2-3 године. То је иначе убрзани модел за исте процесе који се дешавају и у умереним географским просторима. Онда човек отме нових неколико хектара од шума и све почиње поново. Тако се најдиректније оштећују плаућа планете-шуме.

Трећи свет у све већој мери намењује своје обрадиве површине за узгој намењен богатим земљама, док локално становништво умире често од глади, јер нема довољно житарица неопходних за исхрану. А мултинационалке напуштају опустошене крајеве и остављају их очајним локалним становницима, када заврше експлоатисање. На ово треба додати загађење изазвано огромном количином енергије коришћене у разним етапама производње, хлађења и транспорта производа.

Бројни и сложени проблеми погађају ваздух, воду, тло, подземне зоне, шуму, фауну, флору, људске животе који од тога зависе. Решење је, међутим, једноставно: смањити потрошњу меса, стакленика, мање користити аутомобил, машине за прање веша, користити обновљиве енергије, итд. Има око два и по пута више гаса са ефектом стаклене баште у нашој храни него што се испусти из ауспуха нашег ауто! Ефекат стаклене баште није само у угљен- моноксиду, већ и у метану (CH_4) и протоксиду азота (N_2O), који су одговорни за готово 1/3 емитовања гаса са ефектом стакленика, када се све сакупи. Пољопривреда је највећи извор ових гасова. Стручњаци на крају наглашавају- најважнији је садржај нашег тањира.¹⁸ Треба променити навике у исхрани и тако бисмо најлакше допринели смањењу емитовања штетних гасова у атмосферу. Најпре треба смањити потрошњу црвеног меса, највише говедине и јагњетине¹⁹ Потрошња локалних производа такође смањује емитовање гасова изазваних транспортом камионом и авионом.

Све више су јавно присутна и размишљања стручњака о садашњој фази мондијализације, и улози исхране и агропољопривредних фирми, као и о социо-просторном рекомпоновању које изазива. Има ли то питање још увек значење,

---

18 Видети на сајту: Terre Vivante. Клод Обер (Claude Aubert) је суоснивач ове НВО.

19 Израчунато је да једење 1кг јагњетине или телетине једнако доприноси ефекту стаклене баште као и возња аутомобила током 200км!

када се пољопривреда сматра еколошким питањем? Расправља се и о њеним пејзажним квалитетима, њеним способностима да загади тло и воде. Шта остаје од етике исхране у расправама о ГМО и ризицима у исхрани ?

Развој биолошке пољопривреде и поштовање њених правила су највећи адути за хранљиви и санитарни квалитет намирница, за околину и очување природних ресурса. Међутим, Европска комисија доводи у питање основе биолошке пољопривреде предлогом ревизије европских правила о биолошком. То може да се квалификује и регресијом у односу на постојеће законодавство. Опасност је у евентуалној дозволи коришћења хемијских супстанци, синтетичких пестицида и интраната насталих од ГМО. Опасност су и загађења биолошких производа од ових организама, толерисаних до 0,9%. Онда ће на ред доћи и систем етикета које показују референцу за био на производу.²⁰ Француска јавност спада међу најватреније у одбрани био. Од Владе се тражи да се држи мишљења Европског парламента који саветује стриктно дефинисање биолошких производа, као и жеље потрошача да једу здраву биолошку храну која чува околину. Тотално се одбијају адитиви и пестициди у производима.²¹

Грађанске иницијативе хоризонталних структура сматрају како не треба попустити пред потрошачким друштвом усредсређеним на алиментарни тероризам, који је нескривено усмерен против интереса грађана. Глобално људи данас једу мало и недовољно да би покрили све своје потребе у микронутријентима. Индустрijske фирме произвођачи ГМО, сматрају да њихови производи представљају шансу за становништва жртве глади која се често јавља у неким регионима планете. Оне гарантују највише приносе у житарицама, захваљујући нарочито заштитама које доносе инсектициди и пестициди имплантирани у гене семена. То омогућује, тврде те компаније, значајно смањење тзв. неопходног разливања по традиционалним културама.

Присталице биолошке пољопривреде говоре о ризицима од њиховог распрскавања по културама. А власници поља одбијају да им се сетве етикетају као ГМО. Осим проблема правне природе (интелектуално власништво, културе контаминирани због блискости, патентирања живих организама) научници су се умешали у свађе око нове пољопривреде. Истраживања показују да нове технологије ипак не доносе обећани рај обогатених житарица, или чудотворних приноса.

Примери из Аргентине говоре супротно: тло је постало непогодно за друге културе због концентрације инсектицида и пестицида из биљака и због повећаног расејавања хербицида, са акумулацијама ових производа у ланцу исхране. Јављају се и

---

²⁰ Зато су француски активисти организација одбране био-производа жестоко захтевали од своје владе да на гласању 11 и 12. јуна 2007 у Европском савету, буде чврсто на позицији одржања биолошке пољопривреде.

²¹ Видети: „Pour le maintien de la bio, sans produits chimiques et sans OGM“, Демонстрације у Бриселу под називом „Спасимо био“ („Sauvons la bio“, 11.06.2007.)

здравствени проблеми пољопривредника изложених расејавањима ових производа, ишчезавање малих имања, трка за рентабилност монокултуре соје ширењем ка новим зонама, после дефорестације савана и прастарих шума.

Колико хране за цео свет?

Први податак који се тиче светске хране јесте способност планете да произведе храну. Од 130,5 милиона км² чврсте земље, дакле изузимајући језера и водотокове, 49,6 милиона је посвећено пољопривреди. Од тога 34,6 милиона са сталним пашњацима, а 15 милиона са различитим типовима култура: повременим на 13,7 милиона км², и сталним, попут воћњака или винограда на 1,3 милиона км².

Индустријска пољопривреда против човечанства

Уништавање Југа и „борба против уговора о слободној размени и за интеграцију народа“

Процес којим су комунална земља (*commons*) и људи који је користе били инкорпорисани у економију новца, био је основа индустријске пољопривреде и капиталистичког система. У Британији је до овог процеса дошло између 15. и 19. века.²² Рат за земљу је породило индустријску пољопривреду, јер је историја превођења заједничке земље у приватну, заправо историја обезбјевања. „Стварање империја и држава, бизнис конгломерата и диктатура, били су једино могући преко растакања заједничке имовине и цепкања на фрагменте, у интересу доминантне мањине.

Патуљаста кукуруз за циновску „Зелену револуцију“

Венчање наука и политике које је омогућило Зелену револуцију, сеже у Четрдесете године прошлог века, када су Даниелс, амбасадор САД у Мексику, и Хенри Валас, подпредседник САД, успоставили научну мисију за развој пољопривредне технологије у Мексику. Канцеларија специјалних студија створена је 1943 у окриљу министарства пољопривреде под видом сарадње фондације Рокефелер и мексичке владе.

У 1944. Др Харар, шеф новог програма мексичког истраживања, и Др Хансон, члан *Фондације Рокефелер* у Њујорку, позивају научника Нормана Борлауга да напусти своју истраживачку војну лабораторију *Dumont*, те да преузме истраживачки програм репродукције биљака у Мексику. У 1954. Борлауг са својом екипом ствара „*чудо од биљке*“, истински патуљасту варијацију кукуруза. У 1970. Борлауг добија Нобелову награду за мир, због свог „*великог доприноса стварањем нове светске ситуације у области исхране*“.

Тржишна привреда се проширила пре свега омогућујући држави и трговинским интересима да задобију контролу над територијом коју су традиционално користили и делили међусобно други, и трансформисањем те територије- заједно са самим људима- у потрошне ‚ресурсе‘ за експлоатисање. Само је на овај начин било могуће да се сељаци преобрате у радну снагу за глобалну економију, да замене традиционалну савременом пољопривредом, и да ослободе заједничко власништво над земљом за индустријску економију.²³

Историјски гледано, до појаве агробизниса, производња хране и њених тржишта били су у свету локални. Примена закона преношења наследних карактера на

22 После енглеских побуна, Парламент доноси 1843 Парламентарни Извештај изабраног одбора о радној сиротињи, у коме се пристаје на реформе земље, што је за Круну било знатно боље него да се стропошта у револуцију.

23 Видети: *The Ecologist*, „Whose Common Future: Reclaiming the Commons“, Earthscan, London 1993.

пољопривреду, које је открио калуђер *Грегор Мендел*, отвара пут првим селекцијама варијетета хибридацијом. Мендел објављује 1865. године своја Истраживања о наследности карактера, чији резултати проналазе прву примену десет година касније са „чудотворном пшеницом са дебелом главицом“, *Карла Фривирта*. Пример жита даје слику мере напретка пољопривреде. У Француској је, на пример, 1920. године пожњевено просечно тек 15 квинтала жита по хектару, ништа више него у Средњем веку. Успевала је жетва 1950. године са тек 20 квинтала, а данас је близу 70 квинтала просек, са рекордима чак до 130 квинтала по хектару.²⁴

Тај спектакуларни напредак дугује се техникама класичне селекције, примени знања у наслеђивању карактера, и доприносима биотехнологија у селекцији, уз генерализовање фертилизације, борбе против корова, антипаразитског лечења, и за извесне културе, разумном управљању иригацијом. Ако је механизација пољопривреде омогућила смањивање трошкова, добици у приносу су углавном захваљујући хемији и генетици, у срцу „зелене револуције“. Ова револуција је у пољопривредним политикама слутила нову еру у Европи, еру пољопривреде кадре да храни све више људи. Њен велики допринос, са растом волумена производње и истовременим побољшавањем квалитета, јесте да је довела намирнице до разине цена приступачних највећем делу популација.

Индустријализација која је захватила већину Севера после Другог светског рата, уништила је екологију и ситне фармере на Југу, и названа је цинично напредак. На Југу планете је моделирање највећег дела светских пољопривредних система у ресурсну базу за корпоративне интересе такође цинично крштено развој и помоћ. Тај пољопривредни „развој“ састојао се у хибридном семену високог приноса и у уношењу петрохемије у процес производње. Ова форма капитал-интензивног у пољопривреди Трећег света названа је „Зелена револуција“.

Антонио Борон, угледни мислилац левице који је донедавно председавао *Латино-америчким Саветом друштвених наука (CLACSO)*, написао је пригодан чланак за Шести континентални сусрет борбе против уговора о слободној размени и за интеграцију народа, коју је водио у Хавани. И привукао је пажњу, чак и оболелог Фидела Кастра. Борон пише (а Кастро то тумачи у свом тексту широкој кубанској публици), да када су једном откривена, крајем 19. века, велика лежишта „каменог уља“ у Пенсилванији, и тиме подстакнут развој мотора са унутрашњим сагоревањем, нафта је постала енергетска парадигма 20. столећа. Енергија је замишљена као још једна роба. Као што је Маркс упозоравао, то се не дугује перверзији или осетљивости овог или оног индивидуалног капиталисте, већ процесу гомилања, непрестаној „меркантилизацији“ свих материјалних и симболичких чинилаца друштвеног живота. Меркантилизација се није ограничила на људска бића и ширила се паралелно на Природу. Земља и њени производи, водотокови и планине, шуме и дрво, били су

---

²⁴ Philippe Leduc, *Planète agricole*, coll. Explora, Cité des Sciences et de l'Industrie; Иначе, квинтал је мера од 100 фунти, тј.50кг

предмет необуздане похлепе. „Намирнице нису, разумљиво, измакле овој пакленој динамици. У ствари, капитализам преобраћа у робу све што се дешава у његовом домаћају. Храна је претворена у енергетске производе како би се оспособила за живот ирационалност једне цивилизације која, да би подржала богатство и привилегије неколицине, напада брутално животну средину и еколошке услове који су омогућили појаву живота на Земљи.“²⁵

Тотална вредност извоза хране процењена је од СТО на око 442, 3 милијарде долара у 2000. години. То је тада представљало 9% у светској трговини роба, и 40. 7% светског извоза примарних производа.²⁶ Неколико развијених земаља одговорних за 70% и увоза и извоза доминира овом трговином: САД, Француска, Канада, Холандија, Немачка, Белгија, Шпанија, Велика Британија, Кина, Аустралија, Италија, Бразил, Тајланд, Аргентина, Данска Мексико, Русија.²⁷

Упркос расту глобалне трговине тим производима, највећи део хране се и даље троши тамо где се производи, осим за типичне тропске производе (кафа, кокос, палмино уље, гума). Од укупно произведене пшенице, која је прва у извозу житарица, само 17% глобалне производње се извози. САД, Аустралија и Канада деле 2/3 свеукупног извоза, а готово 80% тога се продаје земљама у развоју. Само 6% укупне производње пиринча се увози, углавном то чине Тајланд, Вијетнам и Кина, а 90% увозе земље у развоју попут Индонезије, Филипина, Бангладеша, Ирана и Бразила. За кафу, напротив, 80% светске производње извозе Бразил, Вијетнам и Колумбија, а увозе је САД и Европа.²⁸

Ефекти мондијализације су посебно опасни у пољопривреди, јер шачица мултинационалки разара пољопривредни систем како би контролисале ланац исхране и све више профитирале. Север спроводи своју превелику пољопривредну производну стратегију ка Југу, а привреде Југа се урушавају. Огроман је алиментарни проток САД и Европе према Трећем свету. Као последица северноамеричког Споразума о слободној размени, пропорција алиментарних производа увезених из Мексика се попео са 20% 1992. године, на 43% 1996.

Осамнаест месеци после потписивања тог споразума, 2. 2 милиона Мексиканаца је изгубило посао, а 40 милиона је запало у екстремно сиромаштво. Како је изјавио Виктор Суарес Карера, председник Националне асоцијације сељака произвођача кукуруза Мексика: „Јести по нижој цени захваљујући увозу, за сиротињу Мексика значи уопште не јести“. На Филипинима, извоз шећера је својевремено срушио привреду. У држави Керала, у Индији, напредне плантаже каучука престале су да буду производно способне после увоза овог материјала. Локална производња

²⁵ Видети у: Фидел Кастро Руз: „Конверзија намирница у енергетске производе је монструозност“, „Гранта“, 11. 05. 2007.

²⁶ Видети у: WTO International Trade Statistics 2001.

²⁷ Видети у: WTO International Trade Statistics 2001. Табела IV.7 укључује интра-ЕУ трговину.

²⁸ Ibid.

каучука, која је ушприцавала 350 милиона долара у економију Керале, урушила се, лишвајући државу додатних 3, 5 милијарди долара. У Кенији, увоз кукуруза је масовно урушио цену плаћану локалним пољопривредницима, који више нису могли чак ни да покрију своје производне трошкове. У Индији је пољопривреда пала под удар трговинске либерализације почев од 1991, када су Светска банка и ММФ затражили да се реализује скуп структурних прилагођавања. Памук је почео да замењује алиментарне културе. Фирме су лансирале агресивне рекламне кампање, путем, на пример, видеа превоженог у фургонима, од села до села, како би продали своје ново хибридно семе пољопривредницима. Докле сеже ова перверзна концепција мондијализоване индустријске пољопривреде веома сликовито показује афера са „птичјим грипом“ у Азији.

Џорџ Буш је 2005 преварио америчку и светску јавност да поверује како је епидемија „птичјег грипа“ запретила пандемијом. Буш је драматично затражио од Конгреса да додели милијарду долара за лек *Тамифлу*. Прећутано је „само“ да је лек развила и патентирала -америчка компанија *Gilead Science*. И, где чуда, испоставило се да је тадашњи државни секретар одбране, Доналд Рамсфелд, пре доласка на ту функцију био председник ове компаније, а и даље највећи акционар. Комбинација страха људи и владиног финансирања, као и скок цене акција, обогатили су Рамсфелда. Слично је остварио претходно и подпредседник Дик Чејни са компанијом *Hallyburton*. Пример и за разједани систем државног управљања у САД, у којој се више нико и не осврће на класичну ситуацију тешког конфликта интереса. Тако су страдале мале фарме и перад широм света, највише у Азији. Мада се добро зна да су мале фарме и најбезбедније у оваквим ситуацијама, на њих се дигла агро-индустрија, водеће америчке компаније за узгој пилића које владају светским тржиштем. Агро-бизнис је заиста кадар да произведе кризе попут „птичјег грипа“. Притиснути су азијске фармере са пилићима, па онда америчким компанијама, попут *Tyson*, отворили велико азијско тржиште пилића. И на крају, само се заћути, медијима се нареди да више ништа о тме не пишу, и као да никад „птичјег грипа“ није ни било. Док им нека варијација на тему поново не устреба, да зараде нове паре екипе око вашингтонске администрације.²⁹

Читава планета је под режимом окупације. Како каже Канађанин Брустер Нин: „На другом крају ланца исхране, обрадиве земље се налазе под доминацијом шацице ланаца гигантских тржишта исхране, који су и сами под инвазијом гомиле хране и алиментарних трансгенских производа, који нису етикетирани како становништво не би могло да идентификује освајаче, и тако не може ни да их избегне, ни одбаци“.³⁰

---

29 Присетимо се застрашујуће чињенице да тек пет-шест мултинационалки контролишу сво семе свих главних комерцијалних култура планете. Реч је онда о истинском тоталитарном систему, само што империјалисти данас нису државе, већ мултинационалке.

30 Brewster Kneen, *Farmageddon, Food and the Culture of Biotechnology*, 1999, p. 222.

Како моћни манипулишу храном и сиромашнима

Цене пољопривредних производа су врло нестабилне. Светски курс житарица је у стању да брзо да варира од 1 до 2, чак и више, скок цена је константан већ неколико година, а потражња превазилази понуду. Производи богатих земаља прелазе, мање него они из сиромашних земаља, на међународно тржиште. То је тзв. „ефекат Кинг“, када клима игра улогу на уравнотеженом тржишту. За све стандардизоване производе, варијације цена су више него пропорционалне варијацијама квантитета.

Тако, ако квантитет млека опада за 10%, цена млека пење се за 20-30%. То се догодило са житарицама 2003. Заправо, реч је о гомили жита која: што га је више, мање вреди, и то је велики хендикеп светске пољопривреде. У случају недовољне понуде, цене нагло скачу, али је то увек за кратко. Феномен је светски, али у богатим земљама, подржавају се и даље пољопривредници.

Погоршавају се и размене због пада курса и константне тенденције пада у новцу. Постоје и раскораци у продуктивности између различитих земаља. Пример су житарице које чине 60% светске пољопривредне потрошње. Тако, када се узгаја 5 квинтала по хектару у Африци, узгаја се 150 квинтала у области Ланд у Француској, па је раскорак 1:30. Африканац ће произвести 5 квинтала, док ће европски произвођач житарица, као и амерички, произвести 15. 000 квинтала. Однос је 1: 3. 000 (sic!). Како онда њих можемо да посматрамо на исти начин на светској пијаци, пита се професор Жан-Пол Шарве, предавач на Сорбони X. Стављају се у конкуренцију људи са неједнаким могућностима. Ситни произвођач памука у Малију нађе се на истом тржишту као и амерички индустријалац. Малијац ће узгајати на 1 хектару принос од 1, 5 тона памука, а суперопремљени Американац- 1. 250 тона годишње. Има 850 пута више рада у бали памука Малијца него Американца, и награђује се 1. 000 пута мање малијски сељак од Американца, и ако се додају субвенцију при извозу.³¹

Случај Британије после 1945: пољопривредни рат против Дивљег

Пољопривреда је одувек била еколошки деструктивна, али је стопа деструкције у Британији невероватно скочила од времена индустријализације, која је после Другог светског рата, протутњала британском пољопривредом. Четрдесетих година је немачки Луфтвафе ваздушно надзирао Британију, посебно исток и југ Острва. Оливер Ракам је писао 1986: „Ове величанствене фотографије бележе свако дрво, живицу, грм, у више грофовија. Оне показују да осим за експанзију градова, готово су свака живица, шума, ледина, баруштина, итд. , на Ordnance Survey map из 1870, још увек тамо на ваздушним фотографијама из 1940. Седамдесет година пуних догађаја између, и чак сам Други светски рат, били су мање разорни него пет година од тада.

³¹ Видети: Jean-Paul Charvet, *Alimentation dans le monde: mieux nourrir la planète*, Larousse, 2006.

Најчешћи разлог ове постратне оргије вандализма, било је разарање савременом пољопривредом.³² Живице, рибањаци, шуме и пустаре били су уклоњени због нових машина и метода. Постоје три аспекта постратне британске пољопривредне индустријализације који су погодили руралну екологију:

1. Област земље под ораницом била је проширена на уштрб шума, мочвара, живица и ледина; 2. Фарме су проширене и стандардизоване, што је уништило многе шуме, живице, обале, потоке. Уведени су нови начини експлоатисања животиња. Много стоке већ осуђене унутар оgrade и дневне рутине фарме, биле су премештене из природног хабитата. Више им се није дозвољавало да пронађу свој пут кроз разне препреке у ливадама, затварана је, заједно са кокошкама и свињама; 3. Бивши пашњаци претворени су у усеве попут јечма, претвараних у концентрисану животињску храну. Монокултура замењује диверзитет. Тамо где су животиње остављене напољу, фармери су „побољшали“ стару испашу интензивном хемикализацијом. Нитроген фертлизатори засипају све, праћени хербицидима и семеном траве. Старе мешавине дивље траве и биљака замењене су специјалним врстама- отпорним травама са упечатаљивим именима, попут S24, S32.

То је готово потпуно разорило дивљи живот кукурузних поља- мака, сунцокрета, зечева и јаребица, и прекинуло (и често стерилисало) равнотеже природе у оближњим водотоковима, рекама и потоцима. Ове промене у пољопривреди од Другог светског рата у Великој Британији одговорне су за листу еколошког разарања од које се леди дах. Процењено је да је чак 97% британских пашњака, са богатом и разноликом флором и фауном, уништено у том периоду.³³ Експанзија узгајања житарица у периоду 1984-1990 праћена је уклањањем 17. 500 миља живица и чишћењем 93 квадратних миља белогоричне шумске земље.³⁴ Од 1945 Велика Британија је изгубила око 30% својих пашњака, 65% дроздова цикеља, 50% низијских шумских подручја, 50% својих ледина и тресетишта (бара), као и 140.000 миља живица.³⁵

Птице и сисари који на земљи хране бескичмењаке (посебно црви), тешко су погођени: стерилисање гла које проистиче из коришћења хемијских фертлизатора и пестицида отело им је храну. Једна енглеска студија тако је пронашла тесну корелацију између популација јазаваца и црва.³⁶ Рат индустријске пољопривреде води се исто тако жестоко и у остатку Западне Европе. Вишегодишња данска студија која је пратила популацију птица за 24 врста, све важне врсте са фарми, показује

---

32 Oliver Rackham, *Low Impact Development: Planning & People in a Sustainable Countryside*, Simon Fairlie, 1996, p.13.

33 Видети: „Focus on Meadows“, RSNC, England, 1991.

34 Видети: C.Barr et al, *Landscape Changes in Britain's Huntingdon*, Institute of Terrestrial Ecology, 1986.

35 Видети: „Biodiversity and the British Isles“, Do or Die, No. 4, p. 34.

36 Arden-Clarke, „Farming Systems Impact on Wildlife Habitat“. In: *The Environmental Effects of Conventional and Organic/Biological Farming Systems*, Part IV, Oxford, 1988.

да су птице биле бројније на органским фармама, него на индустријској земљи. Од 1976, смањен је број птица у 11 од 24 врста.³⁷

Према Европској Комисији, 25 милиона хектара обрадиве земље у Европи је у опасности од ерозије тла- што је област 8 пута већа од Холандије.³⁸ Друга студија у Немачкој је показала да је 513 врста биљака у опасности од ишчезавања као резултат активности савремене пољопривреде, што је чини водећим доприносиоцем опадању биодиверзитета у земљи.³⁹

Амерички радикални еколог Вилијам Котки написао је у књизи *The Final Empire*: „Када је екосистем очишћен за пољопривреду, земља на сваки начин настоји да излечи рану. Она као прву помоћ шаље скипу да ревегетира област и покрије слабо спајање са кисеоником и ерозију тла. Ако живот пронађе неко неприродно обиље егзотичних биљака тамо, попут соје или дизајнираног цвећа, он позива у свим врстама фунгус, микро организам и инсекте који могу да поједу тај болешљиви или неприродни живот и преобраћају га назад у животни ток. То значи да то захтева енергију да би се борило са животом који чини напор да самог себе избалансира. Да би се то учинило, потребни су фертилизатори, отрови, петролеј, челичане, пољопривредни универзитети, загађене воде, мртва мора итд.“⁴⁰

Индустријска пољопривреда и глобални индустријски систем

Проблеми на индустријској фарми не окончавају се на њеној капији. У индустријској пољопривреди сваки фармер зависи од енергије и хемијског оружја са читаве планете. Индустријску фарму мора да подржава глобални индустријски пољопривредни систем. Ефекти запрашивања поља имају последице не само на локалне реке, и на дивљи живот и тло у околини. Они погађају и места, људе и екологију хиљадама миља даље.

Дизел који покреће трактор да би запрашио земљу, пореклом је или из Северног мора, или из Трећег света. Ако је из Северног мора, његово вађење из природног станишта подморја оставиће читав тај поморски екосистем стерилним. Индустријски начин добављања хране је толико зависан од нафте да, док храна стигне на наше трпезе, за сваку калорију енергије у тој храни, приближно 10 калорија фосилне течне енергије је потрошено за њену производњу.⁴¹

Пошто је разорила заједнице и загадила земљу и море приликом вађења, пошто је дала снагу за интензификовање пољопривреде, пољопривредно коришћена нафта доприноси највећој промени у биосфери којом је досад управљао човек- глобалној климатској промени. Највише као резултат ове нафтне адикције, пољопривреда

---

37 Miloprojekt. Nr 102, Miljostyrelsen, 1988.

38 „Free Trade & Farm Fallacies“, *The Ecologist Magazine*, vol 26, no.6, Nov/Dec ,96.

39 Korneck, D., Sukopp, H., Bonn, 1988.

40 Видети: William Kotke, *The Final Empire*, Arrow Point Press, USA, 1993.

41 Видети: *Meeting the Expectations of the Land*, eds. Wes Jackson, Wendell Berry & Bruce Coleman, North Point Press, San Francisco, 1983.

је одговорна за приближно четвртину од човека створених емитовања угљен-диоксида (као и готово 60% емитовања метана, као секундарног гаса из стаклене баште).⁴² Трактор покреће нафтно гориво, али он распршује фертлизаторско свето тројство- Нитроген, Калијум & Фосфор. Нитрогени фертлизанти су одговорни за 80% емисија нитро-оксида, још једног гаса стаклене баште. Нитро-оксид је и један од главних агенаса око киселе кише. Он с једне стране јача вештачки прираст, а просто збрише природну вегетацију с друге стране.⁴³ Трактор који прска НКП „фертилизаторско свето тројство“, чак у Енглеској, 1. 700 миља од Западне Сахаре, где су највећа светска налазишта фосфата, тесно је са њима повезан.⁴⁴

Једноставно, да би индустријска пољопривреда произвела храну на Северу, она мора да разори екологије и заједнице широм Југа. Притом Југ извози „ресурсе“ Северу, а овај извози свој пољопривредни бренд-индустријску монокултуру. Индустрија хране има више компанија на листи светских 1000 корпорација него иједан други сектор.

Како је то указао лист *Industry Week*, „храњење света је прилично профитабилно“. У Деведесетим, на светској лествици производња кокошијег меса надмашује производњу говеђег меса. Тај напредак авикултуре је сталан већ пола века. Одакле тај скок? \

Живина је под научним приступом узгоја. САД су осигурале промоцију техничког модела заснованог на атељеима ван гла, којима је карактеристика значајан принос и изузетна радна продуктивност. Из тога произилази да је калорија живине данас јефтинија од животињских калорија. Међутим, економски успех није без сенки. Успех модела иде преко географске концентрације атељеа који су све шири, одакле и санитарни ризици наглашени селекцијом која животиње чини врло осетљивим. С друге стране, техничке перформансе су добијене коришћењем антибиотика као фактора раста, што није безопасно по здравље потрошача. Најзад, значајна тонажа кокошијег измета поставља еколошке проблеме.⁴⁵

„Права на интелектуалну својину над биодиверзитетом и формама живота“ -почетак краја људског рода

Члан 27. 5. 3 (б) *GATT* Споразума о Правима на интелектуалну својину, каже: „Стране ће моћи да искључе патентирање биљака и животиња који нису микро-организми, и проседе, суштински биолошке, добијања биљака и животиња, који

---

42 Peter Bunyard, „Industrial Agriculture-Driving Climate Change?“, *The Ecologist*, Nov/Dec 1996.

43 Peter Bunyard, *Ibid*.

44 Фосфат се налази на релативно мало места у свету, попут Западне Сахаре, са трећином светских резерви. Ради његовог вађења саграђен је највећи светски систем за отпремање, а вођен је и један од најдужих колонијалних ратова. Шпанија је колонизовала Западну Сахару 1884, када је открила богата лежишта фосфата, па је брзо изградила инфраструктуру за извоз. И данас се овде ломе интереси Шпаније, Марока и Западне Сахаре око ове значајне сировине.

45 Jean-Paul Dupuy, *L'élevage industriel*, Универзитет Клермон-Феран.

нису не-биолошки и микробиолошки проседеи. Ипак, стране ће предвидети заштиту биљних варијетета патентима, системом који је sui generis ефикасан, или комбиновањем ова два начина.“

Споразум очито гура земље у супремацију патената над Животом !

Окуражене законодавством и Патентном канцеларијом у САД, Америчке мултинационалке, попут компанија *Pfizer*, *Bristol Myers* или *Merck*, поседују на стотине патената који се односе на живе организме, депоноване код институције *American Type Culture Collection (ATCC)*, у Роквилу, где се налази више од 60.000 патентираних производа, или они који тек треба да то постану.

Квасци, алге, бактерије и вируси који треба једног дана да се продају, чине део ове колекције. Тако се патент бр. 4925663, власништво Универзитета на Флориди, тиче једне микроскопске бразилске гљиве која разара мравца типа *fige ant*, оног који проузрокује милијарде долара штете на културама у САД. Бројне узорке АТСС чине ткива или ћелијска потомства узете са живих људских бића, или са лешева. Тамо се налазе, под светским патентним бројем *WO 9208784*, „људски тилимфотропски вирус тип 2 Индијанаца Гуајми из Панама“.

Захтев за патент долази од америчког министарства трговине, које је преговарач ГАТТ-а, где покушава да добије светско одобрење за патенте над облицима живота. Једна перверзна библиотека делова тела-људских. И ту је заправо тачка у којој би човечанство релативно лако могло да потпише свој историјски почетак краја људске врсте. Али, и даље нема гласова савести научне заједнице планете, нема још ни жестоке герилске субверзије овог напада на суштину човека.

Поред стварања нових права, Права на интелектуалну својину над биодиверзитетом и формама живота повлаче ревидирање предачког права које васпостављају популације- чувари биодиверзитета, са интересом у његовом овековечењу и употреби.

Право власништва над вегеталним материјалом, зрном, домородачким знањима, отуђују права локалних заједница и поктопавају њихов интерес за одржавање биодиверзитета. То се догодило када је Британска Империја оградилa простор шума села америчких Индијанаца у „резервате“. Заједнице су истовремено губиле своја права на сопствене шуме и своје одговорности за заштиту. Права одвајкада на производе шуме порицана су у корист једне шумарске политике која је „подстрекивала на сечење шуме“, и за то се окривљавало становништво.⁴⁶

Посматрајући историју Индије, политика британског индијског Forest Department састојала се у две речи: хватање и експлоатација. Комуналне шуме од пре 1880 нису биле реституисане. А сељаци су настављали да их потражују: то је био једини

---

46 Прича о огољавању шуме од становника са брежуљака понављана је *ad nauseam*, у сезони и ван ње, од стране власти, тако добро да је постала чланак вере. Да би се одбранила шумска политика, говорило се како пре доласка Енглеза домородачки народ није имао никаква права на шуму, или на земљу!

начин. Зато што је на земљи човек драгоценији од свега, укључујући и шуме. Милитаризована пољопривреда и Земља-пустиња у дозревању Од 1956 до 1996, 1, 5 милијарда хектара обрадиве земље је напуштено због ерозије. То представља трећину обрадивих површина планете. Током последњих 20 година, око 300 милиона хектара (6 пута површина Француске) тропских шума уништено је ради успостављања фармерских земљишта и пашњака, или врло великих плантажа палминог уља, каучука, соје, шећерне трске и других приноса. На планетарној лествици, 1. 370 хектара земље заувек се опустоши сваког сата, што чини 12 милиона хектара сваке године⁴⁷ У Индији, на пример, годишње се опустоши 2, 5 милиона хектара. Око 2000. године, процењивало се на 150 милиона хектара пољопривредна површина ове земље. То значи да 2060. године, неће више остати обрадиве земље у Индији.

У ствари, може се десити и још катастрофалнији сценарио, ако процес дезертификације буде настављен, због климатских попремећаја: повишавања температуре, суше и ишчежавања глечера на Хималајима. А колика је тачна количина земље изгубљена сваке године због еолске и хидричке ерозије? Најниже процене су реда 25 милијарди тона земљишта годишње. Према највишим проценама, то је 76 милијарди тона тла сваке године, које одлазе у ветар, или у океане. Високе процене се чине вероватнијим, јер сваке године Костарика губи 1 милијарду тона тла, острво Јава 1 милијарду, Етиопија такође милијарду. У Кини, ерозија би била максимална, пошто је цифра од 18 тона изгубљеног тла, по тони произведене хране, увећана. Официјелне цифре помињу губитак од 5 милијарди тона тла сваке године у овој земљи.⁴⁸

Један западњак троши око једне тоне хране годишње. У неким земљама, потрошена количина по особи је половина. У другим регионима, 36. 000 особа умире од глади свакодневно. Западном друштву требао је век и по интензивне пољопривреде и узгоја да трансформише Аустралију у праву пустињу. Један рекорд који чак ни САД нису успеле да оборе: Аустралијанци су изгубили, за 150 година колонијализма, 75% свог хумуса! У умереном региону, потребно је 500 година за производњу 2, 5цм хумуса.

То значи да природи треба 30. 000 година да би регенерисала хумусно наслеђе у САД. У Европи, средња стопа ерозије тла је 17 тона по хектару и годишње, док је средња стопа формирања тла 1 тона по хектару и годишње. На ерозију се додаје разарање изгорелог тла путем токсичне пољопривреде. Бројни региони света још нису пешчане пустиње, али су пустиње у дозревању.

Шта би се догодило када би се, данас, забранили у пољопривреди сви синтетички интранти и сви пестициди? Земље су постале стерилне, па ће јесени бити без жетви.

---

47 То је еквивалент половине пољопривредне површине Француске.

48 Аутор Џон Џивонс пише да за сваку тону произведене хране, губимо иререверзибилно 6 до 18 тона тла.

Западна савремена пољопривреда је ван-земљишна, она производи храну-отров. То је милитаризована пољопривреда која бомбардује тло свим арсеналом токсичних оружја. Како би рекли борци за здраву храну: *Fast-food, fast-destruction!*

Збогом Селу и Граду

„Много пре 2030. године тренд још већих градова и пораста удела становника од урбаног-ка-руралном, обрнуће се. Питање није хоће ли урбани талас опасти, него када, колико брзо. Избор је у томе хоће ли ти који се враћају у руралне области у овом столећу то учинити вољно, са одговарајућим знањем, понашањима и умећима, као они који се враћају, или ће стизати као еколошке избеглице које покреће нужда, можда очајање.“

Ову антиципацију „плафона“ садашње индустријске пољопривреде планете је још 1994 изрекао енглески аутор Дејвид Ор.⁴⁹ Другим речима, теоретичари леве провенијенције убеђени су да без разарања индустријске капиталистичке културе, постизање еколошког друштва није могуће. Историја показује ипак да ма како ненасилан покрет био, када је у опасности моћ богатих и земљопоседника, они увек одговарају снажном силом. Решење је између простора одбацивања пацифизма и романтизовања насиља.

Светска пивска стратегија

Пиво је популарно пиће у читавом свету. Мондијализација пивске индустрије је била значајна последњих десетак година, и што се тиче пивара, и главних испоручилаца сировина, јечма. Веома велике мултинационалне групе су се створиле спољним растом (концентрацијама), почев од фирми америчког, белгијског, јужноафричког, холандског, јапанског порекла, и све оперишу у великом броју земаља. Ако су тржишта богатих у стагнацији, експанзија потрошње је изузетна у веома насељеним земаљама у развоју (Кина, Индија, Русија или Латинска Америка).

Земље велике пивске традиције, које укључују бројне локалне производње пива, попут Немачке, дуго су се опирале, али њихове фирме данас трпе притиске мондијализованих група. Велике француске марке пива су све у рукама страних група, а затварање многих радних места се наставља.

Међутим, поред масовне понуде пива широке потрошње, крај XX века је био и ренесанса индивидуалних иницијатива за директну продају, или барем локалну, са стварањем микро-пивара често везаних за рестаурације, у САД и у Европи.

(Франсоаз Плет, географ, Универзитет Париз X)

Енглески активисти здраве пољопривреде овако гледају на будућност: „Трансценденција без устанка је немогућа, али је устанак, како је то Александер Бекман рекао једном, „тек сукање рукава, а прави посао тек треба да се обави“. Када се једном будемо отарасили земљопоседника, газда и тирана, када се курталишемо сопствених идеологија и старог понашања, наћи ћемо се на почетку дугог путовања.

49 David. W Orr, „The Greening of Education“, Schumacher Lecture Series in Bristol, October 29, 1994.

Таква стаза биће мапирана милионима стопа, не једним Земаљским припадником покрета *Земља Најпре!*⁵⁰

---

⁵⁰ Видети: Do or Die DTP/web team: doordtp@yahoo.co.uk

Мала историја глади Европе и света

Глад, жито и хлеб у Европи

У Европи је значајно захваћење зима дугог трајања и пролећних киша, чинило главни узрок глади у 9. и 10. веку. На исти начин су катастрофалне кише у пролеће и лето 1315. године биле главни узрок слабих жетви на континенту, као и велике глади наредних година. Периодичне епидемије болести животиња и биљака су такође биле узрок феномена глади. Пламењача кромпира, на пример, уништавала је највећи део култура Ирске средином 19 века. Кромпир, кртола пореклом из Јужне Америке, унесен у Ирску у 18. веку, показао се идеалном намирницом, тако да је крајем истог века представљао 80% калоријског режима сељака. Пламењача која настаје једном гљивицом, појавила се три пута између 1840. и 1850. године, уништавајући већи део жетве, упркос напорима да се спречи. Становништво је сведено на око 25 одсто броја становника у односу на почетак епидемије, а 1. 5 милиона људи је страдало, и готово исто толико приморано на емиграцију.

Почев од 16. столећа, растућа беда села ствара по градовима изгладнела становништва, а цене житарица расту прекомерно. Открића злата конквистадора изазивају значајну инфлацију у читавој Европи. Друштва су темељно потресена. У 17. столећу, несташнице хране настављају са неколиким изузетно трагичним датумима: 1643, 1661-62, 1683, 1693. Побуне расту по читавој Европи и закон је строг: дете које украде хлеб осуђено је на доживотну робију на галији. Током сваке од великих криза опстанка у 18. веку, Французи су веровали да су жртве ужасне уроте намењене изгладњивању становништва.

Са Револуцијом кулминира уверење о завери глади. У Француској 18. столећа, најозбиљнији проблем није недостатак хлеба, већ цена хлеба. Хлебови никада нису били толико леви, а пекаре никада тако добро снабдевене, али само богатуни могли да их купују. Поступак прављења Парментијевог хлеба⁵¹ објављен уочи Револуције, говори о свим техникама, укључујући и најнапредније попут ферментације са природним квасцем, додавања соли у смесу и коришћење пивског квасца већ употребљеног у хлебу „моле“, омиљеног Лују XIV.

Француску Револуцију је отпочела насушна потреба за храном, тачније за најосновнијом намирницом-хлебом. Изузетно лоше климатске прилике године 1788-89, уз драматичну економску ситуацију, проузроковаће једну од најзначајнијих глади у историји. У мају 1789. године, цене хлеба достижу врхунце, па готово нико више не може да га себи приушти. Побуне избијају у провинцијским градовима. И

---

51 Антоан-Огистен Пармантије (Antoine-Augustin Parmentier), париски фармацеут. Заслужан је и за истраживања побољшања и очувања намирница, као и побољшања хлеба. Због тога је чак и стекао надимак „савршени пекар“. Био је човек коме Французи дугују пропацирање увођења кромпира у исхрану.)

када 14. јула 1789. године народ у бесу заузима Бастиљу, главни разлог је намера да се домогне пре свега залиха жита за које су претпостављали да је тамо похрањено. Током августа 1789. године, феудалне привилегије у Француској су докинуте. Ужасна суша обрушава се на земљу. Хлеб постаје још више ван домашаја но што је дотад већ био. И 5. октобра, армија жена, мушкараца и деце, буквално изгладнелих, маршира на Версај и покушавају да се домогну краља, краљице и наследника, крштених од народа „пекар, пекарка и мали пекарски помоћник“. Пекаре су нападане и оно мало расположивог брашна је брзо разграбљено. Конститутивна Скупштина 19. јула 1791. године намеће обавезне цене хлеба и дозвољава пекарима да пеку само један тип хлеба: „хлеб једнакости“, начињен од мешаног брашна до $\frac{3}{4}$ жита и $\frac{1}{4}$ ражи, са мекињама. И још ће у име једнакости хлеб замењивати у Француској све житарице.

У 1796. години, глад и даље није у потпуности смањена, али бели хлеб, апанажа богатих, постао је званично хлеб свих Француза. У 20. веку, хлеб наставља да игра примордијалну улогу коју је имао кроз читаву историју човечанства.

У Првом светском рату, он је још једном играо улогу стратегијског оружја. Тако је било и у априлу 1917. године, када су САД лишиле Немачку жита, убрзавајући њен пад. Током економске кризе Тридесетих, Французи су дефиловали улицама уз узвике „Рада и хлеба!“

Када је нацистичка Немачка наднела своју сенку над свет, њени управљачи су ставили шапу на све стокве жита у Европи. Онда су се појавили бонови за рационисање и заменске хлебове: хлеб од брашна од боба, од пиринча, кукуруза, јечма, и чак од кромпира. То је било далеко од ремек-дела пекара Тридесетих, названог багет, који је пронео светску славу француског хлеба. У прошлости су постојале глади изазване климатским узроцима, са економским и социјалним узроцима.⁵²

Британска колонизација у Индији је у 19. веку донела скупљаче пореза земљопоседника. Сељаци су постали наполичари, морали су да дају половину својих жетава и нико се није отворено бунио. На овом примеру може да се промисли о питању: када глад постане скандал, да ли постане идеолошка? Тако је било Педесетих година прошлог столећа. Теме неразвијености и глади, лансирале су САД око 1947-48. Постојала је у Паризу читава медијска кампања, током Алжирског рата, са плакатима о неразвијености.

Чињеница да глад постаје идеолошка јесте једна од последица Хладног рата. Труман најављује 10. јануара 1949. године, започињање кампање за борбу против глади, а да не говори о борби против комунизма. Жозе де Кастро⁵³ пише тада књигу Географија глади у Бразилу. Непосредно потом прима амбасадора САД у Бразилу, који му наручује књигу о глади у свету. Стејт департмент је интелигентно уочио да ствар не проблеме света, глад пре свега, може да манипулише кроз озбиљна дела и

⁵² Видети књигу *Les hivers noirs* (Црне зиме), историчара Лероа-Ладирија (Leroy-Ladurie).

⁵³ Jose de Castro, географ и лекар са Севера Бразила.

њихове закључке искористи у сопствене идеолошке сврхе. Де Кастро тако пише *Геополитику глади*. Ову књигу су САД врло брзо превеле на чак 40 језика! У њој се не говори о комунизму, али (показало се, на крају, да је било наивно очекивање по САД) требало је борити се против глади како се комунизам не би развијао. Тема глади није заправо ни била невина. Постојале су чињенице о истинској глади, али је то служило започињању америчких алиментарних програма подршке у храни (уз пратеће војне подршке, наравно.) Тако је америчка геополитичка кампања о неразвијености и њеним узроцима изазвала и бумеранг-реакцију, контра-удар. У Латинској Америци, у Европи, у Паризу, говорило се у то време како је глад империјализам, капитализам. Заборављени колонијални холокауст: 29 милиона мртвих у Индији и Кенији

„Добра времена колонија су „добра“ само ако се не загледа пре више изблиза и ако се упражњава селективна меморија и негационизам“, написано је у лондонском дневнику *Гардијан*.⁵⁴ Британска империја је, не тако давно, организовала глад и забрањивала помоћ жртвама. У својој књизи *Late Victorian Holocausts* (2001), аутор Мајк Дејвис приповеда о гладима из 1870, које су убиле између 12 и 29 милиона особа у Индији. Дејвисова студија показује како су, далеко од тога да буду фаталност, ови милиони мртвих непосредни узрок политике британске Круне. Када је 1876. године морска струја Ел Нињо изазвала сушу за којом је следила глад у провинцији Дека, резерве пиринча и жита у Индији биле су на највишој разини. Но, Вице-краљ Индија, Лорд Литон, уместо да користи резерве како би притекао у помоћ становништвима погођеним глађу, одлучио је, против мишљења својих саветника, да извезе жито и пиринач-у Енглеску. Тако између 1877. и 1878, на врхунцу глади, Индија извози рекордну количину од 6, 4 милиона бушела жита.⁵⁵

Када су енглеске каритативне организације предложиле да пошаљу жито и пиринач као хитну помоћ у храни, трговци житом, забринути да би то могло да проузрокује пад цена жита и да смање њихове зараде, успевају да добију од администрације царинске мере како би се „колико је могуће обесхрабрила хитна помоћ погођеним становништвима“.

Британски парламент је изгласао закон „Анти каритативни доприноси“ (1877) који је забрањивао, „под претњом затвора, каритативне донације које произилазе из приватних фондација и које би могле да се умешају у фиксирање цена житарица на тржишту“. Једина дозвољена помоћ била је регруписање изгладнелих становништава у радне логоре-али је тамо одбијан приступ свакој особи која је превише лоше храњена, како би имала снагу да ради. Они које су примали у логоре морали су да обављају тешке послове терасирања и исушивања, добијајући за то следовање хране које је било слабије но што ће касније нацисти додељивати својим затвореницима у Бухенвалду.

⁵⁴ George Monbiot, *The Guardian*, 08/01/2008.

⁵⁵ 1 бушел = 36,35л.

У 1877, смртност у радним логорима била је 94%. И док су милиони умирали по селима, империјална влада-којој је био потребан новац за финансирање рата у Авганистану (већ тада-sic! -прим. З. П.)-започела је војну кампању „с циљем да се покрију заостали нагомилани порези сељака за време суше“. Немилосрдна ревност сакупљача пореза, подржаних бруталношћу британске армије и њихових помоћних (локалних) снага, докрајчило је оне који су преживели глад. Чак и у традиционалним регијама-извозницама житарица, владине политике-а ла Стаљин у Украјини 1933-проузроковале су глад и убиле милионе особа. Тако је у провинцијама Северозапада, Оуд и Панџаб, које су имале рекордне жетве у претходне три године, бар 1. 250.000 људи умрло од глади, док су војни конвоји штитили коморе са житом и пиринчем превоженим ка лукама, како би их извезли.

Глад Великог скока у комунистичкој Кини

По Џ. Бекеру, аутору књиге *Гладни духови: Маова тајна глад*⁵⁶, током читаве своје историје Кина је познавала бројне епизоде гладовања и несташница хране, до те мере да је развила и својеврсну културу глади. Глад најозбиљније погађа Кину у 19. веку. Постоје бројна сведочанства мисионара и страних путника, који су говорили о беди, канибализму, лутањима проузрокованим овим трагедијама. Посматрачи су процењивали да се обзиром на варијетет клима и тла, није могло својевремено замислити да глад погоди читаву земљу одједном. Кривац за то је заосталост у комуникацијама и политички неред, главни разлози спречавања дистрибуције помоћи. То није, међутим, и случај са глађу Великог скока, која је погодила читаву Кину, иако су комуникације биле знатно боље него оне у 19. веку. Исто тако, по први пут у 100 година, Кина је била у миру са својим суседима и управљана ефикасном владом.⁵⁷

Мао је, баш као и Стаљин, био убеђен да се индустријализација не може финансирати из пољопривредних вишкова. Тако је начинио барем исто толико штете кинеским сељацима као и „мали отац народа“ њиховим совјетским колегама. Глад Великог скока је више налик оној после совјетске колективизације, него глади с краја 19. столећа. Она се јавља као последица инсталирања једног режима. Добро су позната претеривања совјетских радничких екипа реквизиција жита током ратног комунизма. Али, мање је позната прича о анти-скривајућим екипама, које су долазиле да траже наводно скривено жито код сељака у кинеским селима.⁵⁸

---

56 J. Becker, *Hungry Ghosts: Mao's Secret Famine*, 1999.

57 Бекер подсећа овде на совјетску глад 1932, која је дошла са насилном колективизацијом. Иако здрав разум историографије каже да је Стаљин био непријатељ сељака, док их је Мао разумевао, аутор Бекер је против ове тезе.

58 Појава је општа у свим социјалистичким земљама тог доба, па и у Југославији, где су партијски изасланици у виду немилосрдних екипа тражили скривене залихе сељака, а потом их и примерно кажњавали, укључујући тешке затворске казне, а неретко и ликвидације на лицу места.

Бекер открива да је „осам тачака“ о пољопривреди, које је успоставио Мао 1958, циљало у ствари на примену теорија Лисенка на читаву кинеску пољопривреду.⁵⁹ Са Великим скоком и Кинези су такође учинили да узнапредује „пролетерска наука“ укрштањем најневероватнијих врста. Бекер посебно наводи укрштање памука и парадајза, које је омогућавало узгајање црвеног памука (sic!). Сличности иду чак и даље. Зна се да су на почетку Великог скока, пошто се очекивало да комунизам буде врло брзо успостављен, сељаци толико претеривали у прославама на свим колективним партијским обедима, да су често ризиковали проблеме са варењем.⁶⁰

Аутор књиге о глади у Кини инспирише се интерним документима Партије којима је имао приступ, и сведочанствима скупљеним током бројних репортажа по кинеској провинцији. Приметно је да што су локални руководиоци више левичарили, глад је била ужаснија. Занимљива је глад у два провинцијама које су биле највише погођене-Фенгјанг и Анхуи. Бекеру су послужили документи који се тичу префектуре Ксинјанг и дистрикта Фенгјанг. Секретари ових провинција била су два некадашња сељака и Маова компањона још од Јан'ана. Један је Зенг Ксишенг, секретар Анхуија, који је био Маов телохранитељ током Дугог марша, а други Ву Зифу, секретар Хенана, некадашњи Маов ђак у Кантону, који се истакао својим радикализмом током аграрне реформе. Они су били најмилитантнији у супротстављању Пенг Дехуаију, који је денунцирао претеривања Великог скока још од 1959, на партијском Пленуму у Лушану.

Ова два случаја показују докле досеже лудило током три ужасне године глади. На селу, у најгорим тренуцима, када су сељаци, који су заједници дали све своје кухињско посуђе, били принуђени да једу у „колективним трпезаријама“, кадрови Партије имали су одвојене кантине. Лу Ксианвен, партијски секретар префектуре Ксинјанг, једне од најпогођенијих глађу, наручивао је оброке од 24 јела када је ишао у посету селима.⁶¹

После пленума у Лушану, овај узорни секретар изјављује да је жетва досегла 3. 92 милиона тона, то јест двоструко од реалног. То је значило да државне испоруке неће оставити више ништа сељацима у дистрикту Гуангшан, који припада префектури. Кадрови саопштавају да је жетва 239. 280 тона и фиксирају испоруке држави на 75. 000 тона, док је реална жетва износила тек 88. 392 тоне. Лу Ксианвен, видевши да сељаци гунђају због лишавања од свог жита, како би избегли извесну смрт, тада изјављује: „Жита има у обиљу, али 90 одсто људи има идеолошке проблеме“. Глад потом изазива поновну појаву канибализма на широкој лествици. Породице

---

⁵⁹ Реч је о саветима попут: посадити врло густо, дубоко орати, итд.

⁶⁰ Бекер цитира текст Шолохова, који описује сцене дневних банкета у тренутку колективизације: „Јели су док више нису могли ни залагај...Млади и стари патили су од стомачних болова“. У: Бекер, стр. 81.

⁶¹ J. Becker, *Hungry Ghosts: Mao's Secret Famine*, p.124.

размењују децу како би их јеле.⁶² Велики радови мобилишу десетине хиљада особа и моргалитет је ужасан. У дистрикту Гуши, на југу провинције, од 60. 000 мобилисаних за градњу бране, има 10. 700 мртвих.⁶³

Умножавају се хапшења и тортуре „саботера“. Ако сељаци напусте село ради одласка у прошење, у Хенан, сматрају их бегунцима и шаљу на васпитни рад. Партија је у Ксинјангу ишла дотле да је постављала стражаре на железничкој станици провинцијског главног града, Зенгзуа, како би хапсили оне који би се усудили да оду. А када би провинцијске власти, забринуте гласинама о глади, послале помоћ, локални кадрови би их враћали назад, тврдећи да је жетва била изванредна. А заправо је била тако „изванредна“, да је почетком 1961, Центар послао Армију у Ксинјанг како би ухапсила руководиоце префектуре. Чак 30. 000 војника је тамо послано за шест месеци, и они расподељују житарице, и подрвргавају партијске кадрове истрази. Чак 275 кадрова, од којих 50 високих, било је ухапшено. Партијски секретар Ли Ксуанвен је осуђен на смрт, али ће извршење спречити лично Мао. На крају је број жртава у префектури Ксинјанг, која је имала 8 милиона становника 1958, варирао између 1 и 4 милиона мртвих. Ова глад представљена је у једном партијском документу из 1961. године као холокауст, за који је оптужен Мао.⁶⁴ Град Хенан је посебно пропатио. Према Чен Јизију, саветнику Зао Зијанга задуженом за националну истрагу о глади 1980. године, који је избегао у Француску 1989. године, било је чак 8 милиона мртвих у Хенану од 1959 до 1962. И док су људи кували децу како би сами преживели, државни амбари су били пуни. Исто се дешавало и у провинцији Анхуи, где су деца остављана крај пута у нади да ће нека добра душа да их преузме. Ту су и лешеви које комадају ради кувања.

Ова драматична ситуација природно јача моћ партијских кадрова, који имају власт над животом и смрти, који тортуришу, туку, силују, затварају. У Фенгјангу је било 83. 000 мртвих од укупно 335. 000 становника, у периоду од 1959 до 1961. Према статистичком годишњаку Анхуиа из 1989. године, глад је проузроковала 2. 37 милиона мртвих, од укупно 33 милиона становника у то време, што је три пута мање од процене поменутог пребегача Чен Зуиа, који тврди да је било чак 8 милиона умрлих од глади. Лиу Шаочи је желео да Зенга казни за одговорност за глад, као и Маоа за политику деколективизације. Али, 1967. године је он оптужен од Црвене гарде да је крив за смрт милион људи, и тучен је до смрти.⁶⁵

Глад с краја Педесетих прошлог века, у револуционарној Кини пустоши читаву земљу. У граду Гансу људи су приморани да једу било шта, нападају кожаре, и сељаци једу и кожу! Шире се гласови да је чак и једење земље здраво, па то проузрокује на хиљаде мртвих. Но, сељачке побуне, којих је толико било у кинеској историји,

---

62 *Визи ер ши*: разменити децу ради исхране- стари кинески израз.

63 J. Becker, *Hungry Ghosts: Mao's Secret Famine*, p. 116.

64 J. Becker, *Ibid.*, p.113.

65 Ипак је Мао на сахрани хвалио дело великог револуционара и свог сапутника Лиу Шаочија.

нису оовга пута биле бројне, можда највише због поверења сељака у комунистичку власт. Треба рећи и да је у градовима глад била нешто сношљивија. Ипак, дешавали су се прави напади на возове са житом. Али, када су и милиционари, и сами свесни озбиљности глади, одбијали да пуцају на побуњенике, њихови шефови су бивали осуђивани на смрт због одбијања наређења Партије.

Репресија је генерално била врло оштра током периода глади. Перверзно и истинито: глад је и ојачала привилегије партијских кадрова. Ова кинеска савремена трагедија изазвана је политичким одлукама, а не, како је то официјелна верзија тврдила до 1980. године, „природним покорима“, за које нису знали метеоролози. Нико и Кини неће изаћи неокрзнут овом трагедијом, чак ни високи руководиоци који су током Осамдесетих постали симболи либерализовања режима. Тако је Ху Јаобанг⁶⁶, кога је Мао послао у Хунан, тврдио да није било глади и критиковао је политику расподеле земље, коју је инаугурисао Зенг Ксишенг. Зато се Ху Јаобанг извинио кинеском народу 1980. године.

Није боље прошао ни Зао Зијанг, кадар пољопривреде у Гуандонгу у то време, који је први организовао екипе против скривања жита, и који је терао сељаке да предају последње жито влади. Тако је и привукао пажњу шефа Партије и државе, Мао Зедонга. Трагедија глади у Кини однела је заправо 30 до 40 милиона жртава. Пуних 20 година су Кинези ово држали у тајности, све до 1980. године. Пре тога се највећа глад у Кини узбила у периоду 1876-79, са 9 до 13 милиона мртвих. То је била, признају и Кинези данас, неупоредиво највећа катастрофа Народне Републике Кине.

Глад у свету је победива:

По подацима УН: 25.000 живота је изгубљено сваког дана због глади и сиромаштва. Чак и случај теже дијареје може да одведе у смрт због слабости коју изазива глад. Више од 800 милиона људи зна како је отићи на спавање без хране. Највећи број њих су жене и деца.

Дефиниције глади МКЦК

Алан Муре, нутрициониста из медицинског одељења Међународног Црвеног крста (МКЦК), бавио се проблемом избијања глади током оружаних сукоба. Занимљива је његова дефиниција глади, јер долази из редова најреспектабилније светске организације за помоћ унесрећенима. „Реч глад, узета у својој стриктној дефиницији епидемијског морталитета изазваног недостатком хране, може да укаже само на један од аспеката феномена, најспектакуларнијег: катастрофе. Глад је динамички феномен, обично модулиран климатским и економским догађајима. Она се не појављује изнебуха, већ се развија.

Глад је процес који лагано исцрпљује алтернативна решења која човек развија како би се прилагодио акцидентима чија жртва може да постане. Током тог процеса,

⁶⁶ Крајем Педесетих генсек. Лиге комунистичке омладине.

заједница сиромаша све опасније. Тотална оскудица и смрт због глади међутим долазе ипак ретко.“⁶⁷

Већина глади наступа приликом оружаног сукоба. Независно од климатских и економских догађаја који започињу глади, губитак приступа алиментарним ресурсима, резултира пре свега из намерних дела. Аутор Муре наводи два типа:

„ а) они који намерно, или индиректно, лишавају становништво сопствених ресурса и средстава прилагођавања томе, попут премештаја популација, рестрикције производних активности, прекида путева комуникације, пљачка и разарање ресурса; б) они који забрањују успостављање интервенција са циљем ресутаурисања приступа тим ресурсима, попут алиментарне помоћи, трансфера ресурса, стварање радних места.“⁶⁸

У рату и актуелним оружаном сукобима, практично читава територија и економска инфраструктура непријатеља могу да постану легитимни војни циљ. Граница између војног и цивилног је екстремно нејасна, према актуелном праву. Зато и добра, која у миру имају чисто цивилни карактер, чак и жетве и пољопривредне зоне, могу да постану војна мета, ако једна учесница у конфликту то користи као директни ослонац неке војне операције. Глад као борбени метод против војника је дозвољена, што може да подстакне ту војску да напада и отима добра неопходна преживљавању цивила. Последице су да „превентивна линија одбране“ тада често пада. Онда су неопходне акције помоћи. У 1989, глад је коришћена као оружје рата, или је већ постојала због претходних оружаном сукоба, у 20 земаља: Авганистану, Анголи, Бурми, Камбоџи, Чаду, Ел Салвадору, Источном Тимору, Ираку, Ирану, Мозамбику, Никарагви, Перуу, Филипинима, Јужној Африци, Сри Ланки, Судану, Уганди и Вијетнаму.⁶⁹

Стратегије глади

Глад увек има политички карактер и традиционално је омогућавала контролу над становништвом, постизала да се оно преда, чак и елиминише, захваљујући, на пример, тактици спаљене земље, или опсаде. У наше доба је храна dostatна, информације циркулишу огромном брзином, а механизми интервенисања агенција за помоћ су релативно перформантни од тренутка када су оне мобилисане. Ипак, глади нису нестале, и важне су. Видимо чак како се умногостручују нови облици „утилитарних“ глади, које су ратна оружја заснована на преузимању механизма мондијализације. Све је у служби подјармљивања народа, под плаштом међународне хуманитарне помоћи. Француски стручњак за питања глади у свету, професорка Силви Бринел, са Факултета политичких наука Париског универзитета, за храну

---

67 „Famine et guerre“, Revue internationale de la Croix-Rouge, no 791, 31. 10. 1991.

68 Ibid.

69 „Famine et guerre“, Revue internationale de la Croix-Rouge, no 791, 31. 10. 1991.

каже да је одувек била стратегијско оружје. Она каже да треба разликовати два појма: расположивост хране и приступачност храни.

На светској разини, храна је широко расположива. Светски просек је 2. 780 калорија на дан по људској јединки. Али, 842 милиона људи пати од глади. Од тога, 30 милиона их је у земљама у транзицији, 10 у развијеним земљама (800.000 у Француској), а чак 800 милиона у земљама у развоју. Недовољна куповна моћ, тј. недостатак приступа храни, је још један појам који се разликује од глади, од неухрањености, који погађају сиромашне људе. У Индији има 300 милиона неухрањених људи. *Неухрањеност* је производ неразвијености. Глад се најављује током неколико недеља, чак и више месеци унапред. Требало би пустити део светских резерви, дистрибуирати житарице становништву које је у опасности.

Тек 10% светских резерви било би довољно да нахране ова становништва. Ипак, глади ће се наставити, а да истовремено расту расположивости- тако да је храна постала стратегијско оружје.

Силви Бринел истиче 3 основне врсте глади. Прва је *порицана глад*, која се јавља „када једна влада или политички покрет, који не желе да виде успостављање механизма медијске мондијализације, свесно прећуткују драматичну ситуацију дела становништва-убичајено мањине-тако да изазивају предају, премештање, или смрт те популације“⁷⁰

Ово је и *идеолошка глад*, са примерима из историје 20. столећа: Украјине 1930, Камбоџе под Црвеним Кмерима, у Етиопији, у Судану данас. То су глади које медији негирају. То је био случај и у Кивуу 1996, када су снаге Лорана-Дезиреа Кабиле, које су започеле освајање Заира, порицале да је управо глад косила Хуту становништво које се склонило у шуме, после офанзиве руанданске армије, подржане од Уганде, против логора на граници. Сматрани моћним и геноцидним, Хуту су морали да умру. Желело се решавање проблема избегавањем повратка становништва у сопствену земљу. Кабила је забранио приступ невладиним организацијама. *Порицана глад* изазвала је смрт око 200.000 људи. Грађански рат у Судану, који траје тридесетак година, проузроковао је смрт бар 2 милиона људи, и пресељење 4 милиона прогнаних са свог огњишта. Ратне стратегије које су користиле борбене групе, оставиле су контролу хране и ресурса у рукама доминантних снага, које често не дозвољавају да помоћ у храни стигне на одредиште. Од Осамдесетих, владине снаге и снаге опозиције на југу Судана, користиле су глад као ратну стратегију. Сваки део управља изворима хране ка посебним дестинацијама, изазивајући често дискриминацију над посебним етничким и верским заједницама.

Ставарање несташица хране код цивилног становништва је кључна стратегија задржавања помоћи у храни и њеног коришћења као извора моћи. На пример, живот десетина хиљада избеглица на западу Дарфура је у опасности због глади.

---

70 Интервју за француски часопис *Relations*, 2006.

Према ОУН, избеглице су жртве намерне глади. Извештава се да 8 до 9 деце умире свакодневно због неухрањености и глади.

Други облик глади је *изложена глад*. Бринелова је овако дефинише: „Састоји се у извлачењу користи из пре-настајућих догађаја, климатских или економских. Не реагује се на те догађаје тако да се та алиментарна оскудица погорша и она изазива критичну алиментарну ситуацију. Потом се љубазно излаже медијима и агенцијама међународне помоћи како би се мобилисала хуманитарна помоћ, утолико масивнија што чињеница да се каснило у реаговању захтева хитно слање количина хране које су знатно веће. Ту је на несрећу дезорганизација и немарност које агенције за помоћ охрабрују, гурајући се да би биле присутне и покупиле буџете за помоћ.“⁷¹

Најчешће се у овим неуређеним и корумпираним земљама у ратним сукобима највећи део одаслане помоћи скреће ка онима који изгладњују људе. Изложена глад је она која користи механизме медијске мондијализације за јачање политичке моћи неких покрета, или режима. То је био случај Северне Кореје. Између 1995 и 2000, режим ју Пјонгјангу је пустио на сцену изгладнелу дечицу, преко медијских представљања која су брижљиво обрађена, намењених међународним агенцијама за помоћ, како би затражили значајну помоћ у храни. А дистрибуција је, наравно, била резервисана за блиске режиму, пре свега.

Синолог Жан-Лик Доменак то назива „дипломатијом ексторзије“. Али, та стратегија је функционисала, јер је истински разлог хуманитарне асистенције Северној Кореји било одвраћање режима и спречавање нуклеарне пролиферације.

Трећа форма глади је *креирана глад*. „На местима која ништа не предиспонира да упознају глад, јер је природа тамо дарезљива, а падавине довољне, људи су методично лишени својих жетви и резерви. Поља су пљачкана, села разарана и становници узимани за таоце, пребацивани у логоре или градове. Изгладњивачи приписују рату или фаталности своју катастрофалну алиментарну ситуацију, док је та глад креирана у сваком свом делу, истовремено ради контролисања становништва и да би се мобилисала нека ко-операција која се, у облику јавне помоћи развоју-противно хуманитарној помоћи-дистрибуира све оскудније. Известан број влада на Југу више воле да користе пут хуманитарне помоћи како би добиле, у неколико месеци, велике количине помоћи која је знатно већа од оне коју би добили да су се ограничили да саопште своје стање неразвијености.“⁷² Глад у Зимбабвеу Бринелова види у овој категорији.

У 1992. години, житница кукуруза јужне Африке, Зимбабве, успео је лако да премости сушу која је те године, опустошила тзв. дезорганизоване земље, или земље у рату (Мозамбик, Ангола, Судан). Десет година касније, глад опет избија. Свакако да не може да се порекне ни утицај суше. Али, та суша проистиче из бруталне аграрне реформе са избацивањем белих фармера и њихових црних запослених.

---

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

Алиментарна помоћ која је примљена, искључиво је резервисана за блиске режиму. Медији су активна помоћ ове стратегије глади. Често, због недостатка пуне информације и објективности, они падају у замке лансиране од извесних режима и агенција за помоћ. Зато приписују суши, превеликом становништву, сиромаштву, феномене алиментарне оскудице који су често последица одбијања правремене интервенције. Силви Бринел је с разлогом веома критична према овој ситуацији у којој саучествују светски медији.

Трилогија-превенција ризика, помоћ најизоложенијим популацијама и реконституција средстава после катастрофе-требало би да омогући да се избегну све људске драме везане за несташнице хране. Ипак, постоји одсуство суздржаности. Излагање изгладнелог детета камерама остаје најбољи начин да се отворе новчаници. Медији ипак не манипулишу добровољно јавна мњења. Они су пре сами манипулисани. Постоји суодговорност медија и хуманитарних организама.

Често НВО користе део новца својих донатора за организовање путовања новинара, који су „инкорпорисани“ у персонал НВО, и доведени на најприличнија места за вредновање акционог капацитета НВО. Медији се не труде да раде са историјском суздржанашћу, која би им омогућила да схвате зашто је ова или она земља постала готово специјалиста инструментализоване глади.⁷³

Бринелова доказује своју интелектуалну висину и критиком западних држава и институција које се често умешају у регионе глади из тотално прагматичних, дакле најчешће нехуманих трговачких разлога. „Влада која делује преко хуманитарног, даје осећај да исказује пуно саосећајности. То јој такође омогућује да ухвати корена, из трговинских и стратегијских мотива, у занимљивим земљама, или због њихових нафтних ресурса, или у оптици тржишта обнове који следе после ратова, чак и предузећа методичног разарања земаља које израњају, попут Ирака.“⁷⁴

Ратови и глад

Рат је одувек био деструктиван, за човека, али и за биљни и за животињски свет. Током рата у Вијетнаму, масовно коришћење хербицида и дефолијација од стране Американаца је комплетно уништило значајан део природног вегеталног покривача земље, стављајући тако дугорочну хипотеку на шансе за њено пољопривредно експлоатисање. Та тровања тла и људи и дан-данас су видно присутна у Вијетнаму. Тамо се и даље рађају деца са конгениталним малформацијама као директним последицама злочиначких, немилосрдних и недозвољених америчких бомбардовања Шездесетих. Блокаде и опсаде били су исто тако одговорне за глади и стотине хиљада мртвих, посебно током Другог светског рата у Варшави, Стаљинграду, у Холандији и Грчкој.

---

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Интервју за француски часопис Relations, 2006.

Политика „спаљене земље“, која се састоји у лишавању непријатеља снабдевања путем уништења жетви, јесте један од примењених метода. Пљачке су уобичајен метод. Становништво које је под претњом и напушта своју земљу, изложено је глади. Скори пример је онај из Сомалије 1992. године, земље која је већ трпела због суше. У земљи у којој је пољопривреда главна активност становништва, и где је потребна значајна радна снага за вођење пољопривредних радова, ратничке кампање, које мобилишу већину пољопривредног актива, такође су узрок глади. Ограничење снабдевања храном могу да користе и шефови држава за наметање њихове воље у време мира.

Глад популације сељака у Украјини, коју је оркестрирала совјетска влада почетком Тридесетих година прошлог века, била је резултат немилосрдне политике која је циљала на приморавање сељака да се интегришу у колективна имања. Ипак, становници једног региона не пате на исти начин због глади. Када реткост хране подигне цене, сиромашни њој више не могу да приступе. Глад у Бангладешу 1943. године, имала је више узрока. Јапанци су освојили Бурму, што је лишило Индију традиционалног извора вишкова. Потом је дошло до премештања стокова пиринча из Бангладеша, како би се спречио приступ пиринчу потенцијалног освајача. Ту је била и серија урагана који су озбиљно погодили главну жетву 1942. године. Треба поменути и тадашњи просперитет без преседана, који је владао у Калкути.

Удруживање ових различитих фактора изазвало је мултипликацију цене пиринча за шест пута. Они који су могли да пронађу посао у граду били су погођени блаже, али су цене биле недоступне сиромашнима у руралним областима. Према неким проценама, између 1.5 и 3 милиона људи је тада умрло. Но, борбе против глади, које су увек локализоване, генерално су имале користи од побољшавања комуникација у једној земљи. Ако је некада изолација већине заједница могла да трансформише једну лошу жетву у ужасну мору, данас асистенција може да стигне брзо, упркос великим раздаљинама. У друштвима са финансијским могућностима, намирнице се шаљу релативно лако, захваљујући развоју транспорта. Политичке реакције на глад

Чини се да је најбоље решење превенција. С тог гледишта, државни амбари под директним ауторитетом фараона старог Египта, или Цркве у хришћанској средњовековној Европи, јесу карактеристични примери. У старом Египту је, на пример, пољопривредна производња била релативно уравнотежена, упркос периодима варијација падавина на Нилу, које су условљавале вредност те производње. Алиментарна ситуација становника била је задовољавајућа захваљујући вишку који је остављан у амбаре у време добре жетве. Историчари међутим бележе локалне глади, попут оне о којој сведочи стела откривена на разини прве катаракте Нила, а која датира око 2000. година пре епохе Абрахама. Глади су постале врло озбиљне када је створена неравнотежа између захтевног урбаног становништва и руралне производње која је постала недовољна.

Неопходност увоза пшенице наметнута је Египту почев од X века п. н. е. Спектакуларне глади изазвале су врло озбиљне немире у Каиру, у XI веку п. н. е. Богаћење шпекуланата ишло је упоредо са бедом становништва, каткад примораним да једе чак и пацове. Африка је, опет, усвојила метод „дисперзије ризика“, како то сведоче раштркани амбари, које и данас каткад срећемо. Када су метеоролошки феномени били узрок глади које погађају локалитете мале важности, обострана помоћ је била ефикасна да се издржи једна или две године глади. Током климатских глади, често су бележени феномени сегментације села све док су слободне земље биле прилично бројне. У 18. столећу, Шпанија и Француска су могле да прихвате политику „слободног протока житарица“, како би уравнотежиле стокове међу регионима са вишковима и оним са мањковима.

С друге стране, захваљујући изградњи једне железничке мреже, Индија није претрпела велике глади између 1900. и 1943. А глад која је избила средином Шездесетих, после сукцесивних лоших жетви због одсуства два монсуна, скраћена је захваљујући алиментарној помоћи, која је износила 20 милиона тона жита. Упркос садашњем обиљу житарица и других намирница које је могуће послати авионом у земље где избије глад, унутрашње политичке ситуације могу да учине напоре асистенције неуспешним. У току 1984. и 1985. године, етиопијске власти су порицале постојање глади током више месеци.

Када је једном ипак призната неопходност помоћи, и када је прихваћена, влада се домогла товара намењених Северу земље и задржала их, због тога што се тамо налазио анти-етиопски сепаратистички покрет. Етиопски функционери су украли и препродали већи део посланих намирница. Остатак се покварио, пре но што је стигао до популација које су умирале од глади. Аранжмани за дотурање хране често су тако омањивали. Тек када су жртве глади почињале да беже ка избегличким логорима, било је могуће и да буду и храњене како ваља.

Јединствени светски проблем - „Ну грангу!“

Глад у свету је огроман проблем. Милијарда људи је недовољно исхрањена, највише жене и деца, они губе здравље и животе, свој потенцијал за просперитет и наду у бољу будућност. Преко милијарду људи мора да живи са једним доларом дневно, па и са мање. Породице које настоје да преживе често немају довољно хране. Често морају да доносе агонизујући избор између одговарајуће исхране своје деце, и куповине лекова када су она болесна, или да их шаљу у школу.⁷⁵

Глад на Хаитију почетком 2008. године запамћена је по томе што су по улицама Порт-о-Пренса људи узвикивали: „Ну грангу!“ (на креолском: Гладни смо!). У Египту

---

⁷⁵ *Freedom from Hunger* (Слобода од глади) је једина западна анти-глад организација ексклузивно посвећена помоћи породицама да се саме перманентно хране. У овој америчкој хуманитарној организацији помажу стотинама хиљада најсиромашнијих жена, којима се пружају начини и средства да исхране децу, кредитима.

је такође дошло до излива огорчења због поскупљења основних намирница. Тако је извесни Хамди Хасан, члан милитантне религиозне оргфанизације Муслиманска браћа, изјавио западним медијима: „Одлука владе донета пре две године да не купује од египатских пољопривредника под изговором да је увоз много јефтинији, сада је довела до кризе. Осим тога, домаћа производња пшенице је знатно смањена. Ретки су пољопривредници који гаје пшеницу. Предност дају гајењу воћа за извоз“. Слично су реаговали људи широм света, у таласу незадовољства планетарним растом цена хране.

Да би се борило против глади, организација једног светског система алиментарних резерви изгледа да је фундаментална неопходност, сматрају заговорници глобализма. Но, ни једна структура ове врсте још не постоји. Индија је имала срећу да њена криза 1965-1967 коинцидира са постојањем бројних вишкова у највећим земљама-извозницама. Да је нека слична криза избила неколико година касније, свет би имао више тешкоћа да одговори на потребе помоћи и асистенције овој земљи. Генерални светски скок напред, који је омогућио експлозију пољопривредне продуктивности и мултипликовање приноса, тицао се само ограниченог броја култура. Генетска равнотежа је због тога трпела, јер 15 главних култура представљају више од 75% светског садашњег калоријског доприноса. Да нису предузети напори за одржање природне и биолошке равнотеже вегеталног света, појавили би се нови паразити и болести.⁷⁶

У XX веку, тачан број људи умрлих током глади остаје непознат због тешкоћа да се дефинише овај феномен, али нарочито због њене спорадичности. Глади, суштински локализоване данас на Африку, започете су комбинацијом више фактора, које воде у критичну ситуацију: мањак резерви, заустављање размена, пресушивање ресурса животне средине. Данас су Кина и Индија постале земље потенцијалне извознице житарица. Оне су доспеле дотле да праве значајне резерве. Међутим, остају у унутрашњости Индије зоне у којима становништва и даље пате од глади.

На самиту о храни 1996. године, потврђеном 2002. у Риму, циљ је био да се до 2015. године преполови број гладних, па је требало сваке године смањити бар 22 милиона гладних планете. Зна се годинама да циљ неће бити постигнут, а да ће изгледа до 2030. године и даље бити најмање 440 милиона гладних у свету годишње. Са самита 2002. године, ФАО у члану 25 свог документа помиње „промовисање агрономског истраживања и нових технологија, укључујући ту и биотехнологије“. ФАО такође сматра да „уопште није могуће да се у експлоатацију ставе додатни природни ресурси (посебно земља и воде) за пољопривредну производњу“.⁷⁷

---

76 Приноси жетви по јединици површине досежу данас више пута разину од оне од пре само педесет година. Штавише, потенцијал додатних добити на продуктивности тла остаје значајан, нарочито у најсиромашнијим регионима. Широки радови на иригацији ових региона смањили су утицај нередовних падавина од једне до друге године.

77 Видети: *Борити се против глади захваљујући трајном пољопривредном и руралном развоју и побољшању приступа храни*, ФАО, 2002.

Према ФАО такође, три четвртине особа које пате од глади живи у рурални зонама планете, што повлачи закључак да је глад парадоксално знатно присутнија у селима него у градовима. Сматра се да око 50 одсто људи живи данас у урбаним зонама. Међутим, једна анкета из 2002. године говори да је у читавој Индији од око 1 милијарде становника, урбано становништво мање исхрањено него рурално.⁷⁸ Према овоме би могло да се закључи како треба побољшавати дистрибуцију хране у удаљеним местима од њене производње. Међутим, урбано становништво Индије чини тек 27, 78 одсто (попис из 2001), тј. 285 милиона људи. Урбано становништво треба да до 2025. године досегне 600 милиона, па тај проблем побољшања дистрибуције постаје горући. Класификација глади

Перверзија богатства

360 особа широм света располаже колосалним богатствима. Заједно имају годишњи приход који одговара приходима 2,3 милијарде најсиромашнијих људи планете.

Политичка глад је била и у Етиопији 1984. године. Али је и истина да Светска трговинска организација (СТО), на свом нивоу, у пуно аспеката изазива глад, и треба то рећи: ова организација обесхрабрује локалне цене и последице су пустошеће. На пример, у Вијетнаму развој изгледа да се успоставља упркос тим неправдама везаним за мондијализацију. Али, може ли се рећи да се Вијетнамци заиста добро хране? И на овом примеру се види како у неолибералном развоју профитирају најпре инвеститори. Глад се тиче стања генерализоване хроничне потхрањености, без посебног раста морталитета. То је ендемски феномен уписан у дугом трајању и на широким просторима. Гладна година тиче се конјунктурне локализоване ситуације, која изазива неуобичајени над-морталитет. Геополитичка тумачења глади и гладне године немају исту лествицу, и дакле нису обавезно исте природе, чак и када су у вези. Глад се повукла (недовољно) од Педесетих, али се поново уочава раст гладних година, већ двадесетак последњих година. То није само чињеница неједнаког развоја светске трговине. Већ у периоду 1958-1961, највећа гладна година у историји човечанства је везана за једну унутарњу политичку одлуку, за Велики скок у Кини, који је изазвао смрт, како тврде разни истраживачи, око 30 милиона људи. Од тада, десила се Нигерија, Сахел, Етиопија, а сада, Сомалија, Руанда, Северна Кореја, Етиопија поново. Сваки пут ту је присутна планетарна геополитичка димензија, али и локални геополитички фактори (злоупотреба хуманитарне помоћи, на пример).

Климатски акциденти често претходе гладним годинама. Тако је у Индији у сељачким миљеима које јако притиска порески систем и неопходност да се извози како би се платио порез. У одсуству резерви, суша утиче на скок цена, изазивајући селекцију међу сељацима и одлазак у градове. Снабдевање храном које стиже споља железницом изазива са своје стране раст цена дуж проласка. Гладна година се тако

⁷⁸ Видети: *Food Insecurity Atlas of Urban India*, 2002.

шири у простору и времену. Климатски акцидент је онда не узрок гладне године, већ откривач локалних социо-економских дисфункција који је изазивају, каткад без везе са неком ситуацијом која је претходила глади (у смислу потхрањености). Агрономи и географи сматрају да је глад везана и за климатске услове, за деградирање или за конзервирање гла, за климатске нерегуларности, али и за социјалну диференцијацију у окриљу сељаштва. С друге стране, све смо више сведоци дифузије сиромаштва и глади према урбаним агломерацијама света, где су разлике у куповној моћи снажно уочљиве. Глад није само потхрањеност, већ и лоша исхрањеност: недостатак витамина и минералних соли, неприлагођена или недовољно разноврсна храна („једе се увек исто“).⁷⁹

Скривена глад успорава развој, смањује енергију и ослабљује имунитарни систем људи. По Извештају ФАО, хронична глад и неухрањеност убијају милионе људских бића. „У најтеже погођеним земљама, новорођенче има очекивани век од једва 38 година, наспрам 70 у 24 најбогатијих земаља“. Једно од 7 деце, рођено у најсиромашнијим земљама, где је глад новчана јединица, умреће пре но што напуни 5 година живота. Највише деце умире због недостатка одговарајуће исхране и хранљивих неопходних елемената, што их чини рањивим, слабим и кржљавим. Њима највише прете инфективне болести.⁸⁰

Четири најсмртоносније болести деце у земљама у развој су *дијареја, озбиљне респираторне тешкоће, маларија и бочиње*. Више од 2 милијарде људи пати од недостатка олиго-елемената, примећује Извештај. Њихови режими исхране немају довољно витанима и минерала (витамин А, гвожђе, јод, цинк, и витамин Це.) Олиго-елементи су неопходни за раст и развој човека. Деца и жене су најизложенији недостатку тих микро-хранљивих елемената. Око 20 милиона људи у свету пати због менталних хендикепа, јер немају довољно јода. Милиони деце нема довољно витамина Це у исхрани. „Кина је смањила број својих недовољно ухрањених грађана за 74 милиона од 1990-92. Индонезија, Вијетнам, Тајланд, Гана и Перу су успели да смање ту бројку за више од 3 милиона, што је био неки контрабаланс за друго повећање од 96 милиона (у 47 земаља).“⁸¹ Подсахарска Африка има највишу стопу неухрањености, као и највећи раст те категорије становника. Највише се то запажа у Централној Африци, посебно у Конгу, раздирним ратовима, где је три пута више гладних.

Суша је најчешћи узрок глади, али урагани и поплаве могу да буду разарајући у обалским регионима. Историјски, суше су биле најгоре у врло сувим регионима монсунске Азије (југ Кине и север Индије), са врло насељеним становништвом.

---

79 Глобално позната књига *Геополитика глади*, аутора Жозе де Кастра, објављена 1952. године, сматра се данас превазиђеном по питању гладних година и хитности њихових решавања, али је у многоме и данас ипак актуелна.

80 На скупу француских географа 2003. године у Дижону.

81 Извештаји ФАО за 2002. годину.

У регионима изложеним суши (Сахел, Јужна Африка, Аустралија, Арабија, Казахстан, пустиња Гоби), и где каткад буде мање од 100мм падавина годишње, киша је очекивани догађај код пољопривредника и узгајивача. Њено кашњење и нерегуларност су узрок лоших жетви, уништења жетве и резерви. Суше прекидају равнотежу, увек неизвесну, између производње и хране.

Скорашње студије у Сахелу показују разину киша последњих година која је мања од оне почетком века. С друге стране, Јужна Азија је област монсуна. Јак интензитет киша изазива поплаве, попут оних које су у Бангладешу 1974. године изазвале значајне штете. У Кини су се такође излили токови, попут реке Хуангце („Жута река“) 1887. године, изазивајући поплаве пољопривредног земљишта и губитак велике количине живежи. Инвазија штеточина на важне површине може подједнако да има застрашујуће последице.

У 1974. години је Сахел погођен огромном колонијом скакаваца, формиране током прве сезоне киша после једне петогодишње суше. Губици у жетви пшенице процењени су на 350. 000 тона. И други природни феномени, који изазивају преиначење природне околине, могу да воде у разарања жетви, попут земљотреса и циклона. Вишкови хране у свету с једне стране, и истовремено 840 милиона гладних, нису заправо парадокс. У ствари, глад не резултира из лоше расподеле хране и не може се избрисати бољом комерцијалном дистрибуцијом (тржиштем), или хуманитарном дистрибуцијом (помоћ у храни). На против, вишкови хране које испоручује продуктивистичка пољопривреда западних земаља (али и земаља Југа) и њихова редистрибуција на светском тржишту, којим доминирају мултинационалне агроалиментарне индустрије, јављају се као први узрочник (али не и једини) глади.

Габриел Вајсберг, географ из Тулуза, на једном скупу о храни у Француској, на глад гледа из више аспеката. „Да ли је заиста СТО та која изазива глад? Постоје и области где влада глад, и које међутим нису укључене у светска тржишта. Без западања у било какав детерминизам, постоје и природни услови, унутарње геополитичке датости (Бангладеш), или спољне, које објашњавају проблеме глади. Не треба заборавити ни на глади створене политички, из много разлога (у Судану). Сви признају проблеме глади као оне везане за недостатак локалног учешћа сељака. У Вијетнаму, на пример, феномени мондијализације, чак и ако то упркос свему падне на сељаке, често су узети наопако.“⁸²

Његов колега Алан Бонасје, такође са Универзитета Л’Мирај у Тулузу, додаје: „Постоје интерни фактори који могу да буду узрочник глади. У Субсахарској Африци и у Сахелу, постоје тешкоће у климатским условима, ту су и унутрашњи

---

82 Габријел Вајсберг (Gabriel Weissberg), географ из Тулуза, на скупу француских географа 2004, у Дижону.

економски проблеми, али и политички. Свуда у свету постоји и веза између ратова и проблема недовољне ухрањености.⁸³

Географска супротстављеност земаља Севера и Југа огледа се и у томе што САД и ЕУ намећу билатералне споразуме, или међународне, Јужној Америци и најнеразвијенијим земаљама, посебно афричким. Но, тај планетарни приступ запоставља друге географске лествице (континенталне, националне, регионалне, локалне) које би учиниле да се појаве други фактори објашњења глади: ратови, интерне политике, социјалне разлике, рурални егзодус, природна околина (тла). Климатски акциденти се придодају генералним економским и пољопривредним политикама у разноликим комбинацијама према изабраној лествици. Глади не би требало реално више да постоје, јер је количина хране која се у свету произведе довољна за исхрану 6 милијарди људи тренутно, и чак за 12 милијарди колико ће бити људи око 2100. године.

Идеолошка или традиционална глад се често пориче. Оружје коришћено од владе да би се покорило неко становништво, често мањинско у односу на дискриминаторску политику већ деценијама (пример: Јерменија 1915, Украјина 1932-33, Јевреји, Срби, Цигани, током Другог светског рата). Створена, или зелена глад погађа регионе са вишковима у којима не би смело да буде глади. Резерве хране, културе су вољно разаране, а особе груписане у логоре и лишене средстава (Либерија, Сијера Леоне). Глади у том случају имају очите користи: контролисање територије. Онај ко држи храну, контролише политичку власт. Економија милосрђа, НВО и агенције за помоћ

Хуманитарци се срећу са бројним проблемима. НВО и агенције помоћи су суочене са сталном дилемом: слободни избор њихове акције и њихова независност, као и обавезни прелаз преко локалних власти, како би се дошло до становништва коме треба помоћи. Све се своди на дилему: „остати и јамчити, или отићи и денунцирати“. Осим тога, НВО и агенције се на терену жестоко гложе да би за себе избориле „најбоље зоне“, тамо где су деблокирани фондови велики и омогућују финансирање трошкова опсаде који су све сталнији. Такмичење је утолико живље што се јављају и нови партнери: хуманитарне бранше држава, приватне компаније, локалне агенције. Зашто глад упорно постоји у свету, иако има довољно хране за све?

Џорџ МакГаверн, бивши амерички сенатор и познати хуманитарцац, сматра да је то првенствено политички проблем, заправо питање одсуства политичке воље.⁸⁴ „Нама недостаје енергија и упорност да омогућимо сиромашнима који не могу да је производе довољно, да добију храну која им је потребна. Једна од седам особа у свету

83 Алан Бонасије (Alain Bonassier), на скупу француских географа 2004, у Дижону.

84 Бивши сенатор Јужне Дакоте био је и кандидат демократа за Председника 1972, а 1960. године Кенеди га именује за директора Програма хране за мир. Председник Клинтон га именује амбасадором САД у ФАО 1997. У 2001, МакГаверн је именован светским амбасадором ОУН за глад у свету. Аутор је више књига, међу њима и *Трећа Глад: окончати глад у нашем времену*. Ко-аутор је књиге „Окончајмо глад одмах: Изазов верујућим особама“.

хронично пати од глади. Но, проблем није нерешив. Владе света, и сиромашних и богатих земаља, морају да преузму ангажман и окончају ту ситуацију. То могу да учине са делом онога што трошимо за рат у Ираку, на пример.⁸⁵

ОУН располаже добрим агенцијама које раде на проблему глади. Једна је Светски Алиментарни програм (САП), који је започео МакГаверн 1962. године. Она се сматра најбољом агенцијом за дистрибуцију хране у историји света, која шаље огромне количине хране изгладнелима. САД су и даље главни испоручилац, иако последњих година раидно губи своје традиционално расположење да помаже. МакГаверн, међутим, сматра да када би се проширила ова дистрибуција ради досезања двоструке количине садашњих, и када би и друге земље следиле, а ако би владе сиромашних земаља сарађивале са том организацијом, могла би без напора да се оконча глад у наредних 15 до 20 година. Једну од својевремених добрих идеја хуманитараца је била да се дела тако да Боб Дол (бивши сенатор такође) и Мак Гаверн концентришу напоре да ОУН, уз помоћ САД, испоручи сваког дана хранљиви оброк за 300 милиона ђака у свету, који то данас не примају.⁸⁶

Најбољи начин који је икад пронађен у свету да се сиромашна деца привуку у школу јесте обећање доброг obroка, тврди МакГаверн. „Када деца иду у школу, и девојчице користе барем шест школских година, ви можете да преполовите стопу рађања (од шесторо деце, на 2, 9 детета). Ова информација долази из студија рађених за ОУН. Редукција natalитета произилази из елементарног образовања, без потребе абортуса, нити хируршких интервенција.“⁸⁷

О подели светских ресурса између богатих и сиромашних равномерније, Мак Гаверн каже: „Ако желимо да имамо кохерентно светско друштво, морамо да радимо заједно. Иако је глад један од најургентнијих проблема, она је далеко од тога да је најтежи за решавање.“⁸⁸

Помоћ, међутим, изазива „локалну повећану понуду“: корупцију, скок цена, расипање. Из свега произилази дисторзија економских механизма, локална пизма у тренутку када се хуманитарци повлаче и остављају за собом економску кризу и политичке антагонизме. Данас је економија милосрђа као феномен заправо испред изградње одрживих економија. Како деловати да би се ублажили ови феномени? Стручњаци сматрају да треба да се пође од принципа да је свака глад избегљива акцијом започетом у правом моменту, и да не постоји фаталност глади. Силви Бринет, француски стручњак за глади, каже: „Не треба ући у игру изгладњивача и оних који их подржавају из политичких, економских, или трговачких разлога. НВО

---

85 Интервју за хуманитарну публикацију Partage International, 2005.

86 Постоји 35 каритативних агенција кадрних да помогну у управљању овог програма, уз супервизију САП-а. Администрација Картер је дала 300 милиона долара за започињање програма за 2003. годину. И администрација Буш је потом дала 200 милиона долара. И неколико других земаља се придружило пројекту.

87 Интервју за хуманитарну публикацију Partage International, 2005.

88 Ibid.

морају да добију од ОУН и разних влада слободан избор места интервенисања, кориснике и средства за интервенцију, без локалних или међународних посредника. Треба условити помоћ на њену реалну доделу на терену. Треба контролисати и непрестано процењивати помоћ.⁸⁹

Бринелова сматра да се на терену локални актери прилагођавају како би максимално профитирали у хуманитарној кошари: црквама, предузећима, политичким партијама-структурама за каптирање новца од помоћи. Случај Зимбабвеа је егземпларан. Бели фармери-земљопоседници били су експроприсани у корист чланова политичке партије на власти. Следи несташица хране која је узбунила међународне институције. Оне су деблокирале хитну помоћ у храни, чија је дистрибуција следила исте модалитете. Ангажоване НВО на терену нису реаговале.

Овај пример поново поставља питање критеријума примене акција на терену које воде НВО, и уз то тражи прецизну дефиницију хуманитарне помоћи. Не треба, закључујемо, бркати дугорочни развојни програм и спасавање у ургентној ситуацији. Обе ствари имају своју корисност, али су им различити модалитети примене. Треба схватити да ма како интензивна хуманитарна активност неће спасити свет.

Технологија рата: борба против глади

Једна од дефиниција глади јесте и да је она најозбиљнија манифестација екстремног сиромаштва. Офанзиве против глади које су успеле, обично су квалификоване кампањама или ратовима против глади. Човечанство располаже средствима да се суочи са озбиљним кризама попут глади, још од епохе кинеског стратега Сун Цеа, за кога је рат био уметност. Рат против глади је уметност у којој је преживљавање неопходни услов, али и недовољан услов. Механизми управљања који служе у време рата могу такође да служе као инструменти мира и правде, јер вежбе ублажавања ефеката нису довољне да се решавају ургентне ситуације.

Ратне технике могу да послуже борби против безосећајности, спорости и других напетости, али то претпоставља да су борци против глади сагласни око група циљева. Фронт се налази тамо где су те групе рањиве. Тамо у ствари мере могу да буду предузете, са учешћем заинтересованих, и где конкретни резултати могу да се остваре. Та логика требало би такође да води уложене напоре, како би се доспело до алиментарне безбедности, која се мери по квалитативном и квантитативном приступу храни неопходној за репродукцију здравих људских бића.

Пољопривреда је кључни аспект двоструке стратегије, јер пољопривредна технологија подразумева технологије производње, неопходне технологије и технологије преживљавања. „Глад се јавља само тамо где нема демократије“, каже Индијац Амартиа Сен, Нобеловац за економију 1998, главни директор Универзитета Кембриџ у Енглеској.⁹⁰

89 Sylvie Brunel, „Les ONG et la mondialisation“, Le Monde, 25. 06. 2003.

90 Видети: Le Monde, 13. 06. 2002.

Жак Диуф, генерални директор ФАО сматра: „Цена коју плаћамо за те недовољне напретке је веома скупа. Сами изгладнели плаћају за најдиректније последице, за најболније последице. Али, цене су подједнако невредне за њихове заједнице, њихове земље и светско село чији смо део сви ми. Да би се постигао циљ Светског врха о исхрани, број особа које нису довољно исхрањене мора да се смањи за 24 милиона годишње, од данас до 2015.“⁹¹

Глад је проблем за 30 земаља света, и 67 милиона људи сваког дана има хитну потребу за помоћи у храни. Сукоби у подсахарској Африци су начинили губитке од 52 милијарде долара пољопривредне производње између 1970 и 1997. Процењени губици пољопривредне производње земаља у развоју су око 4, 3 милијарде долара годишње, а тај новац је довољан да се подигну приноси у храни за 330 милиона особа на неопходне разине. Према Извештају ФАО, приступ земљи је један од кључних фактора безбедности исхране. Раст пољопривредног сектора је суштински за смањење глади и сиромаштва. ФАО сматра да треба улагати 24 милијарди долара годишње више у јавне инвестиције како би се смањила глад.⁹²

О историји пољопривреде у људској цивилизацији

Цивилизација буквално све дугује пољопривреди. Пре ње, људи су били само сакупљачи воћа, ловци животиња. Са почетком пољопривреде мање су се премештали, боље хранили. Разликујемо следеће фазе интензивног напретка, или револуција у хронологији светске пољопривреде:

Неолитска револуција (седентаризација и појава првих пољопривредника, око 6.000 година п. н. е. у Европи;

Прва пољопривредна револуција (исчезавање парлога које замењују боље културе, вештачка ливада, или биљке за испашу. Она се одиграва у Европи нарочито почев од 18. столећа.

Друга пољопривредна револуција (коју карактерише растуће коришћење интраната, механизацијом, или више побољшавањем алата и опреме. Боља запрега већ од почетка 19. столећа, коришћење мотора са унутрашњим сагоревањем. Брзина у раду омогућује бољу продуктивност и доводи до концентрације имања.);

Трећа пољопривредна револуција (Оспоравана револуција у току, револуција био-технологија. То је примена научних узнапредовалих техника, посебно у генетици, у побољшавању живих организама). То није баш увек веома ново, јер се варијетети хибрида кукуруза производе још од Педесетих година прошлог столећа. Али, ове технике се развијају веома снажно данас, са ГМО посебно.)

Парадоксално, пољопривреда је, омогућујући људима да више не мигрирају пречесто, истовремено омогућила и оснивање градова.

Историјска експанзија пољопривреде временски се смешта у период између 10.000 и 8.000 година п. н. е. Човечанство тада симултано открива пољопривреду, потом и узгајање животиња, у више региона. Пољопривреда је резултат манипулација дивљих биљака, свесних или несвесних, бираних због њихових хранљивих својстава.

Прва припитомљена животиња је био пас, већ од 12.000 година п. н. е. Касније, око 8.000 година п. н. е., стога што је човек узалуд покушавао да припитоми газелу, латио се припитомљавања козе, потом и овце и на крају говеда.

91 Увод у Извештај ФАО за 2002.

92 Хартвиг де Хен, заменик генералног директора ФАО, Видети сајт ФАО.

Керамика, коју људи откривају око 6.000 година п. н. е. , део је неолита, доба када се човек све више фамилијаризује са животињским врстама, које су до тада најрадије ловили. „Неолитска револуција“ заправо трансформисе човека у господара природе.

Дивље житарице су на Блиском истоку расле на ободима храстових шума и тада препокривале врхове планина Таурус и Загрос. Најпре су људи почели да их беру, а касније и да сеју у пољима у близини села.

Јечам и скробно жито су најстарије житарице, култивисани око 8.000 година п. н. е. Мека пшеница, која данас служи за израду хлеба, резултат је укрштања, вероватно случајног, пшенице и неке дивље траве.

Као и цивилизације Месопоптамије (Вавилон, Асирија), или Египта, цивилизација Индуса живела је пре свега од пољопривреде. Према палеоботаничким студијама, Харапедци су узгајали пшеницу, јечам, сезам и боранију. Трагови откривени на грнчарији сведоче о култури памука. Већина домаћих животиња савремене Индије (зебу, буфало, коза, овца, свиња, пас и живина), биле су присутне и у та стара времена. Овај *агропасторални комплекс* обезбедио је у историји градовима Индуса неспорни просперитет.

Човек -уништитељ биљних и животињских врста на Земљи

Од времена терцијара до данашњих дана, максимална брзина ишчезавања врста била је 150 у милионима година, то јест максимално једна врста сваких 50 до 100 година. Више није тако, са последњим периодом масовног уништења, временом кватернера. Аутор Равен процењује на 50.000 број биљака које ће ишчезнути до 2050. године. Ако се рачуна просечно 20 врста инсеката и других артропода везаних за сваку од тих биљака, то представља минимум од милион врста.

Садашњи ритам разарања је из реда од 1.000 до 10.000 пута вишег од оног забележеног током претходних масовних истребљења. Упркос манипулације конвенција заштите врста, аутор Жан-Мари Пелт процењује на 20% од 270.000 биљних врста проценат ишчезавања до 2050.

Од врста процењених да их је било 12 милијарди, савремено доба познаје мање од 2 милијарде. То значи да ми не знамо чак ни шта разарамо, нити као врсте, нити као екосистем. Тако 100.000 км² амазонских шума нестаје годишње. Интер-тропске шуме се уништавају рудним и пољопривредним експлоатисањем. Баријере корала деградирају се загађивањем вода.

Да планета убрзано губи врсте, алармирају и експерти *Светске уније за природу*, у свом годишњем извештају. Сваки четврти сисар, и једна од осам птица су у опасности од нестајања. За то постоји само један лек: одржавање великих природних диверсификованих простора.

На планети има 1.750.000 познатих врста. , а од тога 41.415 животињских и биљних, како је топ забележила Светска унија за природу(УИЦН).

(*Светска унија за природу, Годишњи извештај за 2007*)

ХРАНА КАО ОРУЖЈЕ

Храна као стратегијско оружје

Огромна је важност приступа изворима и пашњацима у пасторалним друштвима, манипулација помоћи у храни у избегличким логорима, па се оружје глади употребљава за размештање или подвлашћивање нежељених становника. У свим временима, на свим местима, и на свим лествицама, онај ко контролише приступ храни, држи власт приликом дискусије са једним америчким председником, рекла му је: „Ако можемо да контролишемо храну, бићемо у поседу најмоћнијег политичког оружја на свету!“ Оружје хране, или зелено оружје, играло је у скорашњој историји, посебно током Хладног рата, суштинску улогу за притисак на неке режиме, било да је реч о односима Север- Југ, или Исток- Запад.

И глад је увек била стратегијска алатка, данас генерализована у контексту „хуманитаризације“ помоћи. И пријатељи и непријатељи Северне Кореје питају се да ли заиста имају довољно хране. За Парламент ове земље, у 2005 је главни задатак привреде био да се реши проблем хране. Групу од 27 Еворпљана провозали су целом земљом, у режији организације „Кореја је једна“. И гости су свуда имали утисак да људи имају довољно хране. Видели су да кукуруз добро напредује и да се пиринач зелени у пољима. ФАО те године истиче: „Жетва 2004 је била најбоља у 10 година и наставља тенденцију опоравка, која је почела 2001.“ Истовремено, Висока народна Скупштина Северне Кореје каже да је „главни задатак економије у 2005 да реши проблем хране“. После Корејског рата (1950-1953), Северна Кореја је развила своју пољопривреду огромним ритмом раста. Фарме су колективизоване, пиринчана поља снабдевена иригационим каналима и вештачким гнојивом израђеним у самој Кореји. Земља је производила сопствене тракторе, и чак их и извозила.

До 1990, земља је покривала своје потребе у храни. Уницеф бележи: „Народна демократска република Кореја располагала је традиционално широким системом врло добро снабденим основним социјалним услугама, бесплатним или генерално доступним свима. Крајем Осамдесетих, земља је завршавала потпуно описмењавање и бројке смртности и животног века мајки и деце били су исто толико добре као у најперформантнијим земљама региона.“⁹³

ФАО приписује огромне економске тешкоће после 1990 „негативним променама у трговини са СССР-ом и Источном Европом, и веома великим природним катастрофама (полавама, непогодама са градом, и тајфунима), који су се десили у 1996, 1997, и 2000.“ После 1991. године када се руши Совјетски савез, некадашње социјалистичке земље нису више куповале од Северне Кореје. Земља се нашау у апсолутној економској блокади, истовремено лишена свог некадашњег снабдевања у нафти, које је било јефтино у СССР-у. Та блокада и директна претња ратом од

93 Humanitarian Appeal, 2003-2, Special Report FAO-WFP, 22. II. 2004.

стране САД, у ствари су спречили Пјонгјанг да сам инвестира довољно новца у пољопривредну механизацију и привуче стране инвеститоре. Тако је потрошња житарица постала превише рестриктивна.⁹⁴

А исхрана је притом премало варирана. Јавни систем дистрибуције раздељује ипак храну „ефикасно и једнако“, бележи недавно ФАО. Такав начин заправо спречава глад. Дефинитивно решење ће бити видљиво када престану ратне претње и претње окупацијом од стране САД. Тада ће земља почети да инвестира у пољопривреду, и да истовремено реализује нови економски бум, као у Педесетим, после агресије САД.

У намери да се сугеришу тоталитарне одлике режима Милошевића у Србији касних Деведесетих ишло се до смешних тврдњи. Тако је у књизи „Трагедија Косова“, породични трио аутора Огден, забележио невероватну несувислост везану за недавну прошлост Космета. Наиме, по њима, страшни Милошевић је ишао дотле у репресији, „да је забранио продају 27 основних намирница у продавницама косовских Албанаца“.⁹⁵ Ова тврдња засигурно је смешна и самим косовски Албанцима, а плод је маште америчких аутора, јер се добро зна да нико никада Албанцима није било шта од хране ускраћивао на Космету, а камо ли да им прописује списак артикала по продавницама. Спекулације, скокови цена хране, паника алиментарне несташнице, шире се читавом планетом. Председница Филипина, Глориа Аројо, послала је апел без преседана премијеру Вијетнама, Нгујен Тан Дунгу, тражећи од њега да држи обећања о испоруци пиринча. Неуобичајени апел верно одсликава зависност Филипина од увоза хране, посебно пиринча. Роберт Зајглер, који руководи институцијом International Rice Research Institute, каже: „Реч је о алармном сигналу. Имамо рађајућу кризу снабдевања пиринчом.“⁹⁶ Једна половина планете зависи од пиринча, али су залихе на најнижем ступњу који је икад забележен од средине

Седамдесетих година прошлог столећа, од времена када је Бангладеш био тешко погођен глађу. Те године производња пиринча смањила се испод разине светске потрошње, која је износила 430 милиона тона. Треба знати и да финансијска помоћ САД Западној Африци садржи обавезне куповине пиринча у САД. Госпођа Уфуе-Боањи (председникова супруга-прим. З. П.) наводно је позната у региону по тим куповинама пиринча, јер добија неколико франака за сваки купљени килограм.⁹⁷ Демонстрације и побуне које су се догодиле у западној Африци крајем 2007. године сигнализирају постојање још озбиљнијих проблема, опомиње ФАО. Забележене су побуне у Мексику, Мароку, Узбекистану, Јемену, Гвинеји, Мауританији и Сенегалу,

---

94 У Северној Кореји држава је прописала просек од 1.600 Ккал дневно по особи, уместо 2.000 идеалних килокалорија, како налажу светски стандарди.

95 Mason, Frances and Kathryn Ogden, *The Tragedy of Kosovo*, 2001.

96 The Times, 07. 03. 2008.

97 Изјава геополитичара Ив Лакоста на скупу „Геополитика хране: је ли храна стратегијско оружје?“, у Ремсу, 2003.

чак и у Цакарти, престоници Филипина, где се протестовало због дизања цена које је одлучила влада.

Левичарски режим у Венецуели често напада политику САД против алиментарне суверености малих земаља. Међутим, популарност председника Чавеса користе латиноамерички политичари, чак и уз помоћ хране, као политичко оруђе. У Перуу су, тако, жртве земљотреса имале право на конзерве туњевине, са ликом Уга Чавеса. Конзерве су дистрибуиране по народним квартовима Писко и Чинћа, а део пропагандне испоруке конзерви носиле су и фотографију лидера перуанске опозиције, Оланта Хумала, и натпис „Наспрам пљачки, безнађу и хаосу, солидарност са земљацима“, известили су медији. Венецуеланска влада демантовала је да је експлоатисала перуанску трагедију. „Они само треба да отворе све пакете (помоћи у храни), па ће видети добро да тамо нема никакве политичке пропаганде“, загремо је амбасадор Венецуеле у Лими. Националистичка партија Оланте Хумале такође је оповргла сваку одговорност у дистрибуцији ових мистериозних конзерви.⁹⁸

У 2007. години је цена млека у праху скочила са 2. 000 на 4. 800 долара по тони, јер је раст потрошње млечних производа у Азији коинцидирало са недостатком у западном свету. Суша у Аустралији је погоршала проблем, као што је променила владине политике у Европи и Америци у корист развоја и коришћења биогорива. Растућа забринутост поводом ситуације са апроизводњом пиринча је приморала индијску владу да смањи извоз извесних варијетета. Та мера је изазвала скок цена у свету, који је, према ФАО, износио 50% за годину дана. Несташица пиринча осетила се чак и у Великој Британији, где је цена басаматија, најпродаванијег варијетета, нагло скочила.

Тржиште пшенице трпи још јаче тензије, са ценама које су скочиле за 115% за годину дана. Настављање суше у Аустралији је изазвало скок цена житарице чија је производња и онако недовољна. Залихе су на најнижој разини у 40 година, а извози су подвргнути рестрикцији, од Пекинга, до Буенос Аиреса. Украјина је у јуну 2008. године окончала свој извоз житарица, а Русија је наметнула таксу од 40% на своје извозе пшенице у јануару 2008. Аргентина је одгодила поновни извоз свог жита до априла, како би заштитила унутрашње снабдевање, а Кина, која је била извозник кукуруза, пиринча и пшенице 2007. године, наметнула је квоте за извоз на житарице у циљу кочења галопирајуће инфлације хранљивих намирница. Скок њених индикатора цена у децембру 2007. године приписан је у потпуности скоку алиментарних производа, посебно свињског меса, које је скочило за 48%.

Пољопривредници читавог света забринуте су због цена хране. У Европи, узгајивачи свиња и живине упорно прете да ће смањити своју производњу, осим ако не добију више цене. Институт *Worldwatch* је 1994. године објавио књигу „Ко ће хранити Кину?“. Она је тада изазвала многе расправе о повећаној потражњи Кине за житом. Питање кинеске производње хране довело је и до бројних одговора. За неке то

---

98 „Помоћ у храни: Туњевина Чавес“, *Courrier International*, 30.08.2007.

представља утвару регионалне и глобалне нестабилности, пошто Кина постаје и еколошка опасност. Други улазак Кине у свет тржишних обећања сматрају повећањем трговине и профита. Заправо, ту се истражују одговори Кине и САД на различите појмове међузависности. Снабдевање Кине храном, упркос позивима на концепте глобалне еколошке и економске међузависности, везује се за класичне геополитичке проблеме централизоване за државу, попут „суверенитета“ и „суздржавања“. Са овим се јављају и могућности тзв. алтернативне међузависности, засноване на логици трговине.⁹⁹

Хранити: контролисати, хомогенизовати становништво

Данас се више не говори о комунизму. Храна, глад, то је део стратегија, сложен феномен. Државе делегирају своје одговорности на НВО, које су постале приватни организми, са значајним сумама које уплаћују међународне институције.¹⁰⁰ Поставља се питање приватизације или полу-приватизације помоћи: како приватне организације примају финансирања, све значајнија, од држава? Може ли то да се настави? Јавност је све више скандализована овим феноменом. „Алиби о фаталности глади више не пролази“, рекао је својевремено француски геополитолог, Ив Лакост.¹⁰¹

Потрошачки „алиментарни тероризам“

У развијеним земљама Запада јавља се и специфични вид алиментарног тероризма: *дијететска норма*. *Диктаторски анти-шећер*, *фашизам* =%, *нутриционо коректно*, који воде „стада гурмана богатог света“, нова је алиментарна диктатура савременог човека. Тако се сазнаје и за мало познати податак да су Французи, који важе за нацију са најнормалнијом телесном тежином, највећи потрошачи глуцида.

Искуство са помоћи у храни у избегличким логорима у Африци, у Дарфуру, Чад, показују како храна у логорима може да се користи и као оружје. Зато је В. Ласаји-Жакоб на истом скупу приметио: „Избеглица је жртва о којој се треба побринути, особа без средстава којој треба притећи у помоћ. Иза хуманитарног дискурса, треба рачунати на Високи комитет за избеглице УН“, речено је, поред осталог, на већ помињаном скупу у Ремсу 2003.¹⁰² Хранити значи контролисати, хомогенизовати становништво. Чак и беба прима следовање. Тако се стварају затегнутости међу локалним становништвима која нису преузета на бригу, чак и ако имају проблеме. Стварају се категорије по добним траншама. На тај начин се учине зависним најрањивији, деца од мање од 5 година, старе особе, болесне жене.

99 У оквиру критичке геополитике јавља се и потреба да се даље истражује циркулисање стратегијских текстова и да се анализују текстови који мапирају светове иза граница Северне Америке и Европе.

100 Видети веома илустративну књигу S. Smith, „Négrologies“, 2006.

101 На скупу „Геополитика хране: је ли храна стратегијско оружје?“. У Ремсу, 2003.

102 „Геополитика хране: је ли храна стратегијско оружје?“. У Ремсу, 2003.

Када Високи комесаријат за избеглице одлучи да смањи следовања, избеглице могу, као у Замбији, да постану радна снага за развој неког региона. Тада су избеглице инструментализоване. Мозамбичке, бурундске, руандске избеглице уполсене су за жетву памука, за крчење земље. Тиме они богате локалне капиталисте, и постоји јака конкуренција са локалним становништвом, пошто избеглице заузимају место најсиромашнијих за тај посао, на пример у Замбији.

Постоје у свету и традиционалне зоне недостатка хране, попут Анда, Североистока Бразила, или Сахела. Глади се више тамо не производе, развијају се другде, код богатих популација (које имају нафту, стада), јер она изазивају лакомости. Не постоји корелација између врло насељених зона, и глади. Алиментарна безбедност, то су размене, производња предмета који могу да се продају ради куповине житарица, чија цена је непрестано падала годинама. То је било опасно, јер је у питању ситуација монокултуре, која зависи од плантажа. Осамдесетих година прошлог столећа дошло је до демографског успоравања, због смањења смртности, и промене статуса жене. Порасли су и ресурси којима су народи располагали. Глад која је изгледала неизбежна, није се десила. Али, по коју цену? Сельаци су „ударили“ у природне ресурсе. Дошло је и до изванредног економског узлета Кине и Индије Деведесетих.

Са урушавањем држава, Африканци су схватили своју приврженост идеји нације. У колонизацији је, у најновијем периоду на пример, Француска имала значајне трошкове у Африци, финансирајући техничаре и лекаре. Било је и приватизација. Под притиском ОУН и ММФ, наметнуте су владама драстичне редукације. Било је и случајева присвајања богатстава одређених породица. Државе су изгубиле сваки начин, са неплаћеним службеницима, који се сналазе како умеју. На то се придодаје ширење сиде која има ефекте на производњу. Серопозитивно је чак 70 одсто војника Јужноафричке армије.¹⁰³

Данас, када стручњаци говоре о храни као оружју, морају обавезно да се реферишу и на афрички дуг, који Силви Бринел дефинише као „врсту камиона за чишћење снега коме се не види крај.“ Разумни и објективни експерти су за уговоре о трајном развоју, за анулирање дуга, ако се тако ослобођени новац заиста користи за развој. Једна земља може да се развије у периоду од 20-30 година. Европа и свет имају интереса „да у Африци живе грађане који шаљу своју децу у школу, пре но да се упусте у стратегије очајања пошто више немају будућности.“

Шта чинити са вишковима на Северу? Бринелова одговара. „Продуктивистичка пољопривреда је изазвала рушење монетарних курсева, финансирање парложене земље. Велики проблем је што Север претендује да је његов позив да храни градове Југа, који би требало да буду излази за локалне пољопривреде. На Југу, проблем су фискални приходи, а увози намирница са Севера омогућају прилив новца. То

---

¹⁰³ Ив Лакост (Yves Lacoste), на скупу „Геополитика хране: је ли храна стратегијско оружје?“ У Ремсу, 2003.

је неравномерност међународног система, који неће моћи да се промени ако не учини промишљање у овом смислу. Тај систем зависи од Севера.“¹⁰⁴

Зид у Палестини

Случај сукоба и Палестинаца и Израелаца занимљив је не само поводом територије, већ и воде и хране. Зна се да је пољопривреда кичма палестинског друштва. То је 35% њеног бруто унутрашњег производа и Палестинцима пружа виталне алиментарне ресурсе. Пре свега воће и поврће, а највише маслиново уље, главни извозни производ. Производи се 35.800 тона воћа и поврћа годишње, што је 13% свеукупне пољопривредне производње Палестинаца. Али, та производња кључно зависи од израелског тржишта. Оно, а не арапско у околини, је купац и потрошач гро производа.

Палестинци често подсећају да је у окупацији Израел конфисковао многу њихову обрадиву земљу. Трећина земље Цисјорданије је постало „војна зона“, а земљу проглашену „државном“, Палестинци не могу да обрађују. Они тврде и да им је забрањено да узгајају културе које би могле да конкуришу израелском извозу. Проблем се погоршао од 2002. године, када Израел почиње градњу Зида, како би одвојио Цисјорданију од израелске територије, и заштитио Израел од самоубилачких атенатата палестинских терориста. Израелци говоре о затварању, а Палестинци о зиду. То је 200 км зида који одваја данас палестинске територије, конфискујући им земљу и воду.

Испод те пустињске грке земље, коју и Палестинци и Израелци са великим талентом обрађују, налази се вода. Без ње нема никакве пољопривредне производње, чак и да нема Зид. Мировни преговори између два семитска рођачка завађена народа, у највећој мери тичу се расподеле воде у библијској земљи, и ти преговори су најтежи, много мучнији од успостављања мира са Хамасом. У питању је иначе око 11-12% територије коју Израелци треба да врате Палестинцима, а на њој су најзначајнији извори воде, виталне за оба народа. Без те воде, нема ни хране, наравно. Последице подизања Зида су тренутно најгоре по пољопривреду. Тако је отворена утроба најплодније палестинске територије, оне у Цисјорданији, на чак 40%, кажу Палестинци, тврдећи и да је ишчупано више од 10.000 маслинових стабала, а изравнано на хиљаде хектара земље. У неким селима, пољопривредници су откинута од своје земље. Морају да превале каткад и 10 километара да прођу врата са војном израелском контролом, уз дозволу армије, и да приђу обради земљишта, ту на коју десетину метара често, све због Зида који отежава производњу хране.

---

¹⁰⁴ Силви Бринел (Sylvie Brunel) на скупу „Геополитика хране: је ли храна стратегијско оружје?“ У Ремсу, 2003.

Храна као политичко оружје у Африци

„Амнести интернешенел“ је поводом ситуације у Зимбабвеу објавио своју анализу, у којој каже и да су током четири године, милиони особа у Зимбабвеу имали огромне тешкоће у приступу довољној количини хране. Иако су програми алиментарне помоћи пружили асистенцију која је претходно сурово недостајала, та помоћ није била корисна свима који су имали за њом потребу. „Амнести“ сматра како је један од главних разлога алиментарне кризе Зимбабвеа било опадање националне алиментарне производње. Чак и ако су климатски фактори, као и пандемијски и економски проблеми везани за сиду, играли улогу у том опадању, политике и праксе владе су умногоме погоршале алиментарну несигурност у Зимбабвеу.

„У 2000. години, влада је лансирала свој веома контроверзни „убрзани програм редистрибуције земље“. У то време, власништво некретнина у земљи било је врло неједнако расподељено: 4. 500 комерцијалних фармера, углавном белаца, поседовало је више од 11 милиона хектара, док је милион црних сељака имало приступ тек на 16 милиона хектара земље, генерално мање плодне и више изложене суши. Та расподела је била наслеђе колонијалне историје Зимбабвеа. Редистрибуција земље, у мери у којој омогућује особама да имају приступ продуктивним ресурсима, јесте легитиман начин гарантовања права на неки животни ниво, који је довољан и за прилагођену исхрану.

Међутим, АИ сматра да убрзани програм редистрибуције земље, по свом календару и модалитетима примене, одговара политичким рачуницама и да се претворио у прекршаје извесног броја људских права, међу њима и права на одговарајући исхрану. Програм је започет у тренутку када је Национална афричка унија Зимбабвеа-Патриотски фронт, на власти од независности 1980, био мета општих критика цивилног друштва.

Примена програма редистрибуције земље је озбиљно пореметила пољопривредну активност. Фармери нису могли да обрађују своја поља и плодна земља је остала упарложена, док је истовремено половина становника зависила од помоћи у храни. . . Влада се користи готово монополем на трговину и дистрибуцијом кукуруза, преко тела контролисаног од Државе, ГМБ (Одбор маркетинга зрна), да би контролисала снабдевање у храни и институционализовала дискриминацију против политичких противника. Кукуруз је основна намирница за милионе Зимбабвеанаца. Током избора партијски руководиоци ЗАНУ користили су житни монопол за манипулацију гласача, често претећи приступом храни ако за њих не гласају. Влада и њене присталице су такође покушали да манипулишу програм међународне помоћи у храни како би забранили приступ храни својим противницима.¹⁰⁵

Један од најомраженијих и демонизованих политичара у свету, по оценама западних медија, јесте председник Зимбабвеа, др Роберт Мугабе. Лондонски Daily Telegraph

---

105 Видети детаљније сајт међународног покрета сељака: Groupe local des Landes. Guerre à la paysannerie! 17. 08. 2002.

пише 2002. године да се „помоћ у храни користи као политико оружје“. The Guardian, опет, додаје: „Нема никакве сумње да је Мугабе врло бруталан човек и да политика коју води доприноси сталном осиромашењу Зимбабвеанаца. Али, тврдње како је је конфискација земље умногоме одговорна за глад у земљи, сигурно су фантазирања.

Иако је 4. 500 Белаца поседовало две трећине најбоље земље у држави, пуно њих не култивишу биљке намењене исхрани, већ дуван. Кукуруз је база исхране становништва у Зимбабвеу, и 70% производње кукуруза производе ситни сељаци који морају напорно да зарађују своју надницу на сиромашној земљи знапуштеној од стране белих колониста. Конфискација земље Белаца је, по западним демократским критеријумима, истовремено брутална и илегална. Али, то је само једна ‚сцена‘ у трагичној представи која се играла планетарно.“¹⁰⁶

Почетком Деведесетих, дошло је до таласа извоза, финансираог и организованог у Африци од Канаде, која је плаћала да долине Басатоу у Танзанији буду обрађиване и засејане пшеницом. У Танзанији су жито трошили само богати. Култивишући ову биљку уместо кукуруза, пасуља или маниоке, Канада је гарантовала уговоре својих хемијских и механичких индустрија, које су биле биле лидери на светској разини за технологију пшенице. Пројекат је захтевао да 40.000 чланова племена Барбаиг буду лишени своје земље. Оне који су покушали да се врате кући, тукли су радници који раде на пројекту. Домородци су затварани и тортурисани струјом. Група силовања жена су била честа. По први пут у сто година, Барабаиг племе је патило од неухрањености. Када је енглески репортер, који је истраживао ову тему, поменуо проблем једном руководиоцу пројекта-жени, одговорила му је: „Нећу лити сузе ни због кога, ако то служи развоју“. Штампa богатог света, осим лондонског *Гардијана*, понашала се безосећајно и игнорисала је муке овог малог племена.¹⁰⁷

Данас Уједињено краљевство финансира још важнији пројекат у индијској држави Андра Прадеш. Близу 20 милиона особа је било предвиђено за експроприсање. И још једном, тај одурни чин је игнорисан у већини медија. Богати свет Запада користи одувек своју помоћ у храни сиромашнима и гладнима као политичко оружје. САД су успеле да натерају Зимбабве и Замбију, две земље које пате од глади која погађа јужну Африку, да прихвате трансгенски кукуруз као помоћ у храни. Те земље су поносно и дуго одолевале ГМО, из страха да ће та технологија омогућити интернационалним компанијама да контролишу ланац исхране, остављајући тако ситне сељаке без ичега наспрам глади. Индустрије биотехнологија и САД нису оставиле избор тим двома земљама, већ: или да прихвате њихову робу, или да умру од глади. И Малави је био приморан да прихвати ГМ кукуруз из САД, делом због губитка сопствених стратегијских резерви житарица. У 1999, ММФ и ЕУ су дале инструкцију Малавију да приватизује ту резерву. Приватни организам није био

---

106 Georges Monbiot, The Guardian, 13. 08. 2002.

107 Видети: Georges Monbiot, The Guardian, 13. 08. 2002.

капитализован и требало је тако да позајми од приватних банака како би могао да купи житарице. У 2001. години, како је могло и да се очекује, тај организам није више могао да надокнади своје дугове. ММФ му је наредио да прода највећи део резерви житарица. То је учињено и Малави се нашао без резерви житарица, управо у тренутку лоших жетви.

Пошто ММФ није извукао никакву лекцију из ове катастрофе, он инсистира на спречавању те земље да помогне сељацима, да субвенционише храну, или да стабилизује цене. ММФ тера најслабије да отворе своје границе субвенционисаним производима хране који долазе из иностранства, уништавајући тако сопствени пољопривредни сектор. ММФ притом спречава државе да финансирају пољопривредне реформе, јер владе богатих земаља не воле аграрне реформе. Управо је одбијање Велике Британије да финансира један програм аграрне реформе који одговара Зимбабвеу, створио политичке услове које је Мугабе искористио. Споразум из Ланкастера, потписан још 1980, давао је Државу црном становништву, али земљу белима. Мугабе је само манипулисао реалним фрустрацијама народа коме је отета земља. Но, Мугабе се ипак сматра тек малим ђаволовим шегртом у паку аграрних и алиментарних светских политика.¹⁰⁸

Помоћ у храни и типови помоћи

Помоћ у храни чинила је 20% глобалних токова помоћи Шездесетих, а данас је мања од 5%. Започета је Педесетих са САД, која је са Канадом давала више од 90% помоћи у храни до Седамдесетих, када је *Светски програм хране УН (WFP)* постао „главни играч“. Међународну помоћ у храни углавном воде донатори и међународне институције (под утицајем интереса донатора, ипак). У 1967, *Food Aid Convention (FAC)* донела је мере политике за земље донаторе, и мониторинг тих мера врши *Consultative Sub-Committee on Surplus Disposal (CSSD)*. Ово тело има првенствени задатак да обезбеди да помоћ у храни не погађа трговински увоз и локалну производњу у земљама које помоћ примају, да помоћ у храни не ремети трговину. Тако је и критиковано за служење донаторима, јер када прихватају помоћ у храни, „примачи пристају да плате увоз комерцијалне хране заједно са помоћи у храни“, како примећује Фредерик Мусо.¹⁰⁹ CSSD се налазио у Њујорку, уместо у штабу ФАО у Риму, што већ пуно говори.

Мусо критикује и Конвенцију за помоћ у храни (FAC), уочавајући његове комерцијалне интересе, који се огледају у томе што је смештен у седишту *Савета за међународне житарице (International Grains Council)*, телу за промоцију комерцијалне трговине житарицама, са седиштем у Лондону. Уз то, само 22 земље

---

108 Финансијски стручњаци подсећају на сличне грехе Нелсона Манделе, када је ММФ-у предао власт, а тек ју је био заузео у исцрпљујућој борби против Апартхејда.

109 Видети: Извештај насловљен *Food Aid or Food Sovereignty? Ending World Hunger In Our Time*, Oakland Institute, 2005.

извознице хране су представљене на конвенцији. Светски програм хране (WFP) је највећа хуманитарна организација света и најмоћнија организација УН, активна у највећем броју криза, пише Фредерик Мусо.¹¹⁰ Релативно мали број НВО за помоћ специјализован је у хитној помоћи у храни, и углавном су базирани у САД, попут World Vision, CARE, Catholic Relief Service (CRS). Ове три НВО имају око 80% укупних прихода од 8 таквих агенција за помоћ.¹¹¹ Програмска помоћ у храни је врста тзв. *in-kind aid*, где се помоћ добије у земљи донат

Пре но да то буде помоћ у облику слободне хране, земље примаоци су они који набављају храну новцем позајмљеним по нижим од тржишних интересних стопа. Relief, Emergency Food Aid, је помоћ типична за ситуације хитности, као што су рат, природне катастрофе, итд., где се храна дистрибуира бесплатно. Оукланд Институт примећује да су бројне земље које се суочавају са неким облицима хроничне несигурности исхране, такође постале стални примаоци ове форме помоћи. Овај вид представљао је мањи део помоћи до Деведесетих година прошлог столећа, од када постаје главни фактор, а крај Хладног рата свакако је имао удела у овој промени.

Пројект Food Aid храну дистрибуира као део специфичног пројекта промовисања пољопривредног или економског развоја, безбедности исхране или хране, као што је храна за рад, и програме исхране у школама. Ова врста помоћи је највећи део америчке помоћи уопште. Њу највише дистрибуирају WFP, не-владине организације, а повремено владине институције. Што се тиче ЕУ, њен програм је половина свих европских доприноса у храни. Кроз билатералне и мултилатералне канале, ЕУ остаје други највећи донатор хране од Седамдесетих до данас.

Од Педесетих, САД су биле отворене у ставу да је помоћ у храни добар начин за борбу против комунизма. Деценијама је најмоћнија земља света притицала у помоћ земљама са својим стратегијским интересима у глави. У томе су домаћи амерички интереси ипак доживели промене у скоријим временима, од подршке читавом сектору америчке пољопривреде, до интереса најпре ових група: 1. Шачице великих агробизниса, лобија житарица и хране (произвођачи и извозници пшенице, пиринча, сојиног уља и млека у праху); 2. Америчке компаније бродског превоза; 3. НВО и организације за помоћ.

Компаније за бродски превоз имају користи од америчког закона из 1985 (Farm Bill) који „захтева да се бар 75% америчке помоћи у храни превози америчким бродовима“. Уз то, „само четири теретна превозника држе 84% товара помоћи у

ФАО је, на пример, имао укупни буџет 386 милиона долара за 2003, а WFP 3,3 милијарди. Зато ова потоња држи 99% мултилатералне помоћи у храни, углавном у партнерству са НВО и владиним институцијама, које су задужене за дистрибуцију у земљама које примају помоћ. У 2004. години, та помоћ је стигла до 89 милиона људи у свету.

111 CARE је одлучила да углавном заустави препродају хране за помоћ у сиромашним земљама до 2009, јер у тој организацији сматрају да су неефикасне за скупљање новца и могу да знатно нашkode сељацима у тим земљама који настоје да узгајају и продају исту или заменску летину.

храни из САД, а да нови бродовласници зависе умногоме од америчке помоћи у храни у својој егзистенцији“. То значи да преференција ове врсте америчке хране и америчких бродопревозника америчку помоћ у храни чини најскупљом на свету. Премије плаћене испоручиоцима и превозницима, уз повећану цену помоћи у храни, због дугог међународног превоза подижу цену помоћи више од 100% у поређењу са локалном испоруком.¹¹²

Стога је концепт помоћи у храни за развој на стакленим ногама. За највећи број најмање развијених (LDC - Least Developed Countries), та помоћ никада није била део икакве политике развоја, осим политике подршке извозном расту за развијене земље. Већ Педесетих, ФАО је упозоравала на потенцијалне штетне ефекте тзв. PL480, извоза хране коришћене као помоћ локалној пољопривреди. Снижавањем цена хране и охрабривањем повећаног раста потрошње жита и млечних производа (тј. јефтиних увоза из развијених земаља, укључујући преко помоћи у храни) често потцењује локалну пољопривредну производњу. А, са друге стране, то снажно погађа рурално становништво и избацује „не-компетитивне“ локалне фармере из пољопривреде. На несрећу, Маршалов План није увек успешан, и за многе земље помоћ у храни је интегрисана у политике које воде у структурне дефиците хране и увећану зависност од увоза хране. За најсиромашније земље, таква зависност комбинована са недостатком ресурса за финансирање увоза, резултирала је увећаним сиромаштвом и глађу.¹¹³

Неухрањеност изазива више од половине смрти деце.

Сиромашне породице троше више од 70% својих прихода на храну, а просечна америчка породица троши око 10%.

Више од 100 милиона деце је спречено у расту физички и ментално због неухрањености, и тако се упропашћују њихове шансе за добро образовање и продуктивну будућност.

Сара Џонсон, из Рузвелт Институције Универзитета Станфорд, пише да је и испорука помоћи у храни погођена. Као и аутор Мусо, она описује победнике у америчкој помоћи у храни, попут владе, фарми, организација за помоћ и бродопревознике. Зар и осиромашене земље не побеђују? Може се условно рећи - не довољно. У 2000. години, „добиле“ су 5, 3 милиона метричких тона хране. У 2005, то је било 4 милиона. У 2007. години, сиромашне земље су добиле 2, 4 милиона метричких тона хране. По овој стопи, кукуруз ће гладнима престати да се шаље већ до краја декаде. Са растућим ценама хране и горива, трошкови куповања хране и превоза преко мора осакатили су програм помоћи. У 2002, Америка је допремала помоћ у храни за 102 милиона људи. У 2006, бројка је пала на 70 милиона.¹¹⁴

112 Видети: F. Mousseau, *Food Aid or Food Sovereignty? Ending World Hunger In Our Time*.

113 Видети: Celia W. Dugger, „As Prices Soar, U.S. Food Aid Buys Less“, *The New York Times*, September 29, 2007.

114 Видети: Sarah Johnson, „Let them eat pie“, *The Stanford Daily*, October 30, 2007.

Храна, друштво, политичка економија

Социјалне теорије о глобализацији и регулацији хране

Многи социолози покушавају да пронађу смисао процеса глобализације, главне карактеристике друштва на почетку 21. столећа. По класификацији Хелда и његове групе најчешће се прави дистинкција између „хиперглобализатора“ и „трансформационалиста“.¹¹⁵ По аутору Остерверу: „Хиперглобалисти виде глобализацију као процес у коме људи свуда у свету све више постају субјект дисциплина места глобалног тржишта. Трансформационалисти, на против, сматрају да је то централна сила водиља иза брзих социјалних, политичких и економских промена које поново захватају савремено друштво. Ма како смер ових промена остаје неизвесан, откад је глобализација зачета као суштински контингентан историјски процес, саткан је од контрадикција.

Хиперглобалисти укључују марксисте и нео-либерале, али сви они виде глобализацију најпре као економски феномен ка једној растућој интегрисаној глобалној економији, којом потребе глобалног капитала намећу нео-либералну економску дисциплину свим владама. Дистинкција између нео-либерала и марксистички инспирисаних погледа настаје из њиховог одређивања овог процеса. Тамо где нео-либерали виде раст глобалне добробити, јер је ефикаснија подела рада могућа, нео-марксисте виде растући јаз између победника и губитника на глобалној лествици. Теорија светских система и друге марксистички инспирисане теорије глобализацију сматрају новом историјском фазом у којој ће велике корпорације све више контролисати светску економију. Ове велике приватне корпорације намећу сопствени начин производње на светској разини, и због одсуства глобалних регулаторних институција њихова моћ се готово не може зауздати.

Једино супротстављање овој, процесом корпоративно вођене глобализације‘ долази из иницијатива цивилног друштва, попут унија трговаца и фармера, еколошких НВО и анти-глобалистичког покрета.“¹¹⁶ Социолог Робинсон сматра глобализацију готово кудминацијом капитализма, јер односи капиталистичке производње замењују пре-капиталистичке односе широм планете. Са транснационалним корпорацијама као централним актерима, свет се ујединио у јединствен начин производње и јединствени глобални систем заснован на органској интеграцији различитих земаља и региона у глобалну економију.

Применом свог погледа на глобалну трговину хране и на њено регулисање, хиперглобалисти сматрају регионе производње хране подређеним односима

¹¹⁵ У питању је угледна група теоретичара, тзв. „глобалиста-скептика“.

¹¹⁶ Peter Oosterveer, Globalisation and regulation of food risks. A theoretical overview. Paper for the Conference in Chiang Mai ‘. Changing environmental governance in Asia. Globalization industrial transformation and new state-society relations’. 11-12 October 2003 .

глобалне производње и потрошње, које организују транснационалне компаније хране.¹¹⁷ Те корпорације увек настоје да занемаре националне регулаторне политике, као у производњи, тако и у трговини, у својим напорима да максимализују своју компаративну предност на светском тржишту. Оне то чине и директно, али и индиректно *via* СТО, јер она институционализује корпоративни режим саздан на регулаторном оквиру на међународној лествици. „СТО умањује могућност државанација да контролишу тржишта хране са циљем одржавања само-достатности у исхрани и безбедност хране.“¹¹⁸

Група социолога предвођена Бонаном, указује да „капиталистичка пенетрација у пољопривреду иде руку под руку са тенденцијом замене природних процеса индустријским процесима, омогућавањем производима хране да се транспортују на велике раздаљине и тако стварајући услове за експанзију и проширивање ланаца исхране. Глобални ланци производње и потрошње хране, са економским односима који се протежу на великим раздаљинама, и материјални ресурси и посредничка добра која протичу кроз светску економију, увећавају време и простор између узрока еколошке немарности и садашњих еколошких последица и погоршања на специфичним локалитетима.“¹¹⁹

Успостављање глобалног корпоративног режима производње хране и трговине међутим такође води у пролиферацију контра-покрета, који се боре против маргинализовања ситних фармера, и који изражавају културне разноликости, права грађана, безбедности хране и биодиверзитета. Један од „глобалиста-скептика“, МакМајкл, каже: „За највећи број светске популације, храна није пуки потрошачки артикал, већ начин живота са дубоком материјалном и симболичком снагом. Храна у себи поседује везе између природе, људског преживљавања и смрти, културе и животности, па је стога фокус одвраћања и отпора корпоративном преузимању.“¹²⁰

Регулаторне опције из ових контра-покрета разликују се као два сучељена погледа. Неки противници залажу се за успостављање облика глобалног владања који одобравају грађани света, и кадраг да контролише глобалне економске силе. Други који протестују, на против, позивају на облик развезивања од глобалне економије и залажу се за успоставу аутономних заједница на локалном и националном нивоу. Мане ових хипер-глобалистичких анализа су једнодимензионална перспектива политичке економије, у којој сва моћ резултира из капиталистичке пенетрације. Ова аналитичка основа не разматра културне или природне компоненте ланца

---

117 Robinson, 2001, цитирано у: Peter Oosterveer, Globalisation and regulation of food risks. A theoretical overview.

118 In: Peter Oosterveer, Op. cit.

119 Bonnano et al., цитирано у: Peter Oosterveer, Globalisation and regulation of food risks. A theoretical overview.

120 McMichael, 2000, цитирано у: Peter Oosterveer, Globalisation and regulation of food risks. A theoretical overview.

агри-хране, нити анализира улоге разних социјалних актера, посебно потрошача. Мада неки аутори сматрају да се глобална култура ствара као подређена глобалним економским интересима, макдоналдизацији, на пример, то није исто што и униформна култура. Постоји измешаност културних израза и локалних култура, разноликости и варијетети, није увек све горе-доле процес. Локална, контра-култура, може да постане и нова врста глобалне културе.¹²¹

О три историјска периода међународног пољопривредног развоја

Историјски, капитализам се изградио на тржишту тропских производа: мирођија (зачина). То је трговина дугог трајања, проширени ланац од произвођача ка потрошачу. Како је говорио Фернан Бродел, тада је напуштено транспарентно тржиште на коме се отворено размењивало за неког удаљеног.¹²² Храна је данас масовни међународни подухват. Политичка економија хране означава ланац снабдевања од производне тачке, до продаје.

Све је већи импакт капитализма на сваки стадијум процеса. Глобалне теме у снабдевању и потражњи, укључујући глад, помоћ у храни, и геополитику, све су то делови политичке економије хране. У њу спадају и аспекти политичке екологије и теме из екологије везане за производњу и потрошњу хране. Део тога су и два највредија скорашња феномена: болест „Луде краве“ и ГМ храна. Најзад, за политичку економију хране важно је и бављење потрошњом хране широм света, укључујући преференције у укусима, навике у исхрани, веровања, и табуе.¹²³

Оно што се у неким савременим концептима сугерише, јесте да се из Теорије Рада и и Природног рада извуче признање да су потешкоће постављене агро-капиталу све мање и мање везане националним границама. Расту, међутим, инвестирања и уплитање са Севера, које тражи профитне могућности у агро-робама Југа. Политичка економија нас учи да је капиталу увек потребна акумулација. Без тога, доћи ће до кризе у капиталистичком тржишном друштву, са падом производње и губитком радних места.

Теорије режима хране су истраживале однос између капитала, рада и државе, у односу на пољопривредну производњу и потрошњу хране. Полазна тачка је аргумент да државе-нације играју круцијалну улогу у регулисању акумулације капитала, и постоје различити начини да се капитал регулише као специфични историјски „режим акумулације“. Ове теорије су придружене Школи Регулација, која долази из француског структуралног марксизма Седамдесетих. Концепт Режија хране развијен је Осамдесетих. Он заступа теорију регулисања признајући три слична историјска периода у међународном пољопривредном развоју, почињући са

121 Видети: Mol, 2001, Franklin, 2000, in: Peter Oosterveer, op.cit.).

122 Цитиран у излагању географа Бернара Шарлери д'ла Маселијера (Bernhard Charleru de la Masselière), географа са Универзитета у Тулузу, на скупу „Геополитика хране“, 2005.

123 Видети у: Peter Atkins & Ian Bowler, *Economy, Culture, Geography*, 2001, London.

првим режимом пред Први светски рат. Други режим је трајао од Четрдесетих до Седамдесетих, а Трећи од Осамдесетих до данас. Сваки режим карактеришу особени пољопривредни производи и структуре трговине хране, које повезују производњу и потрошњу и регулације које владају капиталистичком акумулацијом.

Први режим хране заснован је на екстензивној капиталистичкој производњи, и под њим су пољопривредни извози из 'белих' насељеничких земаља, у Африци, Јужној Америци и Аустралији, снабдевали непрерађене или полу-прерађене хране и сировине у метрополитанске државе у Северној Америци и Западној Европи. Увођење расхлађених бродова око 1880. године повећало је и домет производа којима је могло да се снабде из удаљених колонија, као и дистанце преко којих су пропадаљиви производи, попут бутера, меса и тропских производа, могли да буду превожени у метрополске економије. Европски увози пшенице и меса (тзв. wage-foods), размењивни су за извезена израђена добра, рад и капитал.

Први режим хране био је ослабљен глобалном економском рецесијом касних Двадесетих и раних Тридесетих, али аспекти режима преживљавају.¹²⁴ У једној занимљивој широј схеми аутор Мајк Дејвис је показао како су колонијалне владе стварале Трећи свет крајем 19. века, преко пољопривредних политика, током кризе преживљавања, у 1876, 1879-1891, и 1896-1902. години. Ове три кризе кренуле су временском катастрофом због Ел Ниња.¹²⁵

Капитализам је тада разорио традиционалне мреже подршке, попут односа газда-клијент, који су резултирали смрћу 309 милиона људи у Трећем свету, и генерисали услове хроничног сиромаштва. Европа и Индија су имале релативно једнаке стандарде живота у 1800, али до 1900, европски животни стандард је био 21 пута виши него онај у Индији. То је процена економисте Ромеша Чундера Дата, заснована на квалитету кућа, одеће, и исхране. До краја 19. века процеси неразвијености били су чврсто успостављени.¹²⁶

Други режим хране развио се под америчком хегемонијом и са успостављањем два нова међународна споразума. Један је Бретон Вудс споразум 1945, који управља стабилношћу стопа размене међу националним монетама,¹²⁷ а други, ГАТТ правила из 1947 о међународној трговини. Први је појачавао међународну дифузију националног модела економског раста. Други је искључивао пољопривреду из либералнијих трговинских пракси и олакшавао даљи развој националне заштите пољопривреде, такозвану „пољопривредну државу благостања“, како се често

---

124 То важи за трговину млечним производима, месом и житарицама, који потичу са екстензивно обрађиваних великих имања Америке и Аустралије. То важи и за производњу шећера, принос од тропског дрвећа (кокос, кокосов орах, гума, палмино уље, банане) и пића (чај, кафа) кроз готово плантажне системе производње.

125 Ел Нињо је метеоролошка појава још из XIX столећа.

126 Видети: Mike Davis, *Génocides tropicaux. Catastrophes naturelles et famines coloniales*, Ed. la Découverte, Paris, 2003.

127 Бретон Вудс споразум заснован је на долар/злато стандарду.

говорило после Другог светског рата. Геополитика је била најважнија за веома видљиве битке за храну између долазећих нација ЕУ, САД и Јапана. У Четрдесетим годинама САД и европске нације сматрале су да би пољопривреда била релативно заштићена због обнове после Другог светског рата. Али, чим су се европски фармери пробудили, америчка влада је почела да брани свој удео домаћег пољопривредног тржишта Законом о одбрани производње.¹²⁸

Током војне окупације Јапана после Другог светског рата, САД су намеравале да створе социјалну базу за демократске системе које су покушале да наметну.¹²⁹ САД су дозволиле Јапанцима заштиту дохотка од фарме, како због опоравка, тако и у интересу јачања јапанске демократије. Ипак, када је јапанска привреда постала независна, она је неизбежно генерисала сукоб са САД око тржишта и финансијске помоћи фармама. Овога пута, уместо да се усредсреди на жито, млечне производе, и соју, као са Европом, сукоб се тицао пиринча, лимуна, говедине, и соје. Стране су нашле компромис око јапанске националне достатности у пиринчу и независности од САД за соју, непиринчана зрна, и говедине.¹³⁰

Други режим хране је такође карактерисан обимном индустријализацијом пољопривреде. Брзо су расле површине просечне фарме, што је праћено и руралном депопулацијом. Фармери напуштају фарме како би потражили нови посао у јачајућем индустријском сектору. Тада јачају и агро-индустријски приходи од хемијске индустрије, машина за фарме и фертлизатора. Производња је интензификована за свињетину, живину и говедину, као и пшеницу. Све прати и подржава држава, субвенцијама за извоз и остављање вишкова на страну. Крај другог режима хране, стиже нафтном кризом и кризом хране Седамдесетих, глобалном рецесијом, колапсом Бретон Вудса, ценама житарица које су експлодирале, претераним трошковима програма подршке националној пољопривреди, и антагонизмом између националне регулације пољопривреде и растуће комерцијалне снаге глобално организованих корпорација, све чешће називних Trans national agroporations.

До 1975, када је ЕУ постала чисти извозник жита, трансатлантски трговински сукоб постао је значајан. Жак Делор, председник Европске Комисије, 1985. Године је прихватио предлог Роналда Регана да потчини европску пољопривреду ГАТТ-у, током Уругвајске рунде (1986- 93), под условом да му потчини и услуге, које су иначе биле јака тачка ЕУ. Током 1992. године, Заједничка пољопривредна политика ЕУ увела је праксу подршке за домаћу производњу уљаног семена. Том мером заштите свог тржишта ЕУ је довела трансатлантске рођаке до ивице трговинског рата.¹³¹

---

128 Тај закон је забрањивао увоз било чега, од данског сира, до турског султана грожђа.

129 Узгред речено, Американци су креирали троком Другог светског рата, па потом, уз помоћ политичке елите и интелектуалаца Европе, и реализовали своју идеју Уједињене Европе.

130 Заштићени пиринач остао је неугодна тема у односима САД- Јапан и у 21. столећу.

131 Осим овога, највидљивије битке су вођене око говедине са инјектираним хормонима, као и око банана.

Вртови произвођача хране у ресторанима Првог света.

Коначни облик или резултат садашњег, још увек важећег система, трећег режима хране, је и даље неизвесан. У њему је садржано неколико, често контрадикторних, структура и процеса: повећано глобално трговање храном, консолидовање капитала у преради хране, нова биотехнологија, потрошачке и промене у начину исхране, прелазак на еколошкије, или на схеме регионалне подршке. Активности ММФ-а и СТО (која је наследница ГАТТ-а), јесу централне за изражавање нове глобалне регулаторне структуре.

Са либералнијим трговинским структурама, стигла је повећана глобална утакмица и у фармерске регионе, међу прерађиваче хране и трговце храном у развијеним земљама. Управо међу оне који су деценијама били заштићени националним регулаторним мерама. Истовремено, земље Трећег света доведене су у нове обрасце трговине и производње-потрошње, где постају, како их је неко сликовито дефинисао- Врт произвођача хране у ресторану Првог света. Штавише, прерађивачки и маркетиншки агробизнис формиран током другог режима хране, постали су главни играчи у новој конкурентној средини трговања храном. Лимитирајући програме подршке државе пољопривредном произвођачу, СТО шири Корпоративну моћ глобалних агробизниса. Она се и издиже изнад контекста нација- држава, држава Трећег света и грађанских покрета (тј. потрошача, еколошких, органских фармера).

Истовремено имамо контра -покрете појединих држава које се придружују трговинским режимима који захтевају сопствена ,регионална права' у оквиру трговинских блокова (ЕУ, НАФТА, АПЕК). Надмећу се данас приватне глобалне регулације и захтеви за универзалним правилима тржишта и демократскије глобалне регулације. Органско фармерство, сматра се, рођено је из акумулације кризе између другог и трећег режима хране. Покушаји агро-капитала у другом режиму хране да подигне продуктивност коришћењем више ферилизатора, концентрисањем више животиња на мање фарми, посипајући више пестицида, итд. , само је повећало еколошке проблеме и увећало нове агро-индустријске болести хране. Зато су проблеми органског фармерства и резултат успешне социјалне контра-реакције која је створила савезништва између фармера и еколошки свесних потрошача.

Тај покрет ствара савезништва унутар политичких институција и тако осигурава социјална правила и регулације на различитим разинама.¹³² Тако је парадигма и идеолошка основа органске пољопривреде заснована на контра-покретима у односу на структуре производња-потрошња и старе односе у оквиру другог режима хране и његове кризе у Седамдесетим и Осамдесетим. Свет данас ипак иде ка процесу новог режима хране, са радикалним променама у глобалној регулацији производње и трговине храном. Регулација моћи у ланцу исхране креће се од националних

---

¹³² Ова директна економска подршка фармерима огледа се у економским шемама за прерађиваче органске хране који промовишу нове производе и шире тржишне прилике, или у саздавању истраживачких институције.

фармера и произвођача хране ка транс-националним супермаркетима и кластерима комбинованим фармацеутским, медицинским и биотехничким корпорацијама. Националне владине регулације губе моћ спрема нових супранационалних институција, или не-изборних администратора у моћним агенцијама, попут СТО, или евроекрата у Бриселу.

Органско фармерство је стога и контра-покрет против последица извесних начина добијања акумулације капитала у пољопривреди, али истовремено је део истог капиталистичке тржишне економије којој је потребан раст. Према Дејвиду Гудману и И. Мелајн Дипи, политичка економија треба да објасни „раст и атрибуције „политичког потрошача“, или „органског потрошача“ и зашто храна израња као арена борбе“.¹³³ Данска школа је дизајнирала нови модел за анализу ланца робе који садржи нови модел потрошње.¹³⁴ Оно што се дешава међу потрошачима јесте субституција пракси између разних начина набавке, од Куће до Маркета. У савременом друштву постој неколико начина добављања, и сваки карактерише различите производње добара и задобијања приступа плодовима тржишта рада (ресторани, хипермаркети, фаст-фуд тржишта, итд.) Ту су: институционални кетеринг (болнице, вртићи, радна места, итд.), кетеринг заједнице (пријатељи, породица), дом (домаћинство/индивидуе). Борба за храну великих, развој неразвијености малих.

У 21. столећу, неједнакост, и национална и међународна, и даље су белег сваког рада идентификованог са традицијом политичке економије. Три врсте рада типично су класификовани у рубрици политичке економије хране. Најшире признат је политичка економија глади, посебно рад Нобеловца Амартје Сен.¹³⁵ Друга група концентрише се на борбе око хране између великих сила, какви су сукоби Јапана и САД око увоза пиринча у Јапан. Трећа група фокусира се на развој неразвијености, то јест процеса којима се сиромашне нације држе сиромашним.

Сен и његови сарадници развили су агенду емпиријског истраживања која показује да се глади дешавају не због превише уста за храњење, већ због тога што сиромашан не може да приступи храни. Глади у касном двадесетом столећу у ретко насељеним регионима, попут подсахарске Африке, а не у густо насељеним Кини, Индији, или Бангладешу. Мада су становништва наставила да драматично расту у Индији и Бангладешу, те нације су последњи пут искусиле глади 1947. и 1974 године, баш на датуме када су обе земље постајале независне. То повлачи да тамо где постоји политичка воља, глади могу да буду скренуте следећим кодексима глади. Развијени у британској Индији око 1880. године, кодекси глади су истовремено системи раног

---

133 Видети: David Goodman and E. Melaine Du Puis, *Rural Sociology*, 42/1-2002, pp.11-12.

134 У традиционалној анализи, ланац снабдевања храном се често описује као прости модел инпут-аутпут са 5 хоризонталних упоришта почевши од инпут индустрије и завршавајући са потрошачем у домовима. Социолошке студије, међутим, показале су да израњају нови изазови.

135 Amartya Kumar Sen (1933-), индијски економиста и филозоф, добитник Нобелове награде 1998. године, за „економију добробити“.

упозоравања и сугерисане контра-мере, попут плаћених послова на јавним радовима. Кодекси глади су једино ефектни у присуству кохерентне јавне администрације и транспорта и инфраструктура комуникације. Етиопија, Сомалија и Авганистан нису својевремено имали ове елементе.

Последња катастрофална глад у Кини, која је, тврде западни аутори, убила бар 20 милиона Кинеза, између 1959 и 1961, десила се у контексту дезинтегрисања Комуникационог система са кинеском КП. Зашто имамо и даље понављајуће глади у субсахарској Африци? Садашњи проблеми тог региона су грађански рат и дисперзија руралног страновништва.¹³⁶ У расејаној популацији систем превоза је неразвијен и не може да поднесе напоре помоћи. У многим деловима овог дела Африке први облик пољопривреде је узгајање типа омлати- и- спали, што је фрагилни систем одржање живота храном, пре свега. Мада је такав екстензивни приступ суштински за преживљавање на земљи, убоге квалитетом. Тамо највише људи гладује зато што су или незапослени, или је цена пољопривредне робе коју продају тако ниска да не могу себи да приуште довољно хране заузврат. Политички економисти неразвијености концентришу се на сегмент међународне трговине производима хране, који је ишчашен у корист нација Првог света. Они тврде да слободна трговина производима хране никада није постојала.

Америчка влада, која спада међу најидеолошкије усмерене предлагаче слободне трговине, платила је америчким фармерима 71, 5 милијарди у пољопривредним субвенцијама између 1996 и 2000. године. Док притискају светске нације да уклоне субвенције својим фармерима, нације Првог света отворено субвенционишу своје капитал-интензивне пољопривредне системе. Јасно је да ове не-фер праксе служе само интересима великих корпорација, попут америчке General Foods. Пример инстант-кафе је јасан, јер је последњи производи ланац робе који почиње са зеленим зрнима кафе. Кафа се узгаја углавном у земљама Трећег света, а троши се у Првом свету. Највећи део посла са додатном вредношћу, попут пржења, млевења и паковања, ради се у земљама Првог света.

Крајем Другог светског рата, тржиштем су доминирале корпорације Првог света, али највећи произвођачи зелене кафе, попут Бразила, мислили су на „даљу интеграцију“, од кафе, инстант кафе, до одговарајућих додатних вредности ланца. Бразилске цене биле су око 20% ниже, а квалитет праха је био већи. General Foods супротставио се бразилском увозу који залази у компанијске профите. Корпорација је својски лобирала за Члан 44 Споразума о кафи, који је приморао Бразил да наметне извозни порез на инстант кафу и да прода 560. 000 врећа зрна зелене кафе годишње својим такмацима у САД, без извозне таксе. Примивши готово половину те кафе, која

---

¹³⁶ Статистика каже да то значи 18 особа на квадратни км (8 за Сомалију), у поређењу са 228 за Индију, 681 за Бангладеш, и 104 за Нигерију.

је преиначена у инстант кафу, General Foods је развила даљу предност над својим бразилским такмацима маркетингом и мрежом дистрибуције.¹³⁷

Американци мање хране сиромашни гладни свет

Ескалирајући трошкови око хране и превоза смањују висину хране које САД могу да купе и хране светску глад. Агенције за помоћ и групе милосрђа дубоко подељене око најбољег начина коришћења оног што је на располагању. У Конгресу су те групе сведочиле. Тражиле су да Конгрес одреди 1 милион метричких тона хране, уместо садашњих 750.000 метричких тона. Траже и примерну дугорочних програма за помоћ људима који хронично пате од глади и да себе сами хране, како би избегли зависност од помоћи у храни. Анет Жозет Ширан, извршни директор World Food Program, која дистрибуира више америчке помоћи у храни од било које друге организације упозорава на могућност смањења те помоћи у хитним случајевима, ратовима, земљотресима и поплавама.

САД су купиле 2. 4 милиона метричких тона хране у 2007, а у 2000. чак 5,3 милиона метричких тона.

Министарство пољопривреде каже да су цене плаћене за храну у америчком главном програму за помоћ у храни скочиле за 35% у 2006 и 2007.

Америчко министарство пољопривреде је прогнозирано да ће и у наредне две године цене скочити за 35%.

Хуманитарна организација CARE је одлучила да углавном заустави продају хране за помоћ у сиромашним земљама до 2009, јер сматрају да су неефикасне за скупљање новца и могу да знатно нашkode сељацима у тим земљама који настоје да узгајају и продају исту или замену летину.

---

137 Stephen Lendman, блог сајт: sjlendman.blogspot.com Такође видети и: www.globalresearch.ca

Пшеница, кукуруз, пиринач-свето тројство планетарне исхране

Обрадива земља - инвестиција будућности

Од 1960, до краја XX столећа, светски извоз пшенице се утростручио. Свуда је криза хране, а ђар извлаче богате земље. САД тако рекордно зарађују од извоза пољопривредних производа: 85 милијарди долара у 2007. Французи бележе двоструко већи приход од житарица у 2007. Према Међународном савету за житарице, у 2008. години под пшеницом је 4% више земљишта планете него претходне, што је значајна индикација оријентације инвестиција у житарице. Зна се да Бразил и Аргентина могу још доста шума и пампаса да претворе у плодне оранице. Русија и Украјина, са огромним источносибирским степама и чувеном црницом Украјине, такође развијају сопствену пољопривреду. Али, оштра континентална клима их омета умногоме, а мраз је велика перманентна опасност. Пољопривредно тржиште је постало повољан терен за планетарне шпекулације. Трговци и инвеститори су га значајно пореметили, јер су се на тржиште житарица и хране сјатили бројни инвестициони фондови, који су упетостручили обим капитала. У 2007. години, улагања су скочила са 90 милиона евра, на 583 милиона. Џим Слејтер, британски инвеститор који се раније обогатио на тржишти метала, променио је сектор и улаже у обрадиву земљу, а нарочито у програме наводњавања. Он тврди: „Обрадива земља је инвестиција будућности“.¹³⁸

Гојазни и гладни

У 2007. години, по први пут у људској историји, пређен је један праг. Број гојазних и оболелих од „претеране исхране“ (дијабетес, холестерол, итд) превазишао је број неухрањених у свету. Једна изрека каже: „*Део решења проблема глади у свету налази се у кантама за отпатке Њујорка*“. У богатом делу света, начин како живе значи да осуђују од 2/3 до 5/6 човечанства на глад.

Највећи планетарни извозници житарица су: САД, ЕУ, Аустралија, Канада и Аргентина. Међу њима се воде и најчешће невидљиве немилосрдне борбе за тржишта, подметања ногу, све врсте ономогућавања конкурената. До таквог сукоба дошло је крајем 2006. године на релацији Вашингтон-Канбера. Наиме, амерички министар пољопривреде Мајк Џоанс најавио је крајем 2006 суспензију програма америчког куповања од аустралијске фирме АWB, велике извознице пшенице. Фирма је осумњичена за недозвољене активности, и нарочито „превише интимне“ односе са Садамом Хусеином. „Предузели смо ове мере сместа јер смо добили доказ за недозвољене активности и, у извесним случајевима, покушаје да се оне прикривају“, рекао је министар. Фирма је, са 11 особа и другом фирмом из Минесоте, практиковала корупцију, мито и сличне акте, који су на крају довели до плаћања Садамовом режиму. АWB је постала предмет санкција аустралијске владе тим

¹³⁸ Видети: Le Monde Diplomatique, mai 2008.

поводом. Доведена је у питање истрагом УН о малверзацијама везаним за програм „Нафта за храну“, и оптужена од аустралијске независне истражне комисије да је платила 220 милиона америчких долара мита Садаму Хусеину, како би обезбедила важне уговоре за испоруку жита. Аустралијски Одбор за пшеницу (Wheat Board), аустралијска канцеларија за жито, почетком децембра 2006. је на шест месеци суспендован за извоз житарица. САД нису никада оклевале да денунцирају снажног конкурента. Обзиром на количину испорука које комерцијализује аустралијски Одбор за жито, то јест све житарице трећег извозника света, канцеларија има финансијске основе који јој омогућују да нуди комплетну услугу испоруке, све до крајње дестинације, захваљујући својој карго-флоти. Ова логистичка и квантитативна сила јој је дуго давала одлучујућу предност, чак и ако су цене које упражњава више од тржишних. Аустралијски монопол нема великог утицаја на европска тржишта житарица, али је итекако важан за преговоре о житарицама у јужној хемисфери. Због суше је, међутим, извоз жита из Аустралије морао да буде сведен на 4 милиона тона 2006. године, наспрам више од 20 милиона тона у 2005. То је коинцидирало са количинама потребним да се испуне уговори о испорукама жита потписани са Азијом.¹³⁹ Билатерални сукоби овог типа су ипак лакше решиви од мултилатералне пометње коју изазивају значајне берзанске промене житарица. Тако се прави историјски планетарни берзански потрес догодио 2007. године, када је, од маја до септембра, на Чикашкој берзи цена жита просто полудела и скочила са 200\$ на 400% по тони.¹⁴⁰

У Паризу се десило исто, па је жито крајем септембра 2007 досегло још вишу цену- 300 евра по тони. У марту 2008, када су САД потрошиле готово све своје извозне резерве, цена се поново повећала. Мерица пшенице (27кг), прешла је симболички ниво од 13 долара, што је био историјски рекорд. У САД, за годину дана пшеница је поскупела 130% Притом, у свету су залихе пшенице све мање, а потражња све већа.¹⁴¹ Објашњење за ове незапамћене поремећаје берзе је и много оспоравана помодна производња биогорива, а и лоша жетва 2007. Мада многи стручњаци из САД воле да Кину одмах окриве због прекомерне потражње свега, па и пшенице, таква оптужба нема (још увек) основе. Јер Кина, на пример, апсорбује тек 10% кукуруза планете. Међутим, забрињава други податак, онај из Института за истраживање прехранбене политике (IFPRI) у Вашингтону, који тврди како ће индустрија етанола до 2020. године повећати цену кукуруза за 25%, а можда и до 72%.

---

139 „Жито: Американци уклањају аустралијску фирму AWB због Ирака“, AFP, RFI, децембар 2006.

140 Свакако да је потресу добрано допринела веома лоша жетва житарица 2007. Суша је покосила Аустралију, а мањак сунца и вишак воде у Европи, као и мраз у Аргентини, значајно су погодили приносе и осталих глобалних снабдевача житарицама.

141 „Шпекулативна спирала, експлозија потражње, развој биљних горива“, Le Monde Diplomatique, мај 2008.

Председнички кандидати у кампањи у САД 2008. године, Мекејн, Обама и Клинтонова, подржали су програм производње биљног етанола у САД, због подршке све већег броја гласова руралних крајева Средњег запада. У америчке дестилерије је у 2007. години било убачено 81 милиона тона кукуруза, а 2008. предвиђено је за те сврхе око 110 милиона тона кукуруза. Једно од објашњења поремећаја берзе житарица има агроном Марк Дифимије, који тврди да и најмања климатска промена може изазвати велику глад. „Док цена пшенице расте, помоћ у храни се смањује. Земље Севера великодушне су само онда када имају вишкове са којима не знају шта да раде. Помоћ доводи до смањења залиха па доприноси одржању цена код њих. Међутим, чим се цене повећају, они залихе продају ономе ко има да плати.“¹⁴²

Међународни савет за житарице (СИС) износи податак да је у периоду 2005-6, испоручено на име помоћи у храни 8,3 милиона тона житарица. У периоду 2006-7, помоћ је спала на 7,4 милиона тона, а за 2008 предвиђа се пад на 6 милиона тона.¹⁴³ На тржишту производње житарица уочава се и да се Бразил развија као алиментарна сила и он развија своје агро-алиментарне мреже, а аграрна реформа је у другом плану. Важан је развој извоза у оквиру СТО. Примећује се и поновно израњање земаља басена Црног мора као извозника жита. То је био први произвођач планете пре 1914. године и овај појас свакако може да храни дефицитарни медитерански басен. Египат, некадашња римска житница, на пример, увози половину потрошње житарица за својих 70 милиона становника, а Алжир чак $\frac{3}{4}$. То су значајне геополитичке чињенице. Очекује се све веће учешће Кине у светској размени, потом и троструко веће цене поморског пре воза, и видно повећање њихових увоза. Кина и Индија чине $\frac{2}{3}$ пољопривредника планете.

Исто тако је забрињавајући тренд руралног егзодуса, па се у Кини и Индији питају шта ће бити будућност пољопривреде без сељака, што је и светски тренд истовремено. Погођена су села са углавном веома малим имањима. Протекционизам је пропратни феномен уздрманог тржишта житарица. Многе земље му прибегавају ради одржавања нужног суверенитета хране, тј. обезбеђивања квота житарица неопходних за прехрану становништва. Што ће рећи, када вас погоди оваква криза, владе морају да скрећу политички улево, да штите најсиромашније, ако не желе свој пад. Тако је у Аргентини средином марта 2008, влада председнице Фернандез Кирхнер објавила повећање пореза на извоз соје, сунцокрета, кукуруза и пшенице за више од 9%. Процењујући да повећање цене соје (70% у 2007), оправдава ово повећање пореза, влада је, каже, желела да то искористи за прерасподелу

---

142 Д. Бајар, РФИ, „Шпекулативна спирала, експлозија потражње, развој биљних горива“, in: *Le Monde Diplomatique*, мај 2008.

143 СИС окупља све потписнике Конвенције о трговини житарицама. Савет сваке године одржава две седнице, обично у јуну и децембру. Улога му је да надгледа спровођење конвенције, расправљање о стању на тржишту житарица и праћење промене у националној политици житарица и њихове евентуалне импликације по тржиште.

богатства на најсиромашније слојеве. Ова мера довела је до двонедељног штрајка великих поседника и пољопривредних произвођача и до организоване несташнице пољопривредних производа у градовима.¹⁴⁴

Пиринач и мондијализације: житарица и култура отпора?

Велика већина произвођача пиринча је у Азији, где је то житарица-амблем. Рачуна се да има 200 милиона узгајалишта пиринча на нашој планети, и 50 одсто становника Земље зависи од тога, било у раду, или потрошњи. Насупрот пиринчу, светско тржиште жита је фрагментисано и мало организовано. Од 5 до 6% производње транзитира ка светском тржишту, а остатак се троши код куће. На фрагментисаном тржишту, има различитих варијетета. Пиринач није котиран на великим тржиштима планете. Он је скупљи на светском тржишту него друге житарице, чак и ако су цене мало пале, па достиже цену од 250 долара по тони, 150 долара за жито, а између 90 и 100 за кукуруз, ако је котиран.¹⁴⁵

Пшеница и пилетина

Кинези су, од времена Великог скока, од Осамдесетих, постали значајно већи потрошач меса на планети. Тако статистика бележи да су 2005. године појели пет пута више меса него 1980. Свакако да и потрошња пшенице тиме енормно расте, јер стручњаци тврде да за производњу 1кг пилетине треба 3кг жита, а за 1кг говедине-6кг жита.

Јапанска држава даје значајне субвенције за пиринач, али се последњих година то доводи у питање. Јапанци увиђају регресију пољопривреде, како обрадивих површина, тако и бављења узгајањем. У 50 година, све је смањено на пола. Самодостатност је са 90-95% пала на 50%, уз јаку зависност од страног тржишта. Потрошња пиринча по глави становника умањује се, а кривуља производње, као и потрошње, у паду су. Под притиском ГАТТ-а и САД, јапанска влада је чак водила и кампању „де-пирнинчизовања“ земље, отварања „слободног“ тржишта пиринча. То је било америчко „масло“, ради суспрезања других јапанских извоза. Од 1995 се ситуација са јапанским пиринчем пуно мења, и од тада готово 1 милион хектара се подвргава реконверзији сваке године. Од 1996, традиционално јак лоби пиринча губи тло. Данас Јапан увози пиринач из иностранства, са Тајланда и чак из САД. Увози се преко 658. 000 тона, од тога 50% из САД, 20% са Тајланда, 20% из Кине, и 10% из Аустралије. До 2010 Јапан ће додатно редуковати површине засејане пиринчем.¹⁴⁶

144 Сетимо се да је до сличних феномена дошло у Чилеу, у време социјалисте Аљендеа, а историја је показала да су у тим работама учествовале америпкје обавештајне службе, које су помагале генералу Пиночеу да свргне социјално одговорну владу доктора Салвадора Аљендеа.

145 Видети: Жан-Пол Шарве (Jean-Paul Charvier), „Пиринач, јачи од мондијализације“, на скупу „Геополитика хране“, Ремс, 2003.

146 Филип Пелтје (Philippe Pelletier), „Геополитика хране“, скуп географа у Ремсу, 2003.

Кина је први светски произвођач пиринча. Али, и у Кини се констатује прогресивно умањење ризикултуре, са најнижим нивоом у 2003. години, што Кину тера на увоз. Пиринча заправо има довољно, али је унутрашње тржиште врло неорганизовано. Између 1992 и 2002 дошло је до смањења површине под пиринчом у обалским регионима, због индустријског и урбаног развоја: у Гуангдонгу, делти реке Бисера и Јунану. Ипак, држава помаже цене, како не би пале, прави залихе и прогресивно дерегулише културе. Уочава се и глобални пад потрошње пиринча, који није више значајан посао, јер богаћење Кине омогућава диверсификацију исхране.¹⁴⁷

---

¹⁴⁷ Тијери Санжиан (Thierry Sangian), „Геополитика хране“, скуп географа у Ремсу, 2003.

Табела са 10 првих светских извозника пољопривредних производа

Земља	Део тржишта 2002 (*)	Светски ранг 2002	Светски ранг 1980	Светски ранг 1961
САД	12,6	1	1	1
Француска	7,8	2	2	6
Холандија	7,4	3	3	3
Немачка	6,0	4	4	21
Белгија-Луксембург	4,2	5	9	28
Италија	4,0	6	10	11
Бразил	3,8	7	5	7
Канада	3,7	8	8	5
Шпанија	3,7	9	16	23
Аустралија	3,5	10	6	2

(*) У % светских извоза пољопривредних производа, према дефиницији ФАО, тј. 441 милијарде америчких долара 2002. (Извор: према подацима FAOSTAT, 2004.)

Одрживи развој и пољопривреда

Тенденције основних производа хране

Више од 50% све обрадиве земље планете користе се за пољопривреду и узгој. Готово 70% све коришћене воде људских бића иде на пољопривреду. Више од 60% све воде коришћене за иригацију је и даље протраћена, али су решења скупа и углавном нису расположива већини пољопривредника. Истовремено, производи хране су све софистикованији. Део производа трансформисан је у извозну пољопривреду и расте, од 43% до 58%, између 1980 и 2001. У Француској, Италији, Немачкој и Холандији, тај део је готово 70%, док је у САД тек 40% (али је и тамо удвостручен у последњих 20 година.)

Производња хране расте, осим у сиромашним земљама. Проређеност нафте изазваће значајно повећање трошкова производње у овом столећу. Обзиром на индиферентност јавних власти, млакост са којом се развијају обновљиве енергије, перспектива експлозија цена, везаних за разређеност понуде, биће екстремно експлоатисане. Мали пољопривредни произвођачи морају да се ослободе те претње. Три фактора су у овоме битна: климатско загревање, енергетска криза и економска криза. Ово прво ће изазвати растуће суше, природне катастрофе које ће оптерећивати буџете, као и проређивање ресурса воде. Енергетска криза може да се контролише ублажавањем ефеката производећи барем део наших потреба. За сваку земљу је важно да стекне извесну аутономију у области енергије.¹⁴⁸

У оваквој енергетски већ незавидној ситуацији, и опадање биодиверзитета се наставља. Планета убрзано губи врсте, алармирају експерти широм света, нарочито експерти Светске уније за природу.¹⁴⁹ Сваки четврти сисар, и свака осма врста птица су у опасности од нестајања. За то постоји само један лек: одржавање великих природних диверсификованих простора.

На планети има 1. 750 000 познатих врста, а од тога 41. 415 животињских и биљних, како је то забележила 2007. године Светска унија за природу. Може се подржати да је производња хране на планети виша по глави становника него икад раније, али су сиромаштво и глад у порасту.

Алиментарна безбедност у реалном смислу појма и даље се не узима у обзир, јер популације немају средстава да купују храну, која је често расположива. Глад и неухрањеност тичу се више дистрибуције и прихода, него пољопривредне производње. Ипак, по свој прилици, неће увек бити тако. У будућности, предвиђају агрономи, производња неће пратити ритам раста популације и потрошње, како је чинила у прошлости. У ствари, стопа раста производње житарица је у паду већ готово две деценије. „Од поља до виљушке“, или „од рибњака до тањира“.

¹⁴⁸ Видети на сајту: Mon Caf; Géopolitique de la faim.

¹⁴⁹ У свом годишњем извештају за 2007. годину

Постоји изван број тенденција тржишта које утичу на производњу и комерцијализацију основних производа. Прва тенденција је консолидовање и интеграција у ланац тржишта алиментарних производа. На глобалној лествици, за сваки основни производ, само 300 до 400 купаца доносе кључне одлуке у области куповине, а не милиони и милијарде потрошача. Ове тенденције интеграције нису нигде другде тако очите као у ширењу супермаркета широм света. Ланци супермаркета могу да остваре ефикасност лествице, стандардизацију и квалитет производа, и да задовоље укусе и алиментарне преференције у све већој мери глобалне. Слична ефикасност се остварује у производњи, са порастом квалитета, повећавањем волумена и падом цена трошкова. Цене на тржиштима су умногоме под утицајем највећих и најефикаснијих произвођача.¹⁵⁰

Друга тенденција су растуће забринутости потрошача поводом квалитета хране. Потрошачи шаљу јасније сигнале него икад о ономе што желе (или, чешће-шта не желе) у храни. Отпаци у алиментарним производима, алиментарни биотероризам и трасабилност намирница, све то утиче на притиске на производни систем основних намирница, како би се омогућио наставак производа „од поља до виљушке“, или „од рибњака до тањира“. Отпаци се све мање толеришу, чак и за основне производе. НВО и потрошачи су водили расправу о ГМО и принудили су-барем у ЕУ и у Јапану- приватни сектор да одваја и етикетира производе ГМО. Наспрам овоме, главни пораст потрошње на глобалној лествици десило се вероватно у земљама у развоју, где је знатно већа забринутост за цену, него за било који други фактор. Већ присутвујемо развоју комерцијалног система у коме су волумен и вредност примарни.

С друге стране, квалитет и особеност представљају главне одреднице у развијеним земљама. Тенденције у ефикасности алиментарне производње генерално слабе и маргинализују сваког произвођача основних производа. Добар број актуелних производних програма досегао је технолошке плафоне, натегнути су до краја. На пример, производња пиринча се сматра максимално високом на комерцијалном плану, обзиром на садашњу технологију. Неки други технолошки пробој биће неопходан да се дође до виших разина производње. Највећи део биодиверзитета је у тлу и зонама које користи пољопривреда. Ти системи данас еродирају тло ради краткорочних добитака и повољне позиције на тржишту. На пример, квантитет азота неопходног за производњу дате јединице кукуруза у САД удвостручен је између 1970 и 1990.

Речју, чак и када су често умногоме побољшани у односу на праксе од пре једног века, утицаји пољопривредне производње на околицу током последњих 30 година су неприхватљиви. На срећу, управо се развијају неколике стратегије производње

---

150 Jason CLAY, „Commodities and Sustainable development: The Main Public Policy Concerns Associated With Commodity Production and Trade.“ Аутор је подпредседник World Wildlife Fund-US. Видети интегрални текст на сајту: www.ictsd.org/dlogue/2004-07-14/Clay.pdf

које ће бити корисне. На пример, у бројним деловима света, рентабилније је рехабилитовати деградирану земљу него очистити природне хабитате како би се инкорпорисали у пољопривредну производњу. Чак и напуштање маргиналних зона (између 5% и 15%) већине пољопривредних имања, омогућује да се истински прошири свеукупна производња, да се смање трошкови и утицаји (до 50% утицаја на природну средину) и да се повећају зараде. Либерализација размена је само један од фактора који ће погодити размене.

Реални пораст потрошње хране у свету могу да резултирају из динамичног економског раста на Југу. Одржавани раст од 8%, или више, у Кини током последње деценије није повећао потражњу сировина које хране економију, већ је стимулисао потражњу калорија, више и боље алиментарне режиме, више вредности у протеинима. Ширење соје у Јужној Америци директно је повезано са потрошњом животињских протеина у Кини. Људи управо троше алиментарни ланац. Кина не увози све ресурсе како би одговорила на ту потрошњу. Од недавно, та земља је велики пољопривредни произвођач на глобалној лествици, превазилазећи САД по први пут у новијој историји. Ове тенденције (пораст потрошње и стимулисање алиментарне локалне производње) се очекују у свакој земљи у развоју, у мери да шире и подржавају генерални економски развој. Кина илуструје такође и другу вероватну тенденцију ланца тржишта алиментарних основних производа.

Историјски, основни производи земаља у развоју су често слани ка развијеним земљама како би се тамо конзервисали или трансформисали, потом слани назад. То се сада мења. Генерални трошкови у развијеним земљама (цене радне снаге, управљање у контроли складишта, усклађивање регулентација) су све тежи. Све до скоро, Кина је куповала соју у САД. Сада је купује директно у Бразилу. Кина је почела и да инвестира у лучке и транспортне инфраструктуре у Бразилу, како би побољшала општу ефикасност те земље као снабдевача. Ефикасније је директно пословати са главним произвођачима. Зато ће добар број трговаца и индустрија трансформисања развијених земаља бити вероватно избегнути у трговини Југ-Југ, која ће доминирати пољопривредном производњом у 20 до 50 наредних година, осим ако развијени не пренесу своје операције у нове производне центре.

Други велики проблем је чињеница да изванредан број земаља (30 до 50, већина у субсахарској Африци) сада нису у стању да производе компетитивно (ако производе) за продају на светском тржишту. Либерализовање размена може реално да погорша лошу ситуацију тих земаља. Оне штите сопствене пољопривредне произвођаче преко царинских права и препрека разменама, али то можда неће бити могуће у будућности. Чак и приступ европском и америчком тржишту има мало шанси да помогне већини земаља произвођача. Шећер добро илуструје тај проблем. Студија вођена у ЕУ сугерише да би готово 50% читавог пораста тржишта шећера у ЕУ могло да резултира из реформи режима субвенција за шећер. Профитирао би Бразил, јер ће свака метричка тона шећера произведеног у Бразилу имати тенденцију да

снижава своје опште производне трошкове у односу на конкурентске. Једини фактор који би то променио на осетан начин био би брзи раст економије Бразила, што би подигло вредност монете ове земље и учинило извоз мање конкурентивним на светским тржиштима.

Шта онда у будућности може да обезбеди нацијама одрживи развој у пољопривреди? Најпре, избор културе требало би да зависи од географских елемената, као и да циљ буде сведен на смањење глади, на редуковање еколошких утицаја, социјалних такође. Различите су форме стратегије борбе против сиромаштва. Постоје жилаве тропске биљке, које захтевају јак интензитет радне снаге и које не захтевају механизацију, попут кафе, какаоа, воћа, кокосовог ораха, или каучука. Ту су и годишње вртларске културе, са јаким интензитетом радне снаге, за воће и поврће. Генерално, вртларске културе имају мање утицаја на животну средину, теже се механизују и имају дуге периоде инвестирања, што све заједно обесхрабрује бизнис крупног капитала.¹⁵¹ Пољопривреда је од свих индустрија та којој треба највише послодаваца и најмање запослених. Глобални циљ подржан од бројних стручњака јесте да се осигура финансијска способност пољопривредника за живот у следећих 25 до 50 година. Сељаци су најпре они који прихватају и користе праксе животно одрживе производње. Треба им такође пронаћи путеве и средства да продају отпатке из био-производње, или да их користе за смањење трошкова интраната. Циљ би морао да буде и развој партнерстава на дуги рок између произвођача, кључних актера у ланцу тржишта, и влада, као би се смањили ризици и цена за актере у ланцу тржишта.¹⁵²

Пред агро-индустријским четвртим добом алиментарног система

Данас, када би сви становници планете подједнако делили производњу хране, нутриционистички стандарди би већ могли да буду задовољени. У 19. столећу је глад у Ирској однела више од милион жртава, а 20. век је, и у том смислу, био најубилачкији свих времена. Жртве глади броје се на десетине милиона (Кина, СССР, Африка). Али, све те глади претежно имају политичко и војно објашњење, а тек потом су последице природних катастрофа. Технички напредак је одлучујући у потрази за алиментарном самодостатношћу. За четири деценије (1961-2002), просечни светски приноси пиринча су удвостручени (2 до 4 тоне по хектару), а жита утростручени (1 до 3 тоне по хектару). То значи да су агрономске науке

---

151 Данас је Earth University у Костарики вероватно једини пољопривредни универзитет у свету који захтева да сваки студент првог циклуса идентификује један посао, начини бизнис план, позајми фондове по стопама локалног интереса, управља неким послом, плати себи плату и поново прода посао, да би стекао своју диплому.

152 Jason CLAY, „Commodities and Sustainable development : The Main Public Policy Concerns Associated With Commodity Production and Trade“. Видети сајт: www.ictsd.org/dlogue/2004-07-14/Clay.pdf

омогућиле да се успостави операциони систем врло ефикасне производње хране. Овоме је допринело знатно смањење цена хране у истом периоду.

У 1700. години, у Француској је било потребно 300 сати рада за куповину 100кг жита, а у 2000. је за то било потребно само 2 сата. Продуктивност је, дакле, фантастично порасла у пољопривреди. Познато је да пад цена хране омогућује ослобађање куповне моћи за друга добра и услуге и учествује у економском расту земаља. Наспрам проређивању фосилне енергије, и климатском загревању, француски стручњаци кажу: „Пољопривреда је одређена нивоом алиментарне потрошње“. Француски пројекат Агримонд, створен 2006, жели да развија капацитете анализе пољопривредних и алиментарних сценарија. Један од сценарија будућности препоручује прелазак са глобалног алиментарног дневног следовања на 3. 000 килокалорија по становнику у свим зонама света, успостављајући одрживу пољопривреду. Тај пројекат претпоставља смањење губитака, еволуцију потрошње, посебно у земаљама ОЕЦД (са 4. 000 кило-калорија по становнику тренутно), раст учинка („производити више и боље“).¹⁵³

Шездесет земаља, уз подршку Светске банке и највећег броја тела УН, позвало је, априла 2008. Године, на радикалне промене у светском фармерству, како би се упозорило на растуће регионалне nestaшице хране, ескалирајуће цене и растуће еколошке проблеме. Али, САД, Велика Британија, Аустралија и Канада још нису прихватиле извештај, највише због критика ГМ технологија и растућих жетви биогорива за аутомобиле као претњи за растућу светску неухрањеност.

Занимљива је и опсежна анализа на 2. 500 страница, коју је издао International Assessment of Agricultural Science and Technology for Development (IAASTD). Извештај је први значајни покушај да се у анализу убаце и владе, и НВО, и индустрије из богатих и сиромашних земаља. Ангажовао је 400 научника који су га четири године писали. У њему аутори кажу да свет производи довољно хране за све, а да ипак 800 милиона људи бива гладно. „Храна је јефтинија и састојци су бољи него пре 40 година, али неухрањеност и небезбедност хране прете милионима. Растуће популације и приходи ће интензификовати захтев за храном, посебно меса и млека, који ће се такмичити за земљу са жетвама, као што ће и биогорива. Неједнака дистрибуција хране, и конфликт око контроле светских смањујућих природних ресурса, представљају највећи политички и социјални изазов владама, вероватно доспевајући у статус кризе, како климатска промена напредује и светско становништво се увећава од 6, 7 милијарди, на 9, 2 милијарде у 2050.“¹⁵⁴

Роберт Вотсон, директор IAASTD и главни научник британског државног Департмана за животну средину, храну и руралне послове, је изјавио: „Биснис као увек погађа сиромашног. То неће ићи. Ми треба да аплаудирамо глобалном порасту производње хране, али неће свако из тога имати користи. Ми глобално

153 Видети сајт: Millefeuille Presse / TV Agri

154 Цитирано у: The Guardian, 16 april 2008

нисмо успели. У неким деловима Индије, 50 одсто деце је и даље неухрањено. То није успех.“¹⁵⁵

Вотсон је рекао и да су се владе и индустрија фокусирали преуско на растућу производњу хране, са мало обраћања пажње на природне ресурсе или безбедност хране. „Настављање са садашњим трендовима значило би да се земаљски *haves and have-nots* још више раздвајају. То би нас оставило да се суочимо са светом који нико не би желео да настањује. Ми треба да стварамо храну која је приступачнија и хранљивија, без деградирања земље“.¹⁵⁶

Овај извештај такође сигнализира да је инвестирање у пољопривредну науку у опадању, па су хитно потребни одрживи путеви за производњу хране.¹⁵⁷ Одговарајући на извештај, група од осам међународних еколошких и потрошачких група, укључујући светски познате НВО, *Third World Network, Practical Action, Greenpeace* и *Friends of the Earth*, саопштила је: „Ово је отрежњујући извештај неуспеха индустријског фармерства. Ситни фармери и еколошки методи нуде пут ка опомињању на садашњу кризу хране и среће се са потребама заједница“.¹⁵⁸

Гијем Калво, саветник у одељењу за еколошку и земаљску науку у УНЕСКО-у, једном од спонзора извештаја, рекао је на конференцији за штампу у Паризу: „Морамо да развијемо пољопривреду која је мање зависна од фосилних горива, која фаворизује коришћење локално расположивих ресурса и истражује коришћење природних процеса попут ротирања сетви и коришћење органских фертилизаната. Трансформисати пољопривреду да би се нахранило човечанство“.¹⁵⁹

У свету на путу доминације агро-индустријског и агро-терцијарног алиментарног система, Жан-Луј Растоан преиспитује могућност алтернативног модела, нудећи концепт одрживог развоја. Ова француска школа мишљења сматра да данашња дефиниција одрживог развоја мора да испуњава 3 циља: 1. Интергенерацијско очување околине; 2. економску ефикасност и 3. социјалну једнакост. Можемо овде да говоримо и о социјалној одговорности, којој је увек корен (од пре 10.000 година, или неколико векова, већ према земљама), пољопривредна активност. Социјална одговорност подразумева и крвне везе и приврженост земљи хранитељици, обрадиве површине које истовремено чине и место алиментарне производње, и место потрошње. Постоји ту јединство места, аутархија. Све ово је и даље широко присутно у најсиромашнијим земљама света и тиче се више стотина милиона људи данас.

До 18. или 19. века појављују се подела рада међу људина (пољопривредник, занатлија, трговац) и урбанизација, који фрагментизују ланац исхране (од поља до тањира, или

---

155 Ibid.

156 The Guardian, 16 april 2008

157 ГМ-индустрија, која је помогла у финансирању извештаја, заједно са ФАО, СЗО и британском и америчком владом, напустила је разговоре прошле године, после усјаних расправа.

158 The Guardian, 16 april 2008.

159 Ibid.

до чаше). Алиментарни систем тада обједињује, на интерактивни начин, производњу интраната, пољопривредних сировина, трансформацију тих сировина за израду потрошних производа и њихову комерцијализацију, као и све неопходне повезане услуге за различите везе (транспорти, финансирање, истраживање, администрација). Алиментарни систем постао је, у већини земаља, први економски сектор по броју радних места и остварених пословних цифара. Пре око једног века, ми смо ушли у агро-индустријско доба алиментарног система, са генерализовањем индустријског начина производње и масовном потрошњом.¹⁶⁰ Ова агро-индустријска етапа је карактерисана изванредним продужавањем агро-алиментарне мреже и веома јаком редукцијом времена посвећеног припремању и узимању оброка.¹⁶¹ Од краја минулог столећа видимо како се помаља четврто доба алиментарног, које квалификујемо агро-терцијарним, јер намирнице теже да постану, не више материјална добра, већ услуге. У САД, готово половина финалне цене просечног алиментарног производа је формирана пружањем услуга, или наплатама: транспорта, маркетинга, који је више од 10%, банкарских интереса и осигурања, дистрибутерских маржи, пореза и таксе, профита. Део који сачињавају пољопривредне сировине је пао испод 20%. Остатак, то јест 30\$, иде за алиментарну индустрију, а пре свега индустрију амбалаже. У потрошњи, пак, половина буџета домаћинства посвећеног исхрани троши се у ресторанима, у којима углавном „царује“ брза храна.

Малијски и амерички пољопривредник

Ситни малијски произвођач памука узгаја га са учинком од 1,5т/ха, а амерички пољопривредник култивише 1000ха. Први убере 1. 5т памука годишње, други 1.250 тона годишње. Има 850 пута више рада у тони малијског сељака него у тони америчког пољопривредника.

Овакав модел је видно у порасту и у земљама које израњају, јер се у свету одиграва прави бум дистрибуције на велико. На пример, у Латинској Америци и Југоисточној Азији, супермаркети контролишу данас више од 50% трговине на мало, наспрам 20% пре 10 година.¹⁶²

Данас има 815 милиона неухрањених људи у земљама у развоју, 28 милиона у земљама у транзицији, и 9 милиона у индустријализованим земљама.¹⁶³ Модел производње агро-индустријског доба може да се квалификује као: интензиван, специјализован, концентрисан, финансијаризован, и на путу глобализације. Производња је данас интензивна, јер су технички учинци врло високи по хектару за пољопривреду, на м2 фабрике, или великог простора за алиментарну индустрију, или дистрибуцију, и по раднику. На пример, 1 хектар може да произведе готово 20 тона кукуруза.

160 Тј. првенствено стандардизацијом и фабрикацијом у великој серији.

161 Colloque SFER, Les institutions du développement durable des agricultures du Sud. Montpellier, 7-9 novembre 2005.

162 Извор: Euromonitor.

163 Подаци су релевантни за период 2000-2002, али су поуздани и за 2008.

Једна фабрика сира може да произведе до 150. 000 пастеризованих камамбер сирева дневно. Један запослени индустрије масних тела генерише просечно пословну бројку од више од 800. 000 евра. Специјализована је због селекције малог броја биљака и животињских врста у савременим пољопривредним системима.¹⁶⁴

Специјализована је подједнако на разини агро-алиментарне индустрије, што данас води у индустрију сортирања састојака пристиглих из сва четири краја света. Тако је израчунато да једна чаша јогурта „садржи“ 8. 000 км транспорта, кумулишући пређена растојања од свих неопходних састојака у изради и испоруци (тзв. „food Miles“). Трошкови спољних елемената који се могу приписати транспорту алиментарних производа у Енглеској процењени су на 7, 4 милијарди фунти, за 30 милијарди пређених километара.

Производња агро-индустријског доба је и финансијаризована. Овај рогобатно преведен придев значи да су фирме-лидери агро-индустрије и широке дистрибуције котиране на берзи, па тако подвргнуте вољи својих акционар. А они су, у све већој мери, фондови чији управљачи резонују као инвеститори, а не као индустријалци. Ти управљачи васпоставили су диктатуру процената раста и рентабилности на кратки рок. Владање је акционарско, а не партнерско. Агро-индустријски алиментарни систем је, све у свему, данас веома сигуран, упркос скорашњим кризама („луда крва“, диоксин, лисетрија, итд). И поред тога што констатујемо како је постао рањив на заразне патологије, због своје концентрације. Регионализовање мондијализације, релокализовање алиментарних система

Остаје питање дуговечности агро-алиментарног сектора планете. Светско становништво, кажу демографи, рашће до 2050. године и тада ће се коначно стабилизovati на 9 милијарди. У том светлу, већ се говори о ревизији модела потрошње човечанства. Постојећи модел нутриционисти осуђују, јер подразумева претерану потрошњу липида и шећера и ствара патологије широких размера. Закључак је-неопходна је промена алиментарног понашања човечанства. Лекари саветују природнији и разноликији режим исхране. Но, претходно, ни одговарајућа алиментарна производња још није пронађена. Све више стручњака се залаже за алтернативне моделе, али углавном не уважавају економску рачуницу, ни појам времена. Јер, кажу заступници продукционистичке пољопривредне производње, продуктивност заснована на малим производним јединицама пољопривредне и занатске производње, и поред емпатије коју може да подстакне у контексту гигантизма агро-индустријских фирми, значила би засигурно јак пад продуктивности рада.

Један француски пољопривредник, кажу статистике, храни готово 80 људи, а 70 на француској територији. Један запослени у агро-алиментарној индустрији снабдева

---

164 Научници сматрају да се од потенцијала од 30. 000 јестивих биљака, тек 120 широко узгаја, а само 9 обезбеђује 75% алиментарних потреба светског становништва. Од тога 3 врсте (пшеница, пиринач, кукуруз) представљају 60%.

125 потрошача, од чега 100 у Француској. То значи да је мање од 10 одсто активног становништва ангажовано у производњи хране у богатим земљама. Штавише, у многим земљама, алиментарни систем је потпуно интегрисан у међународно тржиште, што значи често виталне финансијске ињекције из иностранства. Модел надахнут слоганом „мало је лепо“ (small is beautiful), који се појавио после првог нафтног шока Седамдесетих, имплицира 5 последица на социо-економском плану, у земљама које су досегле стадијум агро-индустријских земаља:

1. Значајно повећати активно становништво у пољопривредном и агро-алиментарном сектору (требало би, дакле, пронаћи добровољце);
2. Снажни скок цена намирница (требало би посветити већи део буџета домаћинства исхрани);
3. Више времена инвестирати у припрему јела (уместо да се користе „готова јела“);
4. Пад ресурса у девизама;
5. Редифинисати заузимање простора успоравањем егзодуса ка обалним зонама и расподељујући на уједначенији начин материјалне инфраструктуре и услуге. Ових 5 последица означавају прекид са тенденцијама у последњих 100 година у већини земаља света. Сада треба да следе друге неопходне еволуције: пре-уравнотежење територија, са новим начинима комерцијализовања производа.

Током времена појавио се у већини земаља света, дуални алиментарни систем. С једне стране је један под-систем окренут ка средњим класама и богатима у великим урбаним метрополама и извозу који репродукује агро-индустријску схему. С друге је традиционални под-систем, у пољопривредном или занатском добу, који се тиче већине руралног простора. Глобално, пољопривредно становништво је бројно у тим земљама, а релативне алиментарне цене високе (они троше највећи део прихода у домаћинствима), значајно време жене посвећују припреми оброка због слабог квалитета производа, интеграција у међународну трговину остаје слаба, осим неколико ретких производа.

У тим земљама очито приоритет је излазак из сиромаштва модерновањем пољопривреде и диверсификацијом активности. Те земље морају да избегну производњу модела коме данас видимо ограничења, као и да интегришу у своје политике циљеве одрживог развоја. Садашњи систем често глобално успева да испоручи намирнице по ниским ценама, због економске ефикасности, али је то често на уштрб природне околине и уз генерисање социјалних неправди у тим земљама, између актера тих мрежа, било да су они произвођачи, трговци, или потрошачи. Преко критичког погледа на агро-индустријски модел садашњице уверавамо се да продужавање актуелних тенденција производње хране, све мање бива „одрживо“.

Што се тиче веома „асиметричног“ и грабљивог начина производње, његов негативни утицај на физичку и социјалну средину, чини да и овај модел може

да буде генерализован. Међутим, чини се и да је повратак на занатлијски модел мало вероватан због више разлога. Прво, социолошких, јер смо у потрошачкој масовној цивилизацији која је индивидуалистичка, чије основе треба мењати. Потом економских: нужност производње по ниским ценама и међународном укључивању. Треће, техничких: сва истраживања и развој (R&D), усмерени су ка перформанси, које имплицирају велике производне јединице. Неопходно је разматрање транзиционог организовања ка новом моделу „одрживог“ алиментарног развоја.

Реч је о истинској новој алиментарној политици, а до данас нигде у свету није виђена. Француски стручњак за пољопривредну стратегију будућности Растоан тај модел истинске алиментарне политике види као ефикасно стремљење ка побољшавању режима исхране. То значи и бригу за јавно здравље (превенција болести, добробит), економску брижљивост (снижавање директних и индиректних трошкова патологија). Фундаментално то значи преиначење понашања потрошача образовањем, које треба започети од најранијег доба. Мора да садржи ревалоризовање цена намирница, увећавање домаћичког времена за припрему намирница и оброка. Ту је нужна и шира међународна сарадња. На неки начин је ту реч о „регионализовању мондијализације, како би се релокализовали алиментарни системи“. Требало би смањити раздаљине између места производње и места потрошње. Алтернативин модел не мора да буде жртва замке свађе старих и савремених, која траје у пољопривреди, већ више од 2. 000 година.

Већ у 1. веку п. н. е. први помињани агроном, Колумел, присталица крупне интензивне и специјализоване пољопривредне експлоатације, супротстављао се Плинију Старијем, који је препоручивао охрабривање диверсификације производњи у оквиру породичне експлоатације (Padilla et al, 2005). Треба изумети нови агроалиментарни модел који вреднује специфичну историјску баштину сваког друштва, уз научна и техничка сазнања овог столећа. Алиментарни систем могао би тако да чини област која ће се привилеговати како би се амортизовале неопходне мутације од којих зависи наша будућност. То наликује сугестијама филозофа Ернста Блоха (1885-1977): „Чинити од тла и привржености земљи савремене елементе, основе слободе и потребе припадања, у исто време као и векторе осећајности и универзалистичке свести“. Земља на тај начин чини један од суштинских темеља одрживог развоја.¹⁶⁵

Неиздрживи развој и фактор 32

„Народи Трећег света су свесни разлике потрошње по становнику која их одваја од развијеног света, иако већина не зна да је то фактор 32. Иако верују да је свака нада сустизања узалудна, осећају због тога каткад фрустрацију и бес, а неки постају терористи, или им пружају подршку. Биће других агента против

---

¹⁶⁵ Према аутору Норту, процес економског развоја зависи од 4 фактора: квантитета и квалитета људских бића, резерви знања, институционалног оквира и система веровања (North, 2005).

САД и Европе, и можда против Јапана и Аустралије, све док тај јаз потрошње остаје са фактором 32.¹⁶⁶ Овако географ Царед Дајмонд подсећа на податке који дефинишу димензије проблема са којим се суочавамо. Јаз потрошње богатих и оних у развоју је неподношљив, али је раширеност конsumerистичког расипања у целокупном човечанству очита, и за то не би били довољни ресурси више планета. За математичаре, 32 је занимљив број: 2 подигнуто на пети степен. За економисте, 32 је још посебнији, јер мери разлику животних стилова између Првог света и света у развоју.

Просечне стопе којима људи троше ресурсе, попут нафте и метала, и производе отпатке попут пластике и гаса из стаклене баште, јесу око 32 пута више у Северној Америци, Западној Европи, Јапану и Аустралији, него у свету у развоју. Тај фактор 32 има велике последице. Пре неколико деценија, многи су сматрали да повећање становништва постаје главни изазов са којим се суочава становништво. Сада схватамо да је суштина светска потрошња, сума свих локалних потрошњи. Кажу да земље попут Кеније брзо расту, и да је то велики проблем. Јесте за Кенију и њених више од 30 милиона људи, али то није терет за читав свет, јер је њихова релативна стопа *per capita*- и. Стварни проблем за свет је што сваки од 300 милиона Американаца троши колико и 32 Кенијца. Са 10 пута већом популацијом, САД троше 320 пута више ресурса него Кенија. Зато добри прогнозери светских догађања и тврде како ће бити терориста све док постоји фактор 32.

Међу земљама у развоју које траже увећање стопа потрошње по глави становника, Кина се посебно истиче. Она има најбржи раст економије, и 1,3 милијарди Кинеза, четири пута више од САД. Свету већ понестаје ресурса, и криза ће бити екстремна ако Кина постигне садашњу америчку стопу потрошње.¹⁶⁷ Чак и да се претпостави немогуће: да ни једна друга земља не увећава своју потрошњу, да све популације (укључујући Кину) остану непромењене, и да имиграција престане, само кинески успон готово би удвостручио стопе светске потрошње. Потрошња нафте би се увећала за 106%, а светска потрошња метала за 94%. А да се томе придружи и Индија, светска потрошња би се утростручила. Ако би изненада цео свет у развоју кренуо у то, светске стопе би се умножиле 11 пута. То би значило исто као и да је светско становништво „напумпано“ на 72 милијарде људи (уз задржавање актуелних стопа потрошње).¹⁶⁸

Царед Дајмонд још каже: „Ми бисмо могли да имамо стабилни исход у коме би све земље конверговале у потрошним стопама, значајно испод садашњих највиших разина. Американци би могли да имају примедбу: нема начина да ми жртвујемо наш животни стандард у корист народа у остатку света. Међутим, било да тамо доспемо

166 Jared Diamond, „What’s Your Consumption Factor ?“, The New York Times, 02. 01. 2008.

167 Кина се већ такмичи са Америком у потрошњи нафте и метала на светским тржиштима. Стопа потрошње *per capita* у Кини је и даље око 11 пута мања од америчке.

168 Jared Diamond, „What’s Your Consumption Factor ?“, NYT, 02. 01. 2008.

својом вољом, или не, ми ћемо ускоро имати ниже потрошачке стопе, јер су садашње неодрживе више. Много од америчке потрошње је протраћено и доприноси мало или ничим квалитету живота. На пример, *per capita* потрошња нафте у Западној Европи јесте око половине наше, а ипак је западноевропски стандард живота виши по сваком разумном критеријуму, укључујући животни век, здравље, смртност деце, приступ медицинској нези, финансијску безбедност после пензионисања, време годишњег одмора, квалитета јавних школа и подршке уметностима. Питајте себе да ли америчко расипничко коришћење бензина позитивно доприноси било којој од ових мера.¹⁶⁹

Питање продуктивности земље, које остаје главни ублажавајући моменат у паду апсолутне вредности површине под пољопривредном земљом, у средишту је расправа о храни у савременом свету. Међутим, начин рачунања пољопривредне земље, како је то упражњавала ФАО, или биотехнолошке компаније попут Новартиса-Сингенте („Зелена књига кукуруза ЦБ“) узима у обзир само 15 милиона км² пољопривредне земље посвећене савременим и перманентним културама, без разматрања неких 35 милиона км² за испашу. Међутим, могуће је и даље ослободити део земље намењене узгоју стоке у корист култура. Савремена пољопривреда, која пуно користи ентранте (гнојива и пестициде, машине алатљике, итд.) чини се онда јасно мање продуктивном него традиционална пољопривреда, према часопису *Scientific American*-чак 66 пута мање продуктивна. Међутим, важно је и побољшавање приступа производњи те хране. Све је неминовније разрешавање овог питања у виду аграрних реформи. Бројне су земље у којима је структура власништва над земљом таква да дефаворизује ситне сељацима.¹⁷⁰

Већ деценијама, све међународне институције које се баве развојем и алиментарним питањима знају да „економски раст сам по себи не води обавезно до важног и брзог смањења сиромаштва и глади“.¹⁷¹

Од термина из Седамдесетих година прошлог века, глад у свету, дошло се данас до појма алиментарне несигурности у свету. Ове нове официјелне дезигнације нису биле довољне да умире противнике алиментарне политике које су успоставиле институције ОУН. Концепту алиментарне безбедности, до кога су ове институције желеле да дођу, супротставља се сада појам алиментарне суверености.¹⁷²

---

169 Ibid.; Царед Дајмонд је професор географије на Калифорнијском универзитету Лос Анђелес. Аутор је књига *Collapse*, и *Guns, Germs and Steel*.

170 Зимбабве је пропао највише због тога што је режим Мугабеа трпео неподношљиве ударе Енглеца и Америке, који му нису дозволили да изврши намеравану реформу. Исто тако, временом је сам режим постао коруптиван, што је једнако значајан разлог неуспеха Роберта Мугабеа.

171 То је званично „вјерују“ и став ФАО.

172 Састоји се у праву народа да сами производе основне намирнице, да бирају начине производње и дистрибуције хране. То подразумева још и глобалну критику дерегулисане светске трговине у земљама где приступ води и земљи нису осигурани. Онда се приоритет даје пре производњи хране, него самој њеној расподели.

Зато је веома симболична изјава британског принца Чарлса, који је саветовао сународницима „да сами гаје поврће како би се изборили са скоком цена нафте, због које је све угроженија способност Велике Британије да производи онолико хране колико је њеним становницима потребно, а са што мањим увозом из иностранства“. „Саксије су све што је потребно Британцима како би могли сами да производе храну“, додаје британски престолонаследник, придружујући се тако свеопштим размишљањима о повратку производњи хране пре свега, код куће, у суседству, на органски начин.¹⁷³

---

¹⁷³ По агенцији Reuters, 26. 07. 2008.

Мамаду Сисоко, почасни председник Мреже сељачких организација Западне Африке(ROPRA):

„Либерализовање трговине и размена нашим земљама нису донели ништа позитивно. У 1960, приликом ослобођења, 85 одсто становништва живело је у руралној средини. Били смо срећнији, имали смо више хране, били смо више у форми. У 2000, нема нас више од 65 одсто, уморнији смо, сиромашнији, а сви наши производи су на светском тржишту. Значи, за 40 година трговина нам није ништа донела. Наше државе су пале под туторство, презадужене су, десертификација је убрзана. Постоји беда на селу, са великим периодима суше, недостатка хране. Ако ви имате проблеме, катастрофе, имате и помоћ. Ако ми имамо катастрофе, наша једина референца је Бог, чак и ако то погађа 70 до 80 одсто сељака. Не може се од афричког сељака тражити да се такмичи са европским сељацима, из три главна разлога:

1) Код вас не постоји ни једна породица која производи 10%, или 5% онога што једе. Ви одлазите у продавнице као читав свет. Самодостатност у исхрани за нас је фундаментална, зато што морамо да произведемо оно што једемо; 2) Ви имате еколошку ситуацију која вам пружа предности. Ми имамо 3 до 4 месеца кише. Економски развој ваших земаља створио је услове(путеве, образовање, здравље) које ми немамо. Када нам кажу да ћемо либерализовањем тржишта више зарађивати, ми кажемо не, јер нисмо компетитивни са вама. Фундаментална тешкоћа са којом се суочавамо јесте немогућност дијалога између афричких и европских сељака; 3) Ваш ПАЦ нам је нанено пуно зла. Ви кажете: 'са нашом претераном производњом помоћи ћемо људе у Африци'. Не, нама шаљу кромпир и пилећа крилица који немају нутритивну ни економску вредност, дерегулишући тако фармерско пиле. Шаљу нам жито које није наша основна храна. У 1960,15 одсто Сенегалаца јело је хлеб, а данас 70 одсто, и ми никада нећемо производити хлеб. Зар није велика опасност за народ да зависи од хране коју не производи? Ви сте, Американци, Новозеланђани, елаборисали ГАТТ, а данас СТО, наше власти нису биле придружене, били су то преговори међу 'Западњацима'. Оно што нас брине, јесте да је светско тржиште пољопривредних производа 10%. У име чега 10% мора да мобилише Свет и да ствара драме? Други неки, а не ми, имају интерес у ових 10%, то је агробизнис. Како се може бранити принцип да је слободна размена слободно тржиште, када светска цена не постоји јер је одређују најбогатији- мултинационалке. То је лажна расправа. За то имамо доказ са кафом: либерализовао је тржиште кафе. Већ 30 година то је тржиште на коме сељак зарађује најмање, а потрошач плаћа највише. А нама говоре да светска цена служи да потрошач плати мање. Је ли људском бићу забрањено да произведе оно што једе? Да ли то треба да буде злочин? У чему је проблем то што сељаци живе од своје делатности? Нас је бо до 80 одсто становништва, ми живимо од наше делатности и желе да нас убеди како то не смемо да радимо. Пример: у региону реке Сенегал, код нас постоји могућности наводњавања. Тамо има 300.000 породица које производе пиринач, најпре за сопствену исхрану, а потом продају вишкове. Светска банка каже влади: 'цена по којој производите пиринач је прескупа. Треба омогућити увоз пиринача'. Али, ако је пиринач на тржишту по једном сантиму, и ако је 300.000 породица изгубило своју делатност, дакле приход, ита ће оне куповати? Како ће живети? Дакле, не може се функционисати са светском ценом. Самодостатност у исхрани је право сваког народа да једе производе својих сељака. Ако ово није важно, ита је у животу важно?"

(Говор на Конгресу руралне координације, 28. 11.2002, у Француској.)

Храна и људска права

Историјски и политички контекст права на храну

У овом поглављу говоримо о развоју појма приступа храни као права. Оно намеће обавезе државе и заједници држава. Те обавезе су створене као да имају „извршну“ снагу, кроз векове социјалне борбе за демократску државу у служби народа. Још од праскозорја историје, обезбеђивање приступа храни и раду увек је сматрано моралном обавезом руководиоца. Једина разлика, и одлучујућа, између тих моралних обавеза и права на храну је чињеница да људска права пружају сиромашнима и рањивим групама ревандикацију. Традиционално, становништво није имало другог начина но да се буну против краља или државе који нису испунили своје обавезе. Идеја фундаменталног права на храну јесте да се успоставе процедуре и легални начини који омогућују заштиту од власти, када оне не обезбеђују приступ исхрани. Та идеја је рођена пре више од два века и још увек није легално примењена у већини држава. У случају несташица, чак и најбоља држава на свету не може да гарантује да становништво неће патити због глади.¹⁷⁴

Право на храну мора да буде подложно правди, преко статутарног, или конвенционалног права. Јачање колективне свести о томе је суштинска борба за ово право, Сизифов посао. Дуго је уништавање људских бића глађу било толерисано у историји. Данас се оно сматра недопустивим. Од 1977, људска права су централна тачка реформи у ОУН, а право на адекватну храну и исхрану има легалне, политичко-економске, нутриционе и културне перспективе. У документима УН је записано и изричито упозорење државама света: „Забрањено је коришћење глади против цивилних особа као метода борбе. Последишно је забрањено нападати, уништитавати, отимати или стављати ван употребе у ту сврху добра неопходна преживљавању цивилног становништва, попут алиментарних намирница и пољопривредних зона које их производе, жетве, стоку, инсталације и резерве питке воде и иригациона постројења.“¹⁷⁵

Немогућност да се обезбеде намирнице може да има два разлога: или нема расположиве хране, или је храна расположива, али особе које су је лишене немају приступа њој. Поштовање права на храну је често сматрано као првенствено повезано са алиментарном производњом у борби против несташица (тотална алиментарна расположивост). Ипак, ова идеја је тачна само у мери у којој обухвата производњу намирница сиромашних за сопствене потребе. Веома често, они немају приступ храни због своје маргиналне базе ресурса. Учинак по хектару поља богаташа

---

174 Ту ситуацију је осетило на кратко чак и становништво САД, после катастрофалних поплава изазваних девастирајућим ураганом „Катрин“. Ти дани остају у историји САД као прилична срамота администрације Буша Млађег.

175 Члан 14 Протокола II ОУН из 1977.

и тотална алиментарна расположивост су без интереса, ако су сиромашни превише сиромашни да купе тај вишак. Друго питање је да се сазна је ли расположива храна довољна што се тиче извесних варијабли, попут нутриционог квалитета, и квантитета, културне прихватаљивости.

Право заједнице да се храни

Храна не може да се раздвоји од свог начина производње, од начина стицања, нити од свог начина потрошње. Ту су фундаментални аспекти културе и вредности једне заједнице, као и њеног идентитета. Достатна храна је заиста више него следовање калорија или нутритивних елемената, и знатно више него пуки основни производ. Достатна храна тиче се културе. Културна права и права мањина која се тичу хране морају да буду поштована, заштићена и остварена. Да би се то учинило, заједница мора, у већини случајева, да успе да се исхрањује. То је очигледно за аутохтоне. Ипак, један генерални индикатор друштва која нуде веома добар квалитет живота је да оне валоризују храну као елемент њихове културе и успевају да се храни. У већини случајева глади и озбиљних неухрањености, становништво нема могућности да добије храну, због тога што заједница нема приступа алиментарним производима. Право да се храни погађа често и углавном заједницу, пре него индивидуу. У тако погођеној заједници, може да буде жена и девојчица које више пате због лишавања хране. У бројним случајевима, показује се дакле неопходним да се размотри право на исхрану, и посебно право да може да се храни као право колективитета (што произилази, природно, из права индивидуе на исхрану), пре него право индивидуа првенствено.

За велики број земаља, мало озбиљних експерата сматра да би били у могућности да гарантују право на исхрану у руралним масама у блиској будућности, без аграрне реформе. Лишити се мера аграрне реформе у таквим околностима, чини насиље над правом да се храни. Аграрној реформи која одговара обавези олакшавања приступа достатној исхрани, треба више од пуке дистрибуције продуктивних ресурса (земља, вода, технологија, итд.)

Право на исхрану намеће Државама генеричке обавезе да поштују, штите и задовоље приступ сваке особе храни.

Принцип не-дискриминације је посебно важан за Право на исхрану. Мора да укључује и децу, и старе, и будуће генерације. Овом принципу неопходна је одрживост у приступу исхрани, што укључује забринутост за будућу алиментарну производњу, обзиром на чињеницу да актуелни методи пољопривредне производње нису одрживи. Битно је, у оквиру ствари људских права, да се оконча пољопривредна пракса и друге економске активности који доводе у питање алиментарне ресурсе будућих генерација.

За експерте нема никакве сумње да је довољна храна расположива (или би могла да буде произведена са садашњим ресурсима), не само на светској лествици, већ и у готово свим земаљама, чак и оним у којима избија неухрањеност. Многе од тзв. сиромашних земаља производе алиментарне намирнице у количини која је више него достатна не само за локално тржиште, већ једнако и за извоз, док глад и неухрањеност ипак опстоје у земљи. У тржишној економији, они који су превише сиромашни да формулишу ефектни захтев неће имати хране, осим да произведу сопствене намирнице.

Данас глад и неухрањеност нису повезани са алиментарном расположивошћу, већ су пре питање права. Није изненађујуће што право на храну игра пионирску улогу

у ренесанси економских и социјалних права током последње две деценије. Право на храну било је прво међу правима студија институција ОУН које су се бавиле људским правима. У 1987. години, извештај насловљен „Право на довољно хране као људско право“, био је почетна тачка серије истраживања о правима наведеним у Међународном пакту који се тиче економских, социјалних и културних права. Круцијална улога права на храну је поново потврђена десетак година касније, када је 1996 Светски самит за храну тражио од Високог комесара УН за људска права да овоме дефинише правни аспект.

Друга последица Самита је била „Пројекат кодекса понашања према праву на одговарајућу храну“. Тај документ је резултат акције коју су водили FIAN (Међународна организација за људска права која се посебно занима за права на храну), VANHR (Светска алијанса за алиментацију и исхрану) и Институт Жак Маритен. Сматра се да члан 4. Пројекта кодекса нуди актуелну дефиницију права на исхрану. Он стипулише: „Право на одговарајућу храну значи да сваки човек, свака жена и дете, сами или као заједница, мора да у свако време бенефицира физички и економски приступ dostatној храни, или да користи одговарајуће ресурсе како би то користо на начин који је компатибилан са људским достојанством. Право на dostatну храну је део права на разини dostatног живота. Право на исхрану је посвећено у више међународних уговора о људским правима и другим текстовима.“

Одсуство апсолутног сиромаштва може да се сматра као минимална норма у области права на довољну разину животног стандарда. У појмовима прихода, праг релативног сиромаштва се нормално дефинише као проценат средњег прихода по становнику једне земље. Већина теоретичара друштвених наука сагласила би се да се свака цифра изван 40% прихода по становнику сматра генерално као одсјај стања релативне лишености. Тако би се лествица од 40% називала „прагом релативног сиромаштва“, или „прагом адекватности“.¹⁷⁶ У априлу 2000, УН Комисија за људска права именовала је специјалну групу за израду новог стандарда међународног права и да извести како да то постане ефективно.¹⁷⁷

Међутим, „банда четворице“, САД, СТО, ММФ и Светска банка, као и највеће трансконтиненталне приватне корпорације, фаворизују Вашингтонски Консензус, као свој одговор на право на храну. Он има четири савета који се примењују глобално, у било које време, на било коју економију: приватизација, дерегулација,

---

176 Током 1997-98, у оквиру своје кампање назване „Социјална права су људска права“, цорцијска не-владина организација Коалиција грађана Цорције против глади (Georgia Citizens' Coalition on Hunger) лансирала је „Кампању успостављања примања издржавања“, како би се повећала минимално примање на сат у држави која није поштовала федерални минимум примања, фиксиран на 5,1 долар на сат. У Цорцији су послодавци који нису били корисници федералних фондова могли да плаћају своје запослене по 3,25 долара на сат. Како Цорција има анти-синдикалну репутацију, бројне америчке компаније се инсталирају тамо како би искористиле лоше плаћену радну снагу.

177 Resolution No 2000/10 of 17 April 2000, 52nd meeting of the UN Commission on Human Rights, Geneva, 2000.

макроекономска стабилност и буџетска кресања.¹⁷⁸ Вашингтонски Консензус је била серија центалменских споразума из Седамдесетих и Осамдесетих, између међународних финансијских организација и Федералне Резерве САД, са циљем постепеног укидања регулаторних мера које су наметнуле владе финансијским тржиштима и, на крају, са потпуно либерализованим тржиштима. За званичнике ових институција Консензус је свети спис.¹⁷⁹

Светска конференција о људским правима у Бечу 1993 прокламовала је економска, социјална и културна права. Једнака у статусу и универзална, она су постала додатак грађанским правима прокламованим 1948. Право на храну је прво међу новим правима, која су прихваћена од сваке земље, осим од владе САД, и оно каже: „Право на адекватну храну је остварено када сваки човек, жена и дете, сами или у заједници са другима, има физички и економски приступ у свако време на одговарајућу храну или средства за њено добављање. Оно имплицира расположивост хране у количини и квалитету који су довољни да задовоље дијетне потребе индивидуа, и прохватљиве у оквиру културе. То је недељиво везано са инхерентним дигнитетом људске личности.“¹⁸⁰

Прихваћено на Светском самиту хране, који је УН организација за храну и пољопривреду (ФАО) организовала 1996, право на храну је била новаторска идеја. Пре тога, производња, дистрибуција и транспорт хране, препуштани су у потпуности тржишту, а чак пиринча, литар млека, или квинтал пшенице, сматрани су робом, резерватом капиталистичког слободног тржишта.

Неки аутори, међу њима и Џозеф Стиглиц, добитник Нобелове награде за економију и бивши главни економиста Светске банке, криве за кризу и непоштовање права на храну недостатак политичког лидершипа у ОУН. Стиглиц тврди да лидершип ОУН не може да изађе на крај са комбинованом силом трансконтиненталних финансијских олигархија и њиховим плаћеницима институција Бретон Вудса и СТО. ОУН су већински одлучне у заговарању права на храну, али је њима тешко да реформишу Светску Банку и ММФ, да се супротставе СТО-у, или призову памети америчко министарство финансија. Зато је својевремени генсек ОУН, Кофи Анан, био одлучио да позове лидере светског бизниса, са сугестијом да потпишу Global Compact са УН.

Идеја је лансирана на Светском економском форуму у Давосу, 31. децембра 1999. Форум је постао годишњи скуп 1.000 најмоћнијих транснационалних корпорација.

---

178 Види: Moises Naim, „Fads and Fashions in Economic Reforms: Washington Consensus or Washington Confusion?“, Документ припремљен за ММФ конференцију о реформама друге генерације.

179 а земље Трећег света, последице супротстављања принципа права на храну и Вашингтонског Консензуса су истинска катастрофа. Институције Бретон Вудса, СТО и Америчког министарства финансија имају моћи сузбијања, финансијског удара, који су знатно веће него код ФАО, Уницефа, СЗО или УН Комисије за људска права.

180 General comment 12 on Article 11 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, UN document HRI/GEN/1/Rev 5, 26 April 2001.

Да бисте се придружили Клубу 1000 (званични назив), морате да водите банкарску, индустријску, или услужну империју са годишњим обртом изнад 1 милијарде долара. Компакт (Уговор) има 9 принципа.¹⁸¹ Кофи Анан је затражио од светских господара „да прихвате и остваре“ Уговор, да примењују његове принципе у својим активностима и подржавају њихову примену од јавних власти и влада. Барони Давоса дали су тада његовом споразуму овације од неколико минута.¹⁸²

Они који су послушали савете Светске банке жртвовали су сопствену прехранбену пољопривреду, па данас нису самодостатни, сматра аутор Серж Алими, из антиглобалистичке интелектуалне групе месечника „L' Monde diplomatique“.¹⁸³ У ред радикалних виђења будућности права на храну спадају и идеје Рене Димона, агронома, планетоколога. Видео је многе глади у свету, и проучавао два типа нове транзиције у социјализам. Он своје студије правда највећом глади историје, која је већ почела, са 500 милиона људи којима прети смрт у наредним годинама. Против цивилизације расипништва, грабежи, и профита који су одговорни за глад, Рене Димон позива на генералну мобилизацију. Треба, тврдио је, изградити сељачке власти и успоставити социјализме на чврстој аграрној основи у земљама којима други владају, а другде предложити сељаку партиципацију. Димон је сматрао да само социјалистички друштвени односи остварују у потпуности људска права на храну, и да капитализам који живимо то никада неће чинити, због своје суштински експлоататорске природе.¹⁸⁴

Извесна редистрибуција богатстава могла би да побољша планетарну алиментарну ситуацију, сматрају такође антиглобалистички стручњаци за право на храну. Када се животни стандард повећа, допринос животињских протеина омогућује побољшавање алиментарног режима. Директна потрошња житарица је решење, али чим се становништва обогате, она траже да варирају своју исхрану. У 1991-92, неки региони Филипина погођени су јаком сушом која је трајала неколико месеци. Сељаци из Селтан Кударата потрошили су све своје резерве хране због суше. Затражили су помоћ од владиног органа задуженог за хитно снабдевање у региону. У више наврата срели су се са званичницима који су им најавили да ће сељаци примити пади пиринач на основи позајмице, после следеће жетве. Обећање није одржано. Сељаци су такође сазнали да је пиринач пади превежен до складишта

---

181 Сваки је објашњен у званичном документу који је написао генсек. Анан. Они „покривају“ еколошку заштиту, запошљавање, цивилне слободе, социјалну правду и односе Север-Југ.

182 А свака корпорација која потпише добија право да стави лого УН на све своје документе, што је ПР и маркетиншки рудник. Потписници укључују највеће транснационалне корпорације хране.

183 Serge Halimi, „FMI et la faim“, Le Monde Diplomatique, 4/ 2008.

184 Рене Димон (René Dumont) (1904-2001), француски планетоколог, визионар екологије. Међу првима је напао „Зелену револуцију“. Био је специјалиста за земље у развоју. Познат по реченици: „Расипање енергије је злочин против човечанства“. Нарочито је подржавао: демографску контролу, штедњу енергије, сарадњу са Трећим светом, обнављање и заштиту тла. Био први екологиста кандидат на изборима за Председника Француске, 1974.

на другим местима и осумњичили су да су непоштене трансакције вођене иза њихових леђа.

У ишчекивању, заједница је забележила смрт деце и старих особа изазваних глађу. Одбијајући да толеришу апатију владине институције, око 1. 500 сељака се окупило пред складиштем, узели су пади и поделили га како је доликовало. Пиринач је дат члановима заједнице на основи позајмице, како је претходно и договорено са званичницима. Сутрадан је влада ухапсила 21 сељачког руководиоца, оптужујући их за крађу. Дobar део пади пиринча био је такође узет од заједнице. FIAN, Међународна организација за људска права која се бори за право на исхрану, лансирала је онда кампању у име сељака који пате од глади, и у име њихових заточених руководиоца. FIAN се побунио против оптужнице за крађу позивајући се на право на храну и обавезу државе која из тога проистиче.

Један од сељака писао је организацији FIAN: „Никада не бих веровао да сељаци попут нас могу да буду слушани на националној и међународној разини. Толике особе се интересују за нашу ситуацију и признају како смо и ми људска бића са достојанством и правима.“ После годину дана, влада је прекинула прогањања руководиоца сељака. Министар правде признао је да сељаци нису били криви за крађу. Он се позвао на околности које су се окончале акцијом сељака. Када је реч о обавезама поштовања заштите, Државе морају да обавесте о сваком акту који омета приступ исхрани у другим земљама.

Чињеница да жртве живе у некој страниј земљи, која има обавезу да штити и поштује право на исхрану, не ослобађа њихову Државу дужности да дела одлучно како би заштитила приступ храни у другим земљама. Ако нека транснационална компанија, која има седиште у једној земљи, уништава приступ храни у другој земљи (насилним изгонима, на пример), то би морало да се заврши акцијом пред правдом, у складу са правним системом државе А, чак и ако држава Б не интервенише. Ако нека фирма у земљи А упражњава дампинг у међународној трговини против неке рањиве групе земље Б, и ако је, последично томе, та група лишена сваког приступа храни, злочин против права на исхрану мора да се сматра као кажњив у земљи А, чак и ако земља Б не интервенише.

Одсуство ресурса и ограничене контроле трговине и финансија на међународној лествици имају реперкусије на капацитет држава-нација да испуне обавезу и олакшају приступ достатној храни. Зато је неопходно јачање националних социјалних политика са светским социјалним политикама.¹⁸⁵ Образовање све више поклања пажњу питањима исхране и људских права. Универзитети се баве типовима и обимом проблема светске глади, екологијом и политиком несташнице хране, политичко-економским узроцима недовољног давања права на храну, социокултурним или физиолошким изворима нутриционе депривације. Разматрају се и легални механизми кроз које се право на храну сматра гарантованим УН декларацијама,

---

¹⁸⁵ Видети на сајту: Rolf Kunneman.

повељама, и агенцијама. Проучава се и политичка економија производње хране и дистрибуције, те шта чини адекватну храну, или пак компликује питања основних људских права.

У овом аналитичком процесу, Фридман школа науке хране и политике у САД, на пример, тражи одговоре на компаративна питања попут: „Како је људско право на храну дефинисано и примењено на различите легалне, моралне и културне традиције?; има ли путева у којима међународни, национални, и локални напори могу да буду међусобно ојачани и мање конфликтни?; какве су везе и лекције права на храну и других људских права?; да би се остварило индивидуално право на храну, какве су улоге науке о исхрани и политике, посебно у националном решавању?“¹⁸⁶

---

¹⁸⁶ Видети: Ellen Messer, Friedman School of Nutrition Science and Policy .

Алиментарни суверенитет

Права народа на суверенитет хране, инвестициони фондови и побуне

Финансијска криза планете је захватила читав светски банкарски систем. Она се придодаје претњама свим суштинским секторима људског живота, од становања до здравља, хране и климе. Ова глобална криза се наглашава генерализовањем код сваке активности, сваког ресурса и самог живота. За мање од две године, цена житарица на светским тржиштима је удвостручена, каткад и утростручена, а зна се да су пиринач, пшеница, кукуруз, основе исхране велике већине светског становништва. Западни аналитичари каткад ову ситуацију тумаче и наводном кривицом Кинеза, Индијаца, Бразилаца, који желе да једу три пута дневно. Може ли се веровати да раст потражње може да изазове тако брутално покретање цена у само неколико месеци? У стварности, како су управници фондова инвестиција постајали свесни да су финансијске деонице које су поседовали ризиковале да буду девалоризоване због берзанске кризе, тако су тражили друге „уточнишне вредности“.

Они су конвертовали свој новац у улагања у сировине и живежне намирнице, за које су знали да на дуг рок имају мале берзанске ризике, јер ће њихова потражња, у будућности, имати тенденцију повећања. Та суштински лагана тенденција, трансформисала се у брутално кретање које погађа силовито најкрхкије популације. На читавом афричком континенту и извесним деловима Азије, почеле су да избијају побуне због глади. Чак и најбогатији су забринути због немира проузрокованих скоком цена хране, па предузимају превентивне мере, не хајући за нелегалне мере којима желе да прибегну, чак и превентивно, унапред. Тако је недавно у САД створена институција North American Armu, без одобрења америчког Конгреса.¹⁸⁷

Када је физички и економски приступ становништва одговарајућој храни недовољан, или у опасности, суочени смо са алиментарном несигурношћу. Док се добро зна да рат производи глад, важно је подвући и да сиромаштво и глад генеришу такође конфликте: локалне конфликте социо-економских група за контролу ресурса; интеркомунаторне, религиозне, или етничке конфликте; грађанске ратове; граничне конфликте међу државама. У случају сукоба, капацитет производње, приступност и расположивост намирница, опадају, каткад ишчезавају. Сељаци, деца, сви су ангажовани у оружаном борби, или расељени, најурени са своје земље, или убијени у самом сукобу. Разарање производних система може да проузрокује глад и гладовање, да распламса рат и насиља. Избеглице које беже из зона конфликта зависне су од алиментарне помоћи.

---

¹⁸⁷ NAA дозвољава канадским и амерички војницима да доведу трупе у земљу суседа због домаћих немира. А револуције и побуне често прате екстремно високе цене хране, управо због мешања владе.

Алиментарна небезбедност може да се користи намерно и у конфликтима, као алиментарно оружје за притиске да нека држава, или људска група, попусти у неком захтеву, иако је то забрањено међународним конвенцијама. Противници настоје да изгладне непријатеља, како би их потчинили, разарајући њихове пољопривредне културе, или изгладњујући читав један народ (пример: Ирак). Трују се извори воде, бунари, поља се минирају, па пољопривредна производња постаје немогућа, опасна, чак и знатно после сукоба (Вијетнам, Камбоџа).¹⁸⁸

Via Campesina¹⁸⁹, и Мрежа сељачких организација Западне Африке (ROPRA), сматрају: “Приоритети сељака и њихових породица у најмање развијеним земљама су најпре да могу да произведу за своју породицу, потом да имају приступ унутрашњем тржишту, знатно пре извоза. Европска одлука ‘Све осим оружја’, само ће, на против, ојачати добит великих фирми које користе ресурсе и радну снагу најмање развијених земаља за културе за извоз ка ЕУ.”¹⁹⁰ Заштита при увозу је стога, мада звучи парадоксално, форма пољопривредне подршке која је најмање протекционистичка, из више разлога: 1) То је једина подршка приступачна сиромашнима, који немају буџетска средства за значајно субвенционисање њихових пољопривредника; 2) Сви типови субвенција, чак и еколошке, редукују трошкове производње и имају ефекат дампинга када се извозе бенефицирани производи; 3) Једино богате земље могу да штите увозе без заштите субвенцијујући снижавање унутрашњих цена до разине светских цена, тако да не буде више подстрекивања на увоз; 4) Социјално је регресивно да најсиромашнији грађани финансирају (преко пореза на додатну вредност) храну најбогатијих.

Француски стручњак Шарве спада у заговорнике суверенитета хране, али је и свестан огорчних потешкоћа да већина земаља то постигне данас. „Ја сам за алиментарну сувереност, али државе не могу то да постигну. Земље Југа и Истока Медитерана, на пример. Оне увозе жито, своју житарицу- амблем. Увозили су, ево, пре неколико година, 35 до 40 милиона тона, сада су на 50, ускоро на 60 милиона тона. То треба да изабере грађани, а не универзитетлије. Може се запитати да ли пред европском превеликом производњом, решење не би било затварање граница. Но, онда би једини могући испоручилац земаља потражиоцима били Американци !”¹⁹¹

У Малију су се 2007. године окупили рурални и социјални покрети из света. Расправљало се о стратегијама за заштиту суверенитета хране сиромашних. У финалној декларацији Конференције о суверенитету хране се каже: „Суверенитет хране је право народа на здраву и културно одговарајућу храну произведену кроз еколошки јасне и одрживе методе, и њихово право да дефинишу сопствене системе

---

188 Catherine Gaudard, Comité catholique contre la faim et pour le développement, CCFD.

189 Реч је о мрежи асоцијација која је кренула из Латинске Америке и која је данас светска, а француска Сељачка Конфедерација је део ње

190 На сајту: Attac France

191 Жан-Клод ШАРВЕ (Jean-Claude CHARVET), на скупу географа у Монпељеу, 2006.

хране и пољопривреде. Он ставља оне који производе, дистрибуирају и троше храну, у срце система и политика хране, пре него захтеве тржишта и корпорација. Он брани интересе и укључивање следеће генерације. Он нуди стратегију отпора и разградње садашње корпоративне трговине и режима хране, и правце за системе хране, фармерства, риболовства, које одређују локални произвођачи.“

Становништва земаља у којима је Светска банка наметнула укидање субвенција на основне намирнице, намењивање најбоље земље за извозне културе на уштрб прехранбених култура одсад је на милост и немилост скокова цена. Цене које нису регулисане, због либерализације су одлучене у СТО. Свет ће се ускоро обрести са мањком нафте и гаса. Уместо да се почне ревидирање начина транспорта и енергетски системи, започета је трка за агро-горивима. Мултинационалке су се домогле фосилних ресурса и великих површина земље, и извлаче профите производећи етанол на бази биљака, уместо да допусте да становништва себе хране.¹⁹² Очигледно је да ће шира скала производње биогорива удаљавати фармере, сељаке, и заједнице у Латинској Америци, од њиховог суверенитета хране, увећавајући глад, и зависност, уместо да побољшава животе широке руралне већине. Њихова људска права на храну и достојанствен живот озбиљно ће бити у опасности ради снабдевања мајушног процента прождрљивих енергетских захтева САД и Европе.

Америчко распрострањавање ГМ у храни

У САД, преко 80% све прерађиване хране садржи ГМО. Томе не измичу ни: пиринач, кукуруз и пшеница, соја и сојини производи, биљна уља, безалкохолна пића, додаци за салате, поврће и воће, млечни производи, укључујући јаја, свињетину, као и други животињски производи. Не измиче чак ни храна за децу, а на крају фигурише и широк дијапазон скривених адитива и састојака у процесуираној храни (сос од парадајза, маргарин бутер од кикирикија).

Најјаснији пример угрожавања права на алиментарни суверенитет представља Меморандум о разумевању између Бразила и САД, који је потписао председник Буш са председником Лулом током посете Бразилу, марта 2007. С једне стране, високе америчке тарифе на бразилски етанол чине ову иницијативу тренутно нереалном. Али, спекулативни инвеститори су се одмах обрушили на ширење „зелене пустиње“, а активисти су указивали на велике области моно-усева, попут шећерне трске, соје, и семена ричинуса, који доносе више профите за агро-бизнис и индустрију, по цени руралног сточног фонда и биодиверситета. Ово ширење одузима земљу и право на воду, као и достојанствени сточни фонд од руралних породица.

Модел индустријске пољопривреде, комбиноване са садашњом перспективом трговине оријентисане на извоз, уништава стоку и породичне фармере, сељаке,

---

¹⁹² Треба имати у виду и следећи статистички податак: 30 милиона пољопривредника користи нафту, 300 милиона запреге, 1 милијарда ради пешнице, па је, дакле, цена нафте ипак секундарна, посматрано из овог ракурса.

домородце, рибаре, и заједнице афричког порекла у Бразилу. Суверенитет хране- ситуација када народи и заједнице имају право на контролу сопствене хране и фармерских система- могућ је једино ако су права на ресурсе тих заједница заштићена. Социјални покрети у Бразилу пружају отпор јер виде да ће ширење производње етанола и зелене пустиње монокултура прескупо коштати у облику већ недостајућих ресурса руралних заједница. Они, као и партнери из САД, такође развијају локалне иницијативе социјалне и еколошке правде која подржава локалну пољопривреду, породичне фармере и друге мале произвођаче, и право на храну за све.¹⁹³

У Бразилу се убрзано шири се производња шећерне трске и других усева за потребе производње био-горива. Повећана вредност етанола на међународном тржишту довела је до инфлације цене земље у неким регионима Бразила. Ту је и срамни пројект, како кажу бразилски антиглобалисти, водене промене реке Сан Франсиско, под вођством председника Луле. Кажу да је то фараонски пројекат скретања већ преоптерећене реке Сан Франсиско. Планира се градња километара дугих водних канала и аквадуката ради сушења унутарњих секција Североисточног Бразила. Државни гувернери тих области који су се бунили због пројекта, примирени су обећањем ширења инвестиција у производњи етанола. Све је последица легања Бразила на капиталистичку руду. Економски раст заснован је на корпоративној моћи. Уместо испуњења свог обећања за 800.000 породица беземљаша, Председник Лула се одлучује за другачији развој. Он ће фаворизовати ширење 9 милиона хектара само под шећерном трском, док су рурални радници беземљаша принуђени да сеју шећерну трску, уместо да добију земљу за производњу хране, што им иначе гарантује и бразилски устав.

Ова геополитика снабдевања енергијом су заснована на неодрживој зависности од америчког горива. Нова геополитичка мапа једноставно је променила фокус са Блиског Истока на Бразил, Гватемалу, Хаити и Доминиканску Републику. И неће бити по први пут да ове земље трпе кратковидост енергетске политике САД. Сетимо се да када су пресушили амерички нафтни долари Осамдесетих, а интересне стопе скочиле, те земље су запале у дубоке дугове. Двадесет година касније, исте нације служе као произвођачи биогорива. Алиментарна криза, фијаско СТО, Светске банке и политике дампинга

Прва индикативна тачка је Хаити. Премијер је био смењен пошто су цене хране започеле немире. Хаићани нису једини незадовољни. У Египту, земљи у којој влада готово и да нема опозицију, организован је генерални штрајк као протест против скока цена хране и снижавања плата. Ту говоримо о основној храни, хлебу, или уљу, а могу се придодати кукуруз, или пиринач. Ови немири су светска тенденција. Додајмо овим земљама и Камерун, Обалу слоноваче, Мауританију, Етиопију,

---

¹⁹³ Сауло АРАУХО (ARAUJO), „Суверенитет хране и биогорива“, 23. 03. 2007, на сајту „Attac“, France

Мадагаскар, Филипине и Индонезију. Доминик Строс-Кан, шеф ММФ-а, већ је дискутовао, хипокритски, о ризику обарања влада и ратовима за храну. ММФ је несумњиво један од главних криваца због глобалног диспаритета сиромашних и богатих.¹⁹⁴

Светска банка процењује да су цене хране скочиле за 80% током три последње године. На алармантан начин, почетком јуна 2008 је референтна цена пиринча скочила за 10%, тако да се може очекивати у будућности и горе. Као и увек, најсиромашнији су добили први ударац директно у лице. У скорашњем интервјуу, писац и активиста Рац Пател објашњава: „Постоји дугорочна политичка прича о начину на који су земље биле приморане да напусте своју подршку фармерима и методе попут опскрбљивања и стокирања житарица. Та прича имплицира организације попут Светске банке и СТО, које имају контролу челичном руком на економијама најсиромашнијих земаља планете. Светска банка и СТО, и у извесној мери и ММФ, везали су руке тим земљама иза леђа, приморавајући их чврсто да зависе од међународне економије хране.“¹⁹⁵ Када скачу цене намирница, економије имају врло мало ресурса и никакав начин да се бране. То је фабрикована криза „одозго“, гротескни злочин против човечанства. Нарочито ако размотрите како елите психопатски оптужују жртве, а тај фабриковани очај нагнао је више од 170.000 индијских фармера да се убије, од 1997. године до данас.¹⁹⁶ Као да то није било довољно уврнуто, корпоративни гиганти користе кризу као оправдање за убрзавање преузимања ГМО.

Но, права позадина алиментарне кризе је дубља и дугорочнија-кључне врсте ланца исхране Земље, које подржавају еко-систем, убрзано ишчежавају.¹⁹⁷ Са растућом нео-либералном мондијализацијом од Осамдесетих, убрзаном од 1995 разним споразумима СТО, посебно оном о пољопривреди, као и бројним билатералним споразумима о слободној трговини између САД или ЕУ, и већине земаља Југа, опстајање глади, чак и њен раст у Африци, тумаче се пре свега растућом либерализацијом пољопривредних политика, нарочито размонтирањем заштита увоза. Од 1. јануара 1996, СТО је званично успостављен са моћима да наметне своје корпорацијске законе земаљама чланицама. Компанија *Каргил* је написала правила, која аутор Вилијам Енгал зове „Каргилов план“. По њима: „забрањују се сви владини фармерски програми и подршке ценама широм света (али, жмури и ћути на америчке субвенције); забрањује земаљама да намећу контролу увоза како би одбраниле сопствену производњу; забрањује контроле пољопривредног извоза у временима глади, па „Каргил“ може да доминира трговином светског извоза зрна;

---

194 Никола Саркози додаје да 37 земаља доживљава „озбиљне алиментарне кризе“, пошто су цене хране скочиле за 40% од половине 2007. године.

195 Видети: SOTT, „Signs of The Times“, 04. 06. 2008.

196 Видети: Signs of The Times, 6/2008.

197 На овој биолошкој хорор-листи су чак и: пчеле, слепи мишеви, ласте, жабе и лососи, али и бројне друге врсте. Можда промена климе има везе са тим, али наука не говори у којој мери је то разлог, а у којој су у питању други.

забрањује земљама рестрикцију трговине кроз законе о безбедности хране, зване трговинске баријере. Овај захтев такође отвара светска тржишта нерестриктивним ГМО увозима без потребе да се докажује њихова безбедност.¹⁹⁸

Међународни саветнички лоби за политику хране и пољопривредне трговине (IPC)¹⁹⁹ радио је са „Каргилом“ и америчким агро-бизнисом на унапређењу агенде. Такозвана Group of Four QUAD преузима вођство: САД, Канада, Јапан и ЕУ. Оне креирају политику за све 134 чланице СТО.²⁰⁰ Ибрахим Кулибали, сељак из Малија, члан Извршног одбора познате и борбене не-владине организације ROPPA, критикује у једном интервјуу политичку класу Африке, СТО и Север, за све невоље које сналазе пољопривредне произвођаче на црном континенту. „Ни један афрички шеф државе није истински изабран у интересу Африканаца. Врло мало је могуће да се наше државе ангажују у политикама које би могле да се опиру ЕУ и САД. На нама, цивилном друштву, је да се организујемо и приморамо наше државе да нас слушају. Због тога што управо умиремо. Наше пољопривреде умиру једноставно зато што су наши руководиоци несвесни опасности којима излажу Африку. Одатле неопходност организовања у веће групације, попут ROPPA. Не може се наставити са игром ђаволовог калфе стављањем људске хране на исти ступањ као друге производе. Храна је једина суштинска потреба човека. Био бих поносан када би наше земље биле протекционистичке. Европска унија и Сједињене државе не би никад досегле своју ризину садашњег развоја да се нису заштитиле. Данас се захтев да се Африка штити своди на њено спречавање да се развија. Зато сматрам да су мондијализација и СТО процеси који осуђују Африку на неразвијеност.“²⁰¹ СТО доживљава фијаско 30. јула 2008, на финалним преговорима у Женеви, који су припремани пуних 8 година, на основу такозване рунде у Дохи (Doha round). На скупу организације са 153 чланица, генерални директор СТО, Француз Паскал Лами, и његов земљак, европски комесар за трговину Питер Манделсон, нису успели да дођу до компромиса по питању пољопривреде, субвенција ове производње, као и царина. Дошло је до директног сукоба САД и остатка света, укључујући и делове ЕУ по питању заштитне клаузуле. У расправи од 20 тачака скупа, ово је била претпоследња, 19. Она је сугерисала подизање тарифа и царина на увозну робу у земљама у развоју. Та мера би веома помогла сиромашнијим земљама да спасу домаће произвођаче од моћних мултинационалки, које већ дуго просто сатиру домаће производње, широм света.

---

198 Видети: Stephen Lendman, Reviewing F. William Engdahl's 'Seeds of Destruction' - Part III. The Steve Lendman News and Information Hour on TheMicroEffect.com, 04.01. 2008.

199 The International Food and Agricultural Trade Policy Council lobby (IPC)

200 „Главни“ у тој работи су компаније: Cargill, Monsanto, ADM, DuPont, заједно са европским Nestle и Unilever. ГМО се форсира преко СТО-институција, Agreement on Agriculture (AoA) и Trade Related Intellectual Property Rights-TRIP

201 Видети: Интервју са Ибрахимом Кулибалијем у часопису Défis-Sud, 11/2002.

Трећи свет штити своје земље од тотално слободног тржишта у коме гиганти агро-бизниса и буквално потпуно уништавају домаће произвођаче. Овај скуп је јасно не америчком концепту државне интервенције субвенцијама својих фармера, чиме постижу огромну предност над сиромашнима.²⁰² Овога пута, уз Трећи свет стале су велике земље, Кина, Индија, Индонезија, и амерички план у СТО, који директно угрожава алиментарни суверенитет огромног броја сиромашних земаља Југа, доживео је фијаско. У овој ситуацији занимљиве су и нове пукотине на ЕУ здању.

Француски председник Саркози, у периоду јуни-децембар 2008 председавајући ЕУ, отворено је замерио европском комесару Менделсону због превеликог попуштања у питањима пољопривреде Уније, а да притом не добије ништа значајно у уступцима за европску извозну индустријску робу.²⁰³ Да би се предупредила катастрофа, француски народни антиглобалистички покрет „Атак“ сугерише занимљиве неопходне мере у свету: „Регулисати светске цене под ауторитетом УН чија би Скупштина морала сместа да се састане; - признати право на алиментарну сувереност како би свака земља могла да дефинише своју пољопривредну политику и своју храну, без дампинга наспрам других; - ануларати дуг сиромашних земаља и повећати јавну помоћ која се стално смањује, посебно од ЕУ и земаља чланица; - успоставити мораторијум на производњу агрогорива.“²⁰⁴

Демистификовање концепата попут: „светска цена“, дампинг, заштита, цурење помоћи, компаративна предност, неопходно је за искорењивање глади, уз поновну градњу агро-политика на алиментарној суверености, без дампинга у свету. Ако, за обичног човека, ти појмови упућују само на баријере при увозу, за економисту свака мера која проширује компетитивност националних производа у односу на стране производе јесте форма заштите. Заштита при увозу чини, дакле, тек мали део протекционистичких мера, које обухватају субвенције при извозу и свих унутарњих подршки, пољопривредних и не-пољопривредних. Занимљива стратегија Севера јесте да охрабрује све земље Трећег света да производе луксузна добра за извоз, попут цвећа, воћа, рачића и меса.

Према класичној идеологији слободне размене, то би требало да омогући финансирање увоза хране. Али оваква производња није економска стратегија која обезбеђује опстојање за земљу попут Индије, која је потрошила 1, 4 милијарди рупија 1998. године за промовисање извоза флорикултуре, али је сама зарадила само 320 милиона рупија.²⁰⁵ Индија може да купује, са профитом од извоза флорикултуре, тек четвртину хране којом би могла да се снабде, намењујући исту суму куповини

---

202 У Мексикоу је споразум АLENA за ефекат имао елиминисање 1,8 милиона сељака од 1994. године. Амерички кукуруз, за који амерички произвођачи добијају 30 пута више субвенција него њихове мексичке колеге, може да се извезе за 90\$ по тони, док је његова производна цена 134\$ по тони.

203 Агенцијске вести, 30. 07. 2008; Г. Чворовић, Вечерње новости, 31. 07. 2008.

204 Видети на сајту: Attack France, „Стоп спекулацији о алиментарним живежним намирицама“

205 Business India, 03/1998, цитирано у: Vandana Shiva, Le terrorisme alimentaire, p.27.

намирница које су произведене локално. Тиме се индијски капацитет снабдевања храном умањује за чак 75%, а дефицит плаћања иностранству повећава за више од милијарде рупија. Индијка Вандана Шива се бави такође алиментарним суверенитетом и одавно је сигнализирала стратегију богатих, која је у јулу 2008 доживела снажан ударац Трећег света.²⁰⁶

Латиноамерички концепт суверенитета хране у политици САД

Како заправо делују САД на овом виталном пољу? Њихов дампинг хране и мере одговарајућих „помоћи“ слабе земље-примаоце, избацујући из равнотеже њихову унутарњу пољопривредну политику. Америчка војна и економска помоћ увек подржава послушне режиме. Историја Централне Америке је пребогата примерима праксе „помагања“. Задржавање помоћи, или претња да ће се то учинити, омогућује „затезање шрафова“ владама које САД сматрају јогунастим. Притисак се употпуњује обично економским санкцијама и подстицајима, примењиваним истовремено билатерално и заступницима који имају пуномоћје САД, попут Светске банке, ММФ и Интерамеричке банке за развој.

Да би се ствари убрзале тамо где је неопходно, ови фактори могу да утичу на изборе, или да их лажирају, да скују кризу финансирањем од стране *Национално дародавство за демократију* (National Endowment for Democracy), или неког државног министарства. Ту је и помоћ ЦИА, која увек има дискретну помоћ америчког амбасадора на терену. Кад сви ови механизми оману, лако се спакује војна интервенција, било тајно попут оне својевремене у Никарагви, или на Хаитију. Постоји и отворена интервенција типа Гренаде и Панаме.

Један од интелигентних и монструозних стратега америчке глобалне политике током деценија, Хенри Кисинџер, рекао је давно суштину америчке доктрине и у о вој области : „Контролишите нафту, и контролисаћете нације. Контролишите храну, и контролисаћете људе“.

Листа онога што америчка влада сматра трговинским препрекама и неправичним праксама према америчком извозу и робама, услугама и пољопривредним производима у читавом свету, тиче се чак 58 земаља. Сви ови амерички уговори „слободне размене“ имају за циљ да насилно продру на тржишта за мултинационалке, америчке и стране. То је нарочито очито када су у питању храна и енергетски ресурси. Крајњи циљ САД у Латинској Америци је да националне суверенитете других држава прикаже потпуно застарелим, што уопште не сме да важи за недодириви, „божански амерички суверенитет“.

Суверенитет хране важан је колико и суверенитет енергетских ресурса, ако не и више. САД и Европска унија су интегрисале клаузулу о заштити које су назвале

---

²⁰⁶ Светска банка је међу институцијама које наговарају све земље да приоритет дају производњи извозних, а не производњи алиментарних добара намењених унутрашњој потрошњи. Тиме је она обележена као веома негативна и оптуживана да проблем хране погоршава, уместо да га решава.

Клаузула мира. Она је уведена у Споразум у Blair House-у, у тренутку првих преговора СТО, и ослободила је обавезе ЕУ и САД да морају да смањују своје субвенције до 31. децембра 2003. Индија тако није својевремено могла да тужи САД Органу уређивања спорова иако је тврдила да је америчка храна која је јефтинија, разорила индијску пољопривреду. Истовремено са подизањем заштитног прстена око сопствене пољопривреде, Американци су постигли да земље у развоју прогресивно елиминишу своје тарифне препреке и друге заштите. Тако није више остала ни једна тарифна препрека и Индија је постала градско сметлиште.²⁰⁷

Проблем види слично и колумбијски сенатор Хорхе Робledo Кастиљо: „Нација чији би ресурси исхране били локализовани у другом делу света, ризиковала би да их изгуби ако из било ког разлога они не би били расположиви за унутрашњу потрошњу. На крају крајева, то је кључни разлог (коме су сви други подређени, ма како важни били) који објашњава зашто 29 најбогатијих земаља света троши годишње 370 милијарди долара на пољопривредне субвенције. Та бројка се непрекидно повећавала током деценија, и у Деведесетим се повећала за 50 милијарди долара. Одатле и преклињања неких особа, које у пуном процесу мондијализације траже од САД и других сила да елиминишу субвенције и друге заштитне мере у корист њихових сељака и одгајивача. А њихова сугестија да земље Трећег света постају испоручиоци хране су тотално наивне.“²⁰⁸

Свуда у Латинској Америци, на свим ралинама, људи то виде врло јасно. Порт-парол Покрета радника безземљаша Бразила, изјавио је: „Главна основа да се искује један слободан и суверен народ јесте да поседује услове за производњу своје сопствене хране. Ако једна земља постаје зависна од друге у исхрани свог народа, она постаје нација политички, економски и идеолошки зависна.“²⁰⁹ Случај Аргентине од пре неколико година је такође добра илустрација кошмарне визије онога што би могла да постане будућност пољопривреде и производње хране у читавој Латинској Америци. Земља је била финансијски опљачкана после усвајања велике економске неолибералне преваре током Деведесетих, Аргентина је тада практично продала свој суверенитет исхране мултинационалкама. Пристала је на развој пољопривредне културе која је делимично намењена извозу у Европу, и ризиковала и губитак аутономије хране. Аргентина од 1996 узгаја ГМ соју намењену извозу.²¹⁰

У чланку аутора Алберта Лаполе, о томе се каже: „Наш народ трпи највећу казну у својој историји: 55 деце, 35 одраслих и 15 старих особа, умиру свакодневно из

---

207 Видети: „Devinder Sharma, Food as Political Weapon“, Acres U.S.A, 03. 03. 2004.

208 Jorge Enrique Robledo Castillo, Семинар о руралном развоју о алиментарној безбедности, Universidad Nacional de Colombia, Богота, 6-7 новембар 2001.

209 João Pedro Stédile, Un pueblo sin soberanía alimentaria es un pueblo esclavo, dependiente, Movimiento de los Trabajadores Sin Tierra (MST). Интервју у листу Página Abierta, n° 141, октобар 2003.

210 Да би се нахранила стока за узгој у Белгији, на пример, процењује се да је око 500.000 хектара соје мобилисано сваке године у свету, од 1990, углавном у Бразилу и Аргентини. Ова површина одговара површини од 15% белгијске територије.

разлога везаних за глад, то јест готово 45. 000 особа између 1990. и 2003, што је прави економски геноцид. Двадесет милиона особа (од укупно 38 милиона) живи испод прага сиромаштва, 6 милиона су домородци (и они трпе екстремну глад), а око 4, 5 милиона је незапослено. Међутим, Аргентина производи највише хране по становнику на свету, са својих више од 70 милиона тона житарица, 56 милиона грла стоке, сличним бројем оваца и још вишим бројем свиња. То је 3,500 кг хране по становнику годишње. Ипак, таква маса производа хране је сведок највеће глади и највећег социјалног геноцид. Тај брутални процес, међутим, служи као пример за друге народе света, оне који да виде *in situ* улогу које играју трансгенске културе, које *Monsanto*, *Dupont* и друге мултинационалне власнице биотехнолошке трговине, представљају као неки панаше да би ублажили глад човечанства.

Глад аргентинског народа, њене хиљаде деце и старца умрлих од глади, милиони сиромашних који копају по ђубриштима да би пронашли нешто за јело, јасан су пример истинских ефеката трансгенских култура на економију народа. Аргентина ће ове године произвести 34, 5 милиона тона трансгенске соје (50% укупне производње житарица), на нешто мање од 14 милиона хектара (54% засејане површине). И 99% соје је трансгенско, њено главно одредиште је извоз за потрошњу крмива ЕУ и Кине, који користе соју за узгој стоке, коју извозе на тржишта која су престала да увозе аргентинско месо, јер је производња стоке на отвореном и на природним пашњацима била погођена неконтролисаној експанзијом трансгенске соје. Тако, производећи сировине уместо хране и индустријских производа, влада добија девизе да плати нелегитимни спољни дуг.²¹¹

Случај Аргентине је поучан за остатак Латинске Америке, али је то потом постао и пример Венецуеле. У једном извештају Роберта Зелика у америчком Конгресу постоји оптужба за „трговинске злочине Венецуеле“ на шест страна. Венецуела се оптужује за „коришћење нижих тарифа у систему цена Заједнице Анда, како би заштитила цене житарица за крмива, уљарице, производе деривата из уљарица, шећера, пиринча, пшенице, млека, свиња, живине и жутог кукуруза“.

Њен систем је, тврде САД, „ван легислације гарантовања минималних цена и дискреционог коришћења лиценци увоза и дозвола за заштиту домаћег белог кукуруза, соргоа, сојиног брашна, жуте биљне масти, свињетине, перади, биљних уља и неким млечних производа.“²¹² Вашингтон третира нелегалним и захтев да увозници санитарних и фитосанитарних добијају дозволе за пољопривредне и фармацеутске увозе (укључујући и ветеринарске.)

САД настоје да онемогуће и венецуеланску државну контролу куповине основних живижних производа, попут шећера, пиринча, житног брашна, црног пасуља,

---

211 Видети: Alberto Jorge Lapolla, „Argentina: del granero del mundo al hambre generalizado, de la mano del monocultivo de soja transgénica“, *Rebelión*, 31. 03. 2004.

212 Видети сајт: RISAL - Réseau d'information et de solidarité avec l'Amérique latine, <http://risal.collectifs.net/>, 25. 04. 2004.

млека у праху, стоног уља, маргарина, перади и јаја, који долазе из разних земаља. Настоје и да омету венецуеланску политику подршке кредитима на таксе за извознике кафе, какаоа, неких врста воћа и извесних морских производа. САД не циљају само енергетске ресурсе Венецуеле, нафту пре свега. Оне годинама настоје да онемогуће заразни пример који Венецуела пружа остатку Латинске Америке и по питању суверенитета хране. Зато су преговарале и са Колумбијом, Перуом, Еквадором, Боливијом, и другима, око споразума „trade-in-your-sovereignty“ Милиони Латиноамериканаца јасно виде превару о „слободној размени“, која доноси само беду и глад. Додатни сигнал да су атаци на алиментарни суверенитет Латинске Америке значајни део америчке геополитике је сте и ширење мреже војних база у региону.²¹³

Лула да Силва, чим је дошао на власт, лансира у јесен 2002. године чувену реченицу: „Ако на крају мог мандата, сви Бразилци могу да доручкују, ручају и вечерају, ја ћу испунити мисију мог живота“. И сам потекао из сиромашне породице, упознао је глад у детињству. Његов искрени политички приоритет јесте борба против глади. Пореклом са Североистока, радник-металац и синдикалиста у предграђу Сао Паола, оснивач је ПТ, радничке партије, и изабран за Председника Бразила у четвртом покушају. Натерао је, са Жак Шираком, земље ОУН да се боре против глади у свету. Од краја јануара 2003, у Бразилу је лансиран Нулти план, програм Лулине скипе. Циљ је најпре регулисање социјалног дуга, спољног дуга. Нулти план је скуп политика заснованих да конвергирају ка алиментарној безбедности. План комбинује више акција које намеравају да се боре директно против глади на дужи рок, делујући на узроке, а не на последице, и у ширем оквиру сматрајући сиромаштво ризиком искључивања и настојањем да интегришу сиромашне у град. ГМО, агро-бизнис и окупација Ирака

Свету је сасвим јасно да је Ирак окупиран и освојен првенствено због богатих налазишта нафте. Поред тога, Американци и Енглези имали су овим подухватом и намеру да створе од Ирака и гигантски слободни трговински рај. Део срамне окупације САД у Ираку је такође и схема за ГМО агро-бизнис гиганте којима се омогућује слободан приступ владању над пољопривредним делом будуће економије ове данас потпуно разорене државе. Планови подразумевају темељну измену система производње хране у Ираку, заправо монструозну замену ГМ семеном и биљкама.

Иза наоког бављења обновом државне управе Ирака, управо се поменути највише бавио први Бушов намесник Бремер, човек запамћен да носи неукусну комбинацију одела и браонкастих војних чизама. Бремер је са собом донео стотинак скоцканих закона по америчким корпорацијским захтевима. Но, чим су Ирачани-колаборанти поново задобили део власти у земљи, и ма какви савезници и слуге Вашингтона

---

²¹³ Видети сајт: RISAL-Réseau d'information et de solidarité avec l'Amérique latine, <http://risal.collectifs.net/>, 25. 04. 2004.

били до тада, рекли су ипак не тим законима. Бремерови закони донели су, иначе, најжешћу шок- терапију економији, у режији Чикашке школе. Те „коњске економске ињекције“ су потпуно разориле бројне транзицијске земље широм света, још од времена Пиночеовог режима у Чилеу 1973. По тим захтевима, дошло је до масовних губитака радних места, на стотине хиљада. Дозвољен је неограничени увоз, без тарифа, без царина, инспекција и пореза, дерегулација, и највећи план ликвидације државе распродајом и великим приватизацијама. Таксе корпорацијама су снижене са 40% на 15%, а странци могу да буду 100% власници у Ираку, осим нафте. Не треба пуно говорити о опасно повређеном традиционалном поимању суверенитета код Арапа, а посебно суверенитета хране. Стога сигурно може да се очекује да ће Ирачани у будућности све више протестовати.

У недовољно јавно познатим активностима Американаца у припреми терена за мултинационалке на ирачком и околним тржиштима будућности, занимљиво је да се погледа Бремерова наредба 81, о патентима и њиховом трајању: „Фармерима ће се забранити да поново користе семе заштићених варијетета, или било ког варијетета.“ Тако је власницима патената над биљним варијететима дато апсолутно право над фармерима који користе сопствено локално семе већ 20 година.

Семе ће, дакле, бити генетски инжењерисано, и власништво трансационалки. Ирачки фармери који га већ користе морали су, баш као амерички и сви други фармери по свету, да потпишу споразум који стипулише да ће они платити „надокнаду за технологију“, као и цену годишње лиценце. Заштита биљног варијетета била је срце ове наредбе. Чак је и коришћење „сличног“ семена наведено да за последицу има тешке казне и чак затвор (sic!). Тако су ГМ семена добила заштиту да 10.000 година развијане варијетете биљака Блиског Истока, жртвују агресивном и по здравље људи штетном агро-бизнису из Америке.²¹⁴

Подсетимо се на чињеницу да је, историјски, човек започео да се бави пољопривредом управо у овом региону света. Ирачка древна долина река Тигар и Еуфрат је идеална за сејање житарица. Већ бар 8 миленијума фармери користе тај простор да развију богата семена готово сваког варијетета жита коришћеног у свету. Преко ГМО- модернизације то је све збрисано, па сада агро-бизнис влада регионом и снабдева светско тржиште. Док Ирачани гладују, ГМО- гиганти управљају земљом и њеном пољопривредом за извоз. Ирачки фармери су сада кметови агробизниса и морају да гаје стране производе за домаћу храну, попут пиринча. Окупаторски амерички закони у Ираку, закони са примесама неонацистичког, о чему сведочи и поменута Бремерова наредба број 81, данас су под заштитом Члана 26 ирачког Устава, писаног буквално у Вашингтону. Али, Бремерова наређења ће засигурно остати примери за најстрашније видове окупације и намерног разарања алиментарног

---

²¹⁴ Видети: William ENGDahl, *Seeds of Destruction: The Hidden Agenda of Genetic Manipulation* (2006)

суверенитета нација. Доћи ће и они пред будуће светске судове за заштиту људских права, уверен је аутор, без обзира што такав исказ данас спада у утопијске.²¹⁵

„Зелена револуција“ Кубе

Пољопривреда је Осамдесетих година имала основни задатак- што већу производњу шећера. Москва га је плаћала, солидарно, по 5-6 пута вишој цени од тржишне, због „трампе“: нафта за шећер, што је било око 4 тоне нафте за тону шећера. Флукуације цене нафте су повремено чиниле шећер скупљим, уз пристанак Совјета. То се променило од времена када су кубански шећер, као и његова квота, сваке године одређивани одлуком Конгреса САД. Совјети су куповали и 95% лимунске киселине и 73% никла. Заузврат, Руси су слали 63% хране на Кубу, као и 100% нафте. Такав однос чинио је Кубу изузетно рањивом. После краха СССР-а, Куба се суочила са алиментарном кризом, са новим изазовом, у коме нема више моћне Москве.

Просек земље по становнику

Тај однос успоставља се ако се узима у обзир само обрадива култивисана земља, око 0,25ха по становнику годишње. Та средња вредност морала би да настави да пада и досегне 0,15ха до 2050. године.

Хавана је у новим околностима предузела радикалне мере ради исхрањивања становништва. Подаци ОУН показују да је број калорија дневно по Кубанцу пао са 2. 600 крајем Осамдесетих, на 1. 000-1. 500 током 1993. године. Људи су морали да се сналазе са половином оброка.²¹⁶ Без помоћи и са ограниченим ресурсима, решење се тражи на сјаом острву, у унутрашњим резервама. Престанком организовања привреде око извоза тропских производа и увоза хране, Кастро одлучује да се максимизује производња хране. Из нужде, то је имплицирало повратак основама: без совјетске нафте за тракторе, враћају се животињској запрези. Без фертилизаната и пестицида, прибегавају природним гнојивима и пестицидима, и инсектима. Процењује се да преко 200 центара за био-пестициде производи више од 200 тона вертицилиума за борбу против беле мушице, и 800 тона биварије за борбу против балегара. Натерани кризом, Кубанци се први у свету заправо враћају идеалу биолошке производње, који толико заговарају бројни еколошки и грађански покрети широм развијеног Севера планете. То је решење без преседана, у развијеном, и у неразвијеном свету. Ствара се самодостатна пољопривреда која је суштински

215 О темама извиперене пољопривредне производње планете и критици савременог агро-бизниса, упућујемо на аутора Вилијама Енгдала (William Engdahl) једног од водећих истраживача, економиста и аналитичара Новог светског поретка. Већ 30 година Енгдал жестоко критикује первертовање људске производње и филозофију живота крупног капитала планете. Угледни је истраживачки сарадник Centre for Research on Globalization. Међу његовим књигама, најзапаженије су: *A Century of War: Anglo-American Oil Politics and the New World Order*(2004), *Seeds of Destruction: The Hidden Agenda of Genetic Manipulation*(2006)

216 Andrew Buncombe, „Зелена револуција Кубе“, The Independent, 08. 08. 2007.

органска. Покушава се нови вид обезбеђивања суверенитета хране. У атмосфери забринутости и многих других земаља око будућности исхране, поносно острво Фидела Кастра одлучило је да развија мреже малих урбаних фарми. Ова занимљива органска производња се развија и управо прехрањује земљу у кризи. После готово пола века од доласка на власт, кубанска револуционарна власт започела је нови вид мини-револуције ради одбране суверенитета хране.

Енглески новинар који је дошао у Хавану да напише репортажу о кубанском моделу прехрањивања становништва, духовито, и са симпатијама, бележи. „С моје десне стране су револуционарни парадајзи, а на десној револуционарне салате, док се у чаши коју сам држао у руци- испуњена до врха и кипећа од здравог садржаја- налазио сок од револуционарног манга. Био је густ, стопроцентно чист и дивно заслађен. И он је био органски“.²¹⁷ Кубански стручњаци сматрају да је овакво повртларство интелигентније и занимљивије.

Држава у домену пољопривредне производње дозвољава, поред друштвеног сектора, и мале приватне „фабрике хране“, урбане фарме, које данас и туристи посећују по источној периферији Хаване. Ова нова оријентација кубанске државе у пољопривреди није измакла стручњацима у САД. Тако је Лаура Енрикес, социолог са Универзитета Беркли, аутор бројних дела о пољопривреди у Латинској Америци, приметила: „Оно што се десило на Куби је изузетно, а то је да су одлучили да приоритет дају производњи хране. Друге земље у региону изабрале су неолиберални пут и извозе, оно што имају, истовремено увозећи храну. Кубанци су изабрали алиментарну безбедност и, у тој оптици, дали су приоритет малим пољопривредницима“.²¹⁸ Куба данас има 7. 000 градских вртова, или *organoponicos*, који заузимају више од 30. 000 хектара. Створени су на комадићима земље усред градова, као и између бројних колонијалних оронулих кућа у Хавани. Вртови су већ стигли на само неколико стотина метара од Трга револуције. Преко 200 пољопривредних вртова у Хавани испоручују граду више од 90% воћа и поврћа. Најбоље резултате даје врт *Vivero Organopónico Alamar*, створен пре десетак година, на терену од 0. 7ха, са 25 запослених. Он испоручује престоници здраву и јефтину храну. Чувени хотел „*Nacional*“ користи менту за израду својих *mojitos*, зато што је органска.²¹⁹

Ове фарме су на земљи која припада држави, и све што запослени на њима произведу, деле са њом 50:50. После испоруке одређене квоте хране држави, радници могу да продају вишкове и да деле профит међу собом. Та кооперација функционише по принципу, у свету заборављеног, социјалистичког идеализма, који Куби и данас доноси бројне симпатије, упркос многим замеркама режиму Фидела и Раула Кастра, политичкој репресији и дисиденцији. И, ако је веровати званичницима, захваљујући овом виду органске производње хране, Хавана више не увози храну.

---

²¹⁷ Видети: Andrew Buncombe, „The Green Revolution of Cuba“, *The Independent*, 08. 08.2007.

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ *Ibid.*

Професор Жил Прети, са одељења за биологију универзитета Есекс, написао је: „Исецкани листови банана намазани медом како би привукли мраве, смештени су у пољима слатког кромпира ради борбе против паразита. Постоји 170 центара за природно ђубриво, који производе сваке године између 3. 000 и 9. 300 тона. Технике ротације и укрштања култура, очувања гла, били су интегрисани у њихову пољопривреду“. О садашњој алиментарној, а и здравственој безбедности нападеног острва говоре и најновији подаци. Број унетих калорија по становнику на Куби је достигао 2. 600 калорија дневно, док су процене ОУН о проценту популације која пати од неухрањености пале са осам одсто између 1990 и 1993, на 3 одсто 2000-2002. Дечји морталитет на Куби је нижи од Сједињених држава, док је животни век, од 77 година, исти.²²⁰

Сви су сагласни да је овај нови органски приступ ефикаснији од совјетског продукционистичког модела. Док се остатак планете (засада) незадрживо захуктава у правцу суровог либералног капитализма, Кубанци, иако свесни свог сиромаштва, сматрају, попут људи који раде у самоодрживим пољопривредним вртovima (organoponikos): „Ништа није савршено, али ако погледате шта је капитализам учинио другим земљама региона, верујемо да је ситуација сиромашних знатно боља на Куби. Наше друштво је егалитарније.“ Експерти попут поменутог професора Претија, верују да је Куба кадра да остварује самодостатну пољопривреду, дакле алиментарно суверену. Присталице органске пољопривреде наводе управо Кубу као пример који треба следити у свету. Економски проблем је у чињеници да је за овај вид производње хране неопходан велики број радника. Професор Прети у том вагању аргумената западне и кубанске производње, каже значајну реченицу: „На Западу, ми смо преокупирани пореклом хране у нашим тањирима. У Хавани, људи су ближи производњи, па то може да има лековите психолошке ефекте.“²²¹

---

220 Видети: The Independent, 08. 08. 2007.

221 Видети: The Independent, 08. 08. 2007.

Агробизнис-гиганти светски контролори хране

Рокефелеров план- од породичног фармерства до глобалног агро-бизниса

Енгдалова књига „Семе деструкције“ верно дочарава дијаболични начин на који четири англоамеричка агробизнис-гиганта планирају светску доминацију патентирајући живе облике да би задобили светску контролу нашег снабдевања храном и нашим животима.²²² Ричард Никсон је преузео вашингтонску администрацију у време националне кризе, Вијетнамског рата, економије у проблемима после „златног доба капитализма“ средине Шездесетих. Корпоративни профити почели су од тада да падају. Феномен глобализације почео је када су најбогатије америчке породице схватиле да им је боље да инвестирају у иностранству, него код куће. Храна је била једна од тих уносних инвестиција, па су лансирани и нови појам-агробизнис.²²³ То је процес у коме је бивши гувернер Њујорка, Нелсон Рокефелер одлучујућа фигура. Неостварена жеља му је била да постане Председник, али је успео да постане само подпредседник Џералду Форду.²²⁴

САД доживљавају „кризу демократије“, коју десничарски професор Самјуел Хантингтон назива „excess of democracy“. Американци масовно протестују против власти. А богати формирају 1973. године, групу од 300 моћника Америке, Европе и Јапана, која се зове Трилатерална Комисија.²²⁵ То је време Хладног рата у коме је храна постала стратегијско оружје, а Америка напредује својим заваривајућим изумом- „Храна за мир“. Било је то маскирање за америчку агрикултуру да лакше преведе трансформацију традиционалног породичног фармерства у глобални агробизнис са храном као алатком, и малим фармерима, који ће се на крају елиминисати из игре.

Светска пољопривреда, по плану ових водећих стратега америчког капитализма, требало је да постане „један од централних стубова постратне вашингтонске политике, заједно са контролисањем светског тржишта нафте и одбрамбеним продајама некомунистичком свету“. Одлучујући догађај је у том смислу била светска криза хране 1973. Оскудица сировина зрна, заједно са првим од два нафтна шока Седамдесетих, убрзали су преокрет нове вашингтонске политике. Нафта

---

222 Видети: William Engdahl's „Seeds of Destruction“, Global Research, January 7- February 22, 2008.

223 Вилијам Енгдал тај период назива „a paradigm shift“.

224 Породица браће богаташа, створили су институције изузете од опреза, Rockefeller Foundation и Rockefeller Brothers Trust. Нелсон и Дејвид су најутицајнији, и власт су концентрисали око Њујоршке групе за промишљање Council on Foreign Relations. Енгдал тврди да је тада Кисинџер њихов протеже.

225 Збигњев Бжежински је први извршни директор, а ту су и Картер, Дејвид Рокефелер, Џорџ Буш Старији, Пол Вокер, Алан Гринспан, иначе тада банкар-инвеститор са Вол Стрита, а касније чувар Федералних резерви, све до 2007. Ова „екипа“ је трасирала глобализацију.

и житарице поскупљивали су три до четири пута када је Америка била светски највећи произвођач хране, са највећом моћи над ценама и снабдевањем. Влада и трговинске компаније житарицама учвршћују тада своје везе, и то је утемељило основе предстојеће генетске револуције. Тако започиње планетарни процес, са Кисинџером као протагонистом, а Енгалд би рекао- „главним злочинцем“.

Кисинџер је долучио да је америчка пољопривредна политика „превише важна да се остави у рукама министарства пољопривреде“, па сам преузима контролу. Свет је непрестано потраживао житарице, а Америка их је имала највише. Схема која је одлучена у Вашингтону била је да се та моћ користи како би се „радикално променила светска тржишта хране и трговине хране“. Велики добитници су трговци житарицама, попут компанија *Cargill*, *Archer Daniels Midland (ADM)* и *Continental Grain*. Њима је помогла Кисинџерова „нова дипломатија хране“ за стварање глобално пољопривредног тржишта, по први пут у историји. Храна сада служи „да се награде пријатељи и казне непријатељи“. И опет је ту чврста Нераскидива веза Вашингтона и крупног бизниса као срце нове стратегије.

Глобално тржиште хране се реорганизује, корпоративни интереси повлашћују, и тако се стиже до Деведесетих, времена када почиње „револуција гена“. Тако Рокефелер породица игра током двадесет година кључну улогу у читавом овом процесу. Изазивање масовних банкрота породичног фармерства је позната од времена Никсона, због плана да се „уклони превише људских ресурса“. То Енгалд назива „фино прикривеним видом империјализма хране“. Све у циљу да Америка постане „светска житница“. Породичну фарму претварају у „фабричку фарму“, а пољопривреда постаје агро-бизнис, којим ће владати корпоративни гиганти. Доларска девалвација је такође део плана Никсоновог новог економског плана.²²⁶

Развијене нације су биле циљ такође, са идејом да забораве на то да буду храном самодостатне у житарицама и говедини, да се ослањају на Америку за кључне намирнице, и да се усредсреде на ситно воће, шећер и поврће за извоз. Зарађена спољна размена планирана је за куповину америчких производа и да се поново плаћају зајмови ММФ и Светској банци. То је на крају произвело зачарани круг дужничког ропства (*debt slavery*). И ГАТТ, и касније СТО, користе се уз правила која су наметнуле текорпорације искључиво за своје интересе.²²⁷

Национална безбедност, рат за храну, и мировне студије

У време Кисинџера издаје се NSSM 200, везан за агенду агробизниса која је започела Педесетих и Шездесетих „Зелену револуцију“ ради контролisaња производње хране у циљаним латиноамеричким, азијским и афричким земљама. Кисинџеров план подразумевао је два циља: обезбеђивање нових тржишта житарица за САД

---

226 Он подразумева затварање златног прозора 1971 како би валута слободно плувала.

227 Познат је стари слоган једне од тих власних корпорација, DuPont: „Better things for better living through chemistry.“

и контролу становништва са 13 изабраних „несрећних“ земаља. Међу њима су биле Индија, Бразил, Нигерија, Мексико и Индонезија, а експлоатисање њихових ресурса зависило је од драстичних редуковања становништва, чиме би се смањила потражња узгајања код куће. Схема је баш налик Кисинџеру.²²⁸

По Енгдалу је то прави геноцид, ако се поштује дефиниција УН Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида, из 1948. године, која правно дефинише злочин. Овај закон качи Кисинџера јер је настојао да задржи храну од „људи који не могу или не желе контролу раста свог становништва.“²²⁹ Аутор Енгдал је проучио и како су америчке елите у касним Тридесетим почеле планирање америчког столећа у пост-хладноратовском свету, времену названим од геополитичара у САД- „Рах Americana“. По том плану главни циљ је наслеђивње залазеће Британске и Мперије у глобалном вођству. Алатка је њујоршки Савет за спољне послове (CFR), који има Групу за студије рата и мира која је предводила тај напор. А све финансира Rockefeller Foundation. Енгдал и констатује да је корист од свега касније била „хиљадострука“.²³⁰

Први задатак је светска војна и економска доминација. Тако су и ОУН, нови оквир Бретон Вудса, ММФ и Светска банка и ГАТТ, конципирани ради интегрисања света у развоју у америчку доминацију Глобалним Севером. Исисавано је богатство неразвијених у моћне бизнис интересе, углавном америчке. Предводник овог концепта је породица Рокефелер, а Нелсон и Дејвид су били prime movers. Нелсон је, док је јавно говорио о већој ефикасности и производњи у циљаним земљама, у ствари цртао схему отварања светских тржишта за неспутани увоз америчких житарица. То је онда прозвано „Зеленом револуцијом“.²³¹ До 1954, план PL480, или Food for Peace, успоставио је вишкове хране као алатку америчке спољне

---

228 Препоручивала је, како тврди Енгдал, насилну контролу становништва, и друге мере за обезбеђивање америчких стратегијских интереса. Кисинџер има задатак смањивања глобалног броја становника за 500 милиона годишње до 2000. године, и дуплирање стопе смрти са 10 на 20 милиона годишње.

229 Жртве НССМ 20 су и Бразилке. Министарство здравља Бразила је открило шокантне извештаје да је процењено да је 44 одсто свих бразилских жена, у добу између 14 и 55 година, перманентно тада стерилисано. У то су улетене и организације попут International Planned Parenthood Federation and Family Health International. Програм је водио и ико други до- USAID.

230 Видети: William Engdahl's „Seeds of Destruction“, Global Research, January 7- February 22, 2008.

231 Нелсон Рокефелер се концентрисао на Латинску Америку. Током Другог светског рата он је координисао амерички обавештајни рад и тајне операције у тој зони и припремао терен за породичне интересе после рата. Рокефелери су желели глобалне монополе, а њихова схема је била да у пољопривреди раде као у бизнису са нафтом, са коришћењем хране и пољопривредне технологије као оружја Хладног рата.

политике.²³² Нелсон Рокефелер је тих пост-ратних година користио и свој значајни утицај на Стејт департамент.²³³ Рокефелерови улазе у пољопривреду од 1947. године, када је Нелсон основао International Basic Economy Corporation (ИБЕС).²³⁴ Тада Рокефелерови праве савезништво са гигантом у производњи житарица Cargill. Латинска Америка је одабрана за почетак револуције у производњи хране. Циљ САД је, по овој замисли, контролисање основних потреба већине светске популације.

Рокефелер и Харвард -изумитељи америчког агро-бизниса и ГМО - револуције

„Зелена револуција“ почела је у Мексику и проширила се Латинском Америком током Педесетих и Шездесетих. Потом је убачена у Азију, посебно у Индију. То је било у време Када Америка тврди да јој је циљ „помоћ свету кроз ефикасност слободног тржишта“. У позадини је ипак једино профит корпоративних инвеститора Америке. Гиганти хемије и највећи трговци житарицама добијају овим новим тржишта за своје производе. Агробизнис се прелио на глобалну равину.²³⁵

Раних Седамдесетих произвођачи агро-бизниса контролишу америчке испоруке хране. Циљ је да се „постигну велики профити реструктурирањем начина на који су Американци узгајали храну да их хране себе и свет.“ И Реган наставља Картерову политику и оставља водеће 4 -5 монополске компаније, да то контролишу. То је довело до незапамћене „концентрације и трансформације америчке пољопривреде“ са независним породицама фармерама примораним да продају земљу и да банкротирају, како би на њихове поседе заселе „ефикаснији“ агробизнис гиганти, са својим „Фармама фабрикама“ (Factory Farms). Консолидовање америчке производње хране доноси концентрацију глобалних корпорација: *Cargill, Archer Daniels Midland (ADM), Smithfield Foods u ConAgra*.²³⁶

---

232 Присетимо се да је и Тито Педесетих добијао огромну помоћ у храни, и да су Американци чинили како би Југославију придобили у свој табор. Шездесетих је председник Линдон Џонсон такође користио храну као оружје. Желео је да нације-примаоци помоћи буду сагласне са америчком администрацијом. То је укључивало и обуку научника из пољопривреде земаља у развоју, као и агрономе, а у Америци научене најновије концепте производње, примењивали су касније у својој земљи. Ова изграђена мрежа касније се показала круцијалном за „Рокефелер стратегију ширења коришћења генетски произведених летина широм света“, које су помагале USAID фондови и CIA .

233 Сви државни секретари, од 1952 до 1979, имали су тесне везе са породицом ,преко Фондације:Џон Фостер Далс, Дин Раск, Хенри Кисинџер и Сајрус Венс.

234 Преко ње је увео „агробизнис на масовној основи у земљама у којима су амерички долари могли да купе велики утицај Педесетих и Шездесетих“.

235 Можемо слободно да тврдимо како су интереси Рокефелерових помагали америчкој индустрији у глобализовању економије.

236 Тако је број фармера свиња пао са 600.000 на 157.000, од 1979 до 1998. А агробизнис Деведесетих се показао најпогоднијим обликом за увођење генетске произведене жетве хране ГМ биљака.

Корени приче сежу декадама уназад, али Енгал тумачи науку „биолошке и генетске модификације биљака и других облика живота најпре“, као нешто произашло из америчких истраживачких лабораторија Седамдесетих, када то нико није запазио. Но, ускоро је ипак примећено, јер је Реганова Администрација одлучила да постане доминантна на овом израњајућем плану науке. Биотек агро-бизнис индустрија је била привилегована, па су се компаније утркивале да развију ГМО биљке, стоку, и лекове за животиње на бази ГМО. Вашингтон је тај посао олакшавао свим средствима, у „бизнис пријатељској клими“, па су то наставиле и потоње демократске администрације на власти.

Размотримо садашњу ситуацију са UN Food and Agriculture Organization (FAO) која извештава о знатно вишим ценама хране, уз опасне несташице. FAO је 2007. године упозорио да је ово стање екстремно, без преседана, и да прети милијардама људи изгладњивањем. Цене су 2007. године биле 40% више, после 9% скока у 2006. години. То је натерало земље у развоју да плате 25% више за увезену храну и да буду неспособне да приуште довољно хране за становништво. За ово се наводи више објашњења: повећана потражња, већи трошкови око горива и транспорта, спекулација храном, коришћење кукуруза за етанол (трећина летине се узима и то је више него што се извози за храну), и екстремне временске прилике. Само се не говори о кључним параметрима проузроковане кризе: о моћи агробизниса да манипулише снабдевањем за веће профите, и да се „пробере крдо“ у циљаним земљама Трећег света.²³⁷

Меру тоталне контроле хране коју су наметнуле велике агро-бизнис корпорације, углавном америчке, можемо да јасно појмимо суровом статистиком. На пример, до 2004, четири највећа пакера говедине у САД већ контролише 84% тог тржишта- *Tyson, Cargill, Swift* и *National Beef Packing*. Четири гиганта контролишу и 64% производње свиња: *Smithfield Foods, Tyson, Swift* и *Hormel*. Три компаније контролишу 71% тржишта соје: *Cargill, ADM* и *Bunge*. Три гиганта контролишу 63% свих млинова брашна, а пет компанија контролише 90% глобалног тржишта жита. Четири компаније контролише 89% тржишта цереалија за доручак: *Kellogg, General Mills, Kraft Foods* и *Quaker Oats*. *Cargill* од 1998. године контролише 40% националних силоса.

Четири агро-хемијска и семенска гиганта контролише 75% продаје семена кукуруза у Америци, као и 60% соје, а имају и највећи део пољопривредног хемијског тржишта: *Monsanto, Novartis, Dow Chemical, DuPont*. *Monsanto* и *DuPont* контролишу 60% америчког тржишта кукуруза и соје- и све патентирано као семе ГМ. Шест

---

237 Погођени су најсиромашнији, а FAO наводи 20 земаља у Африци, 6 у Латинској Америци, и 2 у Источној Европи, што свеукупно представља 850 милиона људи у опасности од хроничне глади и сиромаштва због тога. Они зависе од увоза, и њихова исхрана највише зависи од типа житарице који контролише агробизнис: пшеница, кукуруз, пиринач, плус соја. Ако садашње цене остану високе и опстану оскудице, умреће милиони, и то можда по плану богатих.

компанија контролише три четвртине глобалног тржишта пестицида. Десет трговаца на мало храном контролише 649 милијарди долара глобалне продаје 2002, а 30 водећих продаваца хране на мало покрива трећину глобалних продаја колонијалне робе.²³⁸

Када је профит у питању, сигурност хране и јавно здравље су увек у Америци потиснути. Тако је читаво америчко становништво најпре било коришћено као лабораторијски Заморчичи за ове нове, нетестиране и потенцијално опасне производе. А водећа фирма у овим работама је она која има „дугу традицију превара, тајних акција и традиције подмићивања“, „Монсанто“.²³⁹ Касније су се упустили и у производњу хемијских производа, пластике, и најзад светски познатог Agent Orange за тровање вијетнамских дунгли Шездесетих и Седамдесетих, што је излагало стотине хиљада људи, али и америчких војника, смртоносном диоксину. Уз све ово, „Монсанто“ је и срамотни загађивач средине. Фирма је тајно убацивала смртоносне супстанце у воду и тло, чак и у Великој Британији, и никада њени власници нису истински одговарали, нити приближно надокнадили штете жртвама. Данас себе представљају као „агрикултурну компанију која примењује иновацију и технологију како би помогла фармерима широм света да буду успешни, да производе здравију храну, бољу животињску храну и више влакана, док истовремено смањују утицај пољопривреде на околину“.

„Монсанто“ и остали велики агро-трговачи на бази ГМО распојасали су се пошто је Џорџ Буш Старији постао председник САД 1989. Он им је отворио широко поље нових могућности, а закон их више није обавезивао да не крше правила о ризицима и могућим угрожавањима здравља грађана. Овде говоримо заправо о невероватном одсуству одговорности лидера Америке, представника крупног капитала, који без гриже савести отварају врата цивилизацијском ужасу ГМО ново-света. У тој монструозној симболици, „Монсанто“ бира за први ГМО производ-млеко. Оно је, наравно, генетски манипулисано, уз комбинацију хормона раста за стоку (rBGH), а маркетира га као Posilac.

Злочинима против човечности придружује се на овом плану 1993 и Клинтон, када његова Администрација проглашава овај производ сигурним за комерцијализовање. Данас се такво млеко продаје широм САД, и рекламира као начин како краве могу да произведу чак 30% више млека него природним путем. Но, амерички фармери ускоро почињу да се жале на разне здравствене проблеме своје стоке, на озбиљне инфекције, на отежано ходање стоке, на маститис код кржава, на деформације код телад. Демократска Америка, њене власти, ово максимално информативно прикривају, па већина потрошача то не зна и мирно пије ГМО млеко. Није важно властима што убачени ГМО хормон изазива притом леукемију и тумор код зам-

---

²³⁸ Видети: Stephen Lendman, <http://www.sjlendman.blogspot.com/>; Такође: News and Information Hour on The MicroEffect.com

²³⁹ Њихов први познати производ био је сахарин, много касније доказан као канцероген.

орчића у лабораторијама, и што је Европска комисија закључила да пијење овог млека изазива рак дојке и простате.

Европа забрањује тај производ, али Америка не. Енгдала је за његове критике ових монструозних схватања производње хране најпре 1999. године напала 300 година стара британска институција British Royal Society, наводно за лошу анализу и нетачне закључке. То се десило због претходне Пустаи афере, коју је Енгдал денунцирао јавности, што је алармирао британске произвођаче ГМО, по истом основу као америчке.²⁴⁰

Пустаи афера значи да се после пет година од њеног избијања, неколико срчаних напада и уништене каријере, сазнало шта се стварно догодило. Пустаи је показао да је „Монсанто“ злочиначка компанија. Она се својим метаполитичким каналима пожалила Клинтону, овај то пренео британском, према САД врло послушном, премијеру Тони Блеру, који је још једном послушао наређење, и сугерисао да се Пустаи дискредитује у јавности. Међутим, научник је одговорио уз помоћ британског научног часописа The Lancet. Иако је Краљевско друштво претило, уредник је објавио чланак, после чега се Друштву у нападу на часопис придружила и биотехнолошка индустрија Велике Британије.²⁴¹ Уз Мађара Пустаија и његову супругу, пропатио је и ко-аутор професор Стенли Ивен. Изгубио је посао на Универзитету Абердин, наравно уз интервенције погођених индустријалаца.

Бесрамна Блерова влада је ишла и даље. Изнајмила је приватну фирму, Grainseed, да води трогодишњу студију како би доказала ГМО безбедност хране. Лондонски дневник Observer домогао се докумената министарства пољопривреде који су показивали забрињавајуће тестове. Видело се да је барем један истраживач ове фирме манипулисао податке како би показао да су тестови бољи но што јесу. И поред тога, министарство је препоручило ГМО варијетет кукуруза за сертификацију. Блерова влада издала је нови кодекс понашања којим „сваки запослени у државном истраживачком институту који се усуди да проговори о открићима у ГМО биљкама може да се суочи са отпуштањем, да му се суди због прекршаја уговора, или да се суочи са судским налогом“. Не сме да се проговори, чак ни када је очито у питању јавно здравље.

И још мрачнија будућност: рађање „агроцеутичког система“

Индустрија хране је друга најпрофитабилнија грана америчке привреде, одмах после фармацеутике. Домаћа годишња продаја хране у САД доноси преко 400 милијарди долара. Ипак, следећи велики циљ америчких гиганата јесте мешање великих произвођача хране и лекова. Ту леже, процењује се, још много веће

---

240 Реч је о доктору истраживачу мађарског порекла, Арпаду Пустаију (Dr. Arpad Pusztai), биохемичару, ранијем истраживачу Rowett Research Institute у Шкотској.

241 Др Арпад Пустаи је после свега принуђен да по свету предаје о својим истраживањима ГМО. Он је постао и консултант за старт-ап групе које истражују здравствене ефекте овакве хране.

паре будућности.²⁴² Храна се сматра „стратегијски оружјем у арсеналу светске једине суперсиле“. Али, по огромну цену за потрошаче широм света, наравно, што алаве власнике агро-бизнис корпорација, не узбуђује превише. Влада САД субвенционише десетинама милијарди долара годишње свој агро-бизнис. Генска Револуција је интегрисана у агро-бизнис на начин како је харвардски професор Реј Голдберг својевремено замислио. Читави нови сектори ће се стварати из генетског инжењеринга. То ће укључивати и ГМ лекове из ГМ биљака у новом „агроцеутичком систему“ (agri-ceutical system). Голдберг је предвидео „генетску револуцију (кроз) индустријску конвергенцију хране, здравља, медицине, влакна и бизниса енергије“ - на тотално нерегулисаном тржишту. Генетски модификовани организми (ГМО)

Одговорност човека пред експоненцијалним генетским загађивањем

Генетски модификовани организми (ГМО) су нови организми који без сумње захтевају једно ново право. Особеност ГМО јесте да ће загађење које изазивају наставити да се врши изван извора, чак и ако се заустави производња ГМО. Ген пренесен другим организмима наставиће да загађује. То је такозвани проблем ауто-мултипликације. Други проблем је да се дефинише шта је штета по животну околинину, почев од ког прага се сматра да постоји штета. Уочено је да око јапанских лука данас има ГМ уљане репице, мада се ова врста не узгаја у Јапану. Је ли то нека причињена штета? ГМ технологију је немогуће контролисати, признају савесни научници. Афера кукуруза типа Syngenta ВТ 10 то показује. Требало је 4 године да се запази да је недозвољени варијетет кукуруза ВТ 10 онај који је комерцијализован под именом ВТ 11 (дозвољен).²⁴³

Савремена биотехнологија је сцена узимања гена од једне врсте и убацивања у друге врсте. Најчешћа храна на тржишту која се преиначује јесте кукуруз, соја, канола и кромпир. Та храна преиначује се како би се учинила отпорнијом на пестициде, и данас већ можемо да верујемо како су ГМ елементи већ унешени у ген многих врста људске хране. Међутим, и даље не постоје дугорочни тестови о ефектима генетски инжењерисане хране по људско здравље, или по околинину. Већину краткорочних тестова обавиле су корпорације које профитирају из експеримената, па логично запостављају научну истину из својих интереса. Зато је савремена биотехнологија екстремно контроверзна област која многе дели у свету, и научнике, и владе. На сусрету Biosafety Protocol, одржаном јануара 2000 у Монтреалу, земље попут Канаде, САД, Аргентине и Чилеа, водиле су битку против остатка света, посебно са ЕУ и

---

242 О томе се говорило и на Националном Универзитету одбране (National Defense University) који води Пентагон, у тексту из 2003. године: „Agribusiness (now) is to the United States what oil is to the Middle East.“

243 Тај исти ВТ11 коришћен је у Европи у ономе што се веровало да су експерименти са ВТ11. Нико то није запазио.

земљама у развоју, у корист генетски модификованих организама. Овај скуп чинило је 135 нација, које су настојале да дођу до консензуса о томе како да се поставе према темама које се односе на ГМО, а најважније теме су трговане међу нацијама.

Постигнут је споразум, али многе добити земаља које су опрезне према ГМО могу да се пониште преко регулација Светске трговинске организације (СТО). Канадска влада тако сматра да је ГМ храна суштински иста као традиционално узгајани усеви. И да није потребно никакво посебно обележавање генетски инжењерисаних састојака. Противници тврде да ови могу да представљају озбиљне и још непознате ризике по околину и здравље оних који је троше. У једном случају је показано да је један род ГМ кукуруза довео до смрти ретку врсту лептира-монарха.²⁴⁴

Тема генетски модификованих организама чини се фундаменталном, јер је на ивици економских питања повезаних са патентирањем живог, али и са санитарним и еколошким питањима везаним за ризике од генетских загађења и ефеката по здравље, најзад и са условима експертизе и доношења политичке одлуке. Проблем ГМО је у међувремену постао друштвени феномен. Ти организми мобилишу јавност против феномена, до мере да се појављују праве мале командоске групе у кукурузним пољима који тргају биљке, често уз nereаговање власти. Можда и зато што друштво није баш већински уверено како постоји користан интерес за развој ГМО.²⁴⁵

Мрачни закључак може да буде: човечанство је ушло у домен иреверзибилног, са новим питањима пред собом. Прво је што генетско загађивање, за разлику од других загађења, представља једино које је експоненцијално. Значи да се самоодржава и самоповећава.²⁴⁶ Не само да је стање ex ante заувек изгубљено, већ ће то загађење само проузроковати низ загађивања. Може се ићи само ка експлозији генетског загађења, и никако ка некој регресији. То је нешто сасвим ново у науци. У свету је иначе видно одсутан научни принцип утврђивања је ли нешкодљива пракса увођења ГМО. Зато се врше притисци јавности да истраживачи то утврде. У међувремену, генетска загађења се прогресивно јављају.

У Француској је 2000. године у лето изашла у јавност информација да је четвртина југозапада земље погођена генетским загађењем кукуруза, са 40.000 хектара. Онда се открило и да су трансгенске соја и репица измешане са семеном исте врсте, које није било генетски модификовано. Аргументи произвођача семена и узгајивача

---

244 Детаљније погледати на сајту: smlockwo@uwaterloo.ca

245 Бразилски председник Лула Да Силва изабран је у првом мандату са обећањем народу да никада неће бити ГМО у његовој земљи! Авај, политика тако извитопери и највеће борце за општи интерес.

246 Сви други облици загађивања, кажу научници, укључујући и оно са радиоктивношћу, следе Гаусову кривуљу. Значај ефеката се увећава, према ритму и амплитуди који су варијабилни, али искуство дозвољава да се очекује, на крају, једно опадање, чак и ако су периоди за нуклеарну радијацију на пример, очито врло дуги у времену-више хиљада, чак и милиона година. Али, генетско загађивање не може да опадне и смањи се.

кукуруза, који лобирају за ГМО, тврде да је полинизовање (опрашивање) неизбежно, тј. да је генетско контаминирање „природних“ биљака неповратно. Научници нису сигурни у ефекте по људско здравље, већ суздржано помињу „генетско загађење са потенцијалним ефектима толико значајним да би морало да дође до неког мораторијума за свако индустријско коришћење“. Није, наводно, реч о дефинитивној и генералној забрани, која искључује експериментисање. Научници су такође најчешће суздржани у отвореној осуди ГМО, због потпуне зависности од приватних финансирања научних истраживања, готово на читавој планети. Не ћуте, међутим, антиглобалистички активисти, попут покрета Attac France, који немају длаке на језику када шибају по мултинационалкама које шире ову пошаст. Они кажу: „Транснационалне агроалиментарне индустрије шире ГМО као последњу инкарнацију њихове ‚шапе‘ над пољопривредом. То се чини на уштрб сељака и потрошача планете, разарањем сељачких пољопривреда у околини, на уштрб биодиверситета и без и најмање сигурности да нема ризика по здравље потрошача. Борба за слободу и право да се производи и троши без ГМО јесте интегрални део алтермондијалистичке борбе. Могући су другачија пољопривреда и другачији свет.“²⁴⁷

Одговорност агро-семенских компанија за генетски биодиверзитет

Одговорност агро-семенских фирми у случају ГМО је огромна. Ови произвођачи ГМО настоје у Француској да их наметну преко петиције која је обзнањена септембра 2007. Лансирао ју је извесни г. Топан, кадар фирме Biogetma, филијале компаније за производњу семена, Limagrain. У њој се осуђује уништавање експерименталних трансгенских биљака усред поља. Према потписницима, ови експерименти „не представљају никакав ризик ни за човека, ни за природну средину“. Attac France је одмах оповргао петицију.

Друга петиција, коју је овог пута потписало неколико стотина научника и истраживача, поставила је проблем овако: „Ми смо постали свесни да су изван истраживања, ГМО чинили истинску комерцијалну ратну машину за извесне мултинационалне групе које циљају да тотално контролишу сељаке и пољопривреду планете, чинећи их зависним, преко патената, за оно што је одувек било бесплатно: генетски биодиверзитет. Оваква понашања показују јасно коришћење које ризикује да буде учињено из резултата наших сопствених истраживања, ако друштво и политичке власти, заједно, не дефинишу средства да се то држи под контролом.“ Кукуруз, који игра улогу инсектицида, соја која се „не боји“ хербицида, парадајз који непрестано сазрева, лубеница која је нешто слађа од обичне, и онда-шта, питају активисти покрета анти-ГМО свуда по свету. Мајка природа је непрестано

---

²⁴⁷ Видети: „Коме требају ГМО?“, 03/01/2008, Montreuil, на сајту: Attac France.

нападана проналасцима савременог човека. Таквим манипулисањем живе материје истраживачи су се добровољно ставили у улоге ђаволових ученика.²⁴⁸

Грађани анти-ГМО оријентације широм Европе и света свакако ће наредних година све више притискати научни сектор и позивати их на етички кодекс од кога се савремена наука добрано удаљила. Томе су припомогли велики буџети агро-алиментарног сектора великих транснационалних корпорација, гађајући успешно новцем џепове етичког отпора научника и истраживача широм планете. Анти-ГМО активисти питају данас и какве ће бити користи од ове забрињавајуће лутрије у којој се игра, уз помоћ милиона долара, судбина планетарне пољопривреде, хране, здравља и животне околине човечанства. Неопходно је, тврде, да се хитно наметне принцип обазривости.²⁴⁹

У садашњем стању сазнања и односа силе који владају међу индустријама, с једне, и пољопривредника и потрошача с друге стране, мудро би било да се не дозволи комерцијално ширење генетски модификованих организама. Треба наставити, уз сву захтевану безбедност, истраживања разноликих ризика проузрокованих овим биотехнологијама. Највише забрињавају реперкусије по околину, ризици у областима јавног здравља, и друштвено-економске импликације у пољопривреди у свету. О промени регулентације ЕУ за ГМО и француској грађанској анти-ГМО борби

Од 1998, ЕУ даје могућност државама чланицама да предузимају мере које омогућају комерцијализовање семена прилагођеног биолошкој пољопривреди и очувању биодиверзитета.²⁵⁰ Тражи се и бесплатна и слободна инспекција над овом листом за варијетете оних који чувају, селекционишу и шире овај пронађени биодиверзитет. Тражи се да критеријуми уписивања буду прилагођени особеностима тих варијетета. Тражи се, најзад, тотални простор за слободне размене биљака и сељачког семена, у количини која одговара потребама једна фарме, уз поштовање елементарних санитарних предострожности.

Док се њихово расејавање припремало у ЕУ у потпуној мистериозности, да грађани не могу уопште да одмере последице, грађанска непослушност се сама наметнула. Функција узбуне и насилног кошења ГМ експерименталних усева у потпуности је оправдана и жељени циљ је остварен.

Када се жестока репресија обрушила на милитанте који су уништавали експериментална поља, и још више када су се проширила ГМ- поља, постало је јасно да је та непослушност недовољна да би се добио рат. Чин уништавања тих поља

---

248 Жан-Луј Растоан и Клод Обер, суоснивач планетарне НВО Terre Vivante („Жива Земља“), расправа на факултету у Монпељеу, UMR, MOISA, 2006.

249 Alain Jurré (Алан Жипе), француски министар Екологије, одрживог развоја и уређивања (територије-прим.З.П), на питање о ГМО, изражава доминантан став еурополитичара: не треба ништа забрањивати у области и устраживања ГМО, али треба бити обазрив.

250 Директива 98/95 СР. Антиглобалисти захтевају примену те директиве и стварање другачије листе са каталозима за варијетете, и са рубрикама „очување“, „сељачко“, или „из тла“.

није ни омогућио дијалог са целокупним становништвом, изазивајући реакције код разних легалиста. Данас еколоисти и пријатељи органске био-производње сматрају да остаје велики посао народног образовања у домену ГМО у читавој Европској унији и Европи. Циљ је да се убеди грађани како их користе као оруђе финансијских интереса. Медији тему приказују једино у спектакуларној димензији уништавања ГМ-поља, али се на њих не може ослонити за преношење аргумената анти-ГМО покрета, сматрају активисти овог покрета.²⁵¹ Свежи подаци из јула 2007. Године дошли су из Министарство пољопривреде Француске објавило је податак како је у земљи засејано 19. 815 хектара трансгенског кукуруза. Сејачи ГМ култура су се најпре надали да ће засејати 30.000 до 50.000 хектара, али су вероватно устукнули пред акцијама сељака и еколога.

Проблем ГМО је суштински политички, везан за смањивање површина под обрадивом земљом. На седници Народне скупштине Француске, 31. октобра 2007, министар Жан-Луј Борло је умирио забринуту јавност, потврдивши посланицима да „Француска примењује клаузулу очувања, која јој омогућује да суспендује комерцијализовање и културу генетски модификованих семена, то јест ГМ кукуруз MON 810. Француска влада је средином јануара 2008. године најзад и одлучила да се званично позове на европску клаузулу очувања, која јој омогућује да забрани пољопривредне културе ГМО дозвољене у Француској, тј. инсектицидног кукуруза MON 810 мултинационалке Monsanto.²⁵²

Да би у Европској унији једна земља могла да активира ову клаузулу очувања против одређеног ГМО, неопходно јој је да представи нове научне елементе који су се појавили од времена ауторизовања тог ГМО на европској разини. У овом случају, те елементе је показао Високи привремени ауторитет о ГМО, који је претходно убеђен захваљујући синдикалним, асоцијативним и грађанским мрежама. Констатације Високог ауторитета су биле: немогуће је да се избегне контаминација не-ГМО агро-алиментарних мрежа у случају култура ГМО. Процедуре процена ГМО садрже озбиљне шупљине, посебно зато што се заснивају на еквивалентности у супстанци између ГМО и његовог родитеља, не-ГМО. Док се у случају, конкретно кукуруза MON 810, показало да лабораторијски произведен инсектицидни протеин није сличан оном произведеном природно, путем бактерије чији је ген извучен, и дакле

---

251 Видети: на сајту Attac France : Aurélien Bernier, OGM, romantisme et stratégie, 23/07/2007.

252 А само годину и по раније, у јуну 2006, суд у Орлеану осуђује 44 активиста који су уништили експерименталну парцелу ГМ кукуруза у Менвилу. Јануара 2007, Париски суд је осудио сељачког антиглобалистичког лидера Жозеа Бовеа (José Bové) и још седморицу активиста на условни затвор, због истог прекршаја.

неопходно је да буде тестиран барем исто толико ригорозно као и неки хемијски пестицид.²⁵³

Захваљујући координисаној акцији организација анти-ГМО, чији је део и Атас, и захваљујући штрајкачима глађу, ни један пољопривредни ГМО не би смео да буде узгајан од 2008. године у Француској. Штавише, круцијални закључци Високог ауторитета били су, преко ове владине одлуке официјализовани, па морају да успоставе одговорно институционално понашање.²⁵⁴ Заиста је реч о историјском догађају у Европи, али борбе тек предстоје. Треба изборити Закон о преписивању европске директиве о дисеминацији ГМО, експериментима у пољима са новим ГМО- варијететима, о ГМО -увозима за животињску храну (милиони тона годишње). Предстоји и јавна расправа о улози представника агроалиментарне индустрије у Министарству пољопривреде Француске, која је у овоме супротна улози Министарства екологије.

Француска влада је истовремено узнемирила активисте анти-ГМО својом паралелном и контрадикторном одлуком да инвестира 45 милиона евра у истраживање биљних биотехнологија. Све су ово теме нових кампања милитаната у којима ће учествовати анти-ГМО фронт, па и Атас. Један од главних циљева наредних година биће да се избори право грађана на производњу и потрошњу без ГМО. Да подсетимо, то је и обећано у закључцима јавног дијалога Саркозијеве владе са екологистичким активистима, под називом Гренел о животној средини, одржаног на периферији Париза у јесен 2007. године. А шта чине грађани света, имају ли савести и куражи као француски грађани?

Није се, међутим, свуда у Европи једнако као у Француској напредовало на овом плану. Трендови нису истог смера ни у можда најзначајнијој земљи ЕУ, Немачкој. Она је заузела у једном тренутку став Француске, па је потом, свакако под притиском агро-алиментарне моћне индустрије, направила заокрет према ГМО оријентацији. Долази чак и до жестоких протеста про-ГМО оријентисаних.²⁵⁵ Другде опет, јавност се придружује Французима. И док су се у остатку планете ови ГМ производи ширили (пиринач у Азији, кукуруз у САД, Канади и Аргентини, да не говоримо о памуку помало свуда) Европа је могла још да изгледа као последњи простор отпора. Уз њу је и Русија, коју заједљивци из ЕУ оптужују да, више због политичких него санитарних разлога, и даље одбија увоз ГМ семена. Једна агенцијска вест из Грчке

---

253 Земље велики потрошачи ГМО не могу да дођу до њихових еколошких и санитарних утицаја, због одсуства трасирања трагова. Неопходно је, најзад, да се воде студије економског интереса на локалној и међународној разини, да се успостави истински програм био-надзирања и да се узму у обзир утицаји увезених производа.

254 НВО Атас годинама ради на питању ГМО. Најпре је постојала фаза освешћивања, са симболичним и медијским акцијама које су омогућиле да се успостави јавна расправа. Потом су акције еволуирале на правном терену са анти-ГМО одлукама. Данас је питање одговорности централно, то је можда и најбољи начин да се оконча са ГМО.

255 Видети: „OGM: une importante victoire !“, 15/01/2008, Attac France Montreuil.

својевремено је овако гласила: „У овој чувеној земљи фракција, постоји једна ствар око које су сви Грци сагласни: они не желе узгајање генетски модификованих усева, нити продају или једење овде“.²⁵⁶

Кина је предложила, 22. маја 2000, да ГМО буду укључени на листу инвазивних врста током конвенције о биодиверзитету. Годинама САД, које подржавају Аргентина и Канада, замерају ЕУ на њеним оклевањима да омогуће увоз хране и семена који су генетски модификовани. Како би обавезали ЕУ да прихвати ГМО, они су је тужили пред органима за регулацију СТО. Мексичка влада је, међутим, 2008. године устукнула пред гигантима агро-бизниса и дала зелено светло култури, увозу и извозу трансгенских биљака, у оквиру Закона о био-безбедности. Ипак, држава задржава и у будућности специјални режим за кукуруз, у примени либерализовања трансгенске културе кукуруза. Разлог је његова витална алиментарна и економска важност за Мексико. Кукуруз, једна од основних намирница мексичког друштва већ вековима, има велики број варијетета, и био је један од главних разлога кашњења примене нових правила.

Према овом Декрету, ГМО који се засејавају мораће претходно да буду предмет детаљног научног описа, укључујући потенцијалне ефекте на друге врсте и протоколе елиминације, у случају сетве на недозвољеним местима. Претходна влада, којом је председавао Винсенте Фокс, од 2000. до 2006 (милијардер, али и патриота, очито!), одбила је у три наврата (октобра 2005, фебруара и октобра 2006) да изда компанијама Monsanto, Pioneer и Dow Agrosciences, дозволу „експерименталног“ сејања трансгенског кукуруза. Радикална еколошка организација Greenpeace се супротставља културама овог типа и јасно је то саопштила у бројним приликама Секретаријату за пољопривреду Мексика (Sagarpa), организујући маршеве протеста. Различите мексичке организације малих произвођача такође се супротстављају засејавању ГМО по Мексику.²⁵⁷

Амерички анти-ГМ погледи: како се свиња пари са парадајзом

Стручњаци кажу да ће ГМ организми проузроковати у будућности очигледно нежељене реакције на другим врстама: трансфер гена са бактеријама преко пчела, токсичност полена на лептира монарха, појаву отпорне спирале код кукуруза која ће га убијати, појаву корова отпорних и на тоталне хербициде, чак и поновно бујање нежељених биљака. Треба оштро денунцирати претензију агрохемијских фирми када сматрају да ће ГМО омогућити смањење коришћења пестицида и хербицида, мада су неки међу њима и сами пестициди и толерантни су на хербициде. Како је обележавање маркицама, са подацима на производ и даље забрањено у САД, потрошач не зна шта једе.

---

²⁵⁶ Агенција Reuters, 6. јуни 2006.

²⁵⁷ Видети: „Mexico: The Green Light for GMO“, The Guardian, 31. 03. 2008

Независно вођена истраживања хране у САД показују да што се више једе таква храна, све је већа опасност од потенцијалне штетности по здравље човека. Практично, широки потрошачки круг у САД је подвргнут нелегалним, и чак злочиначким експериментима над људима, са још непознатим последицама, тврде активисти еко-покрета који су противници хазардерске политике агро-џинова у САД. Они сматрају да ће бити потребне године да се спознају све опасности, а за очекивати је да ће мега-корпорације агро-бизниса чинити све да се истина увек скрива. Рекли смо већ да наука данас не познаје поступак враћања на почетну тачку контаминације која се проширила на две трећине обрадиве фармерске земље у САД.

Извештај агенције Pew саопштио је својевремено да је 29 одсто Американаца, који представљају узорак од 87 милиона људи, снажно против овакве хране и верују како је она небезбедна. То је почетак за поштовање ако се подржи напорима да се избегне таква храна. Џефри Смит је основао 2003. године организацију IRT „за промовисање и одговорно коришћење технологије и заустављање ГМ гране и сетви, кроз коренске и националне стратегије“. Она тражи безбедне алтернативе и циља на „забрану генетског инжењеринга нашег снабдевања храном и свих пуштања ГМ организама напоље, барем док не буде научног мишљења да се верује како су такви производи безбедни и одговарајући, засновано на независним и поузданим подацима“. IRT тражи од потрошача да се образују о ризицима, да се мобилишу у борби против њих, и да делају у обостраном само-интересу. Смит верује у ту борбу, упркос диктатури агро-џинова : „Постоји изврсна шанса да ће произвођачи хране напустити ГМ храну у блиској будућности, ако јавно мртво море то затражи. Мада ГМО представљају једну од највећих опасности, са информисаним, мотивисаним људима, то је један од најлакших глобалних проблема за решавање“.²⁵⁸

Још један левичарски амерички активиста, Стивен Лендман, који води и радио-емисије, и веома често пише о међународним односима и геополитици, отворено каже: „Практично, широки потрошачки круг је подвргнут нелегалним, и чак злочиначким експериментима на људима, са још непознатим последицама. Биће потребне године да се спознају све опасности, а за очекивати је да ће мега-корпорације агробизниса чинити све да се истина увек скрива. Када буде прекасно једног дана, и дође се до закључка да је у питању иреверзибилан процес? Када се чита Вилијам Ендал, запањени смо и како су Вашингтон и четири највеће англо-америчке агробизнис корпорације планирали светску доминацију патентирајући животињске и биљне животне облике, да би задобили планетарну контролу нашег снабдевања храном. Идеја им је била да то остваре тиме што ће све то учинити генетским и инжењерингом и његовим коришћењем као оружја за награђивање

---

258 Цитирано на сајту: lendmanstephen@sbcglobal.net

пријатеља и кажњавање непријатеља. Генетски инжењеринг је штап и шаргарепа 21. столећа.“²⁵⁹

Аутор Џефри Смит цитира на почетку своје нове књиге из 2007. године, Генетски рулет: документовани ризици по здравље од ГМ хране²⁶⁰ изјаву о политици Америчке администрације за храну и лекове (US Food and Drug Administration, FDA) о ГМ безбедности. Изјава је потврђивала Бушову Извршну наредбу да су ГМО „суштински еквивалент“ обичном семену и приносима, и да им не треба владина регулација. Агенција лаже америчку јавност, тврди Смит, и каже: „Нисмо обавештени о било каквој информацији која показује да је храна проистекла из ових нових метода различита од друге хране на било какав смислен, или униформан начин. На крају, произвођач хране је тај који сноси одговорост за обезбеђење сигурности“.

Тако је, по аутору Џефри Смиту, отворен простор за брзи развој нове технологије, „дозвољено је индустрији семена да се консолидује, да се засеје на милионе хектара, да се тако храни на стотине милиона људи, и да се донесу закони да се они осигурају“. Резултат су: контаминирани жетве, изгубљене милијарде долара, погоршано здравље људи. Бела кућа је наредила ФДА да промовише ГМО жетве, а бивши председник компаније *Monsanto* послан је на дужност у ФДА, како би овај мутни процес ишао глатко. Агро-бизнис џинови никоме и ничему не дозвољавају да им се мешају у профит, општа безбедност није никада њихова тема, и сваку негативну информацију по њихове интересе гуше.

У Америци има мноштво грозоморних примера о којима медији ретко, или никада не говоре у носећим медијима, на највећим ТВ мрежама. Такав су пример варијетети кукуруза створених да производе пестицидни протеин звани ВТ-токсин. Амерички фармери га користе у облику спреја, а компаније лажно тврде да је нешкодљив по људско здравље. У ствари, људи изложени спреју развијају симптоме алергијског типа. Мишеви који су га удисали показали су абнормално увећање ћелија. Растући је број болести људи и стоке везаних за БТ-жетве.

Друге студије у САД показале су стомачна крварења, абнормални и потенцијално канцерогени раст ћелије у унутрашњим органима, невиђени развој крвне ћелије, виши шећер у крви, упалу бубрежног ткива, увећане смртности, итд.²⁶¹ Амерички *Monsanto* је светски највећи произвођач семена и аутор Џефри Смит је показао како се компанија носи са оваквим извештајима. У одговору на забринуте реакције званичне агенције САД, компанија је тврдила како је њихово искуство „било посебно ослобођено тешкоћа“. Иако су судски списи показивали „да компанија има дугу историју неодговорног понашања које укључује широко подмићивање, уцене

---

259 Видети: lendmanstephen@sbcglobal.net

260 Видети у: G. Smith, *Genetic Roulette: The Documented Health Risks of Genetically Engineered Foods*, 2007.

261 Видети: lendmanstephen@sbcglobal.net

регулаторних агенција, спречавање негативне информације око њихових производа“, као и претње новинарима и научницима који се усуде да о томе говоре.

И аутор Ендал, и други, именују четири доминантна агробизнис-џина садашњице: Monsanto, DuPont, Dow Agrisciences, Syngenta. Ова последња корпорација има седиште у Швајцарској, и настала је мешањем одељења за пољопривреду Novartis и AstraZeneca. Џ. Смит назива ове гиганте Ag biotech, додајући петог џина- компанију смештену у Немачкој: Bayer CropScience AG, која је део Bayer AG. Ту придодаје и штабове за Науку животне средине и Био-науку, који се налазе у Француској. „Њихов бизнис је да чине немогуће и практично преко ноћи- да мењају законе природе и од тога направе бољу, за сопствени профит.“²⁶² Смит јасно каже: „Свиња може да се спари са свињом, и парадајз са парадајзом. Али, не може свиња да се пари са парадајзом и обрнуто“.²⁶³

Џефри Смит даље каже: „Процес трансферише гене преко природних баријера које су раздвајале врсте милионима година еволуције и успевале да она функционише. Биотек индустрија сада жели да верујемо да природу може да учини бољом, и да генетски инжењеринг представља само проширење супериорне алтернативе природном узгоју.“²⁶⁴ Биолог Дејвид Шуберт објашњава да тврђе индустрије „не само што су научно некоректне, већ су изузетно лажне да би генетски инжењерисани процес звучао слично конвенционалном узгајању биљке“.²⁶⁵

Оно што се дешава у лабораторији не може да направи дупликат природе, бар не још увек. Генетски инжењеринг убацује комбиноване гене који никад пре нису постојали заједно, процес изазива природно расплођавање које се показало сигурним хиљадама година, и нема начина да се осигура да резултат неће бити Андромедина Лоза, дакле не више свет научне фантастике. Немачки фармер Готфрид Глокнер узгајао је ГМ кукуруз и њиме хранио своје краве. Дванаест крава је потом цркло од америчког ВТ176 варијетета, а друге краве морале су да буду уништене због „мистериозне“ болести. Амерички микробиолог Ричард Лејси тврди: „Готово је немогуће да се чак и замисли тестирање процедуре да се виде здравствени ефекти од ГМ хране када је унесена у ланац исхране, нити постоји икакав нутрициони, или јавни интерес за њихову производњу“.²⁶⁶

Прогресивна пузајућа инвазија ГМО у нашим тањирима

Иако су ГМО коришћени више од 30 година у истраживачким лабораторијама за фундаменталне и медицинске науке, тек од Деведесетих потрошачи почињу да о томе говоре, када су их видели у сопственим тањирима. Почетком 21. века дошло

---

²⁶² Видети у: G. Smith, *Genetic Roulette: The Documented Health Risks of Genetically Engineered Foods*, 2007.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ Ibid.

²⁶⁵ Ibid.

²⁶⁶ Видети: lendmanstephen@sbcglobal.net

је до тога да су радикални „Зелени“ упадали и у поља са „експерименталним“ кукурузом. Ипак, ГМО напредују у све бројнијим производима: бакалнице, месарнице, посластичарнице, храна за бебе, итд. Брисел је издавао директиве о обавезним етикетама на таквим производима. ГМО се не чине засад као пут којим ће, на пример, и Африка одмах кренути. Африканци кажу да постоје други путеви: истраживања о локалним варијететима, побољшавање приноса кишног пиринча, који се чини ефикасним.

Ризик од неконтролисане дисеминације био је један од мотива који је поменуо вођа сељака у Француској, Жозе Бове и још двојице сељака, како би оправдали уништавање засада трансгенског на пољу Центра за међународну сарадњу у агрономском истраживању (Sirad), у Монпељеу, 1999 године. Они су осуђени на условне затворске казне. У САД се користи, по неким стручњацима, најперспективнија техника, ГМО. Чак има 90% трансгенске производње у Аргентини, и 80%, у Бразилу. У Бразил је стигла и шверцована соја типа Maradona. Њу је могуће сејати и не обрађивати потом, што притом спречава ерозију тла.

Најстрашнији хербицид, *Round-up*, који се пуно користи у овој производњи, биодеградирајући је у року од два месеца, али елементи који га сачињавају ипак остају заувек у тлу! Ово одлично функционише у Америци, али Европљани и даље одбијају. Милиони тона олео-протеида и соје, увозе се у Европу без царинских права, јер та производња није подржана у Европи.

Три светска извозника, САД, Аргентина и Бразил, снабдевају узгајиваче читаве планете овим сумњивим производима, и даље без последица. У 1996, у Европи је било 1, 5 милиона хектара ГМ површина, а већ 60 милиона у 2003, и преко 100 милиона 2006. Произвођачи ГМО тако настављају и своје лобистичке кампање у владиним инстанцама широм Европе и света. Нарочито у Бриселу, директиве о етикетању и дисеминацији изгледале су као да желе да обуздају инвазивни карактер ових производа. Стручњаци ипак умножавају упозорења, али изгледа да су политичари и даље прилично индиферентни и потајно у спречи са моћним произвођачима ГМО.²⁶⁷

Грађани из антиглобалистичких кругова скупљају међународне петиције и захтевају референдуме унутар земаља ЕУ. Траже право да могу да се демократски изразе о комерцијализовању и увођењу индустријског семена ГМ. „Да би живео капитал, треба стерилисати живо“

„Када се ступица ГМО затвори, Живот мора да се супротстави профиту!“ Тако гласи један од слогана непомирљивих противника первертоване пољопривреде и производње хране у свету данас. Отмица над живим организмима која је у току (у име „прогреса“ и „компетитивности“) јесте претња будућности планете. Са

---

²⁶⁷ И на то је мислио славни британски филмски стваралац Кен Лоуч, када је на филмском фестивалу у Палићу, 20. јула 2008, изјавио да је „ово Европа која одговара великим корпорацијама, а не грађанима“.

биотехнологијама, то јест инструментализовањем живог у циљеве профита, сектор семена у последње две деценије је прешао под контролу шачице транснационалне хемијско-фармацеутског сектора (Monsanto, Novartis, DuPont, Zeneca, Aventis). Тај сектор командује еволуцијом пољопривреде и, у великом делу, еволуцијом хране, јер успех техничких иновација у пољопривреди зависи од начина на који биљке и животиње на то реагују. Овај генетски фактор је данас углавном под контролом јавног агрономског истраживања. Индустријске фирме које су подстакле трансформацију пољопривреде у XX веку (механизација, хемијска гнојива, различити нутрициди) више су ишле на осигуравање, преко колектива, да прилагоде биљке, или животиње, њиховим иновацијама. Ни McCormick, ни International Harvester, нису желели да посвете средства за успостављање варијетета кукуруза или пшенице који се подвргавају механичкој жетви.

У свим земљама света, јавно агрономско истраживање је играло суштинску улогу прилагођавања, које је у стварности диктирала агро-индустрија. Њена објективна улога, (а мало је важно што је све то било чињено у име генералног интереса, чак и интереса сељака), била је да се обезбеди елиминисање пре-капиталистичке сељачке производње. Срце тог светоназора је побољшавање биљака и животиња.

Но, све док се биљке и животиње репродукују у пољу сељака, капитал селекционара не може да се оплоди. Ту ситуацију је био-технологизовање живог дубоко трансформисало. Његово приватизовање, које је у току, проузрокује логично и приватизовање јавног истраживања.

Актуелна генерација молекуларних биолога који замењују традиционалне агрономе, нема више етичких скрупула. Финални циљ нових транснационалних „семенаша“ је да спрече на било који начин биљке и животиње да се репродукују у сељачком пољу, тј. да фабрикују стерилне биљке и животиње. То свакако није ново, али капитал који су ови моћни инвеститори утопили у биотехнологије у последње две деценије води их у увећавање пресија на конфисковање живог. Да би живео капитал, треба стерилисати живо, каже Атас. Убилачка политичка економија савременог капитализма, као и финансијска аланост акционара намећу тај циљ ургентно. „Терминатор“ и некротехнологија

Стручно тумачење ове ГМ технологије није претерано тешко да схвати и шира јавност, па из ове области извлачимо најбитније. Биотехнологија Terminator (откупљена од агро-цина Monsanto) омогућује да се генетски модификују биљке, тако да, када доспеју до зрелости, оне разарају сопствену клицу.²⁶⁸ Пре продаје, семе је утопљено у базен тетрациклина како би се „расточио“ систем. Детонатор (промотер) улази тада у контакт са експлозивом (ген који производи токсин).

---

268 У биљку се уноси један сложени генетски систем (трансгени, тј. гени који долазе од других врста) који функционише према принципу антиперсоналне мине: диспозитив за неутралисање (ген репресор), један детонатор (ген промотер) и један експлозив (ген који производи токсин-самоубиство).

Зрелост биљке активира промотера који ставља у погон ген који производи токсин, који опет, убија клицу у формирању. Зрно које жње пољопривредник је тада биолошки стерилно. „Ова техника омогућује такође тоталну каптацију генских ресурса“, кажу стручњаци за биљну производњу у француском државном агроинституту INRA. У ствари, у пољопривреди која је почела када су наши далеки преци оставили са стране део пожњевеног зрна како би засејали наредне године, та конфискација најфундаменталнијег власништва живих бића- репродукције и множења- јесте милосрдни ударац.

Неколико транснационалки је, дакле, у стању преузимања без икакве контроле, другачије од „тржишта“ која те компаније стварају, једна превелика моћ над нашим алиментарним ресурсима и нашим животима, у индустријским земљама, као и у Трећем свету. *Terminator* је одурна некро-технологија. Пример САД то доказује. Када пољопривредник жели да користи семе Monsanto, које је ГМ и патентирано, он мора да се ангажује уговором да не сеје пожњевено зрно. Уговором насловљеним „Сејати технологију, жњети профите“, које северноамерички пољопривредници потписују током куповине трансгенског семена, они отуђују оно што опстаје од њихове слободе. Ако се пољопривредник снабде овим семеном без потписивања уговора, на пример код суседа, како је то уобичајена пракса, *Monsanto* тада може да га тужи суду, зато што је то семе -патентирано.

Пољопривредник је раније имао осигурање да је његова пракса да сеје пожњевено зрно једно право. Но, према компанији *Monsanto* и био-индустрији, то право се примењује на семе добијено обичним методама селекције, а не на патентирано ГМ семе. Патент је, дакле, окренут против пољопривредника, против способности биљака и животиња да се репродукују, против живог и, дакле, против сваког човека. Патент је изванредно охрабрење да се генерализују технике транс-генезе на уштрб биљака, или животиња.²⁶⁹

Исти „семенари“ организују својеврсно силовање јавности у виду производње генетских химера, какве су биљке-пестициди, или са хербицидом (две трећине садашњих ГМО). То је захуктавање ка пољопривреди и храни који су још више индустријски, уз факторе алармантног напредовања болести гојазности²⁷⁰, канцера и кардио-васкуларних болести. Још више се окрећу леђа одрживој пољопривреди и поштовању биодиверситета, погоршава се хемијско загађење.²⁷¹

ГМО и клонирање

Уз историјско подсећање прецизирајмо неке дефиниције. Уверимо се у којој мери су знања у домену молекуларне биологије скорашња и еволуирала су вртоглавом

---

269 Monsanto је толико дрзак да позива пољопривреднике да денунцирају своје суседе „пирате“ и ставља им на располагање бесплатну телефонску линију за потказивање.

270 Четвртина становника САД данас пати од гојазности.

271 Видети: Attac, Conseil scientifique, 26/06/1999 .

брзином. Молекуларна биологија је скорашња наука. Дезоксирибонуклеинска киселина (ДНК) је откривена Четрдесетих година XX века, а структура јој је прецизирана Педесетих. Појам гена познат је крајем Педесетих, а појам генетског кода од почетка Шездесетих.²⁷² Од тада је ДНК познат као млекул који садржи и преноси генетску информацију, а генетика (наука о наслеђу) је постала молекуларна наука. Методе рекомбиновања ДНК (генетског гена) датирају из Седамдесетих. Научници су тада постали кадри да модификују наследност и израђују генетски модификоване организме. Открића и експерименти су следили једни за другима никад виђеном брзином у било ком другом научном домену, а генетски фактор постаје извор профита.

Први сисари са модификованим геномом појавили су се 1980. Године (трансенски мишеви). Тако је отворен пут модификовању људског генома. Заступници прогреса по сваку цену, прилично убедљиво ће поменути како су примене техника генетског гена бројне и разнолике.²⁷³ У пољопривреди се тежи да биљке стекну отпорност на извесне фитосанитарне производе (хербициде), или на неке типове агресија (инсекти, хладноћа, суша, кисело или слано тло, итд. Наука жели и да побољша животињске или биљне врсте (повећање приноса, побољшање нутриционих или густативних квалитета). У индустрији се тежи успостављању проседеа детоксификовања, оздрављења и деконтаминације, као и побољшавању перформанси разних индустријских поступака који користе ферментације.

У обичном језику се као ГМО означавају биљке (а можда ускоро и животиње, данас забрањене) коришћене у животињској и људској исхрани, чији је генетски материјал модификован техникама генетског гена. Они засад представљају сасвим малени део живих организама које је човек генетски модификовао. Бука око овога је најпре због тога што једемо те биљке директно, или индиректно (преко хране за стоку).²⁷⁴ Ту су и значајни економски улози. Најпре инвеститори, иако често и јавно истраживање добрано томе доприноси. Једино велике мултинационалке су способне да управљају ланцем који иде од концепције до производње ГМО. Оне циљају врло важна тржишта и светску расподелу.²⁷⁵

---

272 Генетски код је кореспонденција између секвенце ДНК и секвенце аминокиселина и сачињава један протеин.

273 У медицини је циљ, тврде научници, спознавање (и ако је могуће- схватање) и улажење у траг генетским обољењима. Циљ је и производња протеина од медицинског интереса (инсулин, нпр.), као и лечење генетске болести (замена гена одговорног за неку болест нормалним геном-генска терапија. Тежи се такође и предупређењу епидемија (рекомбинишуће вакцине).

274 А све што се тиче хране данас, доноси лако и стрепње, нарочито после алиментарних криза у последњих двадесетак година. Лакше се прихвата токсички ризик (цигарете, алкохол и масти) него инфективни ризик („луде краве“, листериоза, итд.). Велики проблем са ГМО је, како смо већ поменули, што се сви ризици не могу идентификовати, и што се чак често не зна ни њихова природа.

275 Притом се присетимо да $\frac{3}{4}$ сељака данас у свету чак не поседује ни животињску вучу у обради земље.

Повезани са либерализацијом све већих размена и са цветајућим тржиштем глади у свету, ти ефекти се показују погубним по сељаштво најмање развијених земаља, на уштрб алиментарне суверености. Агрономске револуције прошлог XX столећа донеле су многе бољитке: коришћење фитосанитарних производа, гнојива, вакцинисање стоке, побољшавање животињских и биљних врста селекцијом и хибридацијом, укидање парлога, механизација, итд. Неки стручњаци ипак заговарају трећи пут између тоталног одбијања ГМО и алијансе, између истраживача и мултинационалки. ГМО ипак нуде, сматрају они, важне потенцијале који би могли да помогну човечанству у будућности. Био-горива, „зелени бензин“

Напунити мотор крвљу: трагедија некро-карбураната и етанолског тоталитаризма

Агро-бизнис компаније немају за циљ производњу намирница, или вегеталног горива, већ производе новац, добитак. Данас се дешава, уз лудило за биљних горивима, ужасавајућа и последња концентрација великих капитала између агро-хемије, некро-технологија, агро-алиментарног и нафтних компанија, са благонаклоним саучествовањем држава. Ако је већи профит у производњи биљних горива уместо хране, крупни капитал ће се сигурно оријентисати на таква горива. Ширење агрогорива могло би, међутим, да погорша климатско загревање. То упозорење стигло је својевремено од Паула Круцена, Нобеловца са Макс Планк института за хемију у Мајнцу, у Немачкој, 1995. године.²⁷⁶ Према Круценовим прорачунима, које је заједно потписала међународна екипа истраживача, и објављеним у часопису *Atmospheric Chemistry and Physics Discussions*, производња једног литра горива из пољопривреде може да допринесе до два пута више ефекту стаклене баште, него фосилно гориво истог квантитета. Латинска Америка је огромно лежиште за етанолску спекулацију.

Сви велики „принчеви петрохемије“ и финансија окрећу своја интересовања према Латинској Америци да открију „Успавану лепотицу барела“. Стручњаци процењују да је 15 до 20 милиона хектара пољопривредних површина расположиво за куповину у Јужној Америци.²⁷⁷ Француска банка ВНР у једној анализи схвата веома добро да је етанол врло профитабилан посао. „Пољопривредне сировине су активни екстремно јефтини, чија потражња управо експлодира, и за које ће понуда бити слабија. Њихова ситуација данас је слична оној са природним гасом 2000. године: троструко виша цена после врло хладне зиме и суше која је смањила хидроелектрични капацитет“. У Азији се трка за „зеленим бензином“ претвара

---

²⁷⁶ Паул Круцен (Paul Krutzen) је Нобелову награду, иначе, добио за радове око деградације озонског слоја у стратосфери.

²⁷⁷ Оливије Комбасте, француски банкар из инвестиционог фонда Pergame Finances, каже: „На стотине хектара расположивог кукуруза и соје, на пример у Уругвају, су исто толико успавани барели зеленог горива у стилу етанола, чија би светска потражња требало да експлодира наредних година“.

у катастрофу. НВО „Пријатељи Земље“ саопштава: „У Индонезији, на пример, влада планира да уништи 16, 5 милиона хектара тропске шуме, како би засадила уљану палму! У Малезији, то је 6 милиона хектара. На Суматри и Борнеу, око 4 милиона хектара шума је претворено у плантаже уљане палме. Плантажера су чак и чувени Национални парк Танџунг Путинг у Калимантану посекали. На хиљаде становника ових региона прогнано је са своје земље, а готово 5.000 Индонежана је тортурисано када су покушали да се одупру. Читав регион управо постаје огромно поље „биљног дизела“ за европско тржиште.“²⁷⁸

Главни добитници ове пољопривредне преваре века су наравно „трансгенске“ мултинационалке, које тестирају варијетете створене посебно за производњу агрогорива. Тако Monsanto развија кукуруз намењен само производњи вегеталног горива у лабораторији коју држи америчка војна корпорација Lockheed Martin. Исто је са фирмом Syngenta, која је створила ензим алфа-амилаз, који се манифестује у кукурузу типа 3272. Овај ензим се сматра важним алергеном. Ако гени који га синтетизују успеју да се убаце у ланац исхране, шта ће се догодити ? На то упозоравају пре свега они који нису заборавили својевремене америчке драме проузурковане кукурузом типа starlink. Дилма Русеф, шеф цивилног кабинета у Бразилу, тврди како су вегетална горива израз „венчања пољопривредне индустрије и нафтне индустрије“.

Трећи члан ове ванбрачне заједнице је -биотехнолошка индустрија. Компанија British Petrol се повезала са хемијском и биотехнолошком компанијом DuPont de Nemours, како би развила нову генерацију вегеталног горива. DuPont је 1999 откупио водећу компанију за хибридно семе кукуруза, Pioneer HiBred.²⁷⁹

DuPont комерцијализује соју резистентну на његов хербицид Synchrony. Потом се Тојота ујединила са ВР ради производње етанола у Канади, на основу целулозе добијене из отпада. И Volkswagen је потписао споразум са мултинационалком хране ADM (Archer Daniels Midland Company). Royal Dutch Shell развија другу генерацију агро-горива и изводи пробе рафинисања етанола од лигнина и целулозе. Cargill, велика агро-алиментарна мултинационалка, упустила се у производњу вегеталних дизела. А западне владе бесрамно хвале „енергетску независност“ вегеталних горива.²⁸⁰

Осигуравајуће фирме одбијају да осигурају генетске химере у пољопривреди, које, међутим, званично не представљају никакав санитарни, социјални, пољопривредни ризик, никакав ризик генетског контаминирања, или алиментарног тровања. У

---

278 Приматолог Еманиел Грундман (Emmanuelle Groundman) је упозорила на скандал културе уљане палме у Индонезији, објавивши књигу Те шуме које убијају (Ces Forêts qui tuent). Видети сајт „Les Amis de la Terre“.

279 Почетком 20. Столећа компанија Du Pont је била највећи продавац оружја у САД. Данас је Du Pont друга мултинационалка по производњи семена, а у агро-хемији је четврта

280 Према писању ревије A l'orée de l'og vert („На рубу зеленог злата“), „агро-горива друге генерације омогућају да се избегне конкуренција алиментарне и енергетске мреже“.

агро-горива друге генерације спадају она од „биомасе“: дрво, слама, пољопривредни и алиментарни отпаци, и друге тропске биљке. „Зелена револуција“ је својевремено скратила стабљике житарица за половину, или две трећине. Резултати су очити. Није више било сламе, ни гнојива, за враћање у земљу. Није било хране за животиње, ни балеге, нема гнојива да се врати у земљу. И код сељака на врата куца увек иста братија: *Monsanto, Bayer, Singenta, DuPont*, итд. - велики „хуманитарци“ који удружено предлажу, по ценама које обарају сваку конкуренцију, хемијске интранте и пестициде. И 40 година касније, на сцени су увек исти, са „побољшаним“ семеном, које ће, овога пута, дефинитивно решити проблем глади у свету (sic!). Но, не заборавимо: сва био-маса сагорела за производњу етанола за богате, јесте био-маса која се не враћа у земљу.²⁸¹

Еколози који непрестано опомињу да уништавањем тла уништавамо и шансе за исхрану становништва, сматрају да би непрестани циљ требало да је-производња хумуса. Примена људског генија у производњи хумуса требало би да је примарни циљ, кажу, зашта би требало да се шире површине под биљкама, са врло прецизним агро-сколошким праксама.²⁸²

Химере, масовном еутаназиијом сиромашних

У САД, нова шећерна трска-химера представљена је 2005. године. Садржавала је људски ген, и омогућује да се произведе „терапеутски“ протеин. Али, не за етанол. Један људски ген у етанолу би можда чак и учинио да мотор кашљуца, кажу заједљивци. У Бразилу је трансгенска шећерна трска у моди. Фирма „Сентго рага la Tecnologia de la Сања“ добила је у марту 2007, од Комисије за „Биосигурност“, дозволу за експерименте усред поља варијетета ГМ шећерне трске. Кажу да тај варијетет може да произведе 15% више шећера. Фирма очекује дозволе за још два варијетета-химере. И намерава да настави своје интензивне тестове и да уведе на тржиште своју шећерну трску-химеру, већ 2010. године.

И друге бразилске фирме очекују дозволе на истом пољу. Наравно, ту је одмах и Monsanto, кога стручњаци сумњиче да се прикачио на две бразилске фирме како би се лансирала трансгенска шећерна трска на тржиште. У сваком случају, зна се да већ читаву деценију разне велике компаније раде на химерама шећерне трске у својим лабораторијама.

У Европи је Конфедерација агро-алиментарних индустрија ЕУ (СИАА), затражила од Европске Комисије дозволу за увоз нових варијетета ГМ колзе, ради производње

---

281 Наука зна: у умереној средини, потребно је 500 година еко-систему да поново створи 2,5цм тла. Знајмо да 2.420 тона тла одлази у океане, сваке секунде. Док се прочита и појми ова реченица, 10.000 тона тла је отишло у океане, завек.

282 Пјер Раби (Pierre Rabhi), у манифесту из 2007 којим се ствара еколошки Француски комитет подршке Кокопели, помиње „алиментарни цунами“. Са 36.000 особа које умиру од глади сваког дана, планета је у стању глади. А 36.000 дневно је 12 пута број особа убијених у Кулама близнакињама 2001. Видети: сајт Cокорелли, 24. 03. 2007.

биљног дизела. У Малезији, засађене ГМ уљане палме прве жетве неће дати пре 2.020, јер палма споро расте. Међутим, данас се већ зна да је биогориво горе за планету од нафте. УН је објавио 2007. године извештај који сугерише да ће 98% природне џунгле у Индонезији бити деградирано, или нестати, до 2. 022. године. А 2. 002. године, само 5 година пре ове прогнозе, предвиђања су говорила како ће се то догодити до 2032. Али, тада нису рачунали на засаде палминог уља за претварање у биодизел за ЕУ. То је данас главни узрок дефорестације, а и орангутан је у опасности да нестане због тога.

Слична непочинства дешавају се и у Бразилу са производњом шећерне трске, као и са фармерима и сојом у Бразилу, који уништавају џунглу у Амазонији.²⁸³ Антонио Борон, угледни мислилац левице који је донедавно председавао Латиноамеричким Саветом друштвених наука (CLACSO), написао је есеј за Шести континентални сусрет борбе против уговора о слободној размени и за интеграцију народа, који је водио у Хавани, који је привукао велику пажњу чак и оболелог Фидела Кастра. Преобраћање намирница у енергетске производе је монструозност, сматра Борон, у чему га свесрдно подржава кубански председник, који га коментарише. „Капитализам се спрема да упражњава масовну еутаназiju сиромашних, посебно сиромашних са Југа, пошто се тамо налазе највеће резерве биомасе планете, неопходне за израду биокарбураната. Мада званични дискурси хоће да убеди како није реч о избору између намирница и карбураната, чињеница је да је алтернатива јасно ту: земља се намењује или производњи хране, или изради био-горива.“²⁸⁴

Главне поуке из података ФАО о пољопривредним површинама и потрошњи гнојива су следеће: пољопривредна површина по становнику у земљама развијеног капитализма је готово двострука од оне са неразвијене периферије: 1, 36 хектара на Северу, 0, 67 хектара на Југу, из једноставног разлога што неразвијена периферија удомљује готово 80 одсто светског становништва. Обрадива површина по становнику у Бразилу је само мало виша од оне у развијеним земљама. Очигледно је да ће та земља морати да посвети широке просторе своје огромне територије потребама новог енергетског модела. Површина по становнику у Кини је 0, 44 хектара, у Индији је 0, 18 хектара. Мале антилске нације, традиционално посвећене монокултури шећерне трске, речито показују шта она имплицира у области ерозије, обзиром на велику потрошњу гнојива неопходну хектару како би одржао ту производњу. Док је просек 109кг гнојива по хектару у земљама периферије (наспрам 84 у развијеним капиталистичким земљама), она достиже 187, 5 кг на Барбадосу, 600 кг у Доминикани, 1. 016 кг у Гваделупи, 1. 325 кг у Санта Лусији, те 1. 709 кг на

---

283 Холандска консултантска фирма Delft Hydraulics тврди да свака тона палминог уља, када сагорева даје 33 тоне емисије угљен-диоксида, тј. 10 пута више од нафтних производа. Речју, палмино лишће 10 пута више изазива климатску промену него обичан дизел.

284 Фидел Кастро Руз: „Конверзија намирница у енергетске производе је монструозност“, Гранма, 11.05.2007.

Мартинику. Ко каже гнојива, каже и интензивна потрошња нафте, тако да предност агроенергетских производа, чију нам робу толико хвале због смањења потрошње хидро-горива, изгледа да је илузорнија него реална.²⁸⁵

Амерички еко-еколог Лестер Браун је написао, да су возила апсорбовала у 2006. години највећи део повећања светске производње житарица. У ствари, од 20 милиона тона више произведених у односу на 2005, 14 милиона је било намењено производњи горива, а само 6 милиона задовољавању потреба изгладнелих. Тај аутор уверава како је апетит света за горивима за аутомобиле неутажив. Неизбежно ће морати да проистекне, закључује Лестер Браун, фронтални судар између 800 милиона просперитетних власника аутомобила и потрошача намирница.²⁸⁶

Разарајуће последице поскупљивања намирница, неумитна последица избора између производње ових последњих и производње горива, јасно су показали К. Форд Ранц и Бенцамин Синауер, професори Универзитета Минесота.²⁸⁷ Они сматрају да је раст агроенергетске индустрије у САД изазвала поскупљење курса не само кукуруза, уљаних зрна и других житарица, већ и култура и производа наоко без везе са њима. Чињеница да се све више земље под кукурузом намењују биостанолу, смањује површине намењене другим културама. Фабриканти намирница који користе културе попут грашка и слатког кукуруза, били су принуђени да их плаћају скупље, како би гарантовали сигурне испоруке, што ће на дужи рок имати реперкусије на потрошаче.

Скок цена намирница дотиче такође узгој и авикултуру у њиховом индустријском делу. Тај скок је изазвао брзи пад прихода, посебно у секторима узгајања перади и свиња. Ако приходи наставе да падају, производња ће такође падати, тако да ће цене пилетине, ћуретине, свињетине, млека и јаја порастати. Аутори упозоравају да ће се најгоре последице овог пораста цена намирница осетити посебно у земљама трећег света. Једна студија белгијске Канцеларије за научне послове доказује да био-дизел изазива више здравствених и еколошких проблема, зато што проузрокује распршенију контаминацију и ослобађа више загађивача, разарајући озонски омотач.

Наспрам аргумента да су агро-горива тобож мање штетна, Фидел Кастро наводи идеје Виктора Бронстајна, професора Универзитета Буенос Аирес, који показује да је нетачно да су она извор обновљиве и вечите енергије, јер је круцијални фактор у расту биљака, не соларна светлост, већ расположивост воде и одговарајући услови тла. Иначе, кукуруз и шећерна трска могли би да се производе усред Сахаре. Ефекти пороизводње био-горива великих размера биће деструктивни. Нетачно је и да биогорива не загађују. Ако је истина да етанол емитује мање угљеника, не

---

285 Ibid.

286 Видети: Lester Brown, у часопису *The Globalist Perspective*, 2006.

287 У чланку у часопису *Foreign Affairs*, 2006, са речитим насловом: „Како би био-горива могла да убију сиромашне од изнемоглости“.

остаје мање да израда загађује тло и воду нитратима, хербицидима, пестицидима и другим отпацима, и ваздух алдехидима и канцерогеним алкохолима.

Претпоставити да постоји „зелено и чисто“ гориво је лаж.²⁸⁸ „Предлагање агрогорива је истовремено неодрживо и неприхватљиво са моралног и политичког аспекта. Но, није довољно да се оно одбаци. Ми смо позвани да остваримо нову енергетску револуцију у служби, не монопола и империјализма, већ народа. Реч је можда о највећем изазову актуелности.“ Тако закључује Атилио Борон.²⁸⁹ А у чланку у коме је Фидел Руис Кастро тумачио ставове Борона, оболели кубански председник закључује: „Каже се да је једно ремек-дело које је донело славу писцу Габриелу Гарсији Маркесу, ‘Сто година самоће’, захтевало од њега педесет страница рукописа за сваку страницу послату у штампарију. Колико времена би требало мом сиротом перу да оповргне оне који поседују-из материјалног интереса, незнањем, незаинтересованошћу, каткад из та три разлога истовремено-те злокобне идеје, и да прошири чврсте и поштене идеје оних који се боре за живот наше врсте. Континентални сусрет у Хавани је донео мишљења и гледишта која су веома важна. Требаће да се говори о документарцу који пружа истинску слику сечења шећерне трске, нешто што се чини као да је изашло из Дантеовог ‚Пакла‘. Све нова гледишта појављују се свакодневно у медијима читавог света, од институција попут ОУН, све до националних и научних институција. Ја закључујем да се расправа интензификује. То што се дискутује о овом питању је већ важан напредак.“²⁹⁰

Зелена револуција, незавршена револуција

Норман Борлауг, доктор биљне патологије, рођен је у Ајови. Његови радови су породили оно што се данас назива „Зеленом револуцијом“. Добио је Нобелову награду 1970, и Златну медаљу Конгреса 2006. Ово је одломак из његовог инаугурационог говора из децембра 1970 у Институту Нобел у Ослу 1970. „Популарна штампа користи појам ‚Зелена револуција‘ да би описала спектакуларно увећавање производње житарица забелжене у ове три последње године. Међутим, коришћење појма ‚зелена револуција‘ је можда прерано, превише оптимистично, или прешироког домета. Изгледа да се пречесто даје утисак једне генералне револуције приноса по хектару, и свеукупне производње свих жетви у широким регионима бројних земаља. Штавише, каткад се оставља утисак да сви пољопривредници једнообразно имају користи од напредака у производњи.

Међутим, ова закључивања упрошћују чињенице. Једине жетве којих се то тиче на процењив начин, досад, јесу пшеница, пиринач и кукуруз. Приноси других

---

288 Цитирано у: Фидел Кастро Руз, „Конверзија намирница у енергетске производе је монструозност“, *Granma*, 11.05.2007.)

289 Антонио Борон, говор на Шестом континенталном сусрету борбе против уговора о слободној размени и за интеграцију народа, маја 2007, у Хавани.

290 Фидел Кастро Руз, „Конверзија намирница у енергетске производе је монструозност“, *Granma*, 11.05.2007.

важних житарица попут соргоа, јечма, само су лагано додирнути и није било значног повећања приноса, или производње у сувим поврћима, које игра неопходну улогу у режиму исхране становништва потрошача житарица. Треба с друге стране подвући да је, досад, до важног повећања производње дошло у наводњаваним зонама. Зелена револуција је омогућила човеку да постигне привремени успех у борби коју води против глади и неухрањености. Он му је пружио тренутак предаха. Ако је у потпуности успостављена, ова револуција може да пружи довољно хране за задовољење светских потреба исхране током три наредне деценије... Ми морамо да признамо како одговарајућа исхрана јесте тек прва неопходност живота. Како бисмо осигурали људима одговарајућу и достојанствену егзистенцију, ми морамо једнако да им омогућимо да стекну добро образовање, плаћени посао, удобни смештај, одговарајућу одећу и ефикасну медицинску негу са саосећањем. Без чега човек долази у опасност да брже дегенерише од болести изазваних његовом природном околином него од глади. Ја, међутим, остајем оптимиста што се тиче будућности човечанства“²⁹¹

У чему се састоји Зелена револуција? То је истраживање прогреса у различитим областима: коришћење нових варијетета са јаким приносом; повећано коришћење ентраната и фитосанитарних производа; развој иригације и боље овладавање водом; развој механизације. Ова напредовања, у смислу интензификовања, умногоме су фаворизовани преко јавног финансирања, националног и међународног, посебно снажном државном интервенцијом до Осамдесетих година.²⁹²

Индија- прво заморче америчког концепта Зелене револуције

Она је сматрана успехом у извесним областима света, где је констатован велики напредак у пољопривредној производњи. Ту су средњи приноси у житарицама на светској лествици више него удвостручени између Педесетих година и данас. Производња хране је прешла са 300 на 360кг по особи на планетарној лествици, упркос демографском расту светског становништва. Али, тај успех је далеко да буде комплетан и хомоген. Ево неколико примера супротних случајева. Дobar део земаља Југа није по добру запамтио Зелену револуцију: Африка, Кариби, Пацифик. Група земаља ова три региона потписала је споразум Котону 2000. године, који се тиче међународних трговинских размена и намењен је фаворизовању интеграције тих земаља у светску трговину.

Чак и у земаљама где је Зелена револуција забележила успех, извесни социјални слојеви нису видели побољшање своје алиментарне ситуације. Индија тако данас има вишкове житарица, али 400 милиона Индијаца живи у стању хроничне неухрањености! То може да се објасни једино лошом расподелом богатстава и

---

291 Видети сајт: http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1970/borlaug-lecture.html.

292 Видети на сајту Универзитета Нанси: X. Rochel / Univ. Nancy 2 - Cours Agriculture dans les pays du Sud, 2007.

алиментарних ресурса. зелена револуција може да има перверзне ефекте, посебно у појмовима животне средине, каткад и јавног здравља. То су превише интензивно коришћење пестицида у културама, или антибиотика у узгоју, губитак неких традиционалних знања добро прилагођених срединама. Салинизовање земље, на пример, погађа 1/10 наводњаване земље у свету. Због наводњавања без обазривости, она погађа производњу и може да доведе до стерилизације драгоцене пољопривредне земље. То се може избећи прилагођеним техникама, попут иригације типа „кап по кап“.

Држава чија је улога била фундаментална у Зеленој револуцији, Индија, имала је тенденцију да се дезангажује Осамдесетих. Само ретки гласови попут Рене Димона, доводили су у питање Зелену револуцију Шездесетих. И то због ризика које може да изазове пошто се обраћа само делићу сељаштва, остављањем великог дела најсиромашнијих на ивици пута и тиме доприносећи стварању нових неједнакости. Протокол споразума на високом нивоу наука и технологија потписан између САД и Индије 2005, јасно је показао да ће образовање и истраживање бити суштински концентрисани на биотехнологије или генетику, често означене као друга Зелена револуција. Споразум о науци и технологији цитира Зелену револуцију из Шездесетих година, почетком сарадње између двеју земаља, потписан у Индији. Процена утицаја новог споразума могућа је једино уз критику првобитне Зелене револуције. Није први пут да је пројекат о пољопривреди који воде САД наметнут Индији.

Зелена револуција уведена је пре више од четири деценије. Она је потхрањивала тероризам у Пенџабу Осамдесетих. Док су шефови држава Индије и САД одлучивали „да се боре против тероризма неумољиво“, фаворизовали су трговинске моделе који служе интересима америчких корпорација, и разарају безбедност опстанка фармера, стварајући тако најпогоднији терен за тероризам, како је то показала и Вандана Шива у књизи Насиље Зелене револуције. После независности, индијска пољопривреда је била у кризи због претрпљене немарности и експлоатације.

Влада је Педесетих одлучила да апсолутни приоритет буду припремае природних хидролошких и алиментарних циклуса. То су принципи коришћени у еколошкој пољопривреди самодостатности хране.

И док су научници и политичари радили на еколошким и аутономним алтернативама за обнову пољопривреде у Индији, једна друга визија пољопривредног развоја „кувана“ је у фондацијама америчких хуманитарних организација. Та визија није уважавала природу и човекову околину, већ је форсирала хемијска гнојива и пестициде. Тако су саветници и експерти пристигли из Америке како би унакарадили еколошки и територијални модел политике и пољопривредног истраживања у Индији. Пронашли су природне партнере код индијских елита, жељних профита по сваку цену.

А међу Американцима трансфер њиховог пољопривредног модела спроводиле су приватне фондације, америчка влада и Светска банка. И наравно, Фондација Форд била је умешана у формирање и пољопривредни развој већ од самог почетка, од 1952. Фондација Рокефелер се упустила у ремоделирање система истраживања у Индији почев од 1953. Већ до 1958. године, Индијски пољопривредни институт, створен 1905, био је реорганизован, тј. потпуно преусмерен за америчке циљеве, а Ралф Камингс, директор студија Фондације Рокефелер именован је за његовог декана.²⁹³ Фондација Рокефелер је финансирала, између 1956 и 1970/1990, бесплатне студијске боравке индијским интелектуалцима за посете пољопривредним институтима и америчким експерименталним центрима. Чак 115 студената завршило је своје студије под покровитељством Фондације. Више од 2. 000 Индијаца финансирала је USAID. Рад Фондација Рокефелер и Форд био је олакшан и преко Светске банке, која је осигуравала финансирање увођења капиталистичког и интензивног пољопривредног модела у неку сиромашну земљу, па тако и у Индију. Американци су форсирани такозвану размену током читавог овог процеса, што је значило да се највећи део те „размене“ састојао у увозу гнојива, семена и пестицида, тј. у интензификовању хемијске стратегије. Суша 1966. године изазива значајни пад производње хране у Индији, и доводи до највеће испоруке житарица из САД. Зависност у храни користи се за успостављање нових уговорних детаља за Индију. Али, Амерички председник Линдон Џонсон омогућио је испоруке жита за кратке и ограничене периоде. Одбио је да пружи помоћ у храни на више од месец дана, све док се не потпише међудржавни споразум о успостављању целокупних производа Зелене револуције.²⁹⁴

Међутим, Зелена револуција није донела мир у Панџаб, већ тероризам. Допринела је два социјалним и еколошким катастрофама у Индији. Прва је екстремистички и терористички покрет у Панџабу, који је извео војни упад у Златни храм и убиство Индире Ганди 1984. Други је било истицање гаса из фабрике пестицида Union Carbides у Бопалу, које је убило 3. 000 особа 1984.²⁹⁵ Линеарни прост развој: технологија-просперитет-мир, омануо је у Индији са Зеленом револуцијом. Њене технологије, попут технологија рата, оставиле су природу и друштво осиромашене. „Просперитет не може да настане из насилних технологија, које разарају земљу,

---

293 Једна српска асоцијативна паралела се просто намеће. У походу докрајчивања српског суверенитета у свакој области, од војске, полиције, судства, науке, технологије, до пољопривреде, учљиво је занимање светских агро-бизнис гиганата за научне и пољопривредне поносе Србије: Института за кукуруз у Новом Саду и Земун пољу, и Институт за воћарство у Чачку. Циљ је тотално преузимање и преусмерење ових институција које су деценијама снабдевале добар део света природним варијацијама кукуруза, на пример Monsanto и остали из агро-бизнис банде, већ дужи низ година чине напоре да, уз помоћ корумпиране државне управе, докрајче наше научне брендове.

294 „Тероризам, пољопривреда, и сарадња САД-Индија“, април 2007, на сајту: Сагуа

295 У наредне две деценије у Бопалу је умрло 30.000 људи због истицања овог токсичног гаса.

исцрпљују биодиверзитет, арче и загађују воду и остављају задужене и упропашћене сељаке.

Тероризам и екстремизам у Панџабу је рођен из искуства неправде Зелене револуције, као модела развоја који је централизовао моћ и приграбљивао ресурсе и земљу становништва“, рекла је једном приликом изузетна Вандана Шива.²⁹⁶ Међутим, ова претензија је ипак обновљена Другом Зеленом револуцијом, ослањањем на биотехнологије и генетику, што је основа споразума САД- Индија из 2005.²⁹⁷ Споразуми о наукама и технологијама, који су потписани између САД и Индије, успостављају протоколе о интелектуалној својини истраживања, избегавањем консултовања научника и индијског становништва. Индијци су против америчког модела који намеће патентирање живота и стварање монопола на семе, медицину и компјутерске софтвере.

Вандана Шива каже „да су за Индијце ови споразуми инструменти једне корпоратистичке диктатуре, а не оруђа демократије. А као диктатуре, они ће производити више беса, незадовољства и фрустрације. Тероризам је дете неправичне економије и антидемократских политика, као што се то показало у Панџабу.“²⁹⁸

Село у Панџабу и допинг приноса

„Није баш ружичаста Зелена револуција“, изговорила је једном приликом Кумкун Дасгупта, сарадница еколошког и научног двомесечника Down to Earth. У Индији је Зелена револуција можда обогатила државу Панџаб, али је упропастила земљу и ситне сељаке, приморане да се задужују и емигрирају у градове. Анонимни панџабски сељак драматично је илустровао степен катастрофе. „Земљо, отвори се и прогутај нас. Моја четири хектара су стерилни, толико су препуњени водом. Свуда је коров. Имам три душе да храним и 1. 100 долара дуга да надокнадим.“ Са 60 година, тај сељак из Панџаба приморан је да оде у град и ради тешке послове који се плаћају надничарски. Као многе друге, њега је шчепала аграрна криза. У држави на северу Индије, једној од најбогатијих житница Индије, бројни сељаци ризикују губитак сваког средства опстанка. Лагано им земља постаје стерилна због пољопривреде која користи допинг приноса. У Панџабу је средњи приход седам пута побољшан у 20 година.

Пре 40 година, држава се упустила у аграрну револуцију са циљем повећања продуктивности. То је била фамозна Зелена револуција. Требало је апсолутно

---

296 „Насиље Зелене револуције“, Реч на Конвенцији у Ал Сику, 13. 04.1986.

297 Пољопривредне споразуме СТО-а саставио је један службеник компаније Cargill. Споразуме око Права на интелектуалну својину саставила је америчка група различитих корпорација, међу њима Monsanto. Његов монопол на семе је већ стрмоглавио на хиљаде фармера у самоубиство у Индији. Промовисање трговине са компанијама Monsanto и Cargill, преко споразума о пољопривреди САД-Индија, убиће још више фармера, и на крају ће опасно угрозити безбедност хране, суверенитет и демократију у Индији, производећи све више тероризма и екстремизма.

298 „Тероризам, пољопривреда, и сарадња САД-Индија“, април 2007, на сајту: Сагуа

гарантовати алиментарну безбедност земље, и свести зависност Индије спрам увоза са Запада, који је достигао 10 милиона тона у 1967. Током две деценије Зелене револуције, пољопривредна продуктивност у Панџабу је увећавана за око 6% годишње. Средином Осамдесетих, приноси пшенице и пиринча су утростручени. Неспорно, та револуција је начинила од Панџаба, где 70 одсто активног становништва ради у пољопривреди и суседним секторима, једном од најбогатијих савезних држава Индије.²⁹⁹ Но, увек забринути да више произведу, пољопривредници су злоупотребили хемијска гнојива и пестициде, изменили ред култура за обрађивање, и без резерви црпили прекомерно фреатичке завесе.

Од краја Шездесетих, индијски отац Зелене револуције, М. С. Свамнатан, звонио је на узбуну: „Иригација без диспозитива дренаже ризикује да земљу учини алкалном или сланом. А претерано коришћење пестицида и хербицида може да поремети биолошку равнотежу“.³⁰⁰ Али, упозорења нико тада није чуо. Данас је тло у јадном стању. Ниво фреатичких завеса је опао, лоше дренирана земља трпи насилне монсуне, и презасићена је водом. Више новијих студија је показало да је стопа раста пољопривредне продуктивности у паду у највећем броју региона Панџаба. „Зелена револуција није била интегрална стратегија, већ напротив врло редуktivна“, сматра Прамод Кумар, директор Института за развој и комуникацију из Панџаба. „Не-одрживе праксе које је породила осиромашиле су земљу и људе“.

Према једном званичном извештају, растуће коришћење хемијских гнојива³⁰¹ изазвало је у земљишту озбиљна помањкања олиго-елемената. Осим тога, лишене органске материје, живе врсте, попут бактерија, шампињона, или црва, проредиле су се, или су тотално нестале. Истовремено, прелаз са култура које економишу воду, попут махунарки, на пиринач и пшеницу, довео је у искушење да се погрешно користе фреатичке завесе. Сељаци сеју пиринач у мају како би могли да жњу пре 1. септембра, датума када Држава престаје да гарантује куповне цене. А у тој врелој сезони, потребно је много воде.³⁰² Многи сељаци су били присиљени да емигрирају ка градовима, јер је упропашћено 1, 5 милиона хектара земље. То је била права катастрофа за ситне сељаке, који су поседовали више од половине од 1, 2 милиона фарми у Панџабу. У том периоду од 10 година, каже једна студија, стопа самоубиства међу сељацима је учетворостручена, док је падала у остатку Индије.

Угледни стручњаци из Индијског савета за пољопривредно истраживање, ургентно су т ада препоручивали смањење салинитета тла. Саветовано је и да се подстакну сељаци да изаберу биолошку пољопривреду, да користе органска гнојива и да

---

299 Годишњи приход по глави попео се са 60 долара 1980-81, на 440 долара 1997-98, то јест на разину знатно изнад националног просека од 240 долара.

300 Из Речи М.С.Свамнатана пред Конгресом индијске науке 1969.

301 5.000 тона хемијских гнојива коришћено је 1960-61, а чак 1,3 милиона тона 1998-99.

302 Ниво фреатичке завесе је опао за 1 до 3 метра на више од 75% територије Панџаба. С друге стране, недостатак ефикасности инфраструктура дренаже и монсуна потопили су 2.350км2 земље, каже један извештај из 1999. године.

сведу своју зависност према културама којима треба превише воде. Држава их није послушала.

Двоструко Зелена револуција и предачка искуства

Зелена револуција започета Шездесетих сматра се светским технолошким остварењем чији се ефекти и данас осећају. Увођење побољшаних варијетета, иригација, пестицида и минералних гнојива, коришћених за главне основне културе, уз инвестиције у институционалну инфраструктуру и истраживачке програме, увећали су производњу живежи и продуктивност на широкој лествици. У Азији су производни скокови за пиринач и пшеницу посебно били значајни. У другим регионима, многи пољопривредници постигли су значајна побољшања производње током 40 последњих година. Но, наспрам сталног демографског раста и смањивања расположивих пољопривредних земљишта, остајемо супротстављени изазову настављања повећања производње и давања најсиромашнијим земљама, које пате од алиментарне несигурности, неопходних средства да то чине.

Током свих ових година, наука и технологије имале су капиталну улогу у напорима повећавања производње животних намирница. Данас су напредовања знања толика да људи могу да се суоче са серијом социјалних, економских и еколошких фактора који дотичу производњу живежи. Велики је утицај снага тржишта, политика влада и социјалних и културних токова на технолошке иновације. У току је ширење истраживања на већи број вегеталних и животињских врста, укључујући оних у системима култура, већа је пажња посвећена борби против штеточина и прехране биљака, примена еко-регионалних приступа у истраживању, како би се водило рачуна о главним биолошким и физичким сметњама.

Улога био-технологија је и даље предмет интензивне међународне расправе о питањима етике, нешкодљивости и права на интелектуалну својину. Искуство показује да треба сачекати барем још деценију да резултати биотехнологија буду потпуно видљиви на терену, међу пољопривредницима земаља у развоју. Стална еволуција Зелене револуције биће усредсређена на преуређење веза између истраживачких центара и националних и интернационалних служби популаризације, како би се обезбедило активније учешће и сензибилисање на националне и приоритете и приоритете заједница, ради учешћа у области алиментарне безбедности. Стална су и напредовања наука и технологија за производњу основних намирница, које су неопходне становништву, али инсистира се све више на мешовитој пољопривреди, основним културама, узгоју, живини и риби. Елаборишу се стратегије побољшања продуктивности које експлоатишу компаративне предности мушкараца и жена и представљају користи групама са слабом зарадом, које су изложене алиментарној несигурности.³⁰³

---

303 Видети: Documents d' Informations techniques © FAO

Које технологије, институције, и истраживање за пољопривреднике будућности?, питају се светски експерти за пољопривреду, попут Мишела Грифона, из француског Института CIRAD. Да би се прешло са 3 милијарде људи у Педесетим, до 6 милијарди на почетку 21. века, пољопривреда је морала да се дубоко трансформише. У тропском свету, та велика трансформација је била Зелена револуција. Да би се дочекало још 3 милијарде људи у наредних 50 година, не могу се применити исти методи, јер нису опстојиви, нити еколошки, нити економски.

Треба изумети нову Зелену револуцију, али ону која ће најмање могуће да загађује и да омогући смањивање сиромаштва. Она ће бити двоструко зелена, јер у савезништво окупља продуктивност и еколошку, економску и друштвену одрживост. Раст популације узрокује све већу експлоатацију биосфере, танке сфере живота које обухватају жива бића и њихову земаљску и акватичку средину, одакле друштва црпу храну, енергију, индустријске и занатске производе за одевање, здравље, становање и бројне друге потребе. Коришћење биосфере на бројним местима по свету данас води у велике еколошке кризе. Сиромаштво, које је наследно, лагано се смањује, а $\frac{3}{4}$ сиромашних, живи на селу. Тако будућност биосфере зависи највише од понашања сељака, а они спадају у људе са најмање капитала.

Пољопривреда хоризонталних структура грађана наспрам алавог капитализма

Тактика прве Зелене револуције била је болна и имала разарајуће размере према сељацима и фармерима. Уништила је њихов сточни фонд и принудила их да се селе у мрачне слемове који данас окружују све велике градове Трећег света. Постали су јефитна радна снага и људи очајници, лаке ловине за богате експлоататоре.³⁰⁴

Зелена Револуција је осакатила и земљу. Монокултура је заменила диверситет, смањен е је фертилитет и принос летина, а безгранично коришћење хемијских пестицида изазвало је тешке здравствене проблеме. Енгдал је цитирао аналитичара који је ову револуцију назвао „Хемијском револуцијом“ коју сиромашни нису могли себи да приуште. Тај процес је започео и дужничко ропство према ММФ и СБ. Тако су мали фармери масовно банкротирали.

Зелена револуција је била заснована на пролиферацији новог семенског хибрида на тржиштима у развоју, чему карактеристично недостаје репродуктивни капацитет. У пројекцијама одрживог развоја човечанства концепт Нове Зелене револуције потпуно је различит својом суштином од оног који су наметнуле америчке транснационалне помогнуте Стејт департаментом у другој половини минулог

---

304 Па и у Титовој Југославији се прибегло сличним методима после 1945, са сељацима који су охрабривани да одлазе у градове, како би постали радна снага неопходна за убрзану индустријализацију ратом опустошене земље. Тако је изграђена самодостатна привреда, али по цену уништења пољопривреде, која је коначно колабирала са почетком пљачкашких процеса приватизације, а на хиљаде хектара ораница доспеле у руке тајкуна.

сталећа. Хуманистичка визија намеће ограничавање ширења обрадиве земље, до ограничавања дефорестације на влажну тропску зону, а тропска пољопривреда мораће да повећава учинке. Земље ће морати да пре свега рачунају на сопствену производњу за исхрану свог будућег становништва. Данас ништа не указује на то да оне имају довољан капацитет извоза како би платиле пољопривредне увозе из индустријских земаља.³⁰⁵

Земље ће се вратити бризи за природне функције екосистема: интензификовању функција које омогућују побољшавање фертилитета, еколошки приступ производњи, који је пријатељски природној околини. То подразумева и еколошке приступе плодности тла, интензификовање циклуса органске материје увећавањем дела био-месе враћене поново тлу. У генетском истраживању Нове Зелене револуције очекује се да ће се главне алиментарне житарице снабдети способношћу да фиксирају азот на природни начин, како то чине репице, или да ће боље користити фосфор из тла. Пут будућности је и интегрисано управљање великим био-геохемијским циклусима, попут циклуса угљеника и циклуса азота. Пољопривреда и шумарство су моћна средства узапћивања угљеника у земљиштима и био-маси, како би се смањиле концентрације у гасу са ефектом стаклене баште у атмосфери.

Може се такође очекивати од генетског истраживања да омогући интегрисање у главне култивисане биљке капацитета да садрже више угљеника, или да се ограниче његови губици. Реч је о промишљању пољопривреде која је продуктивнија, економичнија у коришћењу хемијских ентраната и коришћењу функционисања еко-система као основе за производне технике. Прибегаваће се истинском еколошком инжењерству, техничком домену који интегрише доприносе агрономије, науке од које је саздана савремена пољопривреда 21. столећа. Паралелно, напредује брзо и сазнање о живом, о познавању гена, њихових функција и механизма. И док напредује научно сазнање, треба да се организује и прикупљање предачког искуства произвођача. У ствари, ко боље од произвођача познаје данас специфичне карактеристике средина у којима живе, и корисне карактере биљака и животиња које узгајају?

Пошто је Двоструко Зелена револуција заснована на еколошком приступу, а диверзитет еко-система и коришћења које упражњавамо је огроман, нова пољопривредна револуција спада и у нови економски и институционални пејзаж. Јавља се у контексту у коме је пољопривреда све мање помагана, а тржишта су све либерализованија. Но, јасно је да ако се жели да рурална друштва буду у стању да боље управљају екосистемима и околишом, економске политике морају најпре да их више не запостављају. Да би рехабилитовале деградиране еко-системе, треба организовати финансијске

---

305 И СФРЈ је била економски концептуализована као самодостатна, а данас ни једна од независних држава, а бивших република, није ни близу тој позицији. Алави и немилосрдни капитализам на који су „прикачене“ све бивше чланице Ју-федерације, не толерише оријентацију на домаће производ. Морате да купите све из извоза, чак и тоалет-папир, и пасту за зубе.

трансфере у њихову корист. Треба олакшавати цветање локалне демократије и децентрализацију власти.

Одрживи локални развој претпоставља велики број одлука колективног карактера. Као пример оваквог истинског преиспитивања филозофије производње човечанства нуди се брз развој пољопривреде директне сетве (без орања) под вегеталном покривком, засноване на принципима агро-екологије, коју је установио француски институт CIRAD, инспиришући се локалним праксама Бразила и Централне Америке. На десетине милиона хектара у свету већ користе ове технике. Оне су посебно важне малим пољопривредницима, јер ограничавају коришћење гнојива, хербицид (вегеталне покривке спречавају раст корења), и обраду земље која је увек тешка и скупа, израчунато у енергији. С друге стране, оне чувају воду из тла, ограничавају ерозију на успонима и нарочито увећавају и стабилизују учинке. Са 9 милијарди становника на планети, пољопривредне активности неће више смети да немилосрдно експлоатишу биосферу, већ да управљају, како би механизми њене равнотеже и обнављања били очувани.

Јасно треба рећи да наспрам обезбљујеном, најгорем виду капитализма перверзних транснационалних агро-бизниса, израњају хоризонталне структуре, иницијативе грађана широм планете, по својој суштини иницијативе повратка на преиспитивање истинске партиципативне демократије грађана. Та тенденција је незадржива и на плану производње хране за све грађане она ће засигурно имати веома значајну улогу у 21. столећу. Покрет еволуције ка том новом моделу обезбеђивања здраве хране за све грађане планете је у току. И није овде реч ни о каквом понављању бројних социјалних експеримената који су доживели тотални историјски фијаско у XX столећу. Реч је о брисању старих појмовних апарата и повратку на аутентичне интересе грађана, у микро и макро социјалним срединама нашег света. Од успеха ових хоризонталних иницијатива, пре свега у одлучној борби за хуманију и здравствено безбедну храну за све, зависиће и успех читавог човечанства, које се већ деценијама запућује биолошким, али и моралним и етичким странпутицама, засигурно погубним за све људе у случају да се нема снаге за повратак на човека у сагласју са Мајком Природом. Антиглобалисти, контрола живог и контрола живих-генетска ерозија !

Од конц-логора тоталитарних система ка укидању виталног простора, хране и здравља

Свет је доживео да види још 1930. године, током Покрета Сатуаграха (Борба за Истину)³⁰⁶, како изгледа борба за очито опште добро. Читава села, мушкарци и жене, легали су на земљу и бивали на хиљаде хапшени. Данас, када је семе заштићено патентима и правима, када се тржишни закони комбинују како би се „резервисале“ понуде житарица и фирми, започета су права пољопривредних компанија као

---

³⁰⁶ Покрет за захтевање шума, против отуђења прастарих права, који се проширио читавом Индијом, од Хималаја, преко центра земље, до Газта на Западу.

селекционера. Подстрекавање на пољопривреду која поштује околину- лагано ишчезава. Брзо ће следити генетска ерозија. Због тога су сељаци из Карнматаке лансирани једну Сатуаграху за семе, на рођендан Гандија. Они су се опирали отимачини права пољопривредника на семе и биодиверзитет. У богатијем, северном делу планете, мада наоко недовољно бројног чланства, све су бројније, сличне по духу, грађанске иницијативе. Оне широм планете озбиљно утичу на формирање еколошке и социјалне свести. Њихова упозорења су увек антиципацијска и временом доказују оправданост, ма колико и претерано алармантно зазвучала у почетку. Иза ових антиглобалистичких забринутости називу се све више нове филозофије живота на нашој планети, суоченој већ деценијама са питањима еколошког и биолошког опстанка. Екологистички активисти и присталице здраве исхране на планети, непрестано подсећају како је храна витална потреба која суштински детерминише наше здравље. Савременом човеку су нужни и методи културе пољопривредника који не користе ни један хемијски поступак, нити метод који извлачи све из генетике, као ни из модификованог семена (типа Terminator) за побољшавање производње.

Стога су многи екологистички настројени грађани у Европи, САД и генерално на развијеном Западу планете, укључени у борбу против инфраструктурног раста и енергично се боре против индустријске пољопривреде. Нису ретки еколози-екстремисти, анархисти анти- глобализма, који сматрају да је објављен друштвени рат елиминисања светског становништва, оног дела који постаје великим корпорацијама некористан, па тако и социјално искључен.

Некадашњи конц-логори тоталитарних система су савременом човеку замењени прогресивним укидањем виталног простора, хране, здравља, образовања, информације, и енергије, сматрају радикалне струје анти-глобализма. Тако су и скок цена хране, укидање или кресање загарантоване социјалне помоћи незапосленима, пад пензија, демонтажа образовних система и јавног здравља, приватизовање тржишта електричне енергије, мере које иду у једном правцу. То је генерална политика осуде „презрених на свету“ на лагану и усамљену смрт, кроз беду, неухрањеност, болест или самоубиство, тврде радикални еколози. Ове катастрофичне визије, које настају на основу темељних анализа савремених друштава, суштински су, на жалост, тачна дијагноза.

Најмрачнији сценарији помињу вишак бескорисних становника планете, којима ће се у будућности дешавати и епидемије и ратови.³⁰⁷ Ту су и сулуде идеје спречавање размножавања човечанства (sic)! Другим речима, много тога аналитичаре подсећа на модерну варијанту хитлеровског „коначног решења“.³⁰⁸ Сва ова размишљања и забринутости довела су до тактике активности на терену- разарања тест-њива са генетским усевом. Један од видова тог грађанског отпора је и америчка и енглеска

---

307 Или намерна дисеминација вируса кроз ваздух, воду или храну, на пример.

308 Видети сајт: Syti.net

Фармагедон кампања, успостављена својевремено као резултат сусрета на скупу еколога Најпре Земља!³⁰⁹ На конференцији у Бангалору у Индији, септембра 2000. године, асоцијација *Via Campesina*, светска мрежа сељачких организација, денунцирала је наметање индустријског модела пољопривреде заснованог на профиту. Трибунал семена у Бангалору управо се окупио да би се супротставио асоцијацији произвођача семена из Азије и Пацифика. Караван народа је потом одвео, новембра 2000, на десетине сељака из Индије, у Бангладеш, на Филипине, како би упозоравали рурално становништво на ризике од ГМО. Attac – пивот алтермондијализма

Организација *Attac France*, интелектуално чедо месечника „*Le Monde Diplomatique*“ и њиховог тридесетогодишњег заговарања другачијег света и другачије производње на планети, сматра да „воља народа мора да се стави изнад воље приватног профита предузећа“. Французи, према свим сондажама, одбијају ГМО у 71 одсто случајева. За то време, компаније покушавају, као за ГМО-лекове, да обезбеде прихватање експеримената усред поља, против воље грађана. Attac безусловно одбија експерименте усред поља, што је принцип опреза, све док сви експерименти који су ограничени на лабораторију, не буду доведени до краја, док алиментарне студије не буду показале нешкодљивост алиментарних ГМО, како би предупредили ризике на околину и наше здравље, све док тотална транспарентност не буде постојала о овом особеном истраживању. Attac је захтевао одржавање мораторијума на ГМО у Француској и Европи, примену Картагена Протокола (који омогућује једној земљи да забрани увоз ГМО), и отварање националне расправе о ГМО у оквиру Националне комисије за јавне расправе (*Commission nationale des débats publics*).³¹⁰

Када је 500 особа посекуло својевремено поље експерименталног трансгенског кукуруза фирме Biogemma у француској области Марса, суд је тужио 5 криваца „за деградирање туђег добра“. Храбри еколози су осуђени на по четири месеца затвора условно, и да солидарно плате 196. 805 евра за материјалну штету, по 1. 000 евра за моралну штету и 1. 000 евра судских трошкова компаније. Фирма Limagrain није добила захтевану одштету од 6, 35 милиона евра. Biogemma је, иначе, истраживачка лабораторија филијала једне од великих међународних фирми агроалиментарног, посебно у комерцијализовању семена, компаније Monsanto, за коју врши дистрибуцију патентираних семена. Limagrain је једна од тих капиталистичких интернационализованих фирми које стављају под контролу пољопривреду, живо, и разарају сваку сељачку пољопривреду.³¹¹

Мрежа сељачко семе упутила је 2004. године петицију француским властима, под називом „Спасимо сељачка семена“. Активисти говоре о све чешћим контролама

---

309 У питању је угледна антиглобалистичка организација Earth First .

310 Саопштење , Attac France ,Париз, 18. 09. 2003.

311 На сајту: Attac France, 22/11/2004, Montreuil.

и претњама многим сељацима у Француској који су симпатизери или чланови *Мреже сељачко семе* да ће бити прогањани. У Петицији је написано: „Зато што више немају право да размењују семе и биљке, сељацима је све теже да узгајају укусне старе варијетете, или оне из тла, или оне које стварају да би прошли без пестицида. Потрошачи се тако најчешће налазе суочени са повтрћем, воћем, житарицама и другим намирницама проистеклим из стандардних варијетета, све више безукусних, неуравнотежених и често крцатих талозима пестицида.“³¹²

Значајна асоцијација грађана света за заштиту планете је и организација Пријатељи Земље, која се нарочито бори против употребе култура ГМ у пољопривреди и индустрији хране. Активисти, међу којима има и признатих и савесних експерата из ове области, тврде да ГМО не доносе никакву еколошку, социјалну, нити економску корист. Пријатељи Земље нам тако саопштавају да је у 2007 више од 90% површина које су засађене производима ГМ у 5 земаља света: САД, Канади, Аргентини, Бразилу и Парагвају. Саме САД производе 50% светских ГМ култура. Међународна служба за аквизицију апликација агро-биотехнологије (ISAAA), коју финансира крупна индустрија, помиње 14 мега-биотехнолошких земаља. Засад, ипак, у тим земљама културе ГМ представљају мање од 3% свеукупне култивисане површине.³¹³

Уочљиво је да био-технолошке компаније нису увеле ниједан ГМ производ који за карактеристику има бољи принос, већу нутритивну вредност, отпорност на сушу, или толеранцију на со. Као и у прошлости, готово 100% комерцијалних култура ГМ света поседује само две црте максимално: подносе хербициде, отпорне су на инсекте, или обоје.³¹⁴

Асоцијација за одржање сељачке пољопривреде је једна од бројних иницијатива у Француској, које покушавају да се супротставе немилосрдној индустријској пољопривреди, али и да изналазе алтернативе. Ова Асоцијација тако предлаже стварање асоцијације потрошача који ће направити партнерство са пољопривредником. Сељак се ангажује да испоручује производ са биолошком маркицом, за шта потрошач плаћа унапред производни део који се враћа у тренутку жетве. Тако се долази до здравог производа, нутритивног и укусног квалитета, свеж, који чува здравље. Тиме се учествује и у заштити животне средине (уштедама

---

312 На сајту : Attac France, 28/09/2004, Commission Ogm

313 У Европи, биотехнолошка индустрија изјављује да је култура ГМ кукуруза порасла за 77% у 2007, али то представља тек 2% свеукупне површине намењене овој житарици. Као и претходних година, соја, кукуруз и памук ГМ заузимају више од 95% површине засејане са ГМ у свету (до осталих 5% је највише ГМ репица). У богатим земљама соја и кукуруз се углавном користе као храна за животиње. Аргентина извози своју ГМ- соју углавном за исхрану европске стоке.

314 Видети: сајт Les Amis de la Terre, текст „Пољопривреда и исхрана: ко извлачи профит из ГМ култура? Повећано коришћење пестицида“, јануар 2008.

енергије, смањењем загађења), у борби против руралне дезертификације, у одржавању обрадиве земље за будуће генерације, а то је и чин солидарности.³¹⁵

У једном чланку милитантне екологистичке групе из шпанског говорног подручја, Екологисти у акцији, поред осталог се упозорава: „Генерализовано одбацивање потрошње трансгенске хране од стране Европљана и Азијаца изазвало је огромно смањење извоза Сједињених држава. Због тога, Департман за пољопривреду ове земље одлучио је да извезе своје вишкове трансгенског кукуруза ка Трећем свету у форми „хуманитарне помоћи“ пролазећи преко УН и агенција за помоћ Северне Америке. Према организацији Ecologistas en Accion, две од великих мултинационалки светског тржишта житарица и семена, ADM и Cargill, окористиле су се овом одлуком.“³¹⁶

У Француској су поново, 2007. године, као и у бројним навратима ове деценије, анти-ГМО активисти ударили на ову пошаст. Чак 11 хектара генетски модификованог кукуруза уништила је командоска анонимна група. Једна њихова независна анализа открила је присуство трансгенског полена у жетви локалних пчела. То се десило ноћу, између 7. и 8. септембра 2007, у области Мен-е-Лоар. Акција је и сукоб узгајивача пчела, припадника биолошке пољопривреде, и пољопривредника-корисника ГМ семена у тој области.³¹⁷

Једна од најснажнијих екологистичких НВО планете, Greenpeace, октобра 2007. године је окачила транспарент величине 100м2 на Тријумфалну капију у Паризу, са три натписа. Нацртан је лик председника Саркозија као и његов благо измењени изборни слоган: „ОГМ: заједно, мораторијум је могућ“. И француска држава је, коначно, почетком 2008, ипак „повукла ручну кочицу“, изјаснивши се официјелно негативно према ГМО. Но, екологистичке НВО остају опрезне и настављају бескомпромисну борбу за заштиту људског рода од перверзија науке хране. Планетарни мислиоци геополитике хране

Овај преглед довршавамо субјективним посвећивањем малог омажа неколицини светских бораца за хуманији свет, за еколошки живот људског рода, за биолошку пољопривреду, за безбеднију храну човечанства. Реч је о Индијки Вандани Шиви, Канађанину Брустеру Нину, Американцу Лестеру Брауну, и Швајцарцу Жану Зиглеру. Њихови кратки портрети, уверени смо, симболишу пресек савремених планетарних размишљања о свету сутрашњице и геополитици хране човечанства.

Лестер Браун и еко-економистичка револуција

Ирвинг Луис Хоровиц, уредник америчког Transaction magazine, о екологисти Лестеру Брауну је написао: „Његов рад кроз године је прешао са суштинског

315 Видети: Labarriere Patrick, Une alternative à la grande distribution: les AMAP, 8/12/2005, на сајту: Attac France Montreuil.

316 Видети: Ecologistas en Accion, <http://www.nodo50.org/ecologistas/>

317 Видети: Le Monde, 11. 09. 2007.

дијалога од идеологије на екологију, што значи, на теме које су дубље и пробојније од пристаљичког уверавања. То не значи да прво није важно, већ да је друго, еколошка субструктура, још важнија“. Као планетарни ауторитет америчке екологије, Лестер Браун користи историју за илустровање начина на које економска мисао мора да буде редефинисана планетарно у годинама пред нама.

Оснивач угледног World Watch Institute-а описује стање планете у маниру енциклопедисте. Он уобичајава годинама да сачини годишњи извештај, Стање света (State of the World), референтни поглед у области људске околине. Већ је пословична његова мисао: „Ми добијамо неколике битке, али управо губимо рат“. По Брауну, централни узрочник тог неуспеха света јесте економски систем. Реч је о застарелости економске теорије. Управо ради удара на тај неефикасни и штетни систем, а због стварања основа за нови економски систем света, „еко-економије“, Браун је 2002. године основао Институт Политике Земље. То је истраживачка институција која се у потпуности посветила промовисању „зелених економских политика“.

Слично начину на који је Коперник револуционисао виђење Универзума, тврдећи да се Сунце не окреће око Земље, већ да је управо супротно, и Браун предлаже револуцију савремене економске теорије. Човекова околина је за актуелну економију тек њена под-врста, док „зелени“ око Брауна тврде да је управо обрнута позиција реалнија. „Попут визије (геоцентричне) Птоломеја, визија економиста замрачује наш напор да се појми савремени свет. Индикатори и економска теорија не тумаче због чега економија поремећује и разара природне системе Земље“, каже Браун. И додаје: „Када опсервације више не подржавају једну теорију, значи да је време да се она мења“.³¹⁸

Лестер Браун често говори како више, на плану производње хране, не може да се настави као што смо до сада чинили. Али, шта ће се десити, ако се ипак настави тако? „На економској разини, предвиђају експерти за агро-економију, један од првих индикатора који показују знаке стреса, биће цена хране.“ Погледајмо следећи сценарио, сугерише Лестер Браун. У Кини, дефорестација, у комбинацији са повећањем температура изазваних увећањем гаса са ефектом стаклене баште, управо исушује северозапад земље и ствара највећи Dust Bowl (котрљајућу пешчану куглу) у историји. Штавише, земља чије се фреатичке завесе³¹⁹ сваке године смањују за метар и по, биће натерана да драстично смањи наводњавање својих култура, дакле да умањи за толико производњу своје хране. Земља ће онда морати да се окрене међународном тржишту у толикој мери (обзиром на 1, 2 милијарде Кинеза), да ће доћи до експлозија цена.

Кина би могла да купи готово целокупни извоз северноамеричког извоза житарица. Са моћним трговинским вишком са САД, она то лако може. „Замислимо притом

³¹⁸ Видети сајт: Earth Policy Institute

³¹⁹ Водене завесе смештене унутар тла, које хране водене изворе.

удвостручење цене хране у градовима на Југу планете, где сиротиња већ одваја 70% свог прихода на исхрану“, каже Браун. Опасност од оваквог политичког урушавања света, Вашингтон је најозбиљније схватио када је Лестер Браун објавио, 1994. године, дело Ко ће хранити Кину (Who will feed China). Дело је јасно приказало ситуацију која се развија у „Средишњем Царству“. Браунова анализа је у толикој мери зазвонила на узбуну да су две водеће америчке безбедносне установе, ЦИА и НСА, кренуле тада у израду мултидисциплинарне студије о стању хране у Кини. Њихов закључак био је јасан: до 2025. године, Кина ће морати да увози 170 милиона тона житарица. То је данашњи готово свеукупни извоз у свету, подсећа Браун-200 милиона тона. „Храна би могла заиста да буде слаба карика економског система.“

Вандана Шива- глас сиромашних против „апартхејда хране“.

Индијка Вандана Шива (Vandana Shiva), физичарка, филозоф наука, представља снажни глас Југа планете против неолибералне мондијализације. Са 22 године, ангажовала се у покрету против дивље дефорестације. Напустила је своја одмакла истраживања ради подршке ствари ситних сељака своје земље, „како би чула на међународним састанцима све те лажи о пољопривреди моје земље“. У 1990, оснива организацију Navdanya, која се бори за биодиверзитет против ГМО, и против патената на живе организме. У 1993, добија Алтернативну Нобелову награду. Директорка је институције Research Foundation for Science, Technology and Natural Resource Policy у Њу Делхију.³²⁰ У Пекингу је 1995 била учесница Форума женских НВО, као и на Самиту о храни у Риму 1996.

Њен глас је био протест против „макдоналдизације“ света. Носилац је Алтернативне Нобелове награде за 1995, присутна је свуда на скуповима алтермондијалиста, у Сијетлу, Милоу, али и на 13. Научној конференцији ИФОАМ³²¹. „Читава пољопривреда мора да се подвргне двама испитима, еколошком и испиту људских права. Екологија, у основи, да би се осигурало да сви коришћени проседеи у алиментарном ланцу то и буду. И људска права, која се мере од фундаменталног права на храну за све, од права сељака на бављење пољопривредом, права сељака да поседују своје семе, права потрошача да знају шта једу. Скуп људских права који се односе на храну и на пољопривреду. А пољопривреда која омане на овим испитима, заслужује да нестане“.³²²

На питање новинара једног француског екологистичког покрета- шта за њу значи планетарни Био-покрет, Шива одговара: „Имам осећање да је покрет биолошке пољопривреде заиста покрет међународног цивилног друштва које трасира пут ка будућности, за 21. век. Био је највећи миротворни покрет планете. За мене,

---

320 Објавила је, поред осталог, књиге: Екофеминизам (са Маријом Меи), Етику агро-индустрије, шапа над животом, Монокултуре ума, Насиље Зелене Револуције, Алиментарни тероризам.

321 Федерације покрета биолошке пољопривреде

322 Vandana Shiva, Le terrorisme alimentaire, Fayard, 2001, p. 14

бити Био није само питање пољопривредних техника, то није само замењивање пестицида другим техничким методима! Бити Био значи постављати питање односа људи са земљом, људи међусобно. Бити Био значи имати друштвене односе, имати планетарну визију. Светски Био је импозантан грађански покрет чији циљ је да управља боље и равномерније ресурсима света. Но, то је поред свега реапропријација одговорности сваког наспрам живог, изван идеологија. Питање је: ко ће хранити свет и како ће се он хранити? Током 40 година, прихватала се чињеница да се пољопривреда разара у свим смеровима, да се интензификује на неким местима и да је у рукама малог броја. Из искуства знамо да се то све урушава! Од 1996, свака година доноси своје велике катастрофе изазване интензивним системом концентрисаним на неколико места у неколико земаља. Видели смо нови пад жетви пшенице у САД, док је ФАО радио на својим предвиђањима, говорећи да ће на обзорју 2. 020. године, 99% потреба у житарицама света, укључујући Европу, бити задовољавани америчким житарицама. Видели смо, од 1996, пад за 50% приноса пшенице у неким деловима света, због суше, наглашене климатским променама и једном гљивичном болести, која је унесена у Индију преко Американаца у 1965. години, са „Зеленом револуцијом“. Та болест убија заузврат америчке жетве, као да присуствујемо, на макро-органском нивоу узвраћању штапа. Данас нам требају места на којима људи могу да пронађу нови смисао живота. Студије доказују данас да када се људи који изађу из затвора баве биолошком пољопривредом, то смањује разину злочина. У сиромашним квартовима САД, свуда где млади учествују у искуствима биолошког вртларства, они прекидају са насиљем. Туда треба да идемо, и не само зато што био пољопривреда производи храну, већ зато што онда Живот има Смисао.“³²³

Њена књига, *Алиментарни тероризам*, илуструје и дијапазон проблема којима се доктор Шива бави у својој борби. Наслови поглавља су довољно: Конфисковани светски алиментарни ресурси; Империјализам соје и уништење локалних начина исхране; Крађа морског богатства; „Луде краве“ и свете краве; Присвајање семена; Генетски ген и безбедност алиментарног снабдевања; Реконквиста алиментарне демократије. Борба за биодиверзитет и очување семена и знања, који баштини читав људски род, имају директног непријатеља- транснационалне агро-бизниса, сматра Шива. Тако је у Индији, тако је у Србији, и свуда другде.

Шива се бори и против патентирања живих организама из тог наводно произилазећег права интелектуалне својине. За њу и многобројне активисте борбе против ових најновијих видова злочина против човечности, реч је о чисто криминалним стратегијама које користе велике мултинационалне агроалиментарне индустрије како би се дочепале знања сељака и традиционалних пракси многих земаља. А та знања су чувари будућих генерација и никакве компаније не би смеле да их се домогну. У Индији, каже Шива, „имамо покрет који се бори против ,the junk food,

---

323 Интервју на Интернету, за мрежу француских еколога, 2005.

, хране отпатка Мак Доналда. Нама то не треба, јер поседујемо културно богату и разнолику храну.“³²⁴

Жене су први произвођачи и трансформатори хране. У најзабитијим и најсиромашнијима крајевима, жене улажу сву своју енергију да би најбољи могући квалитет хране приушtile својој деци. Жене знају да право на исхрану, као и право на производњу добре хране, морају да буду заштићена. У Индији су, на пример, и владе падале због ангажовања жена у борби против промовисања јефтиног алкохола. „Алкохол отима храну нашој деци“, каже Шива.

Исхрана је, по докторки Шиви, најфундаменталније људско право. Оно подразумева и приступ храни, право на власништво над земљом, право да се производи здрава и прилагођена храна. Није довољно желети да се производи количински. „Ако нам технологија, која треба да нам даје храну у довољној количини, ако испоручује отровану, токсичну храну, генетски манипулисане производе, дакле опасне, жене свуда у свету кажу не! Оне воде кампању широм света против такве ‚савремене‘ хране која то заправо није, али чији имиџ је надуван великим ‚ликовима‘ индустрије хране, који желе да се играју исхраном као да играју тенис. Власници светског патријархата желе да продају идеју квантитета како би захтевали више либерализације трговине и ‚нову зелену револуцију са ГМО! Као да се без опасности могу ставити људски гени у свињу, и свињски гени у кромпир! Жене широм света супротстављају се тој лејбелизацији њиховог живота. Свуда у свету имамо жене умешане у кампање против пестицида, које се непрестано боре 10, 15, 20 година, за храну без токсичних производа.“³²⁵

Пољопривредници и сељаци сада су лишавани производа векова колективне селекције, у тој мери да фирме тврде како имају право власништва на то семе и биљке. Шива подсећа и, на пример, америчке фирме RiceTec, која захтева права на басмати пиринач. Соја, која води порекло са истока Азије, била је предмет патента од стране компаније за биотехнологију Calgene, чији је сада власник Monsanto. Calgene поседује и права на горушицу, слачицу (користи се и за справљање сенфа-прим. З. П. П.), биљку која је пореклом из Индије.

Шивин поглед на свет полази од аутентичног света индијских и свих других сељака, а у тој категорији су, тврди она, на планети у већини сељанке, што се често заборавља. Шива нови либерални светски поредак види као систем који жели да људска бића сведе на функцију потрошача, тако да на крају ни један грађанин неће више бити произвођач. „Ово одвајање производње и потрошње, као и стављање организације производње и потрошње у руке транснационалки, јесте крајња карика у ланцу једног тоталитарног економског и политичког система“, сматра Шива. Стога је уверена и да грађани света могу да имају значајну моћ, уколико не редукују своју свест на пуку чињеницу да буду пуки потрошачи. Треба се борити, заговара доктор

---

³²⁴ Ibid.

³²⁵ Vandana Shiva, *Le terrorisme alimentaire*, Fayard, 2001, p. 16-17.

Шива, против успостављања скупог и опасног система монополистичке контроле тржишта, у коме сиромашни сељаци неће имати ништа до ли оно што произведу, док ће елите моћи себи моћи да приуште производе биолошке пољопривреде. Тако ће се на крају створити систем „нутриционалног апартхејда“.

Трансгенска риба

„Педесетак лабораторија широм света истражује данас трансгенске рибе, како би повећале њихову брзину раста и толеранцију на хладноћу. Док неки хвале генетску особину као начин повећања производње рибе, она би могла да доведе да исцрпљивања ресурса рибе, због еколошких ризика које производи. Трансгенска риба брзо раста захтева више хране како би се узгојила бржим подржаваним ритмом. Трансгенске рибе снабдеване „антисмрзавајућим“ генима- да би могле да толеришу воду хладнијег мора које нису у стању њихове немодификоване исте врсте- могле би да заузму место других врста.

Трансгенске рибе би, ако би биле пуштене у природну средину, могле да уруше акватичке екосистеме узимајући као ловину дивље врсте и замењујући друге врсте. (То је усталом оно што смо већ могли да констатујемо током увођења егзотичних риба у природне еко-системе.) На пример, између 1968 и 1975, рачић опосум је унет у више језера узводно од језера Флатхед, како би повећали алиментарне ресурсе које се нуде лососу варијетета Какони. Али, произведено је супротно. Рачић се показао као прождрљиви предатор зоопланктона, који је важан извор хране за лососа. Популације зоопланктона су се смањиле у односу на ранију разину, а улов лососа је нагло опао. Пре 1985, ловило се 100.000 лососа годишње. Ловило се 600 у 1987, и ниједан 1989. Тако је ослобађање у природну околину генетски модификоване рибе могло да се покаже погубним на еколошком плану.“

(Вандана Шива)

Анализирајући савремене тенденције у пољопривреди, Вандана Шива је прилични песимиста за будућност већине становништва планете. Ако се снажно не супротстави тим тенденцијама и не измене већ присутни начини третирања и обрадивог земљишта, и оних који производе, већина сиромашних сељака неће бити у стању да производе сопствену храну, јер СТО и Светска банка настављају да изгуравају ситно сељаштво из производње. Сељаци ће тако једног дана у блиској будућности бити приморани да троше токсичну, загађену храну, и за ту куповину трошиће своје приходе. С друге стране, постојаће биолошка и здрава храна, приступачна једино најбогатијима зато што је скупа, у поређењу са ценама индустријских производа, продаваних јефтиније јер уживају субвенције. У токсичност после Чернобила Шива такође не сумња: „Сигурна сам да је током ужаса Чернобила, контаминирани бутер послат у Индију у својству алиментарне помоћи. Једна од адвокаткиња које су се бориле против овог увоза изгубила је случај под изговором да се меша у могућност да сиромашни имају приступ бутеру.“

Глобална моћ жели, сматра Шива, да настави слање опасних и токсичних производа потрошачима који немају ни снаге, ни организовану политичку снагу како би захтевали етикетирање производа, нити индивидуалну моћ да троше само здраве производе. Зато су у њеном светоназору присутна три могућа пута тражења решења за праведнији свет: 1. Директна солидарност радника Севера и Југа. На

Северу је важан догађај раст осећања несигурности. Људи тамо губе радна места и намеће им се да је за то крив Трећи свет, према коме имају све веће обавезе. Спречени да производе за себе саме, народи Севера зависе од увоза из земаља Југа, и транснационалке користе за себе сиромаштво Југа, како би смањиле плате, увећавале цене и чувале тако сав профит за себе. Треба да радници Севера схвате зашто губе свој посао, а радници Југа зашто су премештени. Преместиле су их исте међународне економске групе које су избациле са посла раднике са Севера. Само тада, они ће наћи начина за заједничку борбу.

На пример, -1 је тај који премешта америчке раднике, као што то чини са радницима и сељацима у Индији. Борбу треба водити против компанија попут „Каргила“. 2. Предлогу увођења социјалних клаузула у међународне трговинске конвенције. Социјалне клаузуле су суштински предвиђене да би јаке владе Севера могле да примене санкције над најслабијим владама у Трећем свету, који је већ у ћорсокаку због структуралних преиначавања. Радна места не разарају владе, већ предузећа. Грађани света морају да се запитају како учинити предузећа одговорним за ову ситуацију! 3. Најзахвалнији начин да се реоријентише економија, јесте коришћење грађанског бојкота, што је врло различито од владиних мера. Владине забране су инспирисане економским интересима и увек су усмерене од најјачих ка најслабијима. Бојкот је заснован на солидарности грађана, који доносе одлуку да више не подржавају једну економску чињеницу. Бојкот је допринео да се збаци режим апартхејда у Јужној Африци. Захтев да се бојкотују рачићи индустријски произведени у Индији, долази од заједнице рибара и жена, који не очекују да владе предузму мере забране, али траже од грађана Севера да користе своју моћ потрошача како би очували средства за живот рибара и жена Индије, али и природних ресурса земље и мора, за читаву планету.

Изузетну пажњу доктор Шива поклања и еколошкој пољопривреди, чије технике и производња се заснивају на комплементарности између култивисаних биљака и животиња за узгој. „Шкартови и под-производи једних чине храну за друге, у савршеном реципроцитету. Под-производи култивисаних биљака, на пример, хране стоку, а екскременти стоке хране тло које храни култивисане биљке. Ове дакле снабдевају храном људска бића, животиње и бројне организме који живе у тлу. Ови удомљавају, у ствари, милионе микроорганизама који раде и увећавају њихову плодност. Бактерије се хране влакнима целулозе која се налази у слами коју пољопривредници остављају на тлу. Технике индустријског узгоја лишавају организме и њихове изворе хране и, на против, нападају их хемијским састојцима. Оне разарају дакле богат диверзитет присутан у тлу, и са њим основу обнављања њихове плодности.“³²⁶

У свету је друштвени ангажман Вандане Шиве изузетно занимљив и по питању улоге краве у традиционалном друштву. Општепознато је да се у Индији краве

---

326 Vandana Shiva, *Le terrorisme alimentaire*, Fayard, 2001, p. 95-96.

сматрају светим већ вековима. О њима Шива каже: „Оне отеловљују Лакшми, богињу Изобиља, али и космос у коме обитавају сви богови и богиње. Храњећи се остацима жетве и травом која расте на некултивисаној земљи, домородачка говеда не улазе у конкуренцију са људским бићима за исхрану. На против, она снабдевају органским зрном у пољима и тако увећавају алиментарну продуктивност. Сваке године, индијска говеда дају 700 милиона тона екскремената који могу да буду предмет рекултације: половина се користи као гориво, и испоручује термичку енергију еквивалентну оној коју даје 27 милиона тона керозина. Друга половина се користи као гнојиво. Две трећине потреба у енергији индијских села покривене су горивом које испоручује балега 80 милиона говеда која припадају ситним сељацима. Када би требало заменити енергију ових животиња у пољопривреди, Индија би морала да потроши око милијарду долара у бензину. Што се тиче других производа деривираних из стоке, нека буде довољно предизирање да извоз сирове коже, крзна и других артикала од животиња које су угинуле од болести или старости, доноси годишње 150 милиона долара.

Међутим, овај систем алиментарне производње, екстремно ефикасан, заснован на бројним коришћењима стоке, био је разграђен у име продуктивности и развоја. . . И док болест „људих крава звони на узбуну узгајању говеда, на не-одрживом развоју у Енглеској, шаљу се на кланицу „свете краве“ у Индији, под изговором усклађивања са извозним цифрама и потрошњом меса „развијених земаља. . . И док извоз меса доноси Индији 10 милиона рупија, уништавање животињског богатства је кошта 150 милиона.“³²⁷ Сатуаграха (Света борба за истину) је дефиниција Шивиних активности у домену пољопривреде. Она сматра да је рачуница продуктивности интензивног система заснована на једном елементу, који тако редукује извесне варијетете жетве на једну једину жетву, са једном функцијом. „Она редукује број животиња за узгој које су намењене производњи неопходној за биолошко гнојиво-животињску енергију- то је још увек случај у мојој земљи. Животиње су сведене на функције машина! Оне су тек производне јединице млека и меса! Животиње нису повезане са земљом и резултат те интензификације је неизбежна „луда крава“. Шта је ефикасније од коришћења мртвог зараженог меса за исхрану крда? То је у ствари врло ефикасан систем! Али до мере первертовање једне димензије ефикасности која не види никакву еколошку, људску, етичку, културну вредност, чим је реч о производњи.“³²⁸

За Вандану Шиву је најгора технолошка форма планете- генетско инжењерство. „Не постоје технологије које су у већој мери смишљене да сакате, комадају, гурају у нестајање богатство живота које нам је дато у наслеђе, и које имамо задатак да, ми, људи, штитимо, и имамо задатак да учествујемо у њему, у смислу плодова ове земље. Ми не желимо више да будемо само у такмичењу са тим технологијама, желимо

327 Vandana Shiva, *Le terrorisme alimentaire*, pp. 89-93, 106.

328 Интервју на Интернету, за мрежу француских еколога, 2005.

данас да их представимо онаквима какве јесу: оруђима у служби најтривијалније експлоатације. Узмимо пример крављег млека, пумпаног хормонима, како би се дало 20% млека више, што своди животни век краве на половину! За мене то није рационалан начин за производњу млека. Сматрам да ту постоји фундаментално питање у односу на технологију, као и на један правни систем, који сматрају да се може бити господарима живота, власницима живота, и који подржавају патенте живота везане за генетске манипулације.

Ако смо истински био, треба да кажемо НЕ патентима на био-диверзитет, НЕ генетском инжењерству. Треба сви да се окупимо како би се те ствари добро одвијале. Јер, оно што се сада дешава је неприхватљиво. У области генетских манипулација, индустрије којих се то тиче инсистирају да се њихови производи сматрају природним, као организми који имају природно понашање. Али, тестови јасно показују да се генетски манипулисани организми не понашају као њихови природни парњаци. Тако да није довољно да се каже како ће се они понашати на исти начин. Ви морате да пружите доказ како се они понашају на исти начин. И ако то није случај, који су то тестови којима их ви подвргавате пре но што их проширите у екосистем и у пољопривреду? Генетско инжењерство је омогућило експанзију интелектуалне својине- посебно патената- који покривају живе ресурсе све до семена, биљака, медицинских биљака. Био-пиратерија је један значајан социоекономски аспект доласка генетског инжењерства. Колико ја знам, чак знатно пре но што су обећања у области генетског инжењерства давана, монополизација светског биодиверзитета је генерисала такво богатство (представљајући нам га као врло софистиковану технолошку иновацију) да нико неће схватити да су 'Trips' основа овог новог богатства.³²⁹

У Лајпцигу је својевремено држана Конференција о генетским ресурсима биљака. Сви еколошки пољопривредници Европе сагласили су се како монопол на семе, права интелектуалне својине на семе, постају најзначајнији елемент блокирања преласка на биолошку пољопривреду. Зато што фармери немају приступ материјалу, зрну, који би им омогућили да постану еколошки.

Права сељака постају апсолутно суштински темељи за био-пољопривреду. То значи да читав систем монопола који минира ова права постаје објављени рат против преласка на био-пољопривреду.

То су расправе о којима је фундаментално право на информисање потрошача одбијано. Који метод је коришћен? Од чега је састављена храна? Какав третман је добило зрно? Која технологија је коришћена? Мислим да би блокада створена у окриљу СТО, око расправе о трговини и екологији, могла да буде потпуно сломљена. Колико знам, знатно пре но што су дата и обећања у области генетског инжењерства, монополизација светског био-диверзитета би произвело такво једно богатство- представљајући нам га као технолошку иновацију која је врло

---

³²⁹ Интервју на Интернету, за мрежу француских еколога, 2005.

софистикована- да нико неће схватити како су ‚Trips‘, једно од правила трговине у СТО, основа тог новог богатства. Мултинационалке су га наметнуле становницима планете манипулацијом влада индустријализованих земаља. Почетке тог споразума трасирала су три клуба: *Intellectual Property Committee (IPC)*, у САД, *Keidanren* у Јапану, и *UNICE* у Европи. *IPC* је коалиција 13 великих северноамеричких фирми, одлучних да добију заштиту ДРП у организацији ГАТТ. Она је окупила: *Bristol Myers, DuPont, General Electric, General Motors, Hewlett Packard, IBM, Johnson and Johnson, Merck, Monsanto, Pfizer, Rockwell and Warner*. Други клуб, *Keidanren*, је Федерација економских организација Јапана. Најзад, *UNICE*, је Унија индустрија и конфедерација запослених у Европи, која се сматра званичним порт-паролом европског пословног света. Ове групе радиле су заједно на увођењу заштите интелектуалне својине у ГАТТ.“³³⁰

Брустер Нин против „Франкенштајн хране“

Брустер Нин (Brewster Kneen), Канађанин светске репутације за домен система исхране. Рођени је Американац из Охаја, који је 1965 узео канадско држављанство. Иако је каријеру почео као поморски официр, а студирао формално економију и теологију, Нин је постао признат експерт за проблеме пољопривреде и хране. Ретки су у свету такви познаваоци највећих мултинационалке хране, попут компаније *Cargill*, понаособ свака већа од многих држава света по економској моћи. Нинова прва књига *Невидљиви џин- Каргил* и његове стратегије, о компанији која је у самом врху глобалних агро-бизнис џинова, јесте лектира коју је средином Деведесетих требало да читају многе политичке личности света.³³¹

У књизи *Од земље до уста* Нин казује причу о глобалном систему исхране и анимира читаоца да се упусти у сопствену изградњу система исхране, која неће зависити ни од каквих компанија. Библијски мотив Овнујског рога, Нин је узео за назив свог месечног информативног гласника *Овнујски рог (The Ram’s Horn)*, у коме наставља своју образовну мисију производње здраве хране и борбе против мултинационалки. Његове књиге нису могле у почетку да се купе у књижарама, јер су се они које Нин непрестано разотркива, потрудили да му онемогуће лак доступ јавности. У медијима је каткад могао да се чује на радију, или у неком едукативном локалном ТВ програму, али готово никада на главним медијима Канаде.

Но, покрет здравог живота, коме припада у Канади из године у годину је снажнији и може се слободно говорити како је Брустер Нин један од људи који су највише допринели израстању свести о ограниченим ресурсима и неопходности повратка здраве исхране за будућност сваког друштва. Он већ деценијама учествује у

³³⁰ Интервју на Интернету, за мрежу француских еколога, 2005.

³³¹ Међу књигама које је написао, посебно место имају *Од земље до уста (From Land to Mouth)*, и *Фармагедон: храна и култура биотехнологије (Farmageddon: Food and the Culture of Biotechnology)*.

јавним расправама у Канади и по свету о ефектима био-технологије и генетски модификованих организама (ГМО). Он је високо подигнут глас против преиначења хране и гена ради корпоративног профита, и признат је стручњак за систем исхране.

Нин говори често о безбедности ГМО у свакој храни, како био-технологија обликује наш систем исхране и реструктурише живот за корпоративни профит. Напади из реда- без заробљеника (take-no-prisoners), које упражњава Брустер Нин у јавним расправама са свима на северноамеричком континенту који не презају од грозоморних пракси у производњи хране, сврставају га у живе легенде. Многи интелектуалци у Канади издижу Нина у ред мислилаца какви су Иван Илич, Мишел Фуко, или органски фармер из Северне Дакоте Фред Киршенман.

И сам дугогодишњи фармер, Брустер Нин је ауторитативни аналитичар система исхране. Он поседује и јавности ставља на увид инсајдерске информације о индустријским гигантима који хране свет данас. Једна од његових најважнијих порука јесте мисао да биотехнологија не говори о животу. Нин сматра да идеја како је природа непријатељска, нека сила коју треба контролисати и доминирати њом, јесте концепт који је добро одрадио за компаније попут Суанамид-а (у власништву агро-цина Monsanto).

Брустер Нин каже да оне „продају своје производе фармерима под слоганом да то треба да узму као приступ ‚убиј или буди убијен‘ (kill-or-be-killed-approach). Сада, користећи био-технологију, те компаније продају и контролу над животном околином на суптилнији, али не мање суров начин. Не бруталном силом, али поновним писањем природиног софтвера“. То је приступ који се потпуно одомаћио међу фармерима- осим оних ређих, који користе органске методе. Данас фармери у потпуности зависе од компанија „науке о животу“ у производњи своје летине. Ове компаније им продају семе, фертилизанте, хербициде и пестициде, и исте оне поседују био-технологију одговорну за ГМО, који сада подразумевају 75% летина узгајаних у Канади. Брустер Нин подсећа такође како закони физиологије делују, па највећи број фармера који се сећају како се производи храна без хемијских препарата, нису више међу живима. „Запрепашћује и како њихови потомци не размишљају и не пореде како је изгледала земља у време родитеља, какве је боје била, како је испошћена, или како кукуруз треба да је много виши у том стадијуму, него што јесте.“

Нин каже да је највећи број америчких потрошача био искључен из дискусија о природи хране коју једу. Ако компаније науке живота кажу да је то добро, ако се влада сагласи са њима, онда се од потрошача очекује да прихвате комбиновану експертизу тих група, и да прогутају производе које они справљају, не питајући. Осамдесетих, када је Суанамид продао фармерима хормоне раста за говеда (35% приноса без додатне хране), нико се није запитао како је то могуће. По Нину, то је било зато што је крава храњена-научно. Проблеми са ногама и репродуктивним

органима краве узбунили су касније фармере да нешто није у реду са „сигурном“ савременом технологијом у пољопривреди. У САД се нико није запитао, каже Нин, како је било могуће да се држи ГМ кукуруз типа Starlink, одобрен за продају као животињска храна, али нерегистрован за људску употребу, ван човековог система хране. „Уз то: ако га и животиње једу, ми једемо те животиње!“ закључује Нин. Ипак, тај кукуруз почео је да се користи за справљање мексичког такоа и других производа хране. Monsanto је својевремено открио да неке од његових ГМ соја садрже два додатна гена. Али, како је то годинама било већ на тржишту, и без извештаја о несрећама, та технологија је на слепо проглашена сигурном. Канадска влада од 1982. године финансира био-технологију, што значи да је дотирала милионе, чак и милијарде пореских долара у ту научну грану, и да су владине регулативе тако дизајниране да помажу убрзање увођења ГМО у снабдевање храном. И, као и у многим другим земљама, није поштован захтев потрошача да се ГМ храна етикетира јасно на производима.

Нин каже да је највећи део узгајане соје, кукуруза и каноле- ГМ. Само су два начина да се то заустави: да престанете то да једете, или да купујете органско. Зато Нин јавно непрестано подсећа на питање: „Ко има користи од ове технологије?“³³² Ништа доброг од био-технологија, тврди Нин, јер сваки покушај да се доминира над животом, било монополима, технологијом семена типа Terminator, патентима, или трансгенском манипулацијом, представља ограничавање и гашење живота. У Иличевим појмовима, „компаније изналазе нове видове живота.“

Франкештајн храна, како је зову критичари, или Фармагедон, често је узрок несугласице на релацији САД-ЕУ, јер амерички фармери нису сигурни да ће моћи да продају своју жетву у иностранству. Ефекти мондијализације су особито ужасни у пољопривреди, пошто шачица мултинационалки разара пољопривредни систем, како би контролисале ланац исхране и стварале све нове профите.

Према Брустеру Нину, реч је о истинском „програмираном поразу виталне силе-инстинкта репродукције-која се истражује у једином циљу проширивања контрола профита великих фирми“. На тај начин, пољопривредници постају зависни од испоручилаца семена, пошто њихове биљке не могу да се репродукују како су то одувек чиниле. Пољопривредници користе ову технологију како би били конкурентни. Такве биљке су наоко лепше, отпорније, веће, са више боје, хранљивије, свежије, и боље се продају. Али, питање је зашто становништва света не гунђају? Зато, каже Нин, што му се непрекидно тумачи како био/технологије представљају решење проблема глади у свету. Они који су овладали оваквим сумњивим технологијама, потврђују да хране данас има довољно, али питају се шта ће бити кроз 50-100 година.

---

332 Видети текст Брустера Нина у канадском часопису: Whole Life Magazine- The Journal of Integrated Living, March/April 2001.

Постављају се бројна филозофска и морална питања: је ли морално манипулисати животом, како би се одржао велики број људи на животу на Земљи? Ако то чинимо, које ће бити последице по човека, биљке, животиње? Ако манипулишемо живот како бисмо хранили све и прешли капацитете настањивости планете, биће и ужасавајућих последица. И какве ће оне бити? Данас наш страх од смрти дефинише живот. „Оно што инспирише пројекат савремене биотехнологије узет у свеукупности, није љубав према животу, већ опсесија смрћу и агонијом, која оставља да смрт дефинише живот“.

Упорна Нинова опомињања најчешће понављају како 5-6 мултинационалки контролишу сво семе планете, све главне комерцијалне културе. Реч је о истински тоталитарном систему, с том разликом што империјалисти нису више Државе, већ мултинационалке. Читава планета је под режимом окупације. „На другом екстрему ланца исхране, обрадиве земље се налазе под владавином ланца гигантских тржишта хране, и оне саме освојене гомилом хране и алиментарних производа трансгенског порекла, без етикета којима би становништво видело и идентификовало освајаче, и да их потом не могу да избегавају, нити да одбаце“³³³ Нин назива пољопривреду вођену тржишним снагама- пропали систем, и сугерише повратак локалном фармерству.

Он је познат по томе што је на канадској ТВ својевремено рекао „да су велики хуманитарни концерти попут „Лајв Ејда“, суштински менаџерски комерцијални производ“. Док наводе јавно мњење да дају прилоге за вредне ствари, попут окончања светске глади, они лажно подстрекавају неједнаку производњу хране и дистрибутивне системе који би требало да се преиспитују и да почну да се трансформишу. Нин је провео пола живота проучавајући корпоративно структуисање и контролу индивидуалних производа, попут шећера и каноле, као и системе исхране уопште. „Ако узмемо шећер који се појављује на нашем столу, на пример, и пратимо му траг до берача трске у Мозамбику, на Мадсагаскару и у Јужној Африци, одакле нам стиже, увиђамо да су услови за произвођаче далеско од добрих, и да ту постоји читава серија корпоративних структура између. Логика корпоративног система исхране је да је храњење народа једноставно нус продукт система.“³³⁴

Нин је и верујући хришћанин, па треба забележити и овај његов поглед на обезбђујеност савременог агро-бизниса. „Агробизнис данас постоји да би производио летине као средства за добијање новца. Он подупире експлоатисање народа, земље и ресурса ради производње жетве за извоз и трговину другде, без обзира на глад у Трећем свету, на кризу фарме у Северној Америци, и на ендемско деградирање природне околине свуда. Ја сугеришем да бисмо најпре требало да се концентришемо на исхрану породице и локалне заједнице, а онда да тргујемо

---

333 Brewster Kneen, Farmageddon, Food and the Culture of Biotechnology, 1999, Consortium Book Sales, p. 222.

334 Интервју са Дајан Холанд за магазин „Share International“, 4/1994.

свиме што је преостало. А то је готово тачно супротност садашњем тржишном принципу- да ви прво производите за продају, и надате се да зарадите довољно да од тога преживите. У Старом Завету, књига Изгона приповеда о мани, чудесној храни коју је Јахве добавио за Јевреје, када су лутали пустињом 40 година после избављења из ропства у Египту. Сваког јутра, свуда око логора, појавио би се омотач росе, са маном поврх њега, у деликатној, прашњавој опни. Јевреји су научени да то сакупљају, сваког јутра заредом, и свако према својим потребама. Мана би се покварила ако би је неко скупљао и чувао, па је било немогуће опортунистима да то претворе у робу за профит или шпекулацију.³³⁵

Нин је уверен да је могуће остварити одрживу био-производњу хране у локалним заједницама. И ма како га неки сматрали утопистом, он заправо промишља и неке нео-социјалистичке идеје као средство супротстављања суровом капитализму који није презао ни од патентирања живог. За Нина је полазиште жеља за образовањем на том пољу, „да сазнајеш како можеш да произведеш одрживост на малој скали, у оквиру био-региона, или сегмента био-региона, што је врло узбудљиво. Ја нисам против нас који тргујемо. Лепо је имати поморанце. Али, тамо где се био-регионална одрживост сматра делом једначине, тамо има и пуно летина узгајаних код куће и локалних летина које се могу процесуирати и за потрошњу, коришћењем најбоље савремене технологије. Мале процесирајуће фабрике постављене на полу-трејлере, могу да путују околу, опслужујући прилично широку област уз врло мали утрошак капитала. Све што је потребно заједници јесте место окупљања за постављање средстава.“³³⁶

Искрено деценијама солидаран са Трећим светом, Нин је и данас уз сиромашне земље. „Неки врло занимљиви пројекти су широм света у току, са археолозима и антрополозима, који много више пажње посвећују традиционалној пракси и поновном откривању готово заборављених облика пољопривреде, као што је то у Андима, на пример. Требало би Трећем свету да пружимо шансу да се сам храни, и да покушамо да разградимо систем који инсистира да узгаја за извоз, док људи умиру од глади. Изненађује ме колико пуно људи на Северу и даље сматра да ми треба да решимо проблеме мање развијених земаља. Говоримо о раду са овим нацијама, али сматрамо да, због наших техно-трикова, имамо све одговоре за њих. Моје питање јесте: ‚Одакле долазе њихови проблеми, на првом месту? Пошто смо ми били ти који су створили највећи део тих проблема, како сада можемо да сматрамо да ми имамо све одговоре?‘ Када бисмо се бавили својим послом и усредсредили се да хранимо сами себе, други људи могли би да стекну шансу да исто учине. Северне нације имају велики проблем кривице. Може бити да се људи осећају добро када пошаљу пет долара за куповину толико пуно литара млека у праху за изгладнеле, али то заправо ништа не решава. То неће изменити равнотежу силе, или систем

---

335 Ibid.

336 Интервју са Дајан Холанд, за магазин Share International, 4/1994.

који данас има користи из тога. Подржавање банака хране у земљама у развоју је други случај у овој ствари: све док се то тиче конгломерата хране, донатори банака хране једноставно служе као сурогат купца за оне који су свега лишени. Производ је на располагању, новац тече, и ништа се не мења.³³⁷

Брустер Нин подвлачи 7 стадијума у узгајању биљке и селекцији која је довела пољопривредну заједницу ближе индустрији, која данас садржи генетски инжењерисане летине. Он каже да сваки од ових развоја, иако је пољопривредни свет у многоме преиначавао природни свет око себе, то није чинио да би довео у шкрипац пољопривредно тржиште. Ипак, после 19. столећа, глобална експанзија и индустријализација пољопривреде са ширењем плантажа довело је до прве радикалне транзиције и променило фокус пољопривреде ка прогресу. Циљ више није био да се зна шта је најбоље ишло у окружењу заједнице, уз слободну деобу семена, већ су компаније желеле доминацију над пољопривредним тржиштем, нарочито преко Ф-1 хибрида и вештачке вегетативне производње. Ф-1 хибриди, чија употреба почиње Тридесетих година прошлог столећа, уклонила је знатан део генетске варијације из фармерства. Уместо сопствених варијетета, фармери су почели да користе хибридно семе, које су морали да купују сваке године, јер семе највећег броја хибридних летина губи хибридне карактеристике. Друга радикална транзиција је била развој генетски инжењерисаних летина. Сваки ступањ у развоју узгоја биљака доносио је контролу сејања под све мање људи, односећи ослањање на себе код многих малих фармера.

Раних Шездесетих, америчка биологичарка Рејчел Карсон је прорекла раст коришћења хемије у пољопривредном бизнису. Издавала је књигу Тихо пролеће (*Silent Spring*) 1962. године, и њом подигла прашину око еколошке пустоши коју изазивају пестициди и хербициди. Од почетка своје књиге Фармагедон, храна и култура био-технологије, Нин излаже о контролишућој природи агро-бизниса и његовог захтева за био-технологијом. „Генетски инжењеринг је постао намерна реструктурирација живота како би се постигла небитна вредност или циљ, или менаџмент циљева. То је и израз губитка поштовања за интегритет семена. . . Овај недостатак поштовања за задивљујуће сложен свет живота у коме смо рођени, смештао се са веровањем у прогрес који се постиже кроз све моћније технологије, рађа дубоко незадовољство са животом какав је. Овај обрт води у неуморно трагање за побољшање живота, док нас претерано самољубље наоружава увереношћу да ми не можемо да нашкодимо, и ако чинимо грешке, ускоро ћемо пронаћи други технолошки шкрипац за њих.“³³⁸

---

337 Brewster Kneen, Caring for life: genetic engineering and agriculture, *Ecumenical Review*, The, July, 2002 .

338 Brewster Kneen, *Farmageddon, Food and the Culture of Biotechnology*, New Society Pub., Gabriola Island, British Columbia, Canada, 1999.

Нин показује да наука генетског инжењеринга није егзактна или прецизна наука. „Чињеница да ми не знамо стварно које су дугорочне последице генетског инжењеринга, и нисмо спремни да лагано крећемо и посветимо време да то сазнамо, значи да велики експеримент започиње, а исход нико не зна“.³³⁹

Нин се боји што идемо ка патентирању облика живота, које је „екстремни израз доминације И контроле. То се односи на патентирање онога што је постало познато као ‚Terminator Technology‘, или семе које је генетски произведено да буде стерилно. Оно ће омогућити фармерима да узгајају нормалне усеве прве производне сезоне, али сачувано семе ове жетве неће бити способно да поризведе следећу генерацију. Терминаторска технологија ће елиминисати способност да се задобије многоструко коришћење из једне набавке семена. На тај начин, ‚власник‘ семена добија тоталну контролу из свог ‚интелектуалног власништва одлучујући када ће она умрети, негирајући живот биљке било ком другом, укључујући фармера који је набавио и засадио семе“.³⁴⁰

Никакво изненађење што је компанија која је добила патент за ову технологију настојала да се ослободи термина *Terminator Technology* у корист израза *Technology Protection System*. Али, људи попут Нина су одлучно против те технологије, ма како је индустрија зове. „Контрола семена, и тиме контрола основа глобалног снабдевања храном за човечанство, биће у рукама једне или неколико великих корпорација. То ће окончати способност већине светског становништва да себе храни, и учиниће их зависним од снабдевача корпоративним семеном. Иза овога, ако се *Terminator Technology* користи, то би могло да оконча снабдевање храном за сваког, ако круцијални гени не буду увучениу друге биљке. Ефекти би могли да буду катастрофални. Фармагедон, заиста.“³⁴¹

О пољопривредној био-технологији Нин ће у једном тексту рећи: „Нема живота без контекста. У појмовима пољопривредне биотехнологије, контекст се пружа од гена, до техничара који манипулише ген, до универзитета који запошљава техничара, до корпорације која финансира и води истраживање, до владе која субвенционира и одобрава резултирајуће производе генетског инжењеринга. И, наравно, све је то у оквиру контекста глобализације и корпоративне владавине. У овом оквиру, пољопривредна биотехнологија (агбиотек) је развијена и представља ‚обећања‘ што је често коришћена реч-и праксе. У светлу глобалног обећања који су у први план истакли промотери биотехнологије, а то је да агбиотек нуди наду да прехрани растуће светско становништво и спасава околину, ми треба да анализујемо и праксу

---

339 Ibid.

340 Ibid.

341 Brewster Kneen, *Farmageddon, Food and the Culture of Biotechnology*, New Society Pub., Gabriola Island, British Columbia, Canada, 1999.

и идеологију генетског инжењеринга, и практичност њихових обећања, и њихову реалну намеру. Рубрика ‚безбедност хране‘ нуди добар фокус за то.³⁴²

У тексту из 2002. године, на исту тему Нин додаје: „Обећање агбиотека, да она нуди једини могући начин за производњу и више, и хранљивије, хране, док смањује коришћење пестицида (забележимо овде да су агбиотек компаније такође и компаније пестицида), може да буде привлачно за добронамерне људе; али то мора да буде истовремено и узнемирујуће и изазовно, посебно за хришћане. Обећавање спаса преко још једног технолошког стања- овога пута ботехнологије - подиже питање идолатрије, као и више материјално питање да ли биотехнологија може схватљиво да испуни своја обећања. Обећања су, још притом прави пут ка избегавању етичких и друштвених тема о неједнакости између оних који добијају и оних лишених у овом свету. Обећања могу да изазову нашу аутентичну забринутост, али то не чине, и не намеравају то, да изазову структуре које пружају и промовишу материјалне привилегије Запада и елите.“³⁴³

Жан Зиглер против царства срамоте и рефеудализовања света

Швајцарац Жан Зиглер је известилац ОУН, заправо сарадник у ОУН-апарату, који иначе има данас око 60.000 запослених. Зиглер се у ОУН бави питањима алиментарних ресурса. У јануару 2003. Године, професору универзитета Жану Зиглеру је указана част да говори пред 20.000 људи у Порто Алегреу, на планетарном скупу алтермондијалиста. Себе сматра органским интелектуалцем новог планетарног грађанског друштва, тих многоструких фронтова отпора, „тог застрашујућег братства ноћи“ (*fraternité de la nuit*), како има обичај да каже. И остаје веран принципима револуционарне класне анализе, Жака Рукса, Бабефа, Мара, и Сен Жиста. Његова најновија књига, Царство срамоте, одмах је преведена на 14 језика.

Зашто убрајамо Зиглера у малени субјективни избор видовитих и авангардних мислећих људи планете који се баве проблемима исхране, глади и алиментарне будућности планете? Пре свега због тога што говори о Новом варварству и Организацији Глади у служби Новог светског поретка, злочиначког и апсурдног. Он такође често говори и о моралном устанку (*insurrection morale*) савременог света. Зиглер каже да је у тренутку Француске револуције идеја да се доноси довољно хране за све људе Земље спадала још у утопију, сан, али би то данас била једна технички могућа ствар. Но, ипак је немогућа, стога што један мали број људи приграбљује све богатство. Њих швајцарски професор назива господарима економског рата (*Seigneurs de la Guerre Economique*). Они успостављају феудални поредак и њихова оружана бранша није нико други до ли војна америчка сила, која одсад оперише игноришући ОУН, без икакве контроле. Зиглер их прекоревача и „због глобалног

---

342 Brewster Kneen, Farmageddon, Food and the Culture of Biotechnology, Do or Die, Issue 7, 1999.

343 Brewster Kneen, Caring for life: genetic engineering and agriculture, Ecumenical Review, The, July, 2002 .

рата против тероризма који отима неопходне ресурсе другим важнијим борбама, попут борбе против глади.“

Субверзивни социолог Жан Зиглер често напада приватне трансконтиненталне фирме, које оптужује за одржавање глади, разарање природе и субверзију демократије. Те фирме шире свој утицај на свет и желе да се забораве сва постигнућа Века Просвећености. Да би им се одупрло, сматра, треба поново пронаћи дух Француске Револуције и уздигнути главу, како је то већ учинио у Бразилу Лула да Силва. „У фавелама на северу Бразила, догађа се мајкама, увече, да ставе воду у шерпу и у њу положи камење. Њихова уплакана деца добијају објашњење да ће ‚ускоро оброк бити спреман‘. Мајке се притом надају у међувремену како ће се дечица успавати. Мери ли се срамота коју осећа једна мајка пред својом децом мученикованом глађу, и коју је она неспособна да храни? Дакле, злочиначки поредак света- који глађу и епидемијама убија 100.000 особа дневно- не изазива само срамоту код својих жртава, већ и код нас, Западнака, Белаца, доминатора, који смо саучесници овог крвопролића, свесни, информисани, а међутим ћутљиви, кукавице и паралисани.

Царство срамоте? Оно означава царство трансконтиненталних приватних предузећа, којима руководе космократи. Најмоћнијих 500 међу њима прошле године су контролисале 52% ПНБ, тј. свих богатстава произведених на планети.“³⁴⁴ Реферишући се на појам „структуралног насиља“, Зиглер каже: „У царству срамоте, којим влада организована несташица (реткост), рат више није епизодан, већ перманентан. Он више не чини кризу, патологију, већ нормалност. Више не одговара елипси разума- како је то говорио Хоркхајмер- он је сам разум царства. Господари економског рата ставили су планету у регулисани раздел. Нападају нормативну власт Држава, оспоравају народни суверенитет, врше субверзију демократије, пустоше природу, разарају људе и њихове слободе. Либерализација економије, ‚невидљива‘ рука тржишта су њихова космогонија, максимализација профита, њихова пракса. Ову праксу и ову космогонију називам структуралним насиљем.“³⁴⁵

У својој референтној књизи *Царство срамоте*, Зиглер коментарише наше доба и као агонију права. „Одсад без сметњи владају бескрајни превентивни рат, перманентна агресивност господара, самовоља, структурално насиље. Највећи део препрека међународног права се урушава. Сама ОУН је бескрвна. Космократи су изнад сваког закона. Моја књига приповеда о урушавању међународног права, цитирајући бројне примере из мог непосредног искуства специјалног известиоца ОУН за право на исхрану.“ Глад као оружје масовног разарања је ипак један од централних проблема Зиглерова искрене забринутости у јавном деловању. „Са дуговима, глад је оружје масовног разарања које служи космократима да брсте и да експлоатишу народе,

344 Видети у: Jean Zigler, *l'Empire de la Honte*, Editions Fayard, 2005.

345 Ibid.

посебно на јужној хемисфери. Један сложени скуп мера, сместа остваривих, а које описујем у књизи, могао би брзо да оконча глад.

Једно је сигурно: светска пољопривреда, у садашњем стању своје продуктивности, могла би да храни двоструко данашње човечанство. Не постоји дакле никаква фаталност : глад је створена људском руком.³⁴⁶ Зиглер сматра да је решење моментално бесповратно анулирање дуга, за почетак преко аудита, како то саветује Социјалистичка интернационала, или како је учинио Бразил председника Луле, да би потом о дугу поново преговарали, део по део.

Као пример Зиглеровог значајног јавног залагања за опште добро, у данашњем свету све тиших гласова интелектуалаца и мислилаца пред непочинствима неколико мамутских корпорација, узимамо његов наступ у здању ОУН, ујесен 2007. Као Специјални извештач ОУН о праву на храну, Жан Зиглер је, у здању на Источној реци у Њујорку, званично изразио забринутост због повећања броја изгладнелих у свету. Подсетио је да је број особа које пате од глади и неухрањености увећан од 1996. године, да би досегао 850 милиона, мада се процењује да би Земља могла да храни 12 милијарди људских бића, то јест двоструко више од актуелног светског броја становништва.

Као одговор на аргумент према коме број изгладнелих није у ствари повећан, у релативним бројкама у односу на раст светског становништва, швајцарски професор је одговорио: „Не прихватам овакво размишљање, јер дете које умире није статистика“. Према проценама ОУН, 6 милиона деце млађе од 5 година умире годишње у свету због неухрањености и болести везаним за тај проблем. Говорећи о „масакру глади који не слуша фаталност“, Зиглер сматра да је „дете које умире -убијено“. Он се боји да ће масовна производња биогорива, попут етанола, погоршати проблем, умањујући пољопривредне површине намењене прехранбеним културама. Позвао је на мораторијум од пет година, што је по његовом надању неопходно време за изналагање начина да се из етанола извуку пољопривредни отпаци, највише нејестиви делови биљака попут кукуруза, или пшенице.

„Легитимна је жеља да се израђује биогориво, али ће резултат бити погубан овог часа“, рекао је на конференцији за штампу у ОУН. Зиглер је говорио без устезања „о злочину против човечанства који се чини када се конвертује производно тло за исхрану, у земљу за производњу биогорива“. Зиглер је говорио у јесен 2007. године и пред Трећом комисијом Генералне скупштине, задужене за социјална, хуманитарна и културна питања, и рекао да се прибојава како први циљ Миленијума за развој (ОМД), смањење екстремног сиромаштва и глади, неће бити досегнут до 2015. године.

Швајцарски професор посебно доводи у питање европске пољопривредне субвенције, које омогућују да се афричка тржишта преплавају по јефтиним ценама и изазивају пропаст локалних пољопривредника. Према Зиглеру, „ЕУ ствара глад у

---

346 Видети у: Jean Ziegler, *l'Empire de la Honte*, Editions Fayard, 2005.

Африци својим пољопривредним дампингом.“ Он је алармиран и повећањем броја „избеглица глади“, који настоје да се домогну Европе и Северне Америке, како би преживели, а који се сматрају делинквентима када стигну на одредиште, и када су имали шансу да не умру у путу. Зиглер сматра такође да је последњи час да се ојачају механизми националних и међународних заштита конкретним реafirмисањем права човека да се храни. Људска права нису само политичка и грађанска, већ се тичу и економског, социјалног и културе. Европа мора да пронађе одговор који није војни, како би се одагнао јадници на њиховим границама. Треба створити ново људско право- право на привремено дочек- које би заштитило избеглице глади, чије постојање данас није признато међународним конвенцијама.³⁴⁷

---

³⁴⁷ По агенцијским вестима, октобар 2007.

Безбедност хране и алиментарни тероризам

Ка експлозији генетских загађивања

Један од кључних елемената људске цивилизације је њена способност да се осигура безбедност особа које јој гравитирају. Пре рођења нација, градови су имали ту функцију: Атина, Спарта, Рим, или средњовековни градови. Два аспекта ове безбедности су у агенди на почетку 21. столећа. Најпре алиментарна безбедност. Она је мултиформна. Тиче се животињског здравља и превенције болести и инфекција, али и безбедности хране за животиње. И безбедности алиментарних производа подвргнутих све више генетским манипулацијама и предмету експериментисања индустрије био-технологије. Сутра већ, као логична последица рођења клониране овце Доли, ништа неће спречити моћне финансијске групе да покушају клонирање човека. Онда се поставља и питање: је ли заиста напредак то да се у свим сезонама има савршено калибрирани парадајз, који се дуго може конзервисати, али је без укуса? Да се производе количине меса, можда јефтинијег, али накрцаног антибиотицима? Историја скандала са „лудим кравима“ показала је да се за профит може учинити било шта.

Поводом прве трансгенске биљке којој је дозвољено да се узгаја у Француској (кукуруз марке Novartis), Ги Пајотен, председник Националног института за агрономска истраживања (ИНРА), је изјавио: „Велика образливост се намеће пред великом иновацијом, са још мало познатим утицајем.“ Према економисти ИНРА-е, Пјер-Беноа Жолију: „Оквир европских прописа показује се данас умногоме неприлагођеним. Он не прецизира појмове ризика нити заједничке методологије процењивања. Велики проблем који ризикује да се постави је независност експерата у једној области где је важан надзор. У биљним биотехнологијама, научне компетенције су умногоме у рукама индустријских актера и, међу истраживачима јавних организама, ретки су они који не раде партнерски са индустријом“. Како каже биохемичар Рене Скала: „Ово питање није практично истраживано ван индустријских лабораторија и закључци студија остају власништво индустријалаца и поверљиви су. Тако се може закључити како држава, јавно информисање заказују у читавој ЕУ.“³⁴⁸

Човек је супер- предатор. Током векова, ово „природно“ својство се, са доласком технологија, увећавало, да би му данас пружало двоструки капацитет: да се брутално самоуништи (што се све мање устеже да чини) и да прогресивно и трајно поремети

---

³⁴⁸ Видети: сајт INRA.

фрагилне равнотеже еко-система. Ова друга способност се материјализује све више еродирајућим био-диверзитетом.³⁴⁹

Напади на светску баштину култивисаних биљака су алармантни. ФАО процењује да је у последњих 50 година, 75% генетског диверзитета тих биљака ирверзибилно изгубљено. Ове тенденције осиромашења биолошког диверзитета шкоде алиментарној безбедности и резултат су намерних економских избора. Од 50.000 врста, само 3 међу њима, пиринач, пшеница и кукуруз, задовољавају потребе људског бића у калоријама и биљним протеинима. Ове забрињавајуће чињенице нам потврђују важност очувања диверзитета генетске баштине планете.³⁵⁰ Али, и даље нема никаквих алиментатрних стратегија будућности на видуку.

Брижно испитивање понашања житних мултинационалки нас учи да њихове економске и технолошке стратегије циљају на смањење једног дела квалитативне понуде алиментарног семена и, с друге стране, на ограничавање вековне аутономије узгајивача. Стратегија двоструке браве и експоненцијално генетско загађивање Једно од својстава које оличава живи организам јесте његова способност да се репродукује. Свака биљка производи полен, који оплодњом производи семе које ће, опет, од зачећа до зачећа, овековечити врсту, омогућујући јој притом да се генетски прилагоди својој локалној околини.³⁵¹

Данас више од 1. 4 милијарди особа на Југу планете зависи од способности малих узгајивача да управљају и селекционишу своје примарне ресурсе семена. На супротној страни од одрживог развоја, наша савремена друштва су излучила, у име напретка, две чудне студије са карактеристикама својственим живом. Прва конфискује живо, проглашавајући га подложном патентирању. Тако „заштићено“ семе узгајивачи не могу да користе, осим ако он финансијски не допринесе- годину за годином- економском монополу житне компаније, која је научно окарактерисала биљку за узгајање. То је тзв. прва брава. Подсетимо да је сваки жив организам способан да се репродукује у потпуној слободи. Ниједан патент не може-осим ако контролише житну производњу сваког узгајивача- да спречи селекцију и локални развој семена.

Агро-алиментарне компаније нису могле дуго да прихвате да гледају како „природно“ измиче овај патентни монопол-гарант њихове моћи. Тако је генетски ген додат, како би усадио варијететима алиментарних биљака ауто-деструктивна генетска својства. То је друга брава. Циљ је од 2000. године да светска тржишта, посебно

---

349 Међународна унија за очување природе (UICN) проценила је природна ишчезнућа биљака на приближно једне врсте сваких 27 година. У 1988, у свету где је биолошки диверзитет најбогатији, чак 5 врста ишчезавало је просечно сваког дана.

350 Једна од таквих мера је одлагање генетског материјала у сигурне природне фрижидере на Арктику, предузето од 2008. године.

351 То својство је познато и користи се већ 12.000 година. Узгајивачи на тај начин трајно селекционишу производе својих жетви и гарантују истовремено прилагођено семе и релативну алиментарну безбедност.

на Југу, имају семена чије је поновно коришћење немогуће узгајивачу. Токсични ген, који је унет у геном биљака, убија сваку секундарну ембриогенезу. То се зове технологија Терминатор. Она је патентирана од 3. марта 1998, за целокупне узгајане врсте, и покрива све земље ЕУ, Јапан, Кину, Канаду, Аустралију, САД, као и већину земаља Трећег света.³⁵²

На стриктно биолошком плану, култура биљака Терминатор водиће у полинизацију блиских плодних биљака, култивисаних или дивљих. Оне ће стећи, на крају, токсични ген и водиће у прогресивну стерилизацију прилагођених врста, у сиромашење житног био-диверзитета. Ове технологије наликују пољопривредној неутронској бомби, која искључиво убија плодни живи потенцијал. На средњи рок, простор слободе пољопривредника да узгајају и укрштају семе које они сматрају одговарајућим, биће уништен. Од тог момента, монопол једне или више компанија за семе, наметнуће се готово „природно“ целокупној светској житној производњи.

Светска алиментарна безбедност биће тада препуштена на милост политичких циљева, искључиво економских и финансијских. Посебно културе пшенице и пиринча су најважнији житарици производи на свету и чине основну храну за готово 75 одсто популација сиромашних земаља. Појавом нове Технологије, патентиране и кадре да контролише посебно производњу и вегеталну репродукцију двеју житарица које су највише узгајане на свету, нема никакве сумње да ће крхка пољопривредна аутономија Југа бити збрисана прогресивно, у корист иререверзибилног мултинационалног монопола. У хипотези коришћења у широкој лествици ове биотехнолошке контроле, моћ агро-алиментарних мултинационалки ће бити без преседана за контролу светске алиментарне производње.

Реч је овде о моћи, утолико апсолутнијој и опаснијој што је њом овладала само једна приватна компанија. Човечанство је ушло у домен иререверзибилног, са новим питањима пред собом. Стручњаци тврде да генетско загађивање, за разлику од других, представља једино експоненцијално загађивање. Оно се самоодржава и самоповећава.³⁵³ Генетско загађивање не може да опадне и смањи се. Не само да је стање ех апте заувек изгубљено, већ ће то загађење само проузроковати низ загађивања. Може се ићи само ка експлозији генетских загађења, и никако ка некој регресији. То је сасвим ново искуство и експерти не виде друге области у којима се ствари одвијају на сличан начин.

У свету је одсутан научни принцип утврђивања нешкодљивости праксе увођења ГМО. Зато се врше притисци јавности да истраживачи утврде истину. У међувремену, генетска загађења се прогресивно јављају. Чланак једне милитантне екологистичке

---

352 Ово историјско цивилизацијско непочинство судбинских димензија по човека, носи и регистарски број. Запамтимо га: No. EP 775212.

353 Сви други облици загађивања, укључујући и радиокативност, следе Гаусову кривуљу: значај ефеката се увећава, према ритму и амплитуди који су варијабилни, али искуство дозвољава да се очекује, на крају, опадање, чак и ако су периоди, за нуклеарну радијацију на пример, врло дуги- више хиљада, чак и милиона година.

групе наводи: „Генерализовано одбацивање потрошње трансгенске хране од стране Европљана и Азијаца изазвало је огромно смањење извоза Сједињених држава. Као последица, Депарتمان за пољопривреду ове земље одлучио је да извезе своје вишкове трансгенског кукуруза ка Трећем свету у форми ‚хуманитарне помоћи‘ преко УН и агенција за помоћ Северне Америке. Према организацији ‚Ecologistas en Accion‘, две од великих мултинационалки светског тржишта житарица и семена, АДМ и ‚Каргил‘, окористиле су се овом одлуком.“³⁵⁴

Офанзива произвођача семена према земљама Југа, има више циљева. Први је изоловање Европе која представља најизразитијег противника ОГМ. Други је да се дела док земље Југа још немају никакво законодавство у овој области, да покушају да рентабилизују максимално плантаже.³⁵⁵ Трећи циљ је покушај етичког оправдавања ГМО, јер је етика тај зид о који се ломи ова идеја. У том циљу је Monsanto, као и други индустријалци, упорно правио контакте са научницима земаља Југа, успостављао партнерства са утицајним локалним групама, стављао бесплатно на располагање неке патенте. У Вијетнаму, који и даље вида ране од хемијских тровања у рату пре неколико деценија, Novartis дели бесплатно узорке гена БТ, како би запатио слатки трансгенски кромпир.

Америчка Агенција за међународни развој помаже „Монсанту“ на терену. У 2000. години је амерички сенатор Кристофер Бојд посетио и Тајланд, како би их убедио да прихвате ГМО. Амерички Сенат је у јулу 2000. године обавио саслушање о улози биотехнологије у борби против сиромаштва и глади у земљама у развоју. Светска банка је угостила Consultative Group of International Agricultural Research и координисала истраживачке центре у земљама Југа. Произвођачи ГМО су одавно спремни да понуде те „мустре“ земљама Југа које се ангажују на ГМО путу. Притом, наравно, нема озбиљне друштвене, економске, еколошке анализе ефеката по земље Југа то прибегавање масовном коришћењу ГМО. И- зависност сељака се повећава. Ограниченом карактеру њихових ресурса додаје се обавеза куповине семена и фитосанитарних производа од истих фирми. У Индији се таква ситуација илуструје и самоубиствима. Има појава продаје органа којој сељаци прибегавају јер су неспособни да надокнаде своје дугове. Тајландски сељаци су протестовали против ГМО, тражећи за себе земљу и новац.

Сузан Џорџ у свом делу *Извештај Лугано* (2000) отвара та питања из још једне перспективе. Тај „извештај“, сматра Сузан Џорџ, је требало да пружи мишљење експерата, како би систем мондијализације могао да траје, без обзира на своје недостатке. Он препоручује засађивање ГМО у земљама у развоју, зато што је то најбољи начин да се створе генетска загађивања која ће онемогућити конкуренцију са земљама Севера, уз увећавање болести и смрти на Југу. Треба непрестано у јавности денунцирати индустрију која је окренута једино експресном профиту,

354 Видети на Интернету: Ecologistas en Accion, <http://www.nodo50.org/ecologistas/>

355 У међувремену је ФАО израдио студију процене резултата у области учинка ГМО.

агресивном и експанзивном. Снабдевање храном и заштита од терористичких напада Алиментарни тероризам се дефинише као намерна контаминација извора намирница, или воде.

Према Светској здравственој организацији (СЗО), контаминација намирница у терористичке сврхе је реална актуелна претња. Контаминирање једног извора намирница може да има светске реперкусије по јавно здравље. Намирнице могу такође да служе као вектори за дисперзију хемијских биолошких, или нуклеарних агенса. Диспозитиви заштите и разне контролне тачке и инспекција имају задатак спречавања контаминирања намирница и њиховог доспевања до потрошача. У 2002, СЗО је објавила извештај о терористичким претњама које циљају храну. Извештај представља две основне стратегије за онемогућавање претњи алиментарном саботажом, које се састоје у превенцији и противудару, што укључује претходно планирање.

Стварање програма управљања санитарном безбедношћу хране и јачање постојећих програма, као и успостављање прилагођених мера безбедности, јесу главне мере за суочавање са алиментарним тероризмом. Потребно је заправо детектовати алиментарну контаминацију, пре но што сте у могућности да започнете противудар. Брза детекција терористичких аката, замаскираних или отворених, који циљају намирнице, захтева да се усаврши један систем надзора, како би се било у могућности да се брзо идентификују мали агрегати болести алиментарног порекла. Ако они имају способност детектовања инфективних таласа, започетих намерно или не, такви системи не омогућују обавезно идентификовање болести или њеног начина трансмисије. Брза детекција болести изазване терористичким чином који има за циљ храну, зависиће од fine анализе система надзирања заразних болести на локалном и националном нивоу. Најпре се активирају системи брзог одговора, тј. провере претње, помажући погођено становништво, идентификовањем и повлачењем намирница из продаје. Спремно се управља социјалним, политичким и економским последицама терористичког чина.³⁵⁶

По овом извештају, ефикасна припрема против тероризма који циља храну, иде преко јачања општег надзора јавног здравља и побољшавања координације и комуникације одговорних сектора ургентног противудара. У бројним земљама у развоју, недостатак интегрисаног надзора, услуга и лабораторија епидемиолошке анализе, и одсуство предвиђајућег планирања ради ургентног против-удара, јесу исто толико важне препреке детектовању и брзом одговору на претње које представља намерно, или ненамерно, уношење ризикантних агенаса у храну.³⁵⁷ Помоћ СЗО и ФАО може да се огледа у превенцији, брзом детектовању и ублажавању ефеката

---

356 In: Terrorist Threat to Food: Guidance for establishing and strengthening prevention and response systems. (Food Safety Issues). OMS. Genève. 2002: ISBN 924154844

357 Информације о Међународној мрежи власти санитарне безбедности намирница СЗО (INFOSAN), на Интернет сајту: http://www.who.int/foodsafety/fs_management/infosan/en/

тероризма који циља храну, као и последице и ненамерне епидемијске таласе алиментарног порекла и контаминације. Нова мрежа ИНФОСАН је предвиђена за такав посао.

У најразвијенијим земљама, на пример Канади, није било таквих дела досад. У САД, познат је један једини случај. У 1984, 751 особа из Орегона разболело се пошто су чланови једне религиозне секте загадили део супермаркета са салатом са саломеналама. Најзначајнији инциденти, догодили су се 1985 у САД. Због контаминације пастеризованог млека у једној млекарни, 170.000 особа се заразило болешћу изазваном бактеријом *S. typhimurium*. У 1991, замах хепатитиса А, приписаног једењу шкољки у Шангају, заразио је готово 300.000 особа, што представља можда најзначајнију алиментарну контаминацију у историји. Но, број особа потенцијалних жртава од намерне контаминације могао би да буде и знатно виши.

Прилично тешко је да се разликују терористички акт и бројне алиментарне токсинфекције, или болести које погађају културе и стоку. Велике фарме и фабрике за трансформисање намирница имају широке мреже дистрибуције које су рањиви циљеви за алиментарни тероризам. Потенцијална оружја варирају од патогеног организма добијеног био-инжењерингом, до агенса који потичу из околине. Амерички центри за контролисање превенције болести (CDC) помињу биолошке агенсе као потенцијална оружја коришћена за тровање извора хране: *Clostridium botulinum*, *Salmonella* spp., *E. coli* O157:H7 и *Vibrio cholerae*.

Један напад може да се деси било где, између фарме и ваше трпезе. Терористи могу да проузрокују следеће штете: 1. контаминирање финалног производа хемијским или биолошким агенсима, с намером да убију или учине болесним потрошаче; 2. дезинтегрисање система дистрибуције хране; 3. напад на пољопривредну економију увођењем патогених организама за културе, или егзотичне болести за животиње, попут „луде краве“. Већина експерата сматра да резервоари воде нису највероватнији циљеви тероризма. Методи филтрирања воде данас и пречишћавање се сматрају ефикасним против највећег броја биолошких агенаса. Хлор штити воду за пиће од домородачких бактерија и може да неутралише биолошке агенсе.³⁵⁸

Алиментарни тероризам, јавно мњење и агро-алиментарни лоби

Збогом пилићи, прасци, бикови и млечни производи ! Белгија и њена животињска брашна нашли су се под светлима рефлектора 2003. Скандал је избио због контаминације тог брашна диоксином. Не само да су Белгијанци подозриви према садржају својих тањира, већ још једном губе поверење у све оне који су задужени да бдију над човековом околином и квалитетом живота. И, као и свуда другде,

---

³⁵⁸ Видети: Agriculture et Agroalimentaire, Canada et l'Agence canadienne d'inspection, 2003; Université de Guelph, 2003.

јавља се суштинско питање: зар је пољопривредни учинак важнији од здравља потрошача ?

Грађани Белгије у анкетама не крију огорчење и запањеност пред моћним лобијима, или чак мафијом, који се поигравају здрављем грађана. Афера у Белгији је ко зна који по реду пример алиментарног варварства, које се додаје бесконачној листи превара, кривотворених производа, криминалних тровања. Против алиментарног тероризма, јавно мњење се алармира и оптужује филозофију која је основа злочина-наментути логику индустријског типа пољопривреде. Једно јаје не може да кошта мање него пре двадесет година. Платити алиментарни квалитет значи регенерисати пољопривреду и економисати у медицинским трошковима. У САД, међутим, изгледа да до тога неће скоро доћи.

Ако је веровати једној новинарској истрази Мелоди Петерсен из „Њујорк Тајмса“, један пакт је потписан између неких савезних држава, али на уштрб потрошача. Јер, „на њихов снажни захтев, 13 држава је изгласало законе о заштити пољопривредника и агро-алиментарних фирми против сваке критике која би могла да доведе потрошаче до избегавања њихових производа. То је закон који је коришћен безуспешно од стране групе тексашких одгајивача како би захтевали одштете и интересе од Опре Винфри, ток-шоу аниматорке, чија је емисија о болести „лудих крава“ моментално снизила цену говедине“.³⁵⁹

После тога, издавачи и новинари двоструко проверавају пре објављивања неког истраживања о храни. Из страха да их оптуже због лажних оптуживања, новинари све више уводе самоцензуру. Алиментарни агро лоби тврди како им такви закони омогућују да буду заштићени „од неодговорних захтева...И нарочито обавезују људе да размисле двапут пре но што емитују негативне коментаре, претеране, или лажне.“ Противници тих закона сматрају „да они доприносе залеђивању расправе о томе шта потрошачи могу да једу без опасности“.³⁶⁰

Новинарка „Њујорк Тајмса“ набраја серију дела која су морала да претрпе цензуру. Тако су, „прошле године, издавачи из Лос Анђелеса, Renaissance Book, објаснили истраживачу универзитета Калифорнија, Ј. Роберт Хатерилу, како су исекли дуге пасаже његове књиге ‚Eat to beat Cancer‘. Између осталог, ишчезле су информације о хормонима раста који се дају кравама музарама, као и подаци извађени из студије о количини олова пронађеног у неким средствима која замењују калцијум“.³⁶¹ Договори се често постижу споразумно између адвоката великих агро-алиментарних група и издавачких кућа. Ипак, Флојд Адамс, адвокат специјалиста за питања везана за слободу изражавања, ублажава забринутост потрошача тврђом на страницама

359 Пренесено у: Courier International, 10-16. 06, 2003.

360 Courier International, 10-16. 06, 2003.

361 Ibid.

„Њујорк Тајмс“ да „бројни његови клијенти, међу којима и велики медији, не сматрају ове законе за неку претњу, јер се чине не-конституционалним.“³⁶²

11 септембар 2001 и алиментарни тероризам

Историјски догађај, исламистички напади на САД, 11. септембра 2001, популарно назван 9/11, погодио је животе људи особа и фирми у многим областима. У ваздушној безбедности, промењене су многе дотадашње праксе и понашања. Али, какве су последице биле у пољопривреди? Како су погођени произвођачи, дистрибутери и трговци? О томе се не говори пуно.

Америчка влада је после атентата најпре применила екстремне мере у заштити територије. Много „гушће“ су контролисане границе између САД, Канаде и Мексика, њених главних трговинских партнера. Стриктне контроле прелаза довеле су до дотад невиђених кашњења возила. Часопис Purchasing је проценио да су канадски камионџије морали да чекају 15 до 20 сати на границама у септембру 2001, или 9 у октобру 2001. Та ситуација је могла опасно да погоди проток намирница које брзо пропадају, а тако и цене, али, та ситуација није потрајала. И САД и Канада од 2001 знатно више воде рачуна о алиментарном тероризму.

Изгледа да су пољопривредна земљишта мање на удару спектакуларних терористичких напада, него индустријске инсталације као рафинерије нафте, или нуклеарке, или „Куле близнакиње“. На први поглед, чини се очигледним да су пољопривредна имања, усеви, фарме, мање погодне мете спектакуларних терористичких напада, него индустријске инсталације, попут рафинерија нафте или нуклеарки, или симбола савременог света, попут Светског трговинског центра. Међутим, напади на поште после 11. септембра 2001 у САД показују да је опасност од био-тероризма реална. Зато је Бушова администрација више пута изјављивала да ће бити предузете драконске мере ради избегавања контаминирања локалних намирница, и оних увезених за Американце.

Показало се да чак и моћна Америка није била имуна на потенцијалне изазове којих је постала потпуно свесна после 11 септембра. Тада је било тек 150 инспектора у читавој Администрацији за храну и лекове (ФДА), националној институцији, и они су конторлисали 3, 7 милиона испорука алиментарних производа које сваке године улазе у САД. Ситуација у којој је готово немогуће спречити на пример увоз епидемија ботулизма, саломенеле, колере, или ешерихије коли. И на унутрашњем плану, Американци су увидели бројне безбедносне рупе. На пример, ако су узгајивачи живине подвргнути честим и стриктним контролама, то не важи готово никако за произвођаче поврћа.

Пошто је мечка заиграла пред вратима, па и у кући, америчка влада ушприцава хитно 146 милиона долара за побољшање система контроле хране у САД, али и у иностранству. ФДА издаје и радне документе за произвођаче и активне увознике

³⁶² Видети сајт: PCN-Infos, 23. 09. 2003.

хране морају да примењују како би умањили ризике од терористичких аката. Поред осталог, те мере укључују: 1. верификовање личне биографије запослених у предузећу и њиховог статуса на плану држављанства; 2. успостављање система идентификовања запослених и дефиниције њихових права приступа; 3. селекцију пословних партнера странаца који су са репутацијом и снабдевени одговарајућим дозволама; 4. контролу сваког увезеног производа, тако да се осигура да она није препакивана, поново етикетирана, шверцована, итд; 5. студија праксе алиментарне безбедности коју примењују испоручиоци, превозници, дистрибутери и други, посебно верификовање *supply chain* њихових запослених. Сличне мере примењује и Канада. И пољопривредици сами су схватили озбиљност улога у овој области. Америчко фитопатолошко друштво (APS) је у јануару 2002, формирао групу за студирање питања алиментарног тероризма под свим угловима (у групи је био и представник Канаде). То тело је саопштило: „Знамо да пољопривредни производи могу да изазову болести природан или инцидентан начин, али треба поново видети начине и протоколе да би се водило рачуна о могућности да наредне кризе буду изазване намерно“.³⁶³

Када је загађен спанаћ постављен по полицама супермаркета 2006. године, све америчке и светске трпезе су задрхтале. Три особе су умрле, а 200 се разболело, од чега 26 у САД. Да га отрују супом, или вином, то је кошмар сваког гурманина, а нарочито сваког Американца који од 11 септембра 2001. године очи држи широм отворене. Цена кривотворења хранљивих намирница у еврима, плус јапанским јенима, додатим америчком долару, чини 74 милиона долара, цинично коментаришу анти-глобалисти.³⁶⁴ Током Међународних сајмова трговине у Чикагу (IFT), ово питање се све чешће поставља сваком наредном приликом. Ту су специјалисти за биотероризма, попут Марка Стефилда, старијег саветника за биотероризам, био-одбрану и безбедност здравља САД. Стејт департмент сматра да је храна лака мета за терористе.

Од 2004. године, од времена Клинтонове администрације, предузимају се све жешће мере заштите како би се спречили хронични акциденти, чак и најжешћи. Канађани су се придружили овим напорима и створили Ђелију за економску шпијунажу, који делује при Центру за истраживање у агроалиментарној економији, у Квебеку.³⁶⁵ Ђелија има за циљ да снабдева државне службе информацијама које се тичу утицаја међународних преговора у сектору алиментарне трансформације. У Француској се улаже пуно енергије у праћење и конторлисање хране, састојака од којих се сачињава, и читав процес увоза хране. Генерална дирекција за конкуренцију

---

³⁶³ Видети сајт : American Phytopathological Society

³⁶⁴ Видети: антиглобалистички сајт: Miammiam, у тексту: Coup de gueule d'une affamée (article, RSS) 09. 08. 2007.

³⁶⁵ Centre de Recherche en Économie Agroalimentaire, La Cellule d'intelligence économique, Quebec, Canada.

потрошње и репресију превара (DGCCRF) сматра да је у складу са прописима она храна која садржи еквивалент од 0, 3% брашна или животињског меса у телету. Међутим, у животу ни та правила не бивају ефикасна. Пример је и храна која је раније дозвољавана за стоку, која није садржавала више од 3% животињског брашна, а ипак је и само 3% било довољно да изазову 180. 000 случајева обољења „луде краве“ у Европи. После забране увоза у Француску животињског брашна из Британије, намењеног исхрани говеда, увоз је чак упеторостручен у неколико месеци, од 5. 000 на 25. 000 тона.³⁶⁶

Глобализација и ризици хране

Производња и потрошња хране имале су међународне аспекте у већем делу људске историје. Петер Остервер, стручњак за проблем глобализације и ризика хране, показује да је глобална трговина, укључујући трговину хране, брзо расла последњих година. То је довело и до потраге за новим начинима регулације утицаја животне средине и безбедности производње хране и потрошње. Сумирајући емпиријске индикаторе промена у међународној трговини хране, Остервер каже: „Светска трговина пољопривредних производа импресивно је порасла током последње две деценије, док су симултано цене светског тржишта за највећи број пољопривредних роба падале. Посебно је извоз луксузнијих хранљивих производа, попут свежет воћа и поврћа, доживео упечатљив скок.“³⁶⁷

Међународна конференција ОУН/ФАО о биолошкој пољопривреди и алиментарној безбедности, у мају 2007, закључила је да може, на светској лествици, ако је подржава јавна воља, да допринесе алиментарној безбедности. И богате земље су подједнако у опасности од кризе фосилних енергија, климатских промена и извесних слабости алиментарног ланца. Могуће је да се ублаже утицаји нових проблема (међу њима климатских промена), захваљујући побољшаној фиксацији угљеника тла и бољој еластичности. Може се ојачати и хидричка безбедност (квалитет воде, мање потребе за наводњавањем, рестаурисање хумичности тла, бољи приноси у случају хидричког стреса због климатских промена). Такође је могуће да се заштити агробиодиверзитет, и да се гарантује његово трајно коришћење, јачање нутриционе достатности (повећана диверсификација биолошких намирница богатијих микронутриментима), стимулисање руралног развоја, у зонама у којима је једини избор радна снага, захваљујући ресурсима и локалним знањима.³⁶⁸

---

366 In: Corinne Lepage & Francois Guery, *La politique de precaution*, PUF, Paris, 2001, p. 9-11.

367 In: Peter Oosterveer, Environmental Policy Group Wageningen University, Globalisation and regulation of food risks. A theoretical overview. Paper for the Conference in Chiang Mai: Changing environmental governance in Asia. Globalization industrial transformation and new state-society relations. 11-12 October 2003.

368 Видети сајт: FAO, news, may 2007.

Реквијем за пчеле

Пчеле дезертирају у десетинама милијарди, кошнице се врло брзо празне. Сведоци смо нових катастрофа у свету пчелара. То пчелари називају синдромом рушења колонија (Colony Collapse Disorder). У САД су експерти за пчеле унезверени. Говоре и о „мистерији“. У ствари, пчеле нестају „чисто“, не остављајући лешеве. Кошнице пуне меда и полена нису пљачкане од других пчела и других инсеката. Кад нема пчела, нема ни поленизовања, ни жетви, ни долара. У децембру 2006, на Универзитету Пенсилванија вођена је велика анкета међу узгајивачима пчела различитих региона САД. Ти одгајивачи, са просеком 200-300 кошница, забележили су губитке од 30 до 90% пчела.

У целој САД, за 2006, губици су били 60% на Западној обали, па до 90% на Југу. Укупно, 1, 5 милиона колонија пчела је погођено у 27 држава САД. Слично је било у Француској (15-95% колонија нестало). Губици забележени на Мартинику, у Квебеку, Пољској, Немачкој, Шпанији, на Тајвану, у Швајцарској, Аустрији, Енглеској, где је овај синдром крштен феномен Марија Небеска (по имену брода чија је екипа ишчезла 1872. године). У САД, поленизација се врши на 90 алиментарних биљака и то обављају пчеле. Вредност од пчела поленизованих култура процењује се на 14 милијарди долара. Од тога на Флориди зависи берба кромпира. Само поленизовање јабука вреди 2, 1 милијарде долара. На читавој планети, пчеле су носиоци полена и изврсни поленизатори.

Бернар Весијер, специјалиста поленизације у француском институт за пољопривреду (INRA), каже: „Данас налазимо да више од 75% култура које хране човечанство, и 35% производње хране зависе још од поленизатора, тј. већином од пчела. Али, праксе производње и пољопривредних пејзажа који из тога проистичу еволуирали су значајно последњих година тако што су сада поленизатори преретки како би могли да поленизују културе на поуздан и ефикасан начин. Наши резултати доносе снажно подсећање на суштинску улогу коју играју поленизатори у нашем свакодневном животу, посебно на нивоу наше исхране, пошто нам њихова поленизаторска активност омогућује да имамо бројне суштинске намирнице, али и оне пријатне, попут кафе, чоколаде, вегеталних уља и воћа са љуском, као и већину воћа и поврћа“.

У САД, од 2, 4 милиона кошница, 1, 5 милион се обично изнајмљује за услугу поленизовања. Ситуација је толико катастрофална да је у периоду од три године, цена изнајмљивања једне кошнице готово утростручена, да би досегла 135 долара. У 2007, САД су чак упутиле апел Аустралији за масовни увоз колонија пчела. Пчеле нестају и у пољопривредним регионима освојеним генетским химерама, и тамо

где генетске химере нису култивисане. Суштину је изрекао професор Џо Каминс, са Универзитета Онтарио: „Заједнички именитељ је свеопште коришћење семена накрцаног системским пестицидима, како за конвенционалне културе, тако за ГМ културе. Посебно, широко распрострањена примена релативно нове системске класе инсектицида, неоникотиноида, високо токсичног за инсекте, међу њима и пчеле, у slabим концентрацијама. Стопа концентрације инсектицида у полену остављају помисао да су пчеле могле да пате од церебралних лезија.“

Биолошка оружја и пољопривреда

Природа опасности од биолошког ратовања, још од доба младог Черчила

Иако војна сила остаје важна, њен контекст и тип су промењени. Фокус многих нација у развоју је тражење оружја масовног разарања (WMD), нуклеарна, биолошка и хемијска оружја. Појављују се нове форме ратовања. То значи развој биолошког ратовања (BW) против економских мета. У пост-хладноратовској ери економија одређује статус суперсиле. Зато опасност од биолошког оружја заслужује обазриво разматрање у време када се све нерадије иде у класичне ратне сукобе. Коришћење биолошког оружја за нападе на сточни фонд, усеве, или еко-системе, нуди противнику средства да води потенцијално суптилни, али и разарајући вид ратовања, онај који би утицао на политички, социјални, и економски сектор друштва и потенцијални национални опстанак.

Ово ратовање подразумева дакле намерну дисперзију агенса или куге против високовредних летина или водног извора. Биотероризам можемо да опишемо као коришћење микро-организма са јасном намером да се изазове инфекција, како би се постигли извесни циљеви. Обзиром да је данас лакше снабдевање биолошким агенсима и техничком информацијом неопходном за његову производњу, биотероризам има шансе да постане изабрано оружје у будућности.³⁶⁹ Група експерата из Центара за контролу болести и превенцију (Centers for Disease Control and Prevention- CDC) у САД, одредила је 6 микроорганизама који представљају велику опасност за јавно здравље *Variola major* (вариола), *Bacillus anthracis* (снет, гара), *Yersinia pestis* (куга), бутилински токсин (бутилизам), *Francisella tularensis* (туларемија) и *filovirus/arenavirus* (хеморагијске грознице).

Терористички акти који користе биолошке агенсе разликују се од оних који користе хемијске агенсе. Микро-организми могу да се ослободе без буке и без изазивања тренутних ефеката. Болест не може да се забележи све док се не препознају знаци инфекције, док се не идентификује узрочни агенс. Ако организам може да се лако преноси од особе до особе, попут вариоле, број жртава може да досегне десетине хиљада. И за развијене и оне у развоју, негоривски производи представљају важан извор националне безбедности и напретка. Само у САД пољопривредни сектор је индустрија од готово 1. 000 милијарди долара.³⁷⁰

У Калифорнији је у Краљевској долини ружичасти црв изазвао пад засејане земље под памуком са 140. 000 акара, на само 7. 000 у последњој деценији. Бактерије, вируси, или токсини који онеспособљавају или убијају људе, животиње, или биљке,

369 Видети: Le bioterrorisme et la santé publique, Relevé des maladies transmissibles au Canada, vol. 27-04, 15 février 2001. © Santé Canada, 2001.

370 Осим што даје храну за америчко становништво и велики део за свет, америчка пољопривреда доноси стотине милијарди долара као приход од извоза. То је 15% укупног америчког извоза.

узнемиравају као адут у вођењу економског ратовања. Винстон Черчил, млади британски политичар и потоњи ратни премијер, дао је свој допринос антихуманом виду ратовања- прибегавању најстрашнијим биолошким оружјима тога доба, које између два светска рата још није упознало атомско оружје.

Слободно треба оквалификовати Черчилов ум као монструозан, јер је још 1925. године обзнанио своју визију контекста оваквог ратовања. Тада је писао о „кутама методички припремљеним и намерно баченим на људе и животиње. Биљна уш је за уништење усева, а антракс је за убијање коња и стоке“. О овом Черчиловом громорном и болесном предлогу ратовања против непријатеља, Енглези не воле да говоре, али није згорег да се то зна. Учинили су то ипак двојица британских аутора, Роберт Харис (R. Harris) и Џереми Паксман (Jeremy Paxman), у књизи Виши облик убијања.³⁷¹

Овакву доктрину ратовања примењивали су већ и немачки агенти у Првом светском рату, када су намерно заразили коње и стоку антраксом и сакагијом, пре но што су испоручени из САД у Европу. А током Другог светског рата, САД су се, у страху од великог напора и Јапана и Немачке да развију биолошко ратовање, ангажовале у великом офанзивном и дефанзивном истраживању и развоју биолошког оружја. Иако нису никада пробале на бојном пољу, или користиле то оружје, САД су развиле више агенаса, укључујући говеђу кугу, сакагију, мокру рђу и пиринчано паљење, ражену рђу, за коришћење против животиња и биљака. Постоје и извештаји да су амерички званичници разматрали коришћење агенаса за уништење јапанске летине пиринча током завршних месеци Другог светског рата, како би их нагнали на капитулацију.

Схватање да би САД морале да снабдевају храном Јапан кад се рат оконча, као и спремна атомска бомба, обесхрабрили су Американце од коришћења ове опције. Велике су забринутости око могућности биолошког ратовања. Реч је о (од државе спонзорисаним) напорима за коришћење овог наоружања против летина. У принципу, овакво оружје би могло да буде од огромне вредности у конфликту, јер је њихова производња релативно лака, са мало ризика, а може се распршити са минималним ризиком за оперативце, да притом изазову штету економији и великом броју становника.

Британски аутор Сајмон Витби проучавао је проблем биолошког оружја за период од последњих 40 година, и дошао до уверења како нема поузданих трагова о успешној употреби оваквог оружја у том периоду. Витби је пратио преглед активности Велике Британије и САД од 1940 до 1970, када се уводи и Конвенција о биолошком и токсичком оружју (Biological and Toxin Weapons Convention-BWTC). Његови подаци проистичу углавном из декласификованих званичних извора.³⁷² Најчешћи

---

371 Цитирано у: З. Петровић-Пироћанац, *Мали појмовник геополитике*, „Југоисток“- ИПС, Београд, 2004

372 In: Simon M. Whitby, *Biological Warfare Against Crops*, Palgrave, Basingstoke, UK, 2002.

избор овог оружја су патогени биљни фунги. Американци су својевремено водили значајни анти-жетвени програм у Форт Дериксу, са широким тестовима на пољима, све до 1969. године. Специјална пажња посвећивана је произвођењу спора пшеничне рђе стабљике, ражане рђе стабљике, кромпирске метљике и болести снети пиринча. Сви ти узорци су чувани, а уништени су, наводно, тек под ударом споразума BWTC Седамдесетих. Научници су пронашли и начин одржавања стокирања ефикасног наоружавања и дисперзије ових агенаса. Многи описи личе на рецепте за јела, на пример: „4 ливри дехидрираних кромпира, 5 ливри црног тресета, 4 ливри љуски бораније и 3 јајета по ливри смешаних.“³⁷³

Обзиром на данашње софистикованије технике, може се замислити напредак у изради оваквих биолошких оружја, које се свакако израђује, ма шта говориле државе. Данас се сматра да тек 10-12 земаља активно настављају тајну војну способност за биолошко ратовање. Оне највероватније пре свега развијају анти-пољопривредне агенсе за стратегијско коришћење у случају рата. Предности биотероризма су значајне у односу на друге видове тероризма. Знатно су мања инвестирања, у односу на број жртава које притом могу да изазову.

Према једном обавештајном извештају из новембра 2002, Француска је била једна од четири земље које поседују недозвољена складишта вируса вариоле.³⁷⁴ Француска влада је изјавила да „ако таква складишта и постоје, једино су намењена развоју вакцина“. Ако је тешко да се утврди које земље поседују резерве биолошког оружја, још тежи задатак је за транснационалне групе, подвлачи извештај.³⁷⁵ Што се тиче развоја активности и развоја против-жетвених средстава и оружја, док се већина сећа широке употребе хемијских дефолиана, попут Оранж агенса у Вијетнаму Шездесетих, мало људи зна да је Велика Британија користила сличну тактику приликом устанка на Малаји, Педесетих. На почетку је дефолиан распрскаван на ободима џунгле, како би се смањила могућност вијетнамских заседа, али се то очито проширило на прскање агенса из хеликоптера као дела програма ускраћивања хране.

У последњој фази Садамовог режима, помињани су наводни покушаји Ирака да развије агенсе против летина, али се то на крају показало делимично нетачним. Према Инспекцијском тиму УН, Ирачани су експериментисали у Садамово доба са гљивичним обољењем пшенице, највероватније за напад на производњу житарица у Ирану. Вођени су тестови на малим пољима, али се по свој прилици није прешло на финализовање. Ирачани се нису усудили да праве оружја од тога (тзв. *weaponization*). Ова форма биотероризма могла би да буде ефектно оружје и посебно уз суштинске предности знања о девастирању, које имамо у разумевању патогена биљака. Ту је и велико знање о девастирању путем болести вируса биљака,

---

373 Ibid.

374 Као и Ирак, Русија и Северна Кореја.

375 *Le Monde*, 06. 04. 2007.

као и вирусологије биљака и биологије многих од њихових инсектских вектора, па се тако могу произвести засигурно ефектна вирусна био-оружја. На скуповима ВТВС се чује повремено о занимљивим одлукама из прошлости. Тако су САД својевремено известиле о развијању анти-летинских мера против плантажа коке (*Erythroxylum coca*) у свом анти-нарко програму у Колумбији. Американци су прскали биљке средством глифозат (*glyphosate*), које производи- Monsanto. Примењује се зараза биљака гљивом *Fusarium oxysporum*.³⁷⁶

Цена биолошког оружја

У поређењу са оружјем масовног уништења, биолошка су јефтина. Office of Technology Assessment (ОТА) у САД, сматра да је такво оружје могуће за само 10 милиона долара. То је, кажу, ништа у односу на цену једне атомске бомбе-200 милиона долара, мада се коначна цена нуклеарног оружја пење и 10 до 50 пута више. Не само да је биолошко оружје приступачно ценом, него и значајне количине ових агенаса (у килограмима) у легитимним биолошким лабораторијама, чине производњу овог оружја лаким.

Свака нација са технолошки пристојним фармацеутским индустријама могу припреме биолошко оружје. Америчко министарство пољопривреде је класификовало чак 53 животињске болести које би, када би се унеле у неку нацију, тешко погодили индустрију стоке. Зараженост слатког кромпира белом мушицом разорило је 1991. године усеве и изазвало 300 милиона долара штете у Империјалној долини у САД. Није доказана намерна акција, али су остале сумње. А 1981 слично се десило у Калифорнији. То је пример како би овакав економски рат заправо могао да се произведе, јер у Калифорнији не постоји тај варијетет природно. Одакле тамо, питају се амерички стручњаци, и кажу како сличне врсте постоје у Русији, Азији и Африци.

Америчке анализе показује да би намерно, или ненамерно увезене биљке, животиње, или микроби, имали велике економске последице по САД, њену пољопривреду, шуму, рибарство, коришћење вода, и у природним областима. Увоз недомородачких врста кошта САД милијарде долара сваке године. Од 1906 до 1991, израчунато је, документовани су губици од 97 милијарди долара. Губици између 1987 и 1989, због руске болести пшенице (*diurahis noxia*), били су већи од 600 милиона долара. Медитеранска воћна мушица изазвала је штету од 897 милиона долара.

Савремени теоретски пример економског сценарија биолошког ратовања у Трећем свету представља ситуација у Малезији. То је трећи по реду светски произвођач гуме, иза Тајланда и Индонезије. У 1991, извозила је природне гуме за 971, 9 милиона долара. Са другим нацијама Југоисточне Азије, Малезија настоји да сачува своју индустрију гуменог дрвета од јужноамеричке лисне метљике. Овај фунгус најпре је детектован у Бразилу на преласку века, и заразио је младо дрвеће и лишће и тако

---

³⁷⁶ In: Simon M. Whitby, *Biological Warfare Against Crops*, Palgrave, Basingstoke, UK, 2002.

значајно умањио приход. За овај *microcyclus* још не постоји лек. Метљика је главни разлог што у Јужној Америци више не постоји индустрија гуме. Директни авио саобраћај, посебно између Бразила и Малезије, чини могућим ненамерни улазак овог фунгуса. Малезијски стручњаци су проценили да када би овај фунгус ушао у њихову земљу и стигао на дрвеће гуме, потпуно би уништио све дрвеће за само две године. За Малезију је зато борба против ове гљивице витална како би одржала економски бум по коме је пројектован годишњи раст од 7-8%.

Сценарији биолошког ратовања : I-Кукурузни тероризам

Како би неко конкретно користио биолошке агенсе за вођење економског рата уништавајући конкурентову жетву, или производ? Американци знају да би несреће попут суше или губитка кукуруза због биљних болештина, „начиниле озбиљну економску штету светском снабдевању хране“. У овом сценарију Американци разрађују могућност појаве Кине као главног непријатеља на плану биљног тероризма. Кина је други светски извозник кукуруза.

Признајући рањиву ситуацију САД, Кина, по овом сценарију, планира тако пољопривредни тероризам, селектовањем кукурузног семене метљике, *fusarium graminearum*, која добро успева на хладној температури и на влажном тлу. Кинези тако тајно попрскају ову спору преко америчког Средњег Запада из комерцијалних авиона који лете поларном рутом од Чикага до Сент Луиса. Спору распрше у зиму и рано пролеће, и метљика постане присутна у тлу када почне пролећна сетва. САД, и поред засејавања више од 80 милиона акара кукурузом, пате од катастрофа са летином. А оваква неочекивана кинеска унесена кукурузна метљика би масакрирала летину америчког кукуруза. Тако свеукупна жетва пада за 30% испод нормално очекиваног приноса. Тада би држава морала да увезе кукуруз по први пут у својој историји, како би одговорила на домаће потребе. Потом би цена хране нагло скочила и изазвала више него очекиване цене хране и инфлацију. Кина би тиме задобила значајни дое светског тржишта кукуруза и десетине милијарди долара додатног профита од своје жетве.³⁷⁷

Сценарио II : „Шугаво“ вино

Винова уш (*phylloxera vastatrix*) је замишљена као терминатор који у овом сценарију пустоши винограде Напе и Сономе у Северној Калифорнији. Процењује се да 60-70% од 68. 000 акара тако може да се уништи. Уш не погађа воћку, већ напада корен, што лагано убија биљку. Ову уш је тешко детектовати, а доносе је ветар, вода, и блато. А када се најзад открије, већ се распрострла и по другим областима. Заражено вино се, додуше, може и лечити искорењивањем и заменом другом лозом, отпорном на ваш. А процена вредности Напа-Сонома винске индустрије

---

³⁷⁷ Истоветну могућност одбране вероватно су прорадили кинески сценарији планирања, што америчке анализе, наравно, не помињу.

је више од 1 милијарде долара. Уз то би, оваквом катастрофом, сигурно нестале неке значајне марке калифорнијских вина, које су већ светски познате.

Хипотетички сценарио, уз мало изненађење европских читалаца америчких пројекција биолошких економских ратова могао би да буде дело група угрожених европских произвођача вина, који су постали љубоморни на високи квалитет вина Северне Калифорније, а жељних да поново поврате своје уздрмано тржиште. Путујући као туристи, њихови агенти могу да се увуку у САД са паковањима француског патеа, која садрже милионе ваши. Пролазећи кроз калифорнијски виноградарски крај, они лако могу да распрсквају свој смртоносни товар. Сценарио I

II: Саботажа пакистанске памучне жетве

Пакистан је трећи светски произвођач памука, иза САД и Кине, и представља око 36% укупног извоза. Само због напада неког инсекта, жетва би пала за 15% од очекиваног нивоа. Губитак у овој жетви пореметио би читаву економију. Пакистан би тако, на пример, производио само око 10 милиона, од 12 милиона, бала које су зацртани циљ. И сами фармери би, из страха да им се и следеће године исто не догоди, прешли на пиринач, пшеницу и шећерну трску, који су мање профитабилни. Памук је чак 43 пута профитабилнији од свих других усева. Отворено традиционално непријатељство између муслиманског Пакистана и хиндуистичке Индије и данас их супротставља чак и трком у наоружању, укључујући и нуклеарно. Географска повезаност земље са главним противником, Индијом, омогућује лак пут за инфилтрирање и увођење куге против високо вредне мете као што је летина памука. Изазивање губитака Пакистану, повлачи за собом мноштво проблема у читавом друштву, ткао и у трговинском, али и војном сектору.

Сценарио IV: А шта сте све бацали на Србију 1999?

Садашња преокупација Америке на плану биолошких агенса су првенствено антракс, куга, и богиње. Свакако је важан надзор и мониторинг овог проблема, као и припрема контра-мера. Развијене земље са адекватним економским резервама, пољопривредним диверситетом, и средствима за отпор таквим околностима, биле би релативно отпорне на овакве нападе. Али, чак и развијени би могли да искусе значајне економске губитке и реперкусије на политичком и националном плану. А сиромашни би били у знатно тежој ситуацији. Историја нам увек показује хаос и нестабилност приликом природних катастрофа, глади и епидемија. Коришћење биолошког оружја спадало би у ратовање ниског интензитета са стратегијским исходима. Занимљиво је да обавештајне анализе и предвиђања не сматрају и даље (бар не званично) пролиферацију биолошког оружја корисним у вођењу економског ратовања. Обавештајни рад је, међутим, кључан и у овом домену.

Овде се мисли пре свега на људски обавештајни рад (human intelligence). Сакупљање информација мора да буде фокусирано на истраживање и развој противничких

нација у домену ендемских и не-ендемских не-људских болести и куга. Реч је о великом мултидисциплинарном напору и ветеринара, еколога, хортикултураиста, ботаниста, ентомолога и обавештајних анализа.

Американци тврде: „САД су одустале од свог антипољопривредног биолошког оружја много пре но што је унилатерално одустала од коришћења и развоја биолошког наоружања у 1969“. Да ли? А Србија и Ирак? Обелодањено је коришћење осиромашеног уранијума приликом бомбардовања Ирака и Србије, али нико досад није открио чему су све Американци прибегавали током 78 дана кукавичког бомбардовања Србије 1999. Многи грађани уочавали су промене на биљкама и сточном фонду наше земље, уверени да су нас из ваздуха гађали и разним, вероватно и експерименталним биолошким оружјима. Усталом, на више локација у Србији примећене су праве најезде видова инсеката које нико никада у тим крајевима није запазио пре бомбардовања.

Заштита ланца исхране, био-ратовање& биотероризам САД су једна од ретких земаља које се амбициозно спремају за евентуално суочавање са биотероризмом. У таквим догађајима, рано детектовање је круцијално. Биотероризам је на челу претњи по националну безбедност. Зато Американци од 2001 убрзавају програме одбране од хемијске и биолошке опасности у режији Департмана одбране. Наглашава се превенција агента који се служе биолошким оружјима. Успостављен је нови систем детекције биолошких агенаса, за контролу животне средине, опремљен да може да реагује у случају кризе, тј. да се узму узорци сумњивог ваздуха и у лабораторији све провери за 12 до 24 сата.³⁷⁸

У јуну 2003, Џорџ Буш ратификује закон о превенцији и управљању санитарним и биотерористичким ризицима.³⁷⁹ Влада добија нова овлашћења преко министарства здравља у борби против биотероризма, како би заштитила ланац исхране у САД. Тај закон подразумева регистровање инсталација са алиментарним производима. Закон обухвата: „националне и стране инсталације које израђују, обрађују, кондиционирају, дистрибуирају и примају или конзервишу те производе за људску употребу, или животињску, у САД; прелиминарну декларацију о увозу хранљивих намирница; стварање и одржавање регистара; административно задржавање намирница процењених као санитарну опасност.“

Нова директива, проистекла из овог закона, подразумева: искључивање особа везаних за прекршаје о храни; етикетирање производа; избор луке за увоз; увоз неких производа ради увоза (адитиви, колоранти, алиментарни додаци).³⁸⁰ : Специјалиста за биотероризам, Марк Остфилд, виши саветник за биотероризам, био-одбрану и безбедност здравља Стејт департмента, процењује да је алиментарно лака мета

378 Видети на Интернету: Jane's Chem-Bio Web, јануар 2003.

379 Public Health Security and Bioterrorism Preparedness and Response Act, из 2002.

380 Видети : BioMed Net, March 15, 2002.

за терористе. И од 2004, све жешће мере се предузимају како би се гарантовала безбедност од хроничних акцидената.³⁸¹

Некада смо се у СФРЈ подсмевали концепту ОНО и ДСЗ, а погледајмо како размишља амерички универзитетски професор на тему активности „непријатеља који никад не спава“. Микробиолог Марк Вилис са Калифорнијског универзитета, размишља најпре о „нападу на снабдевање хране ратоборног непријатеља“, дакле о виду ратовања који наликује доктрини Черчила из Тридесетих година прошлог столећа.³⁸²

Сваки велики државни програм биолошког ратовања укључивао је анти-пољопривредну компоненту, сматра Вилис. За највећи број агенаса, ефектно коришћење подразумевало би велике стокове и широку испоруку и велике напоре. Ипак, сматра Вилис, „ту постоји потенцијал за испоруку тајног агенса за започињање тачке изворишта епидемије са високо заразним агенсима.“ Терористичко коришћење је мало извесно, сматра Вилис. Ипак, земље које би могле да шире ово биолошко ратовање, вероватно би укључиле анти-животињске и анти-биљне агенсе у свом развијајућем арсеналу.

Међутим, земље које подржавају терористичке групе теоретски могу да им дозволе приступ анти-пољопривредним агенсима за сврху биотероризма. Деструирање пољопривредног сектора једне земље може да узрокује дислокацију друштва. Директни губици биљака или животиња могли би да изазову несташнице хране, скок цена хране, и незапосленост, што озбиљно дестабилизује друштво и политичке структуре. Потенцијал огромне економске штете је значајан у добро планираном нападу. На дисрупцију пољопривредног сектора су најосетљивије земље у развоју, које највише зависе од монокултурне жетве или узгајања само једне врсте животиња.³⁸³ Широка епидемија може да резултира значајним променама снабдевања погођеним биљкама или животињским материјалом на домаћем, али и међународном тржишту. Биолошки напад могао би да се искористи за манипулисање будућности, и друге манипулације финансијских тржишта.³⁸⁴

Ко би све теоретски могао да буде у искушењу да започне напад на пољопривредни сектор? Најпре државе, које би могле да сматрају пољопривредни напад као војни, политички, идеолошки, или економски разлог. И озбиљне последице би из тога могле да проистекну, јер би се Држава препознала као одговорна за биолошки

---

381 Видети на сајту : Miammiam, Coup de gueule d'une affamée, 09, 08. 2007.

382 Већ изношење оваквих ставова могло би да се подведе у категорију злочина против човечанства и геноцида, али такви процеси тешко да ће икад започети Међународни суд у Хагу, јер САД до данас нису одговарале ни за злочиначку геноцидну употребу атомског наоружања, а једини су бацали уранијум на друге народе.

383 Mark Wheelis, Section of Microbiology, University of California, Davis, Volume 13, no. 22, 07. 06. 2005

384 Пример намерног и илегалног увоза вируса зечје хеморагичне болести-РХДВ, на Нови Зеланд, 1997. године.

напад, док би такви напори могли да буду прикривени, да се све изведено учини природним. Ирак је, поменули смо већ, својевремено оптуживан за развој пшеничне снети као оружја, са претпоставком да је било намењено рату против Ирана. У Осамдесетим је Ирак знатно користио хемијско оружје против Ирана, а у земљи против цивилних мањина, готово без политичких последица. То је несумњиво снизило политички праг коришћења биолошког оружја у регионалном, или цивилном сукобу.

Пољопривредне корпорације, укључујући произвођаче, прерађиваче, и испоручиоце, могли би огромно да се овајде економским утицајима, променама у расподели тржишта, и на ефектима финансијског тржишта после једног успешног биолошког напада. Многи користе и експерте за биљну патологију, или ветеринаре, и поседују велике колекције патогена, „да им се нађе“. „Комбинација мотивације, експертизе, и материјала у оквиру једне једине, затворене организације, је забрињавајућа“, сматра Марк Вилис. Али би и корпорације, баш као и државе, ушле у огромни ризик када би починиле биолошки напад. А ако би се усудиле на тај корак, то би било експертски несумњиво дизајнирано тако да фингира природни поремећај. У оба случаја, корпорација или влада, одлука за коришћење био-оружја би захтевало одобрење на врло високој, чак и највишој разини државе, што умањује вероватноћу овог корака. Ипак, постоји могућност доношења одлуке на неком средњем нивоу, без обавештавања виших нивоа, па се могућност овакве акције ипак узима у обзир у анализама.

И не заборавимо да су транснационалке данас често моћније по свом капиталу од многих држава света, као и да утичу директно на политике највећих и најразвијенијих држава. Због високих финансијских интереса у пољопривредном сектору, као и због тога што основ индустрије лекова убраја и култивисање житарица, организовани криминал може да се заинтересује за биокриминалне активности са пољопривредним метама. Бројни су разлози интересовања за пољопривредна био-оружја и међународних терористичких група. Пре свега због штете коју би могли да нанесу непријатељским државама или народима. Аналитичари у ове потенцијалне кориснике био-оружја убрајају и разне миленијумске групе које желе општи социјални колапс, затим анти-ГМ групе које би да заувек одврате фармере од коришћења ГМ приноса, или узгоја животиња. Директни финансијски губитак због смртности, или оболелости домаћих животиња или жетви, може да варира од инсигнификантног до катастрофалног. Магнитуда зависи пуно и од брзине којом се шири болест, колико брзо су уочиле стручне службе земље. Најбогатије и најразвијеније земље имају механизме за брзу дијагностику и да тако знатно смање укупне губитке.³⁸⁵

Са животињским болестима, процедура је убијање свих животиња у непосредној близини жаришта болести. Код биљака, хиљаде акара са засејаним биљкама би

---

³⁸⁵ Mark Wheelis, *ibid.*

морало да се униште. Бројне претње сетвама могу да долазе пре од инсектних куга, него од микробских патогена. Таква обољења се обично контролишу коришћењем пестицида, пре него уништавањем изложених биљака, које, као у случају фуингалних болести, може огромно да кошта. Највећи број болести које би могле да се узму у обзир за напад на пољопривредни сектор, који је потпуно нешкодљив људима. То је онда још привлачније за производњу и расејавање, од леталних људских патогена. Напади у војном стилу, малим авионима, на великим пољопривредним површинама, захтевају пуно авиона за прскање, као и велике залихе агенса. Но, на тржишту ништа није недостижно. Ако је циљ напада изазивање мало случајева обољења, како би се прекинула трговина једне земље, на пример, онда није потребна посебна опрема, и тек неколико микролитара агенса. И могуће је уношење агенса чак и без директног улажења у циљану земљу.³⁸⁶

Иако данас постоји и забринутост због могућности коришћења „етничких оружја“, која циљају специфичне групе у човечанству, вероватноћа је мала, тврде Американци. Остаје, међутим, вероватноћа постојања одговарајућих оружја која циљају специфичне пољопривредне варијетете. На међународној конференцији о контроли генетских манипулација, једна група експерата је намерно привукла пажњу коју представља војно коришћење генетске манипулације: „Највећи ризик биолошких последица генетске алтерације микроорганизама је можда повезан са могућим војним применама“.³⁸⁷

Пољопривреда, посебно у развијеним земљама, има више особина које је чине рањивом на нападе са генотип-специфичним оружјима. Типично се користи монокултура великих површина са генетски идентичним особинама. За блиску будућност предвиђа се изградња нове генерације токсичних оружја, или генетски инжењерисаних микроба, пошто би генотип-специфична оружја захтевала суштинску научну инфраструктуру, која иде од молекуларне биологије до геномике и агрономије. Мало је вероватно да терористичке групе могу да саставе неопходну експертизу и материјале за такве активности. Једино државе и моћне пољопривредне корпорације могу да се упуштају у овакве делатности.

Сматра се да би ВТВС Протокол, који успоставља ефективне мере за одвраћање држава од развијања, или поседовања биолошког оружја, био моћна алатка у потпуном биолошком разоружању. То би смањило и вероватност биолошког ратовања (BW) у регионалним конфликтима, и шансе да би терористичке организације помагане од држава, могле да се домогну био-оружја. Постојање међународно спонзорисане епидемиолошке истраге могућих пољопривредних напада смањило

---

386 Често се тврди да код човека постоји природна одвратност према коришћењу болести као оружја. Али, историја каже да то није тачно. Бројни су примери таквог поступања немилосрдних колонијалиста широм сиромашних делова планете. Сетимо се само Енглеза, који су у 18 столећу прибегавали дистрибуцији оужених ћебади америчким Индијанцима, и тако их десетковали.

387 Конференцијски центар Асилмар, Калифорнија, фебруар 1975.

би тајно коришћење тог оружја, на исти начин као и национални епидемиолошки капацитет. Државе које се ангажују у високо интензивној пољопривреди ограниченог репертоара варијетета, могле би да смање своју рањивост и на намерну и на природну болест које би избијале, увећањем коришћења више врста усева, ширећи различитост коришћених генотипова, и смањујући величину парцела, и варијетет других пољопривредних промена намењених смањењу подлога на избијање болести. Све то није могуће спровести без одрживог и политички одлучног лидершипа. О еколошком тероризму у 1998, једна терористичка екологистичка група је узела за мету мултинационалку хране у Европи. Она је једноставно доставила италијанској новинској агенцији отровани божићни колач, који је произвела дотична компанија, и чије би узимање могло да буде смртоносно. „Поклон“ је пратила изјава која упозорава како су бројни отровани колачи на рафовима продавница. И када су на крају ови терористи похапшени, они су се бранили говорећи да је у ствари само један колач отрова. Они, наводно, нису довели у опасност ничији живот, јер је тај једини потенцијално опасан колач на себи имао исписано „отровано“ и прекривен етикетама упозорења. Инцидент је изазвао реакцију бројних компанија у Италији, са захтевима да се донесе одговарајући закон за поступања у оваквим ситуацијама. Помиње се и велика одговорност новинара у случајевима био-тероризма. Када су контаминирани спанаћи били стављени на полице супермаркета 2006, сви амерички столови, и у читавом свету, почели су да дрхте. Три особе су умрле, а 200 се разболело у 26 америчких држава.

Биополитичка производња/ Империјална био-власт

Одабрали смо три специфичне светски познате компаније како бисмо илустровали симболику опасности коју представљају незајажљиви крупни капитал и мега-корпорације које угрожавају будућност наше планете. Реч је о америчким компанијама McDonalds, Cargill и Monsanto, које свој бизнис остварују и буквално планетарно. И представљају будућност од које треба зазирати.

Каргил- невидљиви цин

Чикашка пољопривредна берза, The Chicago Commodity Stock Exchange, успоставља цене главних производа хране сваког радног дана, за читаву планету.

Шест транс-континенталних, агро-индустријских и финансијских корпорација доминира том берзом, а, обично, њихове дневне цене су резултат сложене спекулације која укључује даље уговоре и пирамиде деривата. *Каргил (Cargill)* „није котиран на тој берзи“, али је итекако важан на глобалном тржишту. Каргил и други гиганти агро-бизниса, позивају јавно и политички на „отворени“ систем хране, заснован на теорији компаративне предности. Они су и Кини саветовали да узгаја и извози специјалне усеве, који захтевају много рада. Чак и да Кина и други пристану, резултат би била глобална специјализација и зависност, а не универзална безбедност хране.

Каргил је огромна компанија која, међутим, не постоји на берзи. Зато га је својевремено канадски стручњак за био-производњу и еколога Брустер Нин крстио „невидљиви цин“. Централа овог агро-бизнис цина је у Минесоти, у Минеаполису, са канцеларијама широм планете. Бави се храном, састојцима хране и трговином. Последњи познати годишњи обрт му је био 70 милијарди долара, онај из 2005. године. Компанија поседује 300 бродова за превоз својих производа. Има 142. 000 запослених у 61 земљи света. Друга је највећа компанија која није котирана на берзи у САД. Готово половина од 140 милиона тона транспортованих на 300 бродова у 2005. години било је за сопствене потребе.

Један од главних власника ове породичне моћне компаније, Каргил МакМилан Млађи је, заједно са Витни МакМилан, стављен на 135. место Форбс листе 400 најбогатијих Американаца за 2007. годину, са по 2, 8 милијарди долара свако у свом наслеђу. Компанија се специјализује у испоруци алиментарних састојака и у трговини храном. У 2003, обрт им је био 63 милијарде долара, а у 2005. премашили су 70 милијарди долара. После пореза, чиста добит била им је 2 милијарде долара.

Каргил је највећа приватна корпорација у Северној Америци, а вероватно и у свету. Он тргује храном и производи много тога: житарице, брашно, кукуруз, памук, со, биљна уља, ђусове од воћа, храну за животиње, и месо. Бави се пољопривредом и стоком, алиментарним производима, здрављем и фармацијом, управљањем

индустијским и финансијским ризицима, чак и електричном енергијом и гасом. Извози соју, присутан је и у Бразилу.

Компанија је активна у светској трговини, између осталог и житарица. И у Белгији је „закон“, јер оркестрира добар део увоза соје. Каргил је успео да елиминише такмаце преузимајући доинт-венчере од готово свих претпостављених конкурената. Компанија готово већ у потпуности контролише глобални систем хране. Међу најпрофитабилнијим његовим активностима је трговање на глобалним финансијским тржиштима. Мали је број националних економија света које не погађају Каргилове активности, као и мали број оних који на Северу једу храну која не пролази преко *Каргила*. У Канади је забележено 2007 да је канадска бранша Каргила купила 9 терминала жита, повећавајући тако своје капацитете у овој грани за 40%. Укупни обрт им је 4, 5 милијарди долара годишње у Канади. Каргил иначе себе рекламира као специјализовану фирму у развоју и маркетингу кукуруза, сунцокрета и семе уљане репице, као „водећег глобалног произвођача семена кукуруза и протоплазму заметка, са значајном продајом у Централној и Латинској Америци, Азији и Африци.“ Фирма је прва и у уљаном семену глобално „и једна је од неколико компанија семена са дугим присуством у Азији и Централној и Латинској Америци“.³⁸⁸

Каргил је и велики произвођач фосфатног фертлизатора. Компанија поседује комплекс за процесирање уљаног семена у луци Генерал Сан Мартин у Аргентини, као и луку фертлизатора на реци Парањи, у Бразилу. Имају фабрике и на северозападној обали Индије, у заливу Кач. На Филипинима су им фабрике за храну за стоку. У пословично кратким прес-саопштењима ипак се понешто о овој дискретној фирми више сазна. Средином Деведесетих, именовали су за директора за Кину, Тајван и Хонг Конг, са седиштем у Шангају, Норвела Кокијара. Компанија је ушла у Јапан 1956, на Тајван још 1971, у Хонг Конг 1984, у Кину 1988. У тој значајној, и све значајнијој, зони, *Каргил* нуди трговину житарицама, сојом, фертлизантима, животињском храном. Ипак, компанија упорно остаје невидљива већини света и не полаже рачуна ником изван компаније. Стварно простирање компаније је знатно веће од онога што се зна о њеној моћи и утицају широм света. Огромна је компанијина способност да креира националне политике, а често су импликације тих *Каргилових* стратегија огромне по све нас.³⁸⁹

Индија извози жито, и сви мисле да тако индијски сељаци зараде сваке године више новца него претходне. Али, *Каргил* је тај који истински извози индијско жито. Купује га по 60 долара по тони, а препродаје по 300 долара. Та транснационална фирма извози и жито Сједињених држава и увози га у друге земље, извози га из Индије и

---

388 Видети на сајту: company press release -www.cargill.com

389 Брустер Нин (Brewster Kneen), канадски еколога и борац за здраву храну је највећи светски познавалац „Каргила“. Прву књигу о њима издао је 1995, године, а у продаји је већ годинама и друго шокантно издање.

продаје свуда другде. То обављају филијале „Каргил-Аргентина“, „Каргил- Судан“, „Каргил- Немачка“, „Каргил- Француска“, итд. *Каргил* практично данас контролише алиментарни систем већине земаља света. Морали бисмо да поближе погледамо како делају транснационалне компаније, а мање владе које, у све већој мери престају да бивају одлучујући фактор. Али, *Каргил* је и озбиљан партнер, па је Индија 2. 006 склопила са њим и компанијом Archer Daniel Midland Co. уговоре уза испоруку жита вредног 141 милиона долара. У Кини су 2. 006 отворили фабрику за семена уља, у који су уложили 60 милиона долара, у области Циангсу, у граду Нантонг. Умешан је *Каргил*, по тврдњама угледних НВО планете, попут Greenpeace-а, „у разарање Амазоније, јер је започео узгајање ГМ соје, за шта је потребно крчење терена и уништавање шума.“ Поуздано се зна да се трансгенска соја гаји у Амазонији, што је додатна опасност за локални биодиверзитет. У области Мато Гросо, са 46% тропских шума, 10% соје је трансгенско. *Greenpeace* има доказе да је *Cargill* преузео такву соју из овог региона. У саопштењу из маја 2006. године, *Greenpeace* је тврдио: „Пошто су током више сати блокирали илегални терминал товара соје ‚Каргила‘ у срцу Амазоније, милитанти организације ‚Гринпис‘ потом дефилују са 700 становника локалних заједница и траже да се мир врати у регион, да се заустави дефорестација. ‚Каргил‘ је главни уништитељ амазонске шуме, и комерцијализује на индустријски начин соју намењену узгоју животиња у Европи.“

Каргилови службеници су били посебно насилни током догађаја, показали су своје право лице. Лидовик Фрер, француски делегирани активиста, Гринписа, је том приликом написао на сајту своје организације: „Ове локалне заједнице су данас као бичем погођене разарањем које изазива насиље и притисак узгајивача соје. Заједнице морају каткад да напусте своју земљу пошто су запалили њихове куће и пошто им се претило физички од стране наоружаних банди. Заједнице траже данас мир и повратак на више породичну пољопривреду, као што су то чинили деценијама у региону“³⁹⁰

Непуну годину касније, организација се поново оглашава, поводом истог проблема, саопштењем насловљеним „Прождирање Амазона“, детаљно указујући на Каргилову умешаност у деструкцију Амазоније. Каргил се, по тим тврдњама, илегално убацио у Амазонију и тамо раширио нову претњу која лебди над изузетним шумским масивом: индустријску културу соје. Гајена у Латинској Америци, та култура је високо механизована и врло широко намењена исхрани животиња за згој. И иначе, бразилска Амазонија је изгубила већ 17% своје почетне површине. Данас се преко 2 милиона хектара налази под конвенционалном сојом, али све више и трансгенском. У држави Мато Гросо, главном произвођачу соје у Амазонији, једна трећина тропске шуме је ишчезла. Главно одредиште овакве соје је Европа и САД.³⁹¹

390 Видети : <http://www.greenpeace.fr/>, 22. 05. 2006.

391 Видети чланак : „Амазонија угушена сојом“, *Le Monde*, 19. 09. 2007, Потом председник филијале „Каргил Француска“ одговара листу, 24.10. 2007.

Каргил послује и у држави Пара, прецизније у лучком граду Сантарем. Ово инсталирање тумачи се вољом да се олакша размена са Европом. Притом Каргил не брине пуно о задовољавању еколошких стандарда у том региону. Соја је у тој зони Бразила однедавно важан мотор деструкције. У августу 2002, директор житног терминала Каргила у Сантарему је изјавио да је регион способан потенцијално за 300.000 хектара соје. Гринпис је истовремено тврдила да узгајана соја Каргил делимично долази са земље која је илегално раскрчена. Осим своје купљене земље, Каргил је куповао и соју са фарме Мембека, која је раскрчила земљу која припада аутохтоном народу Маноки из Мато Гроса. У сезони 2004/2005, 1, 2 милиона хектара било је посејано сојом у бразилском делу Амазоније. Cargill се убраја међу 4 стране мултинационалке које ведре и облаче у трговини бразилском сојом, поред бразилске пословне групе Maggi.

Привучен могућношћу брзе зараде експанзијом културе соје, Каргил се сместио у Амазонији. Снабдевањем сељака семеном, и гнојивом, организовањем транспорта као и стокирања, компанија привлачи сељаке ка Амазонији. Смештање Каргила у Сантарему је илегално и компанија не оклева у снабдевању код илегалних извора. У више наврата, компанија је кажњена због тога, али се увек на крају извучила. У фебруару 2006, таква једна пресуда је ипак потврђена од бразилске правде: Каргил мора да поштује бразилски закон.³⁹² Пратећи активности Каргила у Бразилу, Гринпис је дошао и до успутних шокантних сазнања. Ова НВО се уверила у случајеве ропство, највише на великим експлоатацијама. Каргил, међутим, није потписао бразилски национални пакт о брисању ропства. Тако је забележен случај фарме Во Герцу (једне саване у области Мато Гросо), која је испоручивала соју Каргила. Са ње је једна инспекција ослободила 15 робова.³⁹³

Каргил приступа заједничком улагању 50/50 за стварање тржишта нових производа процесирања житарица и производа животињске хране, са другим агро-цином, компанијом Монсанто. То се десило и поред различитих корпоративних култура ове две компаније. Више од 160 година Каргил је имао дугорочну стратегију и доносио одлуке на основу брзог враћања на акционаре, и то је издизало компанију током њеног постојања. Разлике су битне између ових агро-колоса. Каргил се повлачи из свих бизниса, или кад му је јасно да неће добити адекватни дугорочни профит за фирму од тог посла, или кад је јасно да нема експертизу да посао уради како ваља.

Монсанто има исти приступ у свему што ради онако како ради и у генетском инжењерингу, упуштајући се у врло агресивно понашање притиска на друге, од фирми, до владиних регулаторних агенција, како би ови прихватили Монсантово

---

392 Из извештаја еколошког извештаја НВО Greenpeace, „Једући Амазон,“ (Eating up the Amazon).

393 У Бразилу заиста има још увек трагова правог ропства. Бразилска полиција је у 2002-3 открила чак 8. 700 случајева ропства.

пословно тумачење стварности. Каргил је експерт у дизајнирању макро-структура, као што су трговински споразуми, програми помоћи и транспортни системи. Монсанто је експерт у дизајнирању и контролисању структура на микро-нивоу „генетике“. Када се својевремено расправљало о том стапању двеју компанија, помињано је „мешање једнаких“, са укупним пословима од 34, 4 милијарди долара (а послове води АНР).³⁹⁴

Када је дошло до овог мешања, Монсанто је ставио шапу најзад и на најбоље продавани хербицид на свету- Roundup. Тако је овај произвођач већ средином Деведесетих продавао хербицида за импресивних 5, 24 милијарди долара (и претекао чак и Novartis). Ова аквизиција укључила је истраживање семена, производњу и третирање у 24 земаља и операције продаје и дистрибуције у 51 земљи. Каргил се не бави био-технологијом и семеном, то ради Монсанто. Прави бонус за Монсанто, ипак, лежи у Каргиловом присуству у Кини, пре свега због продаје хербицида Roundup. Каргил може да дође до профита практично из сваког производа у глобалном систему хране, укључујући житарице који се производе из Монсантовог семена.

Монсанто- армагедонска компанија одрживог загађивања

Монсанто (Monsanto) је агро-бизнис цин који је од 1997 раздвојен у више различитих компанија. У 2007, Монсанто је задобио компанију Delta & Pine Land (D&PL), како би заокружио претходни неуспех у преузимању из 1999. Тај потез је дефинитивно учинио ову компанију „преовлађујућим монополистом пољоприведног семена готово сваког варијетета“, што укључује и воће и поврће. Постаје прва за семе воћа и поврћа, друга у агрономским усевама, трећи као агрохемијска компанија. У 2005, *Монсанто* се пријавио СТО-у за права на међународни патент за свој генетски инжењеринг гена свиње, деривираним из патентираног семена мужјака свиње. Компанија такође жели да патентира и право на хонорар за одређене животиње са фарми и крда говеда. Ако то коначно добије, „свака свиња која би била произведена коришћењем ове репродуктивне технике била би покривена тим патентима“. Више техника се користило и било патентирано онолико брзо колико ГМО адвокати могу да предају апликације да закључају живот животиње као интелектуалну својину. Огромна средства су компаније, попут *Monsanto* и *Cargill*, инвестирале да генетски модификују животиње за сопствени профит. Они иду и даље- желе патентирање живог. Позната је Одлука Врховног суда у случају Дајмонд против Чакрбартија. То је била премијера, јер пресуда каже „да све под сунцем што је човек створио, може да се патентира“. Том стазом дошло се и до патента „Харвардског миша“, који је

---

394 Видети: Брустер Нин, Шта то од почетка хоће „Монсанто?“, 07/1998.

генетски инжењерисан да буде осетљив на канцер. Монсантов уговор носи наслов „Сејати технологију, жњети профите“.³⁹⁵

Монсанто доминира данас широким сектором индустрије семена. Процењује се да је бар 30% култивисаних површина кукуруза у САД засејано помоћу семена које испоручује фирма Holden Seeds, власништво Монсанта од 1977. Десет компанија данас контролише 32% тржишта семена, што представља 23 милијарде долара пословног обрта. *Монсанто* је потрошио више од 8 милијарди за куповину разних мањих произвођача семена и биотехнолошких предузећа.³⁹⁶ Монсанто обезбеђује такође доминантну позицију на америчком тржишту семена памука (85%), као и добру позицију у свету индустријске културе ове биљке. *Монсанто* је такође изнео на тржиште најопаснију претњу здрављу светског становништва – генетски инжењерисану храну Aspartame.³⁹⁷ Она нема лејбел на себи, и поседује потенцијал да изазове оштећење здравља код многих људи.³⁹⁸

Познаваоци делатности ове компаније сматрају да је тзв. „Ангажман компаније Монсанто пример врхунског необузданог и некажњеног цинизма“. У том тексту стоји: „Ми се ангажујемо да поштујемо тоталну транспарентност стављањем на располагање јавности свих научних података и информација објављених о безбедности и својствима производа, као и да радимо само у оквиру научних правила, како то захтевају компетентне владине агенције читавог света.“

Притом подсетимо на чињеницу да је управо *Monsanto* произвођач РСВ и „Оранж агенса“, чувеног дефолијанта који је требало да олакша уочавање циљева у Вијетнамском рату, али чији су санитарни монструозни ефекти довели Монсанто на крају до тога да плати одштете у висини од 80 милиона долара интоксикованим ветеранима. Иста фирма је измислила и *RoundUp*, моћни хербицид, који се у реклами сматрао еколошким, и биодеградирајућим. Због лажне рекламе, фирма је 1988 била осуђена пред судом. Монсанто је произвео и хормон раста намењен „биковима са хормонима“, као и крвама. Жан-Мари Пелт подсећа с правом да је овај хормон фаворизовао канцере дојке, простате и дебелог црева.³⁹⁹

„Pentagon“, „Pursuit“, „Sceptre“, „Squadron“, „Raptor“, „Lightening“, „Avenge“, то су неки од хербицида фирме Суанамид. Она је, опет, део фирме American Home Products (АНР), која припада колосу Монсанто. А колос води глобални бизнис семена (осим за Канаду и САД), са пословима од више милијарди долара годишње. Ова компанија је непрестана, вишедеценијска мета еколога. Постоји чак и рубрика

---

395 Поновимо да тај уговор потписују Северноамерички пољопривредници током куповине трансгенског семена, отуђујући тако остатак сопствене слободе.

396 Амерички агро-гиганти имају дугу сарадњу са Пентагоном у снабдевању разорним хемијским средствима, попут Жутог агенса, напалма, итд. У невероватној перверзији историје, исте те злочиначке компаније преоријентисале су се на лекове и храну човечанства.

397 Тај производ спада у хорор-храну, тзв. „frankenfoods“.

398 О томе више прочитати на сајту: <http://www.soyinfo.com/haz/gehaz.shtml>

399 Jean- Marie Pelt, *La Terre en heritage*, Fayard, 2000, p. 182.

на интернету насловљена: „Страница Монсанто не-етичног инвестирања“. Етичка истрага се данас води и о генетички произведеној храни, Frankenfoods, у шта је упетљана и ова компанија. Кад мали фармер купи *Монсантову* Терминатор технологију, и не може да приушти куповину нових ГМ семена од исте компаније следеће године, онда ће многи фармери у региону моћи и да осете глад. То је веома опасно.

Половина светских пољопривредника су сиромаси и не могу себи да приуште куповину семена сваке сезоне узгајања. Осим тога, сиромашни фармери узгајају незанемарљивих 15 до 20% светске хране и директно хране барем 1, 4 милијарди људи: 100 милиона у Латинској Америци, 300 милиона у Африци, и 1 милијарду у Азији. Ови фармери зависе од сачуваног семена и својих сопствених умећа узгајања, у прилагођавању других варијетета за коришћење на њиховој (често маргиналној) земљи. Оно што је још застрашујућије, јесте да претње од ГМ приноса могу да пређу на друге. Кад је једном *Терминатор* семе пуштено у неки регион, претња од стерилитета семена може да пређе и на друге не-ГМ приносе, стерилишући највећи део, па чак и целокупно семе региона.

Камила Монтесинос, агроном чилеанске организације СЕТ, има другу забринутост: „Разговарали смо са пуно генетичара за жетве који су студирали тај патент. Кажу нам да је могуће да полен са жетве који носи Терминатор опасност зарази поља фармера који или одбацују, или не могу да приуште ту технологију. Њихова жетва неће бити погођена те сезоне, али кад фармери дођу до својих спремнаца да засеју наредну сезону, могли би да открију- прекасно- како је део њиховог семена стерилан. То би могло да доведе до врло високих губитака у приносу. Ако је технологија пренесена преко рецесивних гена, могли бисмо да упознамо неколико година нередовних жетви и генерално- чак и драматично- опадање безбедности хране за најсиромашније фармерске заједнице.“

Монсантова нова Терминатор- технологија погађа тако стотине милиона људи у свету, и стручњаци тврде како ће у блиској будућности бити видљиви ужаси које је починила људском роду. Монсанто је проглашен кривим због декада загађивања у малом граду у САД. Победа је дошла пресудом и 3. 500 становника градића Анистон у Алабами добиће милионе долара од компаније. Монсанто је у локалне воде пумпао „хемију“ звану РСВ, што је још Седамдесетих америчка влада забранила као могуће канцерогену. Грађани Анистона су се годинама жалили на ненормалну стопу канцера у месту, оптужујући за то Монсанто.⁴⁰⁰

Британски дневник *The Guardian* водио је истраживање о једном месту у Гејлу, 30 година после почетка стокирања отпадака које је произвео Монсанто. Фирма је платила подизвођаче за одбацивање хиљада тона високо токсичног отпада у британска одлагалишта ђубрета, и поред свести да ти хемијски производи могу да загаде фауну и становништво. Најзад је 2007 званична Агенција за екологију почела

---

400 Видети: „Monsanto, одрживи загађивач“, *The Guardian*, 12, 02. 2007.

истрагу, „зато што су хемијски производи загађивали подземну фреатичку завесу и атмосферу пуних 30 година.“ Процењује се да би чишћење могло да кошта око 150 милиона евра на том простору Јужног Гејла. Чак 67 производа, укључујући и остатке Оранж агенса, диоксида и РСВ, које је могао да произведе само *Монсанто*, цури из једног каменолома у коме се држе и даље овакви опасни отпади. Цех плаћају Британци, највише од производа које је избаћивала на тржиште Монсантова фабрика под називом *Agrolog*, у Њупорту, деценијама. Сада се ти елементи налазе свуда по региону: у мајчином млеку, у речицама, риби, морским плодовима, фауни и флори.⁴⁰¹

Француска ТВ ауторка Мари-Моник Робен, приказала је на ТВ станици *Arte*, документарца који је непорецива и убедљива оптужница против компаније *Монсанто*. Оптужница је ужасна, неумољива и убедљива. Мултинационалка Монсанто, која комерцијализује 90% генетски модификованих организама, огромно лаже, многим људима читаве планете ипак са пуно успеха. Уз моћ коју пружа новац, изгледа од владе САД,⁴⁰² То је лична истражна операција ауторке која је сама „копала“ Интернетом, најчешће на „Гуглу“, извлачећи доступне информације. Робенова каже: „На свом интернет сајту, „Монсанто“ се представља као пољопривредна компанија чији је циљ помоћ сељацима да произведу здравију храну, истовремено смањујући утицај пољопривреде на људску околину“. Ниједно није истина. Нека од те хране је опасна и ефекат на природу је дугорочно катастрофалан. Основана 1901. године у Сент Луису (Мисури), фирма је опасни рецидивиста.

Она је почела као индустријско предузеће које израђује хемијске производе. Посебно је припремала импресивне количине диоксида, хипер-концентрисани отров садржан у оранж агенсу расутом америчком авијацијом изнад шума ради уништења вегетације током рата у Вијетнаму Шездесетих и Седамдесетих година прошлог века. Монсанто је тада постигао огромне профите овом производњом тужно-славног дефолианта. Више од 4 милиона Вијетнамаца су били жртве тог производа.

Његови ефекти се осећају чак и данас, после 40 година од краја вијетнамске кланице. Још увек се рађају деформисана деца са конгениталним малформацијама. Последице су остале и код великог броја бивших америчких војника из Вијетнама, изложених овом застрашујућем производу. Стручњаци тврде да ће се ти ефекти осећати у Вијетнаму чак још десетак година. По листу „*Л'Монд дипломатик*“, оранж агенс убија и данас.

Да ли овај кошмар сада поново почиње пред нашим очима, под другим видовима? Постоји хормон ињектиран крвама музарама ради пораста учинка, који их трансформише, мало по мало, у Франкенштајн животиње. Сада добро познајемо и

---

401 Видети: „Monsanto, одрживи загађивач“, *The Guardian*, 12, 02. 2007.

402 Видети: *TV Arte*, 11. 03. 2008, у документарцу Мари-Моник Робен (*Marie-Monique Robin*) „Свет према Монсанту“.

кукуруз, који је француски вођа сељака Жозе Бове⁴⁰³ чупао из корена, тај „зачуђујући кукуруз који даје веће класове него други кукурузи“. Нико засад не зна има ли и он смртоносна својства. Али се засигурно зна да овај кукуруз управо елиминише, мало по мало, друге врсте кукуруза, укључујући и оригинални простор биљке, Мексико. Волели би многи у свету, очигледно, одговор компаније Монсанто на ове оптужбе. Фирма је својевремено одбила ту понуду.

У друштву још неколико мултинационалки из хемијске индустрије, *Монсанто* свим средствима настоји да наметне ГМО културу, без икакве обазривости због ирреверзибилних ризика по животну средину, здравље и биодиверзитет. Развој ГМО за ову компанију је само додатно средство за укидање аутономије локалног сељаштва, свуда где се појаве. Они претварају сељаке у таоце својих хемијских производа. Међутим, бројни докази штетности ГМО почињу да излазе на светло дана по свету. *Монсанто* наставља да агресивно кажњава грађане који настоје да започну јавну расправу о друштвеној корисности ГМО. Француска Сељачка конфедерација (*Confédération Paysanne*), сељачки синдикат, је жртва репресије моћне компаније *Монсанто*, јер је успевала и да им блокира рачуне. И Гринпис води честе кампање против *Монсанта* и других, због ГМО, јер намерно дистрибуирају ову хемијску пошаст. Но, ипак јачају по свету и покрети грађанске непослушности због узгајања култура ГМО.

На француској ТВ Canal +, у емисији „90 минута“, приказана је репортажа у којој се прати питање ГМО кукуруза фирме *Монсанто*, чије су токсиколошке студије скривене, иако изазива лезије код пацова.⁴⁰⁴ Монсанто такође пуно напора улаже да добије лиценцу за ген свиње. Другим речима, лудило капиталистичке филозофије живота резултира у најновије доба жељом да се чак приватизује живо, категорија која превазилази икакав људски лични интерес. За израз „злочин против човечанства“ сматра се да у случају ГМО није претеран данас, иако се односио раније само на ратне злочине. *Монсанто* и *Доу-Кемикалс* (*Dow-Chemicals*) имају на леђима још један судски процес. Оне никад досад нису надокнадиле за патње ниједној жртви међу Вијетнамцима у овој срамној афери, када су годинама засипали Вијетнам најстрашнијим хемијским производима-убицама и људи, и животиња, и биљног

---

403 Вођа Сељачке конфедерације Жозе Бове (*José Bové*) иначе је својевремено школован на елитним високим школама у САД, а оданде се вратио као још радикалнији левичар.

404 Видети на Интернету: Google video. Кампање против ГМО иначе води и антиглобалистичка значајна организација *Attac-France*. Чак се организују и Међународни дани супротстављања ГМО. *TV Arte* смитовао је и репортажу о ГМО соји у Аргентини. Видети сајт: *Anti-OGM.info*

света. А притом су надокнадиле штету проузроковану сопственим војницима, што говори да правно не могу да избегну оптужбе због оранж агенса.⁴⁰⁵

Што се тиче распачавања ГМО у природи, што је, сматрају научници, „иреверзибилни чин“, а не знајући притом тачно какви су ризици, не знамо какав би појам у оптужби заправо могли ту да користимо. Реч је о не само неодговорном понашању ових мултинационалки, већ и о опасном понашању, које се тиче читавог човечанства. А све зарад суштински бедног циља- финансијског профита малог броја људи, без обзира на опасности по читав људски род.⁴⁰⁶

У јавности Европе, највише у Француској, често се пише против MON 863, трансгенског кукуруза фирме Монсанто, који је у жижи полемике о његовој штетности. У марту 2004. године појавила се у стручном часопису Archives of Environmental Contamination and Toxicology, и студија о токсичности генетски модификованих организама на јетри и бубрезима.

По тој студији, потрошња MON 863 код пацова ремети бројне биолошке параметре: тежину бубрега, јетре, стопу ретикулосита (млада црвена крвна зрнца), триглицерида, итд. Уринарна хемија је такође измењена, са редукцијама содијума и излученог фосфора, које иде до 35%. Аутори ових радова су изнели податке из експеримента које је наручио- Монсанто. Студија је обухватила 400 пацова у периоду експеримента од 90 дана. Статистички третман објављен је 2005, године у часопису Food and Chemical Toxicology. Експерти агро-хемијске фирме хранили су животиње и са MON 863, али и другу групу са генетски немодификованим вегетралним варијететом тог кукуруза. Наравно, истраживачи компаније Монсанто закључили су да промене спадају у природне, да ефекти произведени уз ГМО не спадају у паталоске. Занимљиво је да су подаци чувани у тајности све док се није умешао Greenpeace, који је успео да их објави, уз помоћ судског налога суда у Минстеру, Немачка.⁴⁰⁷

МакДоналдс: МакПрофит, МакТортура, МакДолари, Мак Канцер

Иза безазленог осмеха Роналда МакДоналда, заштитног лика велике компаније, крије се непорецива истина: глобална експлоатација народа, животиња и природе. За већину људи, и нарочито за децу, *МакДоналд* је привлачан и занимљив начин да

---

405 Џон Мекејн, кандидат за председника САД на изборима 2008, важи у својој земљи за ратног хероја, који је неколико година провео у вијетнамском затвору. Мора се ипак релативизовати његова заслуга за САД чињеницом да је као пилот, и баш као хиљаде америчких пилота у Вијетнаму Шездесетих, Мекејн такође бацао оранж агенс, и ко зна шта све још, из авиона на Вијетнамце. Зар за последице које и дан-данас осећају Вијетнамци, Мекејн не заслужује и име- ратни злочинац? А како да назовемо децу тих ратних ветерана, „хероја“ из Вијетнама, који су, као пилоти, на Србију 1999 бацали из авиона-осиромашени уранијум, чије су последице неупоредиво грозније и трајније, чак и од оранж агенса?

406 О томе више информација на: stop-monsanto@qsdf.org

407 Видети: „Монструозни свет „Монсанта“, Le Monde, 12. 03. 2008.

се поједе ужина. Али је истина далеко од забавног. Каква је то веза МаџДоналда и глади у свету?

МаџДоналд је једна од бројних мега-компанија које имају инвестиције на огромним просторствима сиромашних земаља планет. До тих просторстава су дошли сумњивим куповинама које су омогућавали углавном корумпирани државни функционери и привилеговане елите корозивне и гладне долара. Такве трансакције су изгониле ситне фармере који живе од тога што производе храну за своју локалну заједницу. Да би могле да купе технологију и готове производе, сиромашне земље су нагнане да производе све више хране за извоз у САД и остали богати Север планете, па данас 36 од 40 најсиромашнијих у свету, извозе храну у најбогатије земље.

У ствари, у тим земљама у којима су деца неухрањена, извозе своје жетве као „храну за животиње“, уместо да прехрањују своје потомство. Тако тове стоку која ће преплавити западни свет хамбургерима. *МаџДоналд* је директно уплетен у тај економски империјализам који држи највећи део црног становништва Африке у сиромаштву и глади. У земљама Латинске Америке стока се храни житарицама како би се произвело месо за хамбургере *МаџДоналда*. Тако се потроши 124 милиона тона зрна годишње, вредних 20 милијарди долара, а за то би могло да се храни и стамбено обезбеди читаво становништво планете, пуних годину дана.⁴⁰⁸

Сваке године на планети је посечена, уништена и спаљена тропска шума величине Велике Британије. Милиони људи иначе животно зависе од воде из тих шума, које апсорбују воду киша и постепено је испоручују природи и људима. Катастрофе у Судану и Етиопији су барем делом узроковане неконтролисаним дефорестацијом. У Амазону, где сада постоји око 10. 000 ранчева са говедима, кише се повремено сручују преко долина без дрвећа, еродирајући тло и односећи земљу. Огољена земља, спржена тропским сунцем, постаје неискористљива за пољопривреду.⁴⁰⁹

МаџДоналд и *Бургер Кинг* спадају у америчке компаније које користе пестициде за уништавање широких региона тропске шуме у Централној Америци. Оне то свесно чине како би тамо добиле земљу за пашњаке за стоку, која ће бити послана у САД као хамбургери и храна за животиње, као и због испорука материјала за амбалажу брзе хране. МаџДоналд, кажу екологисти, лаже да користи за то рециклирани папир. Тек мали проценат томе служи. Истина је да је потребна шума од 1. 300 км² како би се њима испоручио потребан папир за амбалажу за једногодишњу производњу брзе хране.

Не само да МаџДоналд и друге компаније допринисе великој еколошкој катастрофи, већ и изгоне племена са њихових предачких територија, на којима су одувек живела

---

408 Израчунато је да 5 хектара соје даје протеине за 60 вегетаријанаца, а када се даје стоци, дају протеине тек за 2 особе.

409 Сматра се да такво уништавање изазива ишчезнуће барем једне животињске врсте, биљке, или инсекта, на сваких 5 сати.

у миру, не оштећујући природну околинду, хиљадама година. И ту се јасно види типична ароганција и алаовост мултинационалки. Иако многи не одоле да једу *МакДоналд* храну, већина признаје да је квалитет хамбургера и кромпира, упакованих у папир и пластику, одвратан. Медицински је признато: режим богат мастима, животињским производима, шећером и сољу, тј. класични оброк *МакДоналда*, директно је везан за канцере дојке и унутрашњих органа, за дијабетес и срчане болести. У тој храни садржан је висок степен хемијских адитива одговорних за десетине хиљада умрлих од канцера сваке године. Пример: да би „квалитет“ салате-главатице био сталан, она се третира уз помоћ 12 различитих хемијских производа, како би увек имала боју и крцкавост у захтеваном времену. И жвакање је врло важно, јер производећи дигестивне сокове, управо оно омогућује добру асимилацију намирница. Међутим, конзистенција хране *МакДоналда* је таква да се готово и не жваће. Уз то, њен садржај воде је огроман (готово 50%). То значи повећани профит компаније, али и за многе клијенте: гојазност, констипацију, зачепљене артерија. Месо, и првенствено пилетина и млевено месо (хамбургери), су подједнако одговорни за 70% алиментарних интоксикација.

Реклама *МакДоналда* је готово потпуно циљана према деци. Она им показује *МакДоналд* као место весеља (попут циркуса, са кловном као маскотом) где се деле (за све и у сваком моменту) хамбургери и пржени кромпирићи. Код њих чињеница узимања оброка више нема ничег заједничког са храном, већ постаје пуко „забављање“. Зна се да се деца мало брину за храну, па рекламне замке, папирни шешири, сламчице и балони, маскирају чињеницу да је храна осредњег квалитета, ако не и токсична, а не може се рећи да бисте више пара потрошили за знатно здравији оброк у пристојном ресторану традиционалне хране.

У *МакДоналду* многи запослени брзо напуштају место због слабих плата. Та фирма не дозвољава право на синдикате, услови рада су лоши, прибегавају запошљавању радника из мањинских етничких група млађих од 21 године, који тешко успевају да добију неки други посао у животу. Често их врбују одмах после основних школа, јер је то јефтина радна снага погодна за сурову експлоатацију. Једино су радници у Шведској и Даблину успели да наметну свој синдикат у фирми , и нигде другде на планети. Опис унутрашње организације фирме тера на закључак о јасно ауторитарној компанији, коју би сваки запослени требало да тужи Међународном суду за људска права у Стразбуру. И сви други ланци брзе хране: „Kentucky Fried Chicken“, „Wimpy“, „Burger King“, итд. , не разликују се од њих. Сви сложено прикривају неумољиву експлоатацију ресурса, животиња и људи, под фасадама живих боја и привидом безбрижности и веселости.

У Француској, једној од европских земаљама у којима се и даље љубоморно чува домаћа традиционална исхрана, присталице покрета био-хране често дистрибуирају летке у којима оптужују *МакДоналд* да је симбол американизације и дехуманизовања

европских и планетарних друштава. Порука ових покрета јесте: систематски одбијајте да крочите у здања МакДоналда !

Антиглобалисти су уверени да су Мак До, Кока-Кола, и Холивуд смртоноснији за народе од терористичких бомби америчке армије, које САД сеју сиромашним деловима планете. Ратови које САД воде широм света од краја 19 столећа су, истичу антиглобалисти, ратови како би наметнуле своју светску хегемонију, нису само ‚хладни‘, ‚топли‘ или ‚млаки‘, већ пре свега идеолошки и културни. Циљ је наметање „америчког начина живота“. А то је анти-цивилизацијски феномен, оптужују САД даље све бројнији антиглобалисти, јер САД немају ничег доли трговачку цивилизацију, нову Картагину, саздану на једином култу профита, посвећеној инфантилној верској затуцаности. Познато је размишљање Шпенглера (погрешно приписано Ајнштајну од стране генерација необразованих америчких новинара) према коме су САД прошле од варварства до декаденције, а да нису упознале Културу.⁴¹⁰

Гротескна илустрација ових тенденција јесте и интервју који је један од горљивих заговорника америчког светоназора, филозоф Андре Гликсман, демонстрирао јавно, на згражање Француза. Запитан од недељника Експрес: „Ваше омиљено пиће?“, про-амерички филозоф одговара: „Од 11. септембра 2001- Кока-Кола!“ Левичарски дневник Liberation, међутим, видео је у „борби против МакДоналда... прву инкарнацију стварања једног европског идентитета побуњеног против светске информизације на начин Биг-Мека“.

То је симболична најава рађања европске анти-империјалистичке свести, која је покуњала најпре у домену исхране, као симболу највишег степена угрожености пред оваквим анти-хуманим атацима америчких мултинационалки хране. Код свих здравих народа света, кухиња, алиментарне традиције, и социјални ритуали који их прате, јесу социјална база културе и идентитета. А један од непоресивих вектора јенки културног рата јесте *Мак Доналд*, са *Кока-Колом*- првим симболом тог „крсташења“. Свакога дана, 47 милиона „оброка“ се служи у 30. 000 *Мак Доналд* ресторана, распоређених у 118 земаља света!⁴¹¹ После инвазије на Ирак, у ситуацији најнижег рејтинга Америке у историји, *Мак Доналд* поново полази у офанзиву. Компанија лансира нову светску кампању, са Џастином Тимберлејком, стубом МТВ, и са „клијентима највећим ведетама“. А на програму: „Хип-хоп бит“

---

410 Америчка армија је ударила на Ирак, пошто је претходно прегазила Авганистан и раскомадала Југославију. Рат америчке културе се наставља њеним разарањем култура и народа, убијањем историјског памћења, и замењује се блувотинама јенки- света које намећу Холивуд, МТВ, Кока-Кола, МакДо. Ове две последње су и симболи јенки колонијалне и културне контаминације и доминације.

411 Сетимо се како су, пред грађански рат у Југославији, узвикивали српски навијачи на стадионима, задркујући хрватске навијаче: „Ми имамо МакДоналд“. Имати *МакДоналд* ресторан први на Балкану значило је за њих бити прогресиван, а немати, значило је-економску и политичку заосталост! Мало ко је тада спознао истинску анти-хуману природу производње оброка типа *МакДоналд*.

препун инфрабаса. Један глас који рапује како и треба у темпу. Сlike младих који крцкају живот (и хамбургере) пуним загрижајима. Филмски кадрови у Бразилу, у јужноафричком тауншипу, америчком малу, на плажи Малезије. Звезда Џастин Тимберлејк запажено се појављује. И у финалу, обичан, универзални, ефикасан, слоган: „I'm lovin' it“. Права конзумеристичка визија планете за амерички животни стил који се намеће свету. И људи подлежу (млади у року од десетак дана у просеку) таквој изопаченој реклами.

Картагена Протокол о био-безбедности

У јануару 2000. године, на Конвенцији о Биолошком диверзитету прихваћен је додатни споразум уз Картагена протокол. Протокол жели да штити биолошки диверзитет од потенцијалних ризика које представљају *живи модификовани организми (living modified organisms)*, која произилази из савремене био-технолозије. Он успоставља тзв. *advance informed agreement (AIA)*, процедуру за осигуравање да су земље добиле информацију неопходну да се доносе информисане одлуке пре договора за увоз таквих организама на њихову територију. Протокол садржи референцу *precautionary approach* и реafirмише *језик предострожности* у Принципу 15 *Рио декларације о животној средини и развоју*. Протокол такође успоставља *Biosafety Clearing-House*, како би олакшао размену информације о живим модификованим организмима и помогао земљама у примени Протокола.

Лидер „данки хране“ у САД и свету тако је започео широку кампању на светској лествици, септембра 2003. У 100 земаља најмање емитована је поменута реклама. У Немачкој, традиционално анти-америчкој, чак су доводили певаче, снимали посебне нумере, „блокбастере“, организовали конференције за штампу и партије. Као што каже Лари Лајт, међународни директор маркетинга код *Мак Доналда*: „I'm lovin' it је више од слогана. То је више него кампања. То је мотор једне стратегије у којој су сваки клијент, сваки ресторан, свака екипа, умешани. То је једна нова филозофија, нови начин мишљења. Нови начин изражавања. Присуп је глобални, али, у пракси, она ће се развијати у функцији укуса, специфичности и очекивања сваке земље“. То је прича о наметању америчких гастрономских грозота прерушавањем у нешто друго, у „национално“, као што је *Мак Доналд* својевремено учинио са Астериксом у Француској, или са Мак Арабија халал храном. „Треба сматрати лансирање ове кампање почетком једне нове ере“, тврдио је Стефан Де Бројер, директор за комуникације Мак Доналда у Белгији. *Мак Доналд* је очито у служби побољшавања доброно разбијеног имиџа Америке у свету, такозване меке моћи (*soft power*). Зато је бивши муж Бритни Спирс, Џастин Тимберлејк, имао своју светску турнеју, спонзорисану од *Мак Доналда*, а учествовао је и у бројним догађајима подршке спортским манифестацијама под капом Мак Доналда такође.

У својој књизи *Како једемо- Апетит, култура и психологија хране (How We Eat- Appetite Culture and Psychology of Food)*, професор Леон Рапапорт анализује наш однос према храни и његове психолошке и социјалне импликације. Рапапорт мисли „да односи према храни покривају толике психолошке и социолошке аспекте, да

је немогуће систематизовати их. Алиментарно понашање је интимно везано за област емоција.“ Он помиње „социјалну димензију исхране: идеологизацију, развој гастрономије и место хране у будућности.“ Рапапорт тако описује „рађање европске кухиње у 18. столећу, када су алиментарни ресурси постали сигурни и константни. Еволуција породичног алиментарног система је ишла вековима.“ И успут пецка „чињеницом да су на Западу алиментарне неприлике у повећању“.

То је последица америчког начина исхране, отаџбине гојазности. Уз свест о „идеологизацији хране“ и социјалних импликација исхране, схвата се да борба против Мак Доналда и других професионалаца „џанки“ хране, није ни секундарна, ни фолклорног типа, већ суштинска за одбрану европских култура и идентитета. Пол Ариес, аутор књиге *Мали Анти-МакДо приручник* („Petit Manuel anti-McDo“) прецизира: „За столом се формирају ментално добри грађани, који умеју да разликују, да чине изборе“.

Против *Мак Доналда* је својевремено устао и славни кореограф Морис Бежар, велики Европљанин културе: „Јак утицај ових гигантских мултинационалки ме револтира. Од Пекинга до Буенос Аиреса, преко Москве, оне нам диктирају своје укусе, разарајући локалне традиције и униформишући културу. Тај нови ‚облик бивствовања‘ без везе са нашим обичајима, поредив је са најгорим колонијализмом. *МакДоналд* можда није идеална мета, али је екстремно симболичан.“ Французи су погођени у срце, јер воле да једу једноставно и добро. Избор Анрија IV није био безазлен: да је мислио како ће се пекиншка патка више допасти свом народу, он не би установио ‚кокошку у лонцу“.

Суочен са анти-америчким бесом, овај здрав рефлекс самоодбране народа свуда у свету, *Мак Доналд* има аргумент да он само ради посао. Реалност је другачија, међутим. Пример Пољске је актуелан на пољу ривалства Америке и САД. Пољаци многи у Европи сматрају „Тројанским коњем“ Вашингтона. Варшава је организовала, у малој бањи Криница, економски форум који је крштен и „Источноевропски Давос“. Криница је постала нека врста симбола пољске амбиције да је признају за регионалну силу у проширеној Европи. И у офанзиви Американаца у Пољској, *МакДоналд* има своје место. Уочљиво је да САД дискретно охрабрују Пољску у целокупној, а тадашњи амерички амбасадор у Варшави, Кристофер Хил, позвао је учеснике скупа у Криници на „Америчко јутро“ које је спонзорисао- Мак Доналд Пољска.

МакДо је несумњиво повезан и са либералном глобализацијом и капиталистичком експлоатацијом. Како је француски недељник Маријан својевремено написао: „Ароганција фирме нема премца. У Москви, у време окончавања СССР-а, она је била наговештај лепих либералних дана. Она је у Кини. Она је капитализам, његово ново доба. Њен председник генерални директор, Џек Гринберг, даје лекције добре светске трговине у САД и Европи, која, каже он у изјави ‚Л‘ Монду‘, ‚реагују на превише емоционалан начин. То ме деранжира‘, кори хранитељ планете. Неописиво

самозадовољство изазива антипатију. Ова надутост чини једини истински хендикеп *МакДоналда*. Јер, љубазно предузеће у очима све деце је заправо злочести газда, добро прилагођен временима преживљавања. Један будилник-кукавица несигурног времена: не баш скупа храна за сиромаше, коју су израдили јефтино други сиромашни, који су мало плаћени. Осим тога, треба рећи хвала за великодушност прчвара.⁴¹² Та трговачка офанзива *МакДоналда* је тек делић глобалне културне офанзиве коју воде САД, свесне катастрофалне позиције своје меке моћи. То се дешава паралелним преузимањем свих медија у свету. „Од 5 првих медијских група у свету, само је један европски, немачки Бертелсман. Остало држе САД фирме. Антиглобалисти и те ТВ мреже у служби транснационалне америчке провенијенције, везују за храну. Наднели су им и име: *Мрежа Злокобне хране* (NefastFood).

---

⁴¹² Видети: *Marianne*, 29. 07. 2003.

Заједничка пољопривредна политика ЕУ

Дугорочна перспектива одрживе пољопривреде

Према Европској пољопривредној алиментарној руралној и еколошкој политици, предлаже се нови друштвени уговор између глобалног друштва и пољопривредника. Биолошка пољопривреда је у правом буму у Европи, као и у САД, где ће 2. 010 године представљати још увек само 10% пољопривреде. Називају је *organic farming* и она се ставља у свакаке сосове, од алиментарних производа, до сапунчића. Заједничка пољопривредна политика ЕУ (*CAP reform*) јесте и свест о нужности перспективи одрживе пољопривреде. Реформа значи оријентација према потрошачима и пореским обвезницима, док се фармерима у ЕУ даје слобода да производе оно што тржиште жели.

Дотације пољопривредницима ће се плаћати независно од обима производње. Настављање производње омогућаваће се или одржавањем ограничене везе дотације и производње, или јасним дефинисаним условима. Такозвана „плаћања по фарми“ наметаће поштовање животне средине, безбедности хране и стандарда добробити животиња. ЕУ ревидира и производњу млека, пиринча, житарица, жита, и друге производе.⁴¹³ У дневнику Њујорк Тајмс, чувени Кечал Хајнц је представљен уз квалификацију и квалитет да је „органски“. То продаје и занима све агро-алиментарне компаније. Ова реформа значи и потпуну промену начина како ЕУ подржава своје секторе фармерства. То је сада јасна оријентација према потрошачима и пореским обвезницима, док се фармерима у ЕУ даје слобода да производе оно што тржиште жели.

Највећи део дотација плаћаће се независно од обима производње. Да би избегле одустајање од неке производње, државе чланице могу да изаберу одржавање ограничене везе између дотације и производње под дефинисаним условима и у оквиру јасних граница. Ова нова „плаћања по фарми“ везаће се за поштовање животне средине, безбедности хране и стандарда добробити животиња. Савет је одлучио и да ревидира политике за млеко, пиринач, житарице, жито, и још неке секторе. Циљ европске заједнице је да достигне баланс између такмичарске пољопривредне производње и поштовања природе и животне средине. Европски савет у Кардифу 1998 позива све релевантне организације Савета да успоставе сопствене стратегије за интеграцију заштите животне средине и одрживог развоја у одговарајућа подручја политика. То је представљало почетак тзв. Кардифског процеса.

---

⁴¹³ Да би 27. Чланица ЕУ поштовале утврђени буџетски максимум до 2.013 године, министри су се сагласили да уведу механизам финансијске дисциплине. То значи да ће се прибегавати и кажњавању недисциплинованих.

Како би се интеграција постигла, Комисија је развила агро-еколошке индикаторе (agri-environmental indicators). Европски савет у Бечу, децембра 1998, реafirмише обавезе преузете Кардифским састанком. У јануару 1999. године Комисија је публиковала материјал „Правци ка одрживој пољопривреди“ (Directions towards sustainable agriculture), почетну тачку за пољопривредни сектор. Европски савет у Хелсинкију, децембра 1999, усваја Strategy for integrating the environmental dimension into the CAP. Интеграциона стратегија поставила је специфичне циљеве попут: квалитет и балансирана употреба вода, смањење ризика од агрохемикалија, смањење деградације земљишта, климатске промене и очување квалитета ваздуха, биодиверзитета и пејзажа. Реформа ЗПП-а из 2003. године донела је већи квалитет интеграције заштите животне средине са новим или побољшаним мерама које промовишу заштиту пољопривредне средине са оба ослонца. Нове чињенице за пољопривредне политике

У једном извештају од 4. јуна 2007, под насловом „Какве нове чињенице за пољопривредне политике“, већ у уводу се каже: „Као суштинска економска активности на светском плану, пољопривреда се такође налази на раскршћу великих колективних улога, попут алиментарне безбедности, или очувања човекове околине, које једино игра тржишта не омогућује да се ефикасно узме у обзир“.⁴¹⁴ У јуну 2007, „Платформа биљке за будућу технологију“, коју подржава ЕУ, официјално обелодањује своју пуну и финалну Агенду стратегијског истраживања (CPA) у Европском парламенту у Бриселу. Документ који су подржали научници, фармери и индустрија, као и друга јавност и приватни акционари, говори о путу за Европу у коришћењу наука о биљкама и био-технологије, како би се повећала ЕУ компетитивност и добробит.

„Биљке за будућност“ је форум о геномици биљака и био-технологији коју је иницирала Европска Комисија 2003. Њиме координишу EPSO и EuroBio, а имају чланове из индустрије, академија и пољопривредног сектора. Форум даје краткорочну, средњорочну и дугорочну визију за европски биљни агрокултурни сектор, и успоставља консензус о истраживању неопходном за испуњавање визије. Могуће је да се идентификује пет изазова за европско друштво, којима сектор биљака може да допринесе: „здрава, безбедна и довољна храна; производи на бази биљка-хемијски и енергија; одржива пољопривреда, шумарство и крајолик; вибрантно и компетитивно основно истраживање; потрошачки избор и управљање.“ Говорећи на догађају, председник EPSO, Груисем, је рекао: „Европа мора да пусти своју базу знања у поље науке биљака у праксу, како би одржала европски пољопривредни сектор иновативним и међународно компетитивним“. Геномика биљака, и друге науке живота и биотехнологија јесу главни научни водичи био-економије, која вреди, како је процењено, 1, 6 билиона евра годишње у Европи. Заједно они чине оно што постаје познато као био-економија заснована на знању. „Да побољшају своју будућу

---

414 Видети на сајту: Cossart Jacques, 06/07/2007.

компетитивност, европским фармерима ће бити потребне диверсификованији и еколошки пријатељски приноси, који производе више и боље квалитетну храну и производе не-хране. Овог истинског изазова латићемо се кроз најсавременију иновацију, посебно у биотехнологијама биљака“, рекао је Сера Ариас, бивши подпредседник Одбора за пољопривредне организације СОРА. Тако би, у визији научних кругова ЕУ, побољшане летине могле да се развијају и узгајају ради борбе против здравствених проблема, попут кардиоваскуларне болести, гојазности, или дијабетеса. Ново или побољшано крмиво могло би такође да се користи за животиње на фармама, како би се смањила европска зависност од увоза животињске хране, попут соје. Осим тога, наука биљака је кључна технологија за одговарање на изазове климатске промене замењивањем фосилних горива обновљивим изворима био-маса за енергију, укључујући биогорива, сматра ЕУ

Јогурт –путник

Једна немачка научница израчунала је да један јогурт са јагодом пређе 9.115 км и потроши 0.006 л бензина! Ове бројке воде рачуна о пређеном путу сваке од сировина јогурта (јагоде, млеко, квасац, шећер, амбалажа, поклопац, етикете.), којима се додаје пут готовог производа да куће потрошача.

СТО против ЕУ, за САД

У септембру 2006, СТО суд је пресудио у једном процесу у корист САД, а против ЕУ. Тако је забрањено практично да се овај важан пољопривредни регион света отвори „насилном уношењу генетски манипулисаних биљака и производа хране“ из Америке. Препоручено је да Тело СТО за сређивање неспоразума тражи од ЕУ да се усклади са својим обавезама под одлукама СТО, како би се агро-бизнису дозволило да игнорише националне законе и права заштите јавног здравља и безбедности у земљама ЕУ. Ако не пристане на та правила, ЕУ ће изгубити стотине милиона долара у годишњим надокнадама, па је тема круцијална за оба блока.

До децембра 2007, ипак је тек неколико биотек производа дозвољено за продају у ЕУ. Досад је извоз америчког кукуруза блокиран, а трговина другим производима се спречава, упркос десетинама апликација са неизвесном судбином. Више европских земаља чак забрањује неке европски дозвољене биотек производе. То чине и Француска, Немачка, Аустрија и Данска. Анкете потврђују снажно противљење Европљана ГМО храни и састојцима, а у Француској се стопа непријатељства према њима пење до чак 89%, док 79% тражи да владе то забране. Анкете јавности у Европи показују и европску културу хране, која је на знатно вишој разини од америчког, као и да су Европљани много боље заштићени од ове агро-пошастаи.

Свет без пестицида био би бољи, сматрају такође европски грађани. Али, са друге стране, Европа већ није самодостатна у пољопривредним производима. Око 20 милиона тона је чист увоз годишње, и поред најбоље светске продуктивности у

овој области. Само би истраживање могло да смањи потрошњу пестицида, посебно, сматра већина европских пољопривредних стручњака и научника.

Али, нико у Европи није у стању да смањи производњу која је већ мања од потрошње. Ако храна није стратегијско оружје бр. 1, онда можемо да бацимо сво нуклеарно оружје на дно мора, каже се све чешће у европским парламентарним кулоарима. У 2007. години природа је поново показала да она команадује, а не човек, па је дошло је до пада производње. Наравоученије из те најновије агро-кризе јесте да и Европа и сви други морају да предвиђају те падове производње, а не да их организују. Што се пестицида тиче, треба знати да ли се забрањују реално опасни производи, или они чије је право потпало под јавни домен, како би их заменили неким другим, 10 пута скупљим. Пример је атразин, који је, кажу циници, мање смртоносан него кухињска со. Српска пољопривреда и пројекције будућности

Радиографија земље Србије

Србија данас има око 5. 111.000 хектара пољопривредне површине, што представља 0, 60 ха по становнику. Обрађује се 4. 255.000 ха површине, што је 0, 50 ха по становнику. Овај детаљ говори да је обрађена површина по становнику изнад стандарда земаља Европе. Србија је у другој половини XX века доживела динамичан развој развој пољопривредне производње. Како пише стручњак Привредне коморе Србије, Војислав Станковић, у овом периоду „просечни приноси важних ратарских култура су повећани два до три пута, захваљујући употреби домаћих високородних сорти, хибрида, хемизацији пољопривреде и коришћењу савремене механизације. Највеће повећање приноса је постигнуто код житарица, пшенице и кукуруза, као и у производњи индустријског биља. Убрзани развој и унапређење ратарске производње остварен је до половине 80-тих година.“⁴¹⁵

У Деведесетим стагнирају пољопривредне активности, приноси опадају, и видне су економске санкције УН према нашој земљи.⁴¹⁶ Укидањем економских санкција УН, пољопривредна производња у Србији поново расте. Поређење 1995. и 2004. „показује значајан укупан раст од 18, 5%, променом структуре у биљној производњи (остварена је стопа раста од 39, 7%), повећана је производња индустријског биља за 74, 4% и воћарска производња за 192, 2%. Динамичан раст пољопривредне производње настављен је и у 2004. години (остварена је стопа раста од 19, 7% у односу на претходну 2003. годину). Биљна производња је у 2004. години, са оствареним растом од 43, 9%, пресудно допринела расту укупне примарне пољопривредне производње. Значајан раст остварен је у производњи жита (раст

---

415 Војислав Станковић, Центар за научноистраживачки рад и економске анализе, Привредна комора Србије, 2006.

416 Уведене резолуцијом УН од 31. 05. 1992.

79, 4%), индустријског биља (раст 38, 4%), сточног биља (раст 35, 7%) и повртног биља (2,6%).⁴¹⁷

Активно пољопривредно становништво Србије представља 17, 5% укупног становништва. Поређења ради, Француска има 2, 9% активног становништва у пољопривреди, Бугарска 6, 2%, Румунија 12% и Мађарска 10, 8%.⁴¹⁸ Приноси по активном пољопривреднику у Србији међутим знатно су нижи у односу на развијене земље и земље у транзицији. „Продуктивност рада код појединих биљних култура у Србији је за 6-8 пута мања у односу на Француску, 2-3 пута у односу на Мађарску, и приближно је на нивоу остварене продуктивности у Румунији. Остварена продуктивност у производњи меса је нижа за 8-9 пута у односу на Француску, 2-3 пута у односу на Мађарску, 2 пута у односу на Бугарску и нешто је изнад остварене у Румунији. Истовремено, продуктивност у производњи млека у Србији је нижа у односу на остварену у Француској за 14 пута, Мађарској за 2 пута, Бугарској за 1-2 пута и приближно је на нивоу остварене у Румунији.“⁴¹⁹

Највишу продуктивност рада иначе у пољопривреди имају привредно најразвијеније земље, које имају испод 10%, или чак испод 5% пољопривредног становништва. У таквим условима привредно активан у пољопривреди располаже релативно великим површинама, високом вредношћу средстава за рад, великим бројем грла стоке, високим улагањима по јединици површине и запосленом, итд. Запажа се да је динамика раста продуктивности рада, у периоду између 1989. и 2003. године, била знатно већа у развијеним земљама у поређењу са земљама у транзицији.⁴²⁰

Пољопривреда Србије у последњих двадесет година још није успела да се врати на гране на којима је била пре две деценије. „Сточарска производња пала је на 33 одсто укупне вредности пољопривреде, што је алармантно, јер све што је испод 40 одсто, значи да нам је пољопривреда потпуно неразвијена. Српски аграр треба најпре да достигне обим производње који је имао између 1986. и 1990. године, када су у тој области постизани најбољи резултати. То морамо да остваримо у претприступном периоду, због што бољих преговарачких позиција за одређивање националних квота. Неопходно је да поставимо циљ, да будемо конкурентни са пољопривредом барем Италије и Француске, ако не и Немачке, Данске и Холандије.“⁴²¹

Стручњаци за пољопривреду сматрају да основни правац будућег развоја пољопривреде и прехрамбене индустрије Србије треба да буде оптимално коришћење и очување расположивих производних капацитета, повећање обима производње, измена производне структуре у корист интензивних производњи, производња

---

417 Војислав Станковић, Центар за научно-истраживачки рад и економске анализе, Привредна комора Србије, 2006

418 Период у коме се прати продуктивност за Србију је 1992-2003. године. Подаци Привредне коморе Србије и ФАОСТАТ 2005.

419 Војислав Станковић, Ibid.

420 Тржиште, новац, капитал, бр. 3, јул-септембар 2005.

421 Проф. др М. Шеварлић, Бизнис, 14. 04. 2008.

високо-финалних и висококвалитетних производа, развој научноистраживачког рада и примена постојећих и нових знања и технологије. Све то омогућиће значајно повећање обима и конкурентности пољопривредне производње⁴²². Аутор В. Станковић у свом научном раду заокружује нам тренутну радиографску слику српске пољопривреде. „Пољопривреда са прехранбеном индустријом Србије има константну компаративну предност и поред промена у структури светске трговине. Примењена анализа за првих 18 ранжираних роба на нивоу тарифне позиције, по царинској класификацији и добијених показатеља указује да се јасно диференцирају две робне групе: сировина и прерада-производи са географским пореклом и робе-производи прехранбене индустрије.

У првој групи је рано воће, малина (у свим класама) има остварени РЦА између 98-99 и њена се компаративна предност у извозу темељи делимично на монополу који се заснива на идеалним агроколошким факторима за њену производњу (пуно сувих материја у плоду са специфичном аромом и географским пореклом) у којој је Србија и по обиму производње и извоза на првом месту у свету. Део компаративне предности садржан је и у јефтиној радној снази (посебно у фази бербе). У наредном периоду, да би се задржале позиције на светском тржишту потребно је заменити постојећи сортимент високопродуктивнијим сортама. Слична је ситуација и са племенитом купином (класе Роланд). Вишња има нешто ниже остварени коефицијент РЦА (о. 94) и он се објашњава већом понудом на светском тржишту неорганизованим наступом домаћих извозника на светском тржишту. Цела робна група, производња и прерада воћа и поврћа, располаже са потенцијалима које мора искористити у циљу побољшања конкурентских позиција на светском тржишту. Основа конкурентности треба да буде препознатљив квалитет робе са заштићеним географским пореклом, произведен на традиционалан начин и у перспективи са сертификатом органске производње. Перспективе поменуте робне групе у извозу, се указују и у значајном расту светске трговине воћа, поврћа и прерађевина која је већ достигла 70 милијарди УСД, а циљно тржиште, тржиште ЕУ, је већи увозник ове групе роба са достигнутим увозом у вредности од преко 12 милијарди УСД⁴²³.

(Мрачне) перспективе српске пољопривреде, баш као и државе

Ако је веровати сигналима медија, ратари у Србији видно дижу руке од производње пшенице. У јесен 2007 засејано је најмање површина од када се прати сетва. Аграрна политика као да отписује најважнији усев за исхрану становништва. Србија притом мора, из непознатог разлога, увек да буде изузетак у односу на спољни свет, па се у све чешће најављиваној светској кризи хране, баш код нас на тржишту појављује

---

422 Војислав Станковић, Ibid.

423 Војислав Станковић, Центар за научноистраживачки рад и економске анализе, Привредна комора Србије, 2006.

слаба понуда. И то упркос рекордној цени пшенице, која је премашила 25 динара за кг, и тиме постала у једном тренутку најскупља у Европи, у часу када су светске залихе пале испод 100 милиона тона, што је историјски резултат у последње три деценије.

Оно што забрињава савесније пољоприведне стратеге у Србији јесу подаци о засејаним површинама. У сетви 2. 004-5, то је износило 637.000 хектара, да би у сетви 2007-8, засејана површина пала за драматичну трећину- 462.000 хектара.⁴²⁴ Период небриге о националним интересима и у пољопривреди у Србији, није започео у време после пада Милошевићевог режима, али је од тада видно интензификован. А када се данас кажу национални интереси, онда је то и право на одрживи развој. Сваки људски створ има то право, тако бар декларативно тврде ОУН. А истинског одрживог развоја народа нема, ако му се ускраћује право на енергију, воду и храну.

На основу делања Владе Србије у последњој деценији, аутор сматра да је у промишљање решавања проблема алиментарне суверености Србије, способности да се произведе довољно хране за сваког грађанина, проблем заштите од најезде монструозних ГМ производа, бриге за сталну оријентацију на производњу здравље хране, уз заштиту наше животне средине, наша држава скандалозно мало уложила. Да је својом индиферентношћу, одсуством свести о огромној важности проблема хране за будућу Србију и свет, добрано допринела да ћемо се у блиској будућности суочавати са све заостренијим и болнијим проблемима исхране.

Аутор је убеђен, и без околишења то каже: српске оранице ће моћи у овом столећу да прехране своје становништво једино ако се одлучним, драстичним чак, мерама не прекину далеко одмакли радови на отимању свега што у Србији може да произведе храну. Пад засејаних пољопривредних површина било које земље у свету данас, индикација је за озбиљну забринутост политичке класе. У Србији то и даље није случај. Као да и пољопривреда, попут бројних других индустријских области, спада у невидљиве операције вишегодишњих тоталних субверзија системског ткива Србије. Као да јој се не дозвољава да задржи своју бит, сељачку бит, ону своју изузетно успешну димензију, која тек у 21. веку има на планети огромну перспективу.

Очигледан је сраз и пољопривреде генарално, у последњих двадесетак година, баш подударно са рушењем Берлинског зида, уништавањем сваког трага социјалистичким друштвеним устројствима широм планете. У Србији је и оком видљиво настављање тог процеса, сакаћење њених драгоцених потенцијала у пољопривреди. Исто-времено, кибицери и купци плодних земљишних пространстава Србије, хладно очекују да започете радове растакања система Србије доврше припадници хипер-класе које су из света одаслали на привремени рад по транзицијским земљама, па и код нас. Ускоро ће многи такви нови феудалци 21 столећа преузети наше очевине и

---

424 Притом је почетком 2008 цена пшенице на Берзи Нови Сад износила 401\$/т, у Паризу- 400\$/т, у Будимпешти- 341\$/т, у Чикагу- 370\$/т. Видети: НИИ, 14. 02. 2008.

дедовине и постати владари и српске земље. Уочено је да и хрватски тајкуни убрзано купују земљиште у Србији последњих година. По важећем закону у Србији, странци још не могу да купују пољопривредну земљу. Ипак, берзанским преузимањем и криминалним приватизацијама фирми које поседују обрадиво земљиште, Хрвати су присвојили стотине хиљада хектара. Користећи рупе у закону већ су купили око 50. 000 хектара обрадивог земљишта у Србији, док су преко различитих „фирми ћерки“ и инвестиционих фондова незванично постали власници близу 250. 000 хектара, што је површина еквивалентна четвртини Војводине.

Како је сликовито рекао читалац листа Бизнис: „И та ће нам господа кројити судбину, а месечно зарађују по вагон жита.“⁴²⁵ Већина сељака у српским селима је у тешкој материјалној ситуацији, па се претпоставља да ће многе после дуго очекиваног потписивања Споразума о стабилизацији и придруживању (ССП) са ЕУ продати своју земљу странцима. Пројекције пољопривредне будућности планете говоре да ће за 10 година производња жита постати високопрофитабилан посао. Странци схватају колика је вредност обрадивог земљишта у Србији, али не и грађани Србије. Постојећи закон не дозвољава странцима да код нас купују земљу. А текст ССП-а омогућиће да страни држављани имају иста права приликом куповине српског земљишта. То забрињава, јер смо ми далеко сиромашнији од оних који ту земљу намеравају да купе.

Професор Шеварлић каже да би Србија, захваљујући свом аграрном потенцијалу у будућности, могла да има утицај на економска кретања у свету сличан оном какав су од средине 70-их година прошлог века имале земље Персијског залива богате нафтом. Он каже и да Србија може и да повуче потез какав су у прошлости начиниле Пољска и Словенија, које су у споразум са ЕУ ставиле временски рок од 7, односно 12 година, током којег странци у процесу куповине земљишта неће имати једнака права као и домаћи држављани, чак и ако те земље у том периоду постану чланице ЕУ.

Европа је тада тај услов прихватила, што значи да би и Србија могла да инсистира на истој клаузули једнога дана. Професор Миладин М. Шеварлић, некада члан тимова за израду „Савезних стратегија развоја пољопривреде“ (1982. и 1999. године), спада у критичаре недостатка пољопривредне стратегије наше државе. Предавач на Пољопривредном факултету у Београду отворено говори о томе колико су „српске присташе глобалиста слепи и политикантски надмени.“

Тврђу илуструје чињеницом да су такви људи, задужени за израду докумената за тзв. Стратегију развоја пољопривреде Србије, успели да је Влада и усвоји 2005. године. Ту су могли да се нађу, за пољопривредне стручњаке невероватне тврдње, чак и „да је српским пољопривредницима конкурентније да извозе длаку китове кости, кљунове, него уље, брашно, малине... за коју је утрошено неколико милиона

---

425 Видети: Бизнис, 29. 05. 2008.

донаторске помоћи ЕУ односно ЕАР.⁴²⁶ Стручњаци су настојали да извуку из безбедног буџака Министарства пољопривреде стварне ауторе тзв. Стратегије развоја пољопривреде Србије. За једног од интелектуалних аутора идеје прозивана је, логично, др Ивана Дулић-Марковић и њени сарадници из Г-17 плус аграрног тима. Пројекат министарке Дулић свечано је промовисан у новембру 2004, у компанији Делта, уз још једну промоцију на Ветеринарском факултету у Београду.⁴²⁷

Познаваоци проблема стратегије српске пољопривреде указали су одмах 2004. године да је у питању „кукавичије јаје“ постављено српском народу, већ самом чињеницом да је тај мукотрпни рад обављен за само шест месеци. У питању је био концепт готово једнопартијског аграрног тима странке Г17 Плус, што указује на политичку заслепљеност новоустоличених на власти, који никако нису имали на уму да се такви концепти раде састављањем најбољег могућег тима који једна нација може да окупи. Игнорисани су многи стручњаци на пољопривредним факултетима Београда и Новог Сада. Уместо тога, јавности је заправо сервирана нешто „абартована“ верзија документа који је у оригиналу имао наслов Мастер план за пољопривреду Србије (Policy Advisory Unit), из фебруара, 2003. Тај документ је наручила Европска агенција за реконструкцију. Да би оправдала средстава уложена у израду мастер плана, Дулић-Марковић га је у маскираној форми, понудила као сопствени пројекат.⁴²⁸

Било је јасно да је држава, преко Министарства пољопривреде, плагирала својом Стратегијом развоја пољопривреде Србије, поменути Мастер план.⁴²⁹

Занимљиво је још ни да министри пољопривреде пре Дулићке, полит-економиста проф. др Драган Веселинов, као ни агроекономиста проф. др Стојан Јевтић, нису прихватили да Мастер план, као ЕУ-донација, буде „материјал“ за национално репрезентативан, а у научно-стручном погледу врло захтеван документ попут Стратегије пољопривреде Србије. Од 2000. године до данас променило се чак пет министара пољопривреде, али још не постоји ваљана стратегија развоја пољопривреде.

Осим једног бледог покушаја 2005. године и најаве министра да ће ускоро промовисати нову стратегију, још нема никаквог документа на основу којег би могли да се усвајају адекватни закони. Било је и министара који су нашу пољопривредну

---

426 Видети: Проф. др Миладин Шеварић, Време, бр.728, 15.12. 2004.

427 Занимљив детаљ, јер Делта спада у компаније које су током протеклих неколико година дошле до власништва над огромним земљишним парцелама по Србији и Војводини, и свакако кроз своју трговинску мрежу представљају већ компанију која диктира и цене прехранбених производа у Србији.

428 А на листи 25 извозно најконкурентнијих производа из Србије била је чак и „длака китове кости“, формулација-будалаштина за сва времена.

429 Овај документ је тада у амфитеатру Ветеринарског факултета јавно показао професор Шеварић, који је Владин документ оценио као „иновирану стилизацију потпуно идентичног текста Мастер плана, што је покушај обмане научне и стручне јавности и свих посленика у агропривреди и политичкој јавности Србије“.

науку и струку јавно омаловажали. Тек са министром Милосављевићем постигнуто је да Друштво аграрних економиста сваког септембра организује скупове на којима ће се анализирати ефекти примењених мера и предложити нове за наредну годину⁴³⁰ Велики проблем Србије јесте и врло сумњиви процес приватизације земљишта, која има све одлике флагрантног противуставног процеса. Она је извршена још док је постојала друштвена својина, која је елиминисана из Устава тек 2007. године, али се, због политичког притиска, и даље онемогућава претварање друштвене имовине створене радом задругара у задружну својину.

Зато је, на пример, професор Шеварлић, као најправичније решење, више пута јавно предлагао да се донесе *Lex specialis* којим би се друштвена имовина у задругама превела у задружну својину. Документ ипак није усвојила Скупштина Србије.⁴³¹ Главни савез српских земљорадничких задруга основан је, иначе, 1895. године у Смедереву (прва задруга у Бачком Петровцу), на челу са родоначелником нашег задругарства, професором Михајлом Аврамовићем. Био је једна од 11 националних задружних федерација које су исте године у Лондону основале Међународни задружни савез. Тиме је Краљевина Србија стекла статус оснивача једне од најстаријих међународних организација које значајно доприносе задовољавању економских, социјалних и културних потреба задругара и њихових породица. Касније, 1923. године, Међународни задружни савез је одлучио да се Светски дан задругарства обележава сваке прве суботе у јулу.

Српски народ има задругарски дух и одговара му овај колективни вид пољопривредне производње, па је прави злочин не гајити га и у савременом добу.⁴³² По Попису из 2002, у Србији има 817. 000 пољопривредних становника, или 10, 9% укупног становништва, са 780. 000 пољопривредних газдинстава. Држава и даље занемарује ово становништво, а каква је његова позиција, казује и податак да је у Србији данас 200 села без иједног становника млађег од 20 година. Пољопривреду држава официјелно притом сматра стратешком, са 14, 4% укупног бруто друштвеног производа и суфицитом од 700 милиона \$.⁴³³ Како уопште данас говорити о концепту одрживог развоја села у Србији? Како каже професор Шеварлић: „Препустили смо концепт одрживог развоја самоодрживости природе.“ А песник је написао: „Моје село уствари и није моје, већ припада годишњим добима, јер преко целе године нико овамо не долази, само пролеће, лето, јесен и зима.“

---

430 Видети: Интервју са проф. др М. Шеварлићем, Бизнис, 14. 04. 2008.)

431 Видети: Бизнис, 14. 04. 2008.

432 Видети: Бизнис, 25.07.08.

433 Видети: www.poljoprivreda.info, 15.06.2008.

Србија и будућност ГМО

Са Картагена протоколом о биолошкој безбедности у ЕУ

У Европској Унији (ЕУ) се од 2004. године у свих 27 земаља ЕУ примењује унапређени законски оквир који регулише питање ГМО. Главни циљеви ЕУ регулативе су: заштита здравља и животне средине, обезбеђење слободног транспорта одобрених ГМ производа на тржишту ЕУ и слобода избора потрошача. Сваки ГМО мора да има одобрење за одређену врсту рада са њим, пре него што се појави на тржишту ЕУ. Главни законски елементи регулаторног оквира су бројне Директиве: о ограниченој употреби ГМО, о намерном увођењу ГМО у животну средину (обухвата експериментално увођење ГМО у животну средину и стављање у промет ГМО), о изношењу на тржиште ГМ хране и хране за животиње, као и хране и хране за животиње која садржи или се састоји од ГМО; о намерном и ненамерном кретању ГМО између земаља чланица ЕУ и земаља ван ЕУ; о следљивости и обележавању ГМО и о следљивости хране и хране за животиње добијене од ГМО, итд. Европска Комисија је 2004. године уписала чак 17 сорти кукуруза добијених од ГМ кукуруза МОН 810 (озлоглашене компаније *Монсанто*) у Заједнички ЕУ каталог сорти пољопривредног биља. Тиме је озваничена његова комерцијализација у ЕУ. За Србију је, на основу илустрација ситуације у Француској и Немачкој, од виталног значаја да узнатредује у овом домену.

Предлог Закона о пољопривреди који треба да се донесе у 2008, може да буде добра основа за будуће борбе на овом плану. Република Србија је ратификовала 2006 и веома важан Картагена протокол о биолошкој безбедности. То ипак, барем симболично, показује генералну заинтересованост политичке класе за сигурнију будућност грађана Србије. Закон је конципиран да штити био-диверзитет од потенцијалних негативних ефеката коришћења ЛМО.⁴³⁴ На први поглед, чини се да српска Гранична инспекција строго контролише: соју, уљану репицу, кукуруз и кромпир. Увек се ради хемијска и биолошка контрола свега што стиже у земљу. Ипак, треба имати на уму да до 2001. године није било закона који је водио рачуна о спречавању уласка ГМ соје и других производа, па се не зна тачно колико је тог материјала расуто по нашим пољима, до ког ступња су српске њиве и поља иреверзибилно загађени овом пошасту. Управа за заштиту биља Србије, њена Фито-санитарна контрола, то надгледа.

Али, у животу су, у Србији, као и другде у свету, мишљења о ГМО подељена. У сваком случају, сељаци знају разлику између природног и ГМО. Србија, међутим, дозвољава увоз сојине сачме и крмне смеше за сточну исхрану. Ту је и опасност, мада се, наводно, и то контролише. Постоји Национални савет за биолошку сигурност, у коме су водећи експерти. Они треба надгледају експериментални рад

---

⁴³⁴ Акроним са енглеским значењем: „живи модификовани организми“.

са ГМО. Иначе, Нацрт предлога закона уређује услове употребе ГМО у затвореним системима (лабораторијски рад, стакленици), намерно увођење ГМО у животну средину (експериментални рад у пољу, или комерцијално гајење), стављање у промет ГМО, или производа који садрже и/или се састоје или су добијени од ГМО (увоз и извоз и/или унутрашњи промет), руковање, превоз, паковање, транзит (провоз) преко територије Републике Србије, обележавање и прерада ГМО или производа који садрже и/или се састоје или су добијени од ГМО, услове и мере за спречавање и отклањање потенцијално могућих нежељених ефеката при раду са ГМО, одговорност за штету насталу при недозвољеној употреби ГМО, инспекцијски надзор над спровођењем овог закона, формирање и рад Националног савета за биолошку сигурност (тело које за потребе Министарства пољопривреде ради процену ризика за предложени рад са ГМО).⁴³⁵

Српско Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде примењује тако и даље Закон о ГМО из 2.001, који је ипак треба рећи, хармонизован са регулативом у ЕУ. Нови Закон ће бити у потпуном складу са европским директивама и видно боље ће дефинисати ГМО него сада важећи. Он захтева и обавезно обележавањем етикета свега што је ГМО и што стиже у Србију и на наше трпезе.⁴³⁶ Треба рећи да је и претходни Закон из 2.001 заузео став супротстављања продору ГМО у Србију. Тиме се наша држава ставља на напредну страну човечанства, оног дела који сматра да су ипак грађанин и природна околина важнији од профита неколицине богаташа планете, који због тог мотива не презају од упропашћивања природе и људске врсте. Хоризонтални грађански отпори Фармагедону у Србији Овде и лежи проблем са којим ће се Србија свакако суочавати у наредним годинама. Србија није Француска, Немачка, није још део ЕУ, која може да је заштити својим актима против ГМО. Србија је малена, ускоро још мања, и сиромашна. Србија је видно коруптивна у свом државном апарату, па ни напредни закон о пољопривреди није а priori гаранција да ће у будућности бити ефикасно заштићена од агресивног продора ГМО производа са моћног Запада. Ни сами грађани Запада не успевају, још увек, да се изборе са глобалним компанијама-произвођачима тог ГМО ужаса, па је логично да ће грађани у Србији бити пред још мучнијим отпором. Познајући незајажљивост компанија Монсанто, Каргил и других, сматрамо да је против њих нужан отворени и непријатељски отпор, уз све видове грађанске непослушности. Реч је о доказаним неморалним и алашим хипер-капиталистичким творевинама,

---

435 Видети: Предлог Закона о ГМО, Сајт Министарства пољопривреде Србије.

436 Нацрт Закона о пољопривреди је спреман и Министарство пољопривреде га је ставило на увид јавности. Он треба да побољша генерални одговоран став државе према многим дилемама о којима брину и унапредовалије земље Европе и света. Међутим, у октобру 2008, Скупштина Србије још увек није расправљала о Нацрту предлога закона о ГМО, као ни о многим нужним законима за прилагођавање стандардима ЕУ. Већина посланика ипак није потпуно свесна важности овог питања, њихова знања су о томе прескромна. Њихово повремено седење у клупама све јадније Скупштини јадне Србије, не превазилазе ни по овом питању уске партијске и групно-интересне задатке.

које не презају од уништавања природне околине и здравља људи. Мноштво је доказа о њиховим непочинствима, и не треба заборавити да те компаније и у Србији већ у дужем периоду „буше“ пролазе за своје производе, без обзира на позитивне прописе ове осиромашене земље. Они добро знају да се у Србији много постиже подмићивањем важних шрафова државне управе, па ту и „гађају“ наш пољопривредни и алиментарни суверенитет.⁴³⁷

Само одлучни и безрезервни отпор светском Фармагедону, који удара и на нашу капију, гаранција је за будућа поколења да ће живети у незагађеном свету, да ће јести здраву храну уз коју ће стасати у нормална људска бића. То је, усталом, и основно људско право, па треба охрабривати у Србији овакве будуће иницијативе. Оне су данас ретке, а преко потребне. Мислимо на еколошке иницијативе, на анти-ГМО иницијативе попут Зелене мреже Војводине и сличних грађанских хоризонталних организовања.⁴³⁸

У затвореним друштвима, са крутом традицијом строго контролисаних медија, који су поново у служби центара моћи, власти и јаких тзв. опозиционих снага, врло често „жута штампа“ једино преузима најврелије теме које не одговарају власти. Да се огласе у таквим медијима једина је шанса бројним активистима еколошких, антиглобалистичких покрета и у Србији. Овом оглашавању прибегао је у дневнику *Правда* Никола Алексић, директор Еколошког покрета града Новог Сада. Боље и у таблоиду *Курир*, него нигде, проценио је Алексић, који добро зна како је немогуће да о суштинским проблемима екологије, а у нашем случају и хране, проговори на РТС-у, или другим медијима са националним фреквенцијама. Поменимо и да је кредибилност Еколошког покрета из Новог Сада велика, и да је угледан и ван наших граница. Његови активисти воле да помену и како су њиховим акцијама задовољни и немачки стручњаци, који су им дали највишу оцену по европским стандардима. Алексић оптужује српску власт „да је зарад личних интереса спремна и на геноцид над сопственим народом.“

У разговору за *Правду*, Алексић је својевремени увоз радиоактивне пшенице из Украјине окарактерисао као атак и најозбиљнију претњу здрављу и опстанку српског народа. Српски екологиста своје тврдње заснива на основу увида у лажне декларације о наводном увозу пшенице из Америке, којима је „покривен“ увоз око

---

437 Министар Ђелић је, на пример, 18. јула 2008, у емисији Гордане Суше, „Прес-претрес“, на ТВ Пинку, врло брзо прешао преко натукнице водитељке о тајним деловима садржаја Споразума о придруживању ЕУ. А има индиција да се у тајним за јавност деловима Споразума говори о нападу на наш алиментарни суверенитет, о покушајима да се Србија тихо, лиши своје генетске баштине у пољопривреди. То се најпре односи, по нашим сазнањима, на непроцењиво научно богатство које лежи у знањима пољопривредних института, а највише у Институтима за кукуруз у Земун пољу, Новом Саду, као и Институту за воћарство у Чачку. Српска влада о томе ћути, и то је управо домен који треба да проучавају анти-ГМО покрети Србије у повоју.

438 Видети:., Др Миодраг Димитријевић & Др Софија Петровић, *ГМО, Питање и дилеме*, издање Зелене мреже Војводине.

112. 000 тона радиоактивне пшенице из Украјине. „Лично сам о томе током наше Еко конференције о здравствено безбедној храни 2004. обавестио министарку пољопривреде Ивану Дулић-Марковић. Њен једини коментар био је-уф! Онда сам назвао Управу царине и замолио да провере фалсификоване декларације, и опет сам чуо само-уф! После сам добио писмо да су Управа царине за заштиту биља, као једина задужена за контролу радиоактивности животних намирница, Министарство пољопривреде и БИА одржали састанак на коме су моје информације прогласили нетачнима. Али, мене нису ухапсили због узнемиравање јавности, а директор Управе за заштиту биља ми је рекао да је проверавана сва увезена пшеница, осим ‚америчке‘. Зато и тврдим да је то пшеница из Украјине и питам ко је наредио да се баш она изузме из провере на радиоактивност.“⁴³⁹

Председник Еколошког покрета Новог Сада не усуђује се да каже име одговорних за овакав злочин против грађана Србије, што илуструје у којој је мери ова држава и даље у рукама мафијашких, тајфунских кругова и центара моћи, и зашто заузима и даље високо мести на табели најкорумпиранијих држава планете. „Ни вама ни себи не желим ризик због јавног именовања! Морао бих прво да ископам те лажне декларације и питам извозника из Америке да ли је он наведеном купцу продао пшеницу, а онда поднесем кривичну пријаву. Али сам то име рекао и Ивани Дулић Марковић, и Управи царина, и Управи за заштиту биља. Разоткрио сам увозника радиоактивне пшенице у Србију, због чега су трећи пут покушали да ме убију колима. Човек је био десна рука Војислава Коштунице. Сад постоји још већа опасност, јер је купио читаву речну флоту и ко ће да контролише шта ће да увози. А има индиција и да је увозио радиоактивни концентрат бакарне руде из Јужне Америке и топио га у Бору. Имао сам информације да је са лагера у Констанци, на румунској страни, преношена у Србију и спремана негде у Новом Саду. Даљу судбину радиоактивне пшенице, да ли је искоришћена као сточна храна, или као брашно за људску исхрану, заиста не знам. Уосталом, ваљда и полиција треба нешто да одради. А ја сам јавно говорио лоповима да краду колико хоће, али нека нашој деци не остављају опасно наслеђе. То је геноцид над сопственим народом, од кога само злочинци не одустају ако је у питању профит.“⁴⁴⁰ Многи екологисти Србије сматрају да је Влада Србије годинама талац организованог криминала, као и локалних самоуправа којима владају интересне групе. Уз њих иду и бројни страни мешетари, пратећи феномен свих неуређених транзиционих друштава- рајева за прљаве паре.⁴⁴¹

Консултантска кућа Booz AllenHamilton (чији потпредседник компаније је бивши шеф ЦИА, Вулси) а Лоренс Гру оперативац на терену, ангажована је својевремено да помажу америчкој влади на терену Србије. Реч је о програму USAID Serbia, Enter-

439 Видети: Интервју са Николом Алексићем, Правда, април 2008.

440 Ibid.

441 Видети: „ЦИА не воли малине“, Таблоид, бр.45, 07.07.2005.

prise Development Project, са чак 6 програма, а најважнији су били из пољопривреде. Гру је за ове послове у Србији потражио и помоћ бивших официра америчке морнарице, Римера Лејна и Тимоти Колинса, који своје услуге наплаћају бројним америчким мултинационалкама хране. Радили су и за фирме OceanSpray, Monsanto, и друге, које бране интересе америчког извоза америчког воћа, поврћа, сокова, и многих других пољопривредних производа.

Новинарска истрага магазина *Таблоид* из 2005. године ишла је траговима ових Американаца задужених за Србију и стигла до њихових контаката са тадашњом министарком пољопривреде Иваном Дулић-Марковић. Вежа је, наводно, логична, јер је „Дулићка стари стипендиста ‚Монсанта‘“, тврдила је новина. „Прошлог лета (2004-прим. а.), одмах по повратку са годишњег одмора, г. Лејн је најавио да је његов задатак да за ‚Монсанта‘ са Дулићком угаси практично готово све српске институте за производњу семена (Београд, Нови Сад, Крушевац, итд.), да Колинс то подржи обрађујући јавност да су ти српски институти, ионако одавно пропали, а да за ‚OceanSpray‘ и остале произвођаче сокова овде креира просту сировинску базу воћа, а никако конкуренте на тржишту воћа и сокова у САД.“ Лист је такође тврдио да је Лејн са министарком Дулић био започео и рад на „Националној стратегији пољопривреде“, „која би укључила дискретно увођење ‚Монсанта‘ и других ГМ произвођача у српску пољопривреду (после чега нема повратка за Србију), а такође би укључила и уништење малињака и осталих воћњака под изговором да су сорте ‚застареле‘, те да се и ту морају увести ‚модерне‘ западне сорте воћа.“

Ример Лејн је објаснио да је његов кључни задатак да сроза цену малина за српске пољопривреднике, јер Србија диктира превисоку цену малина за западне корпорације. „На штету српских произвођача мора одмах одлучно да смањи цену малине и другог воћа у Србији.“⁴⁴² Овај лист такође је оптужио српску власт да је 2004. године, у сарадњи са српским тајкунима и Албанцима са Космета, на српско тржиште пуштала јагодичасто воће са високим нивоом радиокативности, које није било могуће продати у Европи и свету. Могло је у Србији, у чему су посредовали и поменути агенти америчких пољопривредних интереса на нашем терену.⁴⁴³ Да је и само пола овога тачно, озбиљна држава би предузела озбиљне истраге и мере да заштитити своје становништво и земљу од таквих пошаста. Српске власти су пословично, као у свему озбиљном по судбину земље, прећуткивале до данас овакве ствари. Зато је нужно да се и у Србији сазда покрет одбране здравља и живота свих грађана, попут француског Атас.

---

442 Видети: „ЦИА не воли малине“, *Таблоид*, бр. 45, 07.07. 2005. Је ли ова тврдња била тачна, тек, у сезони бербе малина 2008. године уочени су огромни проблеми произвођача малина у Србији, управо са знатним падом цена, које диктирају наручиоци из света.

443 У српској штампи у лето и јесен 2008. Појавили су се натписи-упозорења јавности да су се, такође са Косова, на српском тржишту појавиле сумњиве количине јефтине залеђене пилетине, неиспитаног квалитета, наводно пореклом из Бразила. У земљи тешке економске и политичке кризе, недовољно оштро се реагује на ове појаве драстичног угрожавања јавног здравља грађана

Будућност хране

Хоће ли био-технологије, нанотехнологије и информатичке науке, уздрмати начине производње, израду и дистрибуцију хране? Шта нам спремају научници, пољопривредници и индустрије у својим лабораторијама, пољима и фабрикама? Хоћемо ли угледати како расту плантаже поморанци чији плодови ће се љуштити попут банана? Хоће ли генетичари двоструко повећати јагњеће бутове, на уштрб мањих рамена? Хоће ли БигМак ускоро заменити пилуле високе нутриционе моћи? А ако би се претерано захтевање потрошача да добију исхрану коју би они желели да буде 100% безопасна, превело асептизованим оброцима без икаквог укуса? Једини лек томе је да се друштво поново врати некадашњим свакодневним задовољствима кухиње и трпезе. Како ћемо, заправо, јести кроз 30 година?⁴⁴⁴

Када задовољство чула упозорава на глад!

Роберт Хенкин, директор центра „Клиника Укус и Мирис“ (The Taste and Smell Clinic), који се бави молекуларном исхраном и чулним поремећајима, упозорава на коришћење једне такве фармакопеје. Овај истраживач добро познаје важност чула. Он већ 30 година лечи пацијенте чије је чуло укуса и мириса оштећено, или потпуно ишчезло. Према Хенкину, хранити се сутра пилулама, у подне и увече, рано или кансо, значиће гарантовану депирмираноаст. „Замислите: храните се, али се ништа не дешава! Тада бисте изгубили свако занимање да се храните. И чак ако би вам представили 20 различитих укуса пилула, ви бисте веома броз прошли тај круг.“

Хенкин сматра да би алиментарне пилуле одговарале виталној потреби, тј. исхрани, али како не би било задовољства чула у томе, брзо бисмо се уморили од тога. „Треба разликовати једење да би се живело, и једење да би се преживело“. Пилуле би омогућавале човеку тек да храни свој метаболизам. Хедониста у њему остао би прикраћен. Међутим, сви су изгледи да се неће дуго чекати да производи проистекли из истраживања постану расположиви потрошачима. Већ данас се могу купити енергетске штанглице Нооаћ, које су у почетку биоле резервисане за војску. А како би еволуисали обичаји ако би ове мале пилуле замениле једног дана оброке? „Једење је социјални чин, чин размене“, написала је Мари Марки, професорка на одељењу исхране Универзитета Монтреал.⁴⁴⁵

У ствари, храна коју уносимо чини много више од пуког пуњења стомака. Студије су већ показале да је сит у породици може да ограничи ризике токсикоманије код младих и алиментарне тегобе у адолесценцији. Психо-социолог Диан Дегл потврђује ове тезе: време обедовања је врло важно, оно омогућује да се сломи изоловање и да

---

⁴⁴⁴ На ова питања занимљиве одговоре даје француски аутор Феје. Видети: P. Feillet, *La nourriture des Français*, Ed. Quae, 2007.

⁴⁴⁵ Видети : Чланак Marie Marquis, у часопису *Recherches sur la famille*, 2007.

се социјализује. Реч је о суштинском чиниоцу за отување доброг менталног здравља. Гутати хранљиве пилуле у војне сврхе, или за мисије у свемиру, психо-социолог Диан Дегл не види никаквих проблема. Али да обичан човек једног дана почне да их користи редовно дневно, то би за њу било забрињавајуће. Ипак, постоји једна простор за будућност овог типа хране. Хендикепиране особе, или оне са губитком аутономије, могли би тако да се хране без зависности од било кога.

Сматра се да ће 2. 016 године, старе особе представљати 17 одсто становништва Квебека, што значи да ће сваки пети бити део становништва „трећег доба“. Са старењем становништва, рецимо да ће те мале грануле моћи добро да се продају. На универзитету Вагенинген у Холандији предаје професор Хамер, који је на челу групе од 60 истраживача који се баве људском исхраном будућности. Они су ушли у нову еру овог домена истраживања. У ранијим епохама, стварање нових намирница је имало за циљ одлагања прага засићености, и веома мало се бринуло за нутритивне потребе онога што се продавало под слоганом „Кад једном почнете, више не можете да се зауставите“.

Наука о исхрани сада говори да намирнице више неће моћи само да се свиђају потрошачима, који их ни у будућности неће другачије куповати, али ће једнако морати да се прилагоде нутриционим потребама и начину живота. То је значајна цивилизацијска промена, која се тиче и макро-састојака хране, попут угљено-хидрата (слаб састав амидона, итд.) и протеина (висок састав протеина, итд.) То ствара велике изазове, које ће људи који конципирају нове намирнице морати да размотре. Јер, стални улог је да се непрекидно стављају на располагање укусне намирнице. Ове еволуције иду у правцу стварања нових гама производа прилагођених нутритивним потребама које ће се допадати потрошачима, и које ће бити направљене ткао да стварају осећање ситости, а помагаће у контролисању тежине.

Нарочито ће се водити рачуна о потребама будућних старих и младих у друштву. Истраживачи попут професора Хамера не мисле да ће се човек претерно променити у наредних 50 година. „Састав производа биће међутим, веома уздрман. Као пример, мислим да ћемо кроз 50 година још увек уживати у кроасану који је управо изашао из пећнице. Сада је то производ који садржи 30-40% липида. Кроз 50 година, чак и раније, тако се бар надамо, јешћемо кроасан који ће садржавати тек 3 до 4% липида, док ће задржати исти укус. Уверавам вас да је то истински технолошки пробој!“⁴⁴⁶

На питање о корисности нових намирница за људску исхрану, доктор Хамер каже: „Имамо све већа знања о еволуцији нутритивних потреба у функцији начина живота и животног доба. Тако је наш институт открио да старе особе које троше фолијску киселину у већим количинама, очувају боље памћење. То важи и за намирнице са високим садржајем протеина. Ова храна може да помогне старима да сачувају мишићну масу, па дакле и своју покретљивост. Сада знамо да треба

---

446 Интервју са доктором Хамером на: TV ARTE, 14. 03. 2007.

да развијамо производе који не представљају исте неугодности као намирнице са виоским садржајем протеина који се данас комерцијализују (који имају негде у позадини укус који може да буде горак, грк, или непријатан). Мислим да што боље будемо знали како исхрана дотиче прве стадијуме болести, или дегенеративности, више ћемо кадри да начинимо намирнице које спречавају болести, или одлажу дегенерацију.⁴⁴⁷

Нано-намирнице, ГМ храна, функционална храна, трпезе сутрашњице
Футуристи из немачког Института Готлиб-Дутвајлер (Gottlieb-Duttweiler) издали су својевремено студију под насловом „Алиментарне визије за прекосутра“.⁴⁴⁸ Актуелне технологије, попут нанотехнологије и генетског гена, требало би да изврше одлучујући тицај наредних деценија.⁴⁴⁹ У самом врху менија фигурише ultra convenience food. Иначе, convenience food је ознака за кувана јела, припремљена јела. Према немачком Извештају о исхрани, 2. 004, просечни грађанин проводи тек 49 минута дневно у храњењу, дакле, мање-више на брзину. Процењује се да ће convenience food у све већој мери постајати најважнији фактор прехранбеног тржишта. То стога „што потрошачи све више траже намирнице које храу чине једноставнијом и бржом“.

Једна од великих тенденција састоји се у намирницама које ћемо јести само једном недељно. То је уступак можда већини од више од 50% домаћинстава у којима се, већ данас, више не кува уопште више од максимално једном недељно. С друге стране, требало би располагати пићима и намирницама у врло разноликим облицима, који одговарају свим укусима. А зашто не и тражити нове јаке укусе са taste, mood & mind food, храном проистеклом из лабораторија, која се обраћа свим чулима? Агенси укуности који су сасвим досад невиђени, требало би да ароматизују традиционалне намирнице. Тзв. mind food требало би, на пример, када се једе nasi-goreng, да вам донесе све визуелне и њушне сензације са неког путовања по

---

447 Ibid.

448 „Food Visionen für übermorgen“, Gottlieb-Duttweiler Institut. Извештај полази од богатих индустријализованх земаља и из тога закључује, исто као и из иновација истраживачких лабораторија, извесне јаке тенденције у области исхране. Свакако да се оне неће баш све испунити, али су у принципу могуће.

449 Нано долази од грчког „нанос“, што значи „кепец“, и реч је о тешко замисливом реду величине. 1 нанометар представља милијардити део метра, што одговара величини 1/ 50.000 промера једне длаке.

Индонезији. Путовања у далеку земљу и, следећег јутра, опет сте у канцеларији у вашем граду.⁴⁵⁰

Аликаменти: лекови у тањиру

Напредовања биомедицинског истраживања треба да буду више коришћењи у изради намирница, а њихово редовно узимање требало би да омогући лечење хроничних болести. Режији би могли да буду прилагођени симптомима, а да се храна приближи једном леку. Тако ће намирнице стећи све специфичније функције захваљујући жељеним супстанцама. Требало би ту имати производе који садрже бактерије кадре да израђују у дигестивном систему витамине и лекове. Студија нам обећава да ће штетне супстанце по здравље бити, после гозбе, елиминисане из организма захваљујући специфичним анти-телима. Enhancement food чини млађим, лепим и интелигентним. Постојаће за доручак бочице које чине интелигентним, у подне филети против старења, праћени парадајзом са ефектом Botox, који, природно, бришу све боре. С друге стране, „бесмртне“ намирнице ће се очувати готово безгранично.⁴⁵¹

Функционалне нано-намирнице

Данас Немци у 75 % случајева одбијају ГМ намирнице, или оне које долазе од ГМ култура и стижу у наше тањире-лабораторије. Али, то није све, ту су и нано-намирнице. Ове две варијације високе технологије намењене су „да омогуће трајну и ефикасну израду намирница“. Немачка министарка за истраживање, Анет Шаван (Annette Schavan), изјавила је, током презентације „Нано-Иницијативе-Акциони план 2010“, новембра 2006: „У Немачкој ћемо делати тако да извршни научни резултати у нано-технологији буду примењени врло брзо и ефикасније на производима сутрашњице“. Према министарки Шаван, Немачка је европски лидер у овој области.

У 2005, Немачка је инвестирала око 310 милиона евра у истраживање и развој нано-технологије. У 2006, та бројка требало је да досегне 330 милиона евра. Данас је 600 компанија специјализовано у овом сектору и нанотехнологија има по проценама 50.000 радних места. За 2015 се предвиђају инвестиције од 1 милијарде евра у читавом свету. Федерално министарство за образовање и истраживање издало је саопштење за штампу 10 октобра 2006, жалећи се због повећања болести везаних

---

450 У овом одељку аутор је обилато користио истраживања Немеце Урсел Фукс (Ursel Fuchs), радио и прес новинара. Она је дуго већ је посвећена теми генетске особине. Иницијаторка је „Einspruch der 1000“, акције која је против патрентирања фамозног „канцерогеног миша са Харварда“. Суоснивач је међународне иницијативе „Грађани против био-етике“, усмерене против Конвенције о био-медицини Савета Европе. О томе је и сведочила у Бундестагу, пред Правном комисијом немачког Парламента.

451 Видети: Урсел Фукс (Ursel Fuchs), Vitaminbomben-Nahrungsergänzung-Functional Food - Versprechungen, Risiken, Nebenwirkungen, Emu-Verlag, 2006.

за исхрану, попут дијабетеса и гојазности. „Да би се борило против ових болести, Министарство подржава истраживање молекуларних основа исхране. Реч је о томе да се створе намирнице прилагођене потребама које побољшавају квалитет живота. Министарство стога подржава 14 истраживачких пројеката, захваљујући укупно неких 13 милиона евра. Индустрија је важан партнер, и 28 предузећа која учествују, инвестира око 4, 3 милиона евра у ове пројекте.

Истраживање о функционалној храни треба да донесе у наредне 3 године молекуларне податке који нас обавештавају о интеракцији човека и намирница. Ова сазнања биће потом примењена у изради намирница прилагођених потребама, како би се предупредиле болести настале због намирница. Тако нови ексхаустори (црпитељи, исисивачи) укуса треба да буду пронађени како би се сачиниле намирнице сиромашне сољу, без губитка укуса, јер је повећана потрошња соли узрок хипертензије. У средишту ових пројеката фигуришу, с друге стране, истраживања о утицају пробиотичких бактерија на интестинална запаљења и успостављање својстава кафе која су добра за здравље“.

Потрошачи као заморци за нано-производе

У Израелу, се експериментише са појачавањем ароме кафе помоћу шећера и аминокиселина. Ове супстанце би могле да се затворе у нано-капсуле распршене по зрнцима кафе. Капсулице би се распадале тек када би се преко кафе посула врела вода, и онда би две супстанце почеле да реагују са кафом. Овај пример је тек један од бројних могућности данашњих примена нано-технологије. Наука данас зна и да супстанце преиначују своја својства у области „нано“. Ту није више реч о класичним физичким законима, већ о квантној физици. Учени су и досад непознати биолошки ефекти, за које не постоје још увек никакви одговори.

Нано-технологија се све више користи у свакодневном животу, у средствима за одржавање хигијене, бојама, тканинама отпорним на непогоде, у батеријама, машинама за прање веша, козметици за одрасле, чак и за купке за бебе. Нано-технологија омогућује коришћење нових метода који служе, на пример, комбиновању органских и неорганских супстанци. У САД, око 50% новца за истраживање у овом домену одлази на војна истраживања. О томе до данас нигде није било јавних расправа. Посланица Европског парламента Хилтруд Брејер, упозорава: „Потрошачи се користе као заморци за нано-производе, који стижу на тржиште а да нису подвргнути регулентацијама. И поред тога што нанотехнологија имплицира значајне ризике, како је на то подсетила операција повлачења са тржишта једног нано-производа за одржавање чистоће, после бројних случајева интоксикације“. Будућност мутних нано-активности је ту. Више од 200 транснационалних алиментарних компанија инвестира већ у нанотехнологије. „Изврсна у храни“, један швајцарски стратегијски документ, намењен алиментарном сектору, предвиђа долазак на тржиште „тотално синтетичких алиментарних производа које су у

потпуности израдили роботи“. „Нано“ споља, „нано“ изнутра, „Тотално синтетичко месо могло би да буде произведено у лабораторијама“. Помоћу „алиментарних синтетизера“, неких врста столова за миксовање, могли би да се произведу намирнице засноване на сировинама одабраним у функцији њиховог генетског особине (*le génie génétique*). Универзитетски истраживачи експериментишу нано-храном за живину, као алтернативом додавању антибиотика. Monsanto, Syngenta и BASF експериментишу са нано-капсулама које садрже пестициде, како би их лакше унели у биљке, а, ако је неопходно, и са одлагањем.

У изради намирница, нано-технологија се већ користи у два сектора: *nano outside* и *nano inside*. *Nano outside* се тиче амбалажа. Обојени симболи показују трајање конзервирања и мењају боју када истекне рок трајања. Могле би да се комбинују етикете са ценама и каптери, тако да што више пропизводи старе, јефтиније ће бити. Нано-честице могле би подједнако да означавају када производи више нису за потрошњу. Могле би такође да служе повећању трајања конзервације, пошто би амбалажа убијала микробе.

Трговина и индустрија се надају да ће им *nano outside* донети уштеду трошкова. *Nano inside* треба да послужи стварању невиђених производа. Овде ће се убацивати нано-честице у производе. Тако су агро-алиментарне мултинационалке- Kraft, Nestlé, Unilever- већ прибегле нано-технологији како би преиначиле структуру намирница. Kraft ради на интерактивним напитцима који, захваљујући нано-капсулама, мењају боју и укус када се промућкају. Могу се тако замислити већ и чудотворне нано-пице које би, при различитим темпертурама микроталасне пећнице, имале и различит укус: на 150 степени „Наполи“, на 200 „Фунги“, итд.⁴⁵² Истину говорећи, већ годинама многи људи апсорбују редовно у малим количинама нано-супстанце, а стручњаци сматрају како су оне „довољно експериментисане без опасности“. Реч је, на пример, о силицијум-оксиду који, у облику мајушних честица, повећавају волумен кечапа. Од тих честица апсорбујемо и када једемо чоколадиране штанглице Mars. Оне се налазе управо у заштитном слоју. У сваком случају, фабрикант има патент на овај производ. Unilever има нано-емулзије које чине сладолед маснијим. Друге фирме, опет, изумевају нано-капсуле које уносе у организам, без знања потрошача, хранљиве супстанце и вештачке ароме, и то циљано, брзо и сигурно. Те намирнице називају се наноцеутички (*nanoseuticals*), што упућује на њихово фармацеутичко дејство.

Тако је, наспрам расправе о ризицима и шансама за „нано“, започете 1998, одлучено да се прибегне истој стратегији као оној усвојеној 1984 у дискусији о ГМО, тј. „да се она води стриктно интерно, иначе би суштинске расправе могле да започну, а све друго би морало да се уреди током једне расправе о социјалној прихватљивости“. Расправа о нано-технологији вођена је 2006, током једне „консензуалне конференције“, и то

---

⁴⁵² Видети: Ursel Fuchs, *Vitaminbomben-Nahrungsergänzung-Functional Food - Versprechungen, Risiken, Nebenwirkungen*, Emu-Verlag, 2006.

са 18 учесника претходно упућених у тему. Разлог који је дао Федерални институт за процену ризика (BfR) био је следећи: „Прерана комуникација о могућим применама и евентуалним ризицима од нано-супстанци у алиментарним и другим производима, имаће одлучујући утицај на социјалну прихватаљивост нано-технологије“. Учесници конференције су сматрали једногласно да је коришћење нано-технологије у алиментарном „осетљива област“, па су затражили од индустрије да делује одговорно. На жалост, ниједан представник овог индустријског сектора није присуствовао како би вредновао своје гледиште, и учествовао у расправи. Тако су питања, посебно о храни за бебе и децу, остала без одговора. За жаљење је и што је у промовисању истраживања нано-технологија у Немачкој и ЕУ, тек минимални део додељен истраживању ризика. Конференција је такође захтевала успостављање обавезног етикетирања „нано“, како би потрошач могао да бира и да не буде доведен у заблуду. Захтевана је и процедура саглашавања за алиментарне нано-производе.⁴⁵³

900 патената за само једног истраживача

Хилтруд Брејер, која већ дуго година представља Зелене у ЕП, жали што су „политичари под утицајем медијске кампање око нанотехнологије“, а да се истински не зна куда се иде, и што индустрија избегава сваку расправу о регулентацији. Тако су већ створени свршени чиновници, а без јавне расправе. Што се тиче анализе ризика, ту постоји велика црна рупа. Иако је одавно требало да се обаве истраживања о ризицима, као и да се уреди етикетирање, све се више и богатије финансирају истраживања, и додељује све више патената. Према једној анкети канадске групе ЕТС (Посматрач технолошких развоја), шампион јенеки Кинез који држи више од 900 патената о нано-верзијама биљака кинеске традиционалне медицине. Упозоравања на непојмљиве ризике

Токсиколози су забринути. Они упозоравају на непроцењиве опасности које проистичу из контаката „чудотворних нано“ са нашим телом. Научници тек мало по мало проучавају и свакако непотпуно засад, ризике које могу да проузрокују на дужи рок нано-честице. Тако су истраживачи у еколошкој медицини Универзитета у Дизелдорфу доказали како извесни типови честица, коришћених нарочито у бојама, шкоде, када су високо концентрисане, функцијама језгра људских ћелија. У Рочестеру (САД), научници су инхалирали лабораторијским мишевима велику количину нано-честица, што је изазвало сметње у циркулацији. Не могу се искључити ни оштећења мозга. Према Петеру Видеману, специјалисти истраживачког центра Јилич (Jülich), „сигурно је да постоји потенцијални ризик“. Чињеница да велика осигуравајућа друштва, попут Swiss Re и Allianz/OCDE, инсистирају да се започне јавна расправа и да с еуспостави регулентација, доказује хитност процене ових потенцијалних ризика. Њихова продубљена промишљања показују да би

⁴⁵³ Видети: Ursel Fuchs, Ibid.

нанотехнологија могла да представља ризике истог реда величине као и нуклеарне технологија и генетска особина (le génie génétique). Алиментарне пилуле: храна будућности?

Захваљујући научним напретцима Агенције за истраживање и америчку одбрану (DARPA), сматра се да ће до 2. 014 године научници моћи да усаврше пилуле кадре да хране човека данима, чак и недељама! Да ли ћемо заиста једнога дана да се хранимо пилулама, на начин чланова породице Џетсон? Према Манфреду Крогеру, професору наука исхране Универзитета Пенсилванија, иако су данас алиментарне пилуле теоријски на располагању, њихов практични аспект мора да се побољша. У ствари, просечан човек требало би да унесе у организам мање од 2.000 калорија дневно, што би одговарало „гутању једне пилуле од готво једне ливре (250 гр-прим), или на стотине гранулица сваког дана!“ Свакако би му уз то требала и влеика чаша воде, како би то прогутао!

У Департману одбране америчке армије, једна јединица ради на побољшању obroка које носе трупе. Компактни obroци представљају трећину терета и волумена obroка „спремних за јело“, а да су притом исто толико хранљиви и калорични. Они су данас оно што је најиновативније у ономе што има црту лиофилизације, метода конзервисања намирница који прибегава поступку дехидратације помоћу хладноће. Још, дакле, нисмо у етапи алиментарних пилула, али јој се приближавамо!⁴⁵⁴

---

454 Видети: Marie-Josée Richard, Les pilules alimentaires: la nourriture de l'avenir? Agence Science-Press, 12. 05. 2008.

Библиографија

- ACHCAR, Gilbert, Le spectre du bioterrorisme, Le Monde diplomatique, juillet 1998.
- ATKINS, Peter & BOWLER, Ian, *Food in Society-economy, culture, geography*, Arnold, a member of the Hodder Headline Group, London, 2001
- AYADI, N., RASTOIN, JL., TOZANLI, S., *Les opérations de restructuration des firmes agroalimentaires multinationales entre 1997, et 2003*, Agrodatab, Agia-Alimentation, Paris, 2004, et Working Paper, UMR Moisa, Montpellier, 2005.
- BONANNO, Alessandro, et al. Eds, *From Columbus to ConAgra. The globalization of agriculture and food*, Lawrence: University Press Kansas, 1995.
- BROWN, Lester R., and WOLF, Edward C., *Soil Erosion: Quiet Crisis in the World Economy*, Worldwatch Institute, Washington DC, 1984.
- BRUINSMA, J., *World Agriculture, Towards 2015/2030, an FAO perspective*, London, Earthsan Publications Ltd, 2004
- CARUS, Seth W., *Bioterrorism and Biocrimes: the Illicit Use of Biological Agents in the 20th Century*, Center for Counterproliferation Research, National Defense University, 2001.
- DAVIS, Mike, *City of Quartz*, Ed. la Découverte, Paris, 2000.
- DE CASTRO, Josué, *The Geopolitics of Hunger*, Monthly Review Press, New York and London, 1977.
- DUMONT, René, *La croissance de la famine*, Paris, Ed. Le Seuil, 1975.
- FAO, *The State of the Food Insecurity in the World*, 2004 (SOFI), Roma, 2005.
- FUKUYAMA, Francis, *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2002.
- GEORGES, Susan, *Comment meurt l'autre moitié du Monde*, Paris, Ed. Laffont, 1977.
- GRIFFON, Michel, *Nourrir la planète*, Odile Jacob, 2006.
- LEPAGE, Corinne & GUERY, François, *La politique de precaution*, PUF, Paris, 2001.
- LEPICQ, Olivier, *Problématique du terrorisme biologique*, Caducée. net, 19. 10. 2001.
- McGOVERN, George, *The Third Freedom: Ending Hunger in Our Time*, Simon & Schuster, New York, USA, 2001.
- MÉDECINS SANS FRONTIÈRES, *Nutrition guidelines*, Paris, MSF Editions, 1995.
- MOUSSEAU, Frederic, *Food Aid or Food Sovereignty? Ending World Hunger In Our Time*, Oakland Institute, 2005.
- PADILLA, M., RASTOIN, J. L., OBERTI, B., De Platon à Amartya Sen: le désordre alimentaire vu par les grands penseurs, in : GHERSI, G., dir., *Nourrir 9 milliards d'hommes*, ADPF, Ministère des affaires étrangères, Paris, 2005.
- PARKER, HS., *Agricultural bioterrorism: a federal strategy to meet the threat*. McNair Paper 65. Washington, DC: Institute for National Strategic Studies, National Defense

University; 2002. (<http://www.ndu.edu/inss/macnair/mcnair65/McN65cont.html>)

PELT, Jean-Marie, *La Terre en héritage*, Fayard, 2000.

RASTOIN, J. L., 2005b, Agriculture, alimentation, développement rural: quelle politique publique ?, in: *Economies et Sociétés, Cahiers de l'ISMEA*, Tome XXXIX, n°5, mai 2005, série „Systèmes agroalimentaires“, AG, n° 27, Paris.

RÉMÉSY, C., *Que mangerons-nous demain ?*, Odile Jacob, Paris, 2005.

RIFKIN, Jeremy, *The Biotech Century*. New York: Penguin Putnam, 1998.

RITYER, G. *The McDonaldization of Society*, Pine Forge Press, New York, 1996.

SEN, Amartya, *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*, Oxford University Press, 1987.

RUFFIN, J. -C., *Le piège humanitaire*, Paris, Editions JC Later, 1986.

SHIVA Vandana *Ethique et agro-industrie*, Editions L'Harmattan. Future of our seeds -Future of our farmers-Agricultural Biodiversity, Intellectual Property Rights and Farmer's Rights, New Delhi-1996. -Décembre 1997.

SHIVA, Vandana, „Protecting our Biological and Intellectual Heritage in the Age of Biopiracy“-1996-Research Foundation for Science, Technology and Natural Resource Policy, New Delhi, 1996.

SMITH, G., *Seeds of Deception*, 2003.

SMITH, G., *Genetic Roulette: The Documented Health Risks of Genetically Engineered Foods*, 2007.

WORLD HEALTH ORGANIZATION, *Terrorist Threats to Food: Guidance for Establishing and Strengthening Prevention and Response Systems*, Geneva, 2002.

ZIEGLER, Jean, *La Faim dans le monde expliqué à mon fils*, Seuil, Paris, 2000.

ZIEGLER, Jean, *l'Empire de la Honte*, Editions Fayard, 2005. Анекси

Римска Декларација о светској безбедности хране (13- 17. II. 1996)

„Ми Шефови Држава и влада, или наши представници, окупљени на Светском самиту о храни на позив ОУН за исхрану и пољопривреду, потврђујемо право сваког људског бића на приступ здравој и нутритивној исхрани у складу са правом на одговарајућу храну и на фундаментално право свакога да буде ван домаћаја глади.

Ми проглашавамо нашу политичку вољу и заједничко и национално ангажовање да успемо у алиментарној безбедности за све и да развијемо стални напор како бисмо избрисали глад у свим земљама, да сместа сведемо на пола број подхрањених особа од сада најквантификовано до 2015. године. Сматрамо недопустивим што више од 800 милиона особа у свету, и, посебно, у земљама у развоју, немају довољно хране за своје основне нутриционе потребе. Ова ситуација је недопустива. Распољивости хране су значајно увећане, али теškoће приступа храни, хронична недостатност породичних и националних прихода за куповину хране, нестабилност понуде и потражње, као и природне катастрофе или оне које је изазвао човек, спречавају задовољење алиментарних суштинских потреба. Глад и алиментарна несигурност су планетарни проблеми који ће изгледа опстати, чак се и погоршати драматично у извесним регионима, ако се не предузму енергичне и усредсређене мере хитно, обзиром на предвиђено повећање светске популације и притисак који се врши на природне ресурсе... Сиромаштво је највећи узрок алиментарне несигурности и трајних напредака у брисању сиромаштва су суштински у побољшању приступа храни. Сукоби, тероризам, корупција и деградација околиша такође доприносе добрим делом алиментарној несигурности. Повећање производње хране, укључујући основне, мора да буде истражено. То мора да се чини у оквиру трајног уређења природних ресурса, елиминисања неиздржљивих начина потрошње и производње, посебно у индустријализованим земљама, као и брзог стабиловања светског становништва... Ревитализовање руралних зона такође треба да буде приоритет за јачање социјалне стабилности и да онемогући претерани рурални егзодус који познају бројне земље... Храна не сме да се користи као инструмент политичке и економске пресије. Ми поново потврђујемо важност сарадње и међународне солидарности, као и неопходност уздржавања од унилатералних мера које нису у складу нити са међународним правом, ни са Повељом Уједињених Нација, и које доводе у опасност безбедност исхране. Посебна пажња биће посвећена онима који не могу да произведу или се снабдеју са довољно хране за одговарајући режим, укључујући ту жртве рата, цивилне немире, природне катастрофе или еколошке промене изазване климом. Свесни смо неопходности брзог делања у борби против пустошења, суше и деградације природних ресурса, посебно дезертификације, претераног експлоатисања риболова и ерозије биолошког диверзитета.“

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима

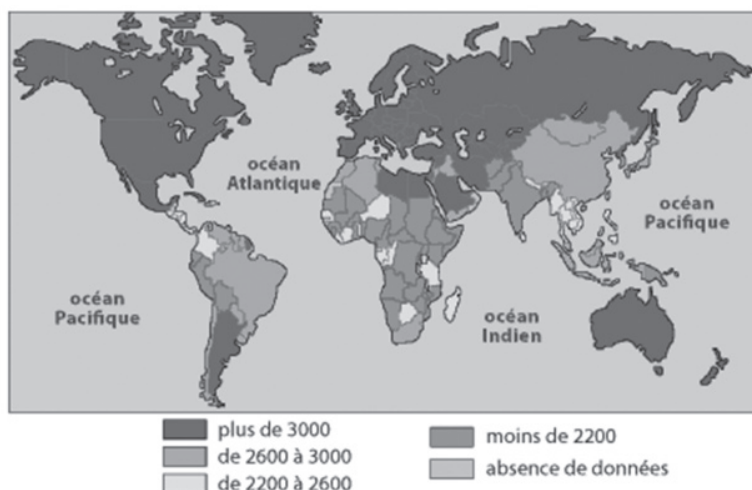
Право на довољно хране, чл. 11 Пакта (20. сесија, 12. мај 1999, Женева):

1. **Фундаментално право на довољно хране** признато је у више инструмената међународног права. Међународни пакт који се односи на економска, социјална и културна права их третира на потпунији начин од било ког другог инструмента. У параграфу 1 његовог члана 11, Државе признају „право сваке особе на животну ризину dostatnu самој себи и у својој породици, укључујући довољно хране, одећу и смештај, као и стално побољшање његових животних прилика“, а у параграфу 2, признају да ургентније мере могу да буду неопходне како би осигурале „фундаментално право да се буде заштићен од глади и неухрањености“. Фундаментално право на довољно хране је од круцијалног значаја за уживање свих права. Оно се примењује на сваку особу.

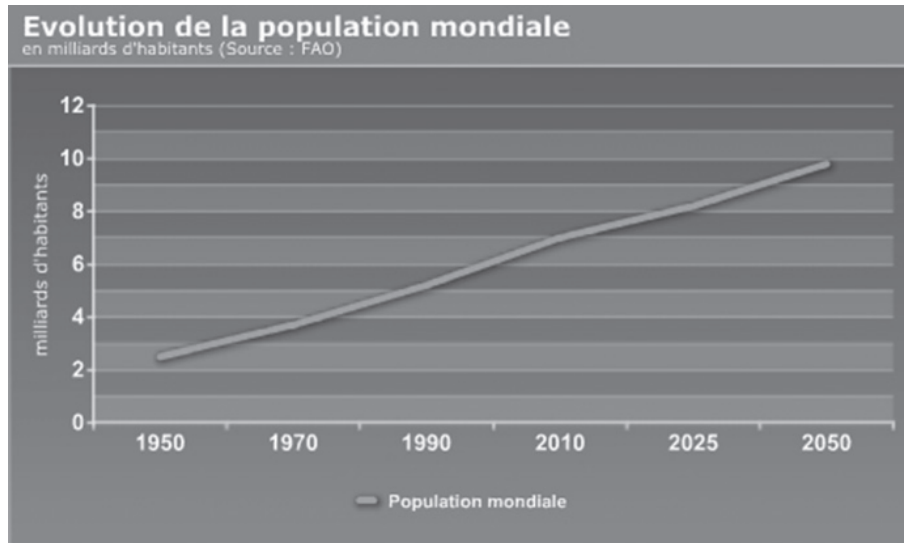
4. Одбор сматра ово право неодвојивим од органске достојанствености људске личности и неопходно је за остварење других фундаменталних права утврђених у Међународној повељи о људским правима. Оно је подједнако неодвојиво од друштвене правде и захтева усвајање, на националном као и међународном нивоу, одговарајућих економских политика, еколошких и социјалних, које имају за циљ елиминисање сиромаштва и остварење свих људских права за све.

Ситуација исхране у свету © Hachette Multimédia/Hachette Livre

Карта дневних калорија по становнику: Alain Houot

Еволуција светског становништва 1950-2050

Пољопривредни производи светског тржишта

Кафа и какао:	8%;
Чај :	45%
Вегетална уља:	35%
Житарице свеукупно:	12%
Пшеница:	19%
Кукуруз:	13 %
Пиринач :	5%
Млеко и месо:	5%

Резултат енергетске анализе *Планета на једној фарми*

(приближно, једна тона еквивалента у нафти(ТЕП)- 1.200л домаће нафте- 3.000 кг сувог дрвета- 11.500 термичких квч- 4.500 квч електричне енергије

Расподела енергије по позицији	Годишње у ТЕП	У екв. литрима бензина	По хектару еквив. литара горива	Део у %
Директни уласци :				
Потрошени бензин	2,83	3.309	130	15 %
Други нафтне производи	1,10	1.291	51	6 %
Елект. енергија	2. 23	2.611	102	12 %
Енергија/вода	0. 40	470	18	2 %
Друге директ. енергије	0	0	0	0
Индиректни улази :				
Куповина намирнице	4. 8	5.562	218	26 %
Гнојива и додаци	3. 8	4.486	176	21 %
Фитосанитари	0	0	0	0
Семе	0	26	1	0
Младе животиње	0	0	0	0
Материјали	2. 2	2.519	99	12 %
Зграде	0. 2	265	10	1 %
Друге куповине	0. 9	1013	40	5 %
Тотал улаза :	18. 4	21.554	845	100 %
Излази у:				
Млеко	12. 1	14.148	555	96 %
Меса	0. 5	617	24	4 %
Биљке	0	0	0	0
Друго	0	27	1	0
Тотал излаза :	12. 6	14.792	580	100 %

(Извор : Yves Cochet, „*Petrole Apocalypse*“, 2006 Fayard)

Мали субјективни глосар пољопривреде и хране

Res nullius: Ствари које нису ничије власништво, или их једноставно још нио није присвојио. „Незаузета“ земља, традиционално знање, биље и медицинске биљке, пољопривредно семе и људски ДНК, третирани су као *Res nullius*, „опште наслеђе човечанства“, отворено према присвајању од стране других- краљева, влада и корпорација.

Успостављање ботаничких башти попут Кјуа и Сингапура, са материјалом сакупљеним из колонија широм света, био је интегрални аспект британског колонијализма. Баш као што је и Сент Луис ботаничка башта интегрални аспект „Монсанто“ империјализма.

У скорије време било је много примера и колекционисања људског ДНК као да је *Res nullius*, од хелијске линије особе из Хагахаи домородаца са Папуе Нова Гвинеја, до Џона Мура и слезине читавог становништва Исланда.

Res communes: Ствари отворене свима својом природом, попут океана и рибе у њима, или ваздуха. Овако промовише и разуме заједничку баштину Гарет Хардин. Ближе је истини да се каже како је историјски заједничка баштина био простор са ограниченим приступом управљан одређеном заједницом, према њеним социјалним нормама, што је искључивало индивидуалну корист на уштрб заједнице, било да се односило на права на испашу, или на хватање рибе.

Аутор Бојл коментарише да човек може да каже како је функција интелектуалног власништва да се претвори из *Res communes* ствари које по својој природи нису способне за власништво, а у *res nullius* ствари које још нису у поседу, али кадре су да буду власништво.

Res publicae: Ствари које су јавно власништво и створене отворене јавности законом. То укључује паркове, путеве, луке, мостове и реке. То су јавни простори, пре него дивљина. Њима је отворен приступ, али се од људи очекује да се понашају према социјалним нормама и законима.

Res universitatis: Ствари у поседу јавне групе у њеном корпоративном својству. Стандардни „власник“ за римски појам *Res universitatis* била је општина, али и приватне групе (цркве, универзитети, болнице), и јавне групе (села, рибарске заједнице). Оне су могле да да поседују власништво заједнички, укључујући земљу или друго власништво које производи приходе. Такви режими ограниченог јавног власништва могу да буду заједнички унутра, али су власништво споља, што значи визави не-чланова.

Res divini juris: Ствари „које не могу да буду у власништву“ (божанске су јурисдикције), због њиховог божанског или светог статуса. За многе људе, ово би укључивало семе, биљке, традиционално знање, и чак земљу. Очито да све ово зависи од вашег понашања и културног контекста.

Профитни домен права: Све горе идентификоване категорије су видови „јавног“ власништва супротстављених, што капиталистичка тржишна друштва сматрају приватним власништвом. Нема ничег апсолутног у ових пет категорија, али карактеризација утврђује како постоји далеко већи опсег могућих договора о држању власништва, него што је имао у виду, или оних међу нама који се супротстављају приватизацији, или оних који је подржавају.

Постоји огромна провалија између признавања *res nullius* и *res divini juris*, с једне стране, и данашње тенденције да се све огради за себе, укључујући и сам живот, у оквиру профитног домена права на интелектуално власништво над другим.

Аграрна реформа: процес редистрибуције или деконцентрације земље у корист ситних сељака. Аграрне реформе десиле су се у бројним земљама света. Осим што је уједначенија редистрибуција земље, у игри је и демократизација средства поризводње, што је земља. Њу захтевају савремени сељачки покрети, попут *Покрета беземљаши* у Бразилу, земљи са 53 одсто сељака који поседују мање од 3% обрадиве земље у држави.

Акватички: Који се односи на екосистеме, како морске, тако и слатководне.

Алиментарна безбедност: Она се дефинише приступом у сваком часу, за сваког појединца, храни која је количински и квалитетно довољна за вођење здравог и активног живота и водећи рачуна о својим алиментарним навикама.

Алиментарна безбедност може да опада на лествици породица, земаља, региона... Приступ храни је виталан, па може да буде стратегијски улог у случају сукоба (ембарго на алиментарне производе).

Алиментарна криза: Период недовољне исхрањености, којој је узрок недостатак понуде.

Алиментарна небезбедност: Ситуација у којој су конфронтирана становништва када не могу да приступе довољној количини и квалитету хране. Први међу узроцима је сиромаштво.

Алиментарно оружје: Такво оружје постоји. Велике агро-извозничке силе су у ствари схватиле да имају моћ дестабиловања „неподјармљујућих“ земаља, наметањем ембарга на суштинска добра попут алиментарних производа.

Алиментарна помоћ: Трансфер алиментарних производа, преко јавних донатора, или приватних, једној земљи, или становништвима која то треба да уживају, као дар, или у изузетним приликама. Ова помоћ, у случају глади, одговара хитној потреби. Неопходно је међутим да се ограничи у времену и да буде праћена мерама које омогућују њено повлачење и осигурање алиментарне безбедности становништва.

Највећи део алиментарне помоћи пружају богате земље земаљама у развоју, у оквиру програма који омогућују пољопривредницима Севера да проследе своје вишкове, али који не иду у прилог пољопривредницима Југа. Та алиментарна помоћ је стављена у продају у националним токовима од стране држава које то уживају,

изазивајући перверзне ефекте, посебно због тога што она улази у такмичење са локалним производњама. Та помоћ не може, ни не сме, да постане одржива. Она избацује из равнотеже национална тржишта, често нарушава алиментарне навике, и још горе, у случајевима сукоба, постаје „оружје“ којим се преговара, извор прихода за борце.

Алиментарна самодостатност: Капацитет једне земље да покрије унутарње алиментарне потребе националном производњом.

Алиментарна сувереност: То је право сваке нације да одржава и развија сопствени капацитет алиментарне производње, поштујући диверзитет производа и култура, и не шкодећи алиментарној безбедности других земаља. Овај приступ даје приоритет локалној производњи, залаже се за право потрошача да изабере своје производе и право држава да се заштите од пољопривредних и алиментарних увоза по ниским ценама.

Аноксија: одсуство кисеоника неопходног за одржавање већине облика живота. У акватичким екосистемима, означава одсуство кисеоника настало из воде.

Бентос : Скуп живих организама на дну воде.

Био-асимилишући : Каже се за физички или хемијски облик под којим једна супстанца може да буде асимилована таква каква је од неког организма.

Болест авитаминозе: Болести везане за недостатак извесних нутритивних елемената, попут минералних соли и витамина.

Генетички материјал : део биљке, животиње, гљиве, микроорганизама, вируса или вириода који садржи наследну информацију.

Генетички модификован организам(ГМО): организам чији је генетички материјал промењен методама савремене биотехнологије.

Глад: Већина особа које пате од глади не умиру од ње, већ су у стању врло високе подложности болестима, њихов физички капацитет је редукован и, у случајевима деце, глад има за последицу кашњење у расту и интелектуалном развоју. Они трпе често иреверзибилне лезије.

Гладна година: Ситуација у којој једно становништво нема чиме да се храни, узрокујући екстремно стање слабости и смрт најслабијих.

ГАТТ: Генерални споразум о царинским тарифама и трговини (General Agreement on Trade and Taxe), предак СТО.

Г- 20: Створена 2003. године, група окупља „израњајуће“ земље: Кубу, Аргентину, Чиле, Кину, Тајланд, Зимбабве итд. Њих предводи Бразил. То је симболични пандан групи Г 7/8, и за циљ има јачање значаја земаља у развоју у међународним преговорима, посебно по пољопривредним питањима. Она захтева већу либерализацију пољопривреде у земаљама у развоју.

Група Кернс(Cairns) : Окупља, од средине Осамдесетих, развијене земље и земље у развоју које се дефинишу као лојални агропроизвођачи, јер мало подржавају своју

пољопривреду. Ту спадају: Јужна Африка, Аргентина, Бразил, Канада, Тајланд, итд.

Дампинг: Трговачка пракса која циља на продају неког производа по цени нижој од њеног реалног коштања производње, на тржиштима других земаља. Супротно свакој економској рационалности, ГАТТ је, већ од свог оснивања 1947, дефинисао дампинг као продају испод цене унутрашњег тржишта, а не као продају испод производне цене. Ова превара објашњава реформе ПАЦ-а од 1992 до 1999, које су редуковале за 46% цену интервенција над житарицама, које су пале на 101, 31 долара по тони од јула 2001. године, што је разина блиска светској цени, али знатно нижа од производне цене. На пример, цена жита у Француској, која је најкомпетитивнија у ЕУ, и креће се око 160 евра по тони. Што није важно, јер директна помоћ од 63 евра по тони попуњава разлику и омогућила је САД да извози жито и јечам без субвенције при извозу, али не без дампинга.

Загађење: Непосредно, или посредно, уношење супстанци или енергије у неки екосистем, од стране људских бића, што изазива, или може да изазове шкодљиве ефекте за живе ресурсе и облике живота, доводи, или може да доведе у опасност људско здравље, спречава или може да спречи људске активности, или мења, или може да промени, квалитет еколошких ресурса и смањује, или може да смањи украсне биљке.

Зелена револуција : Лансирана Шездесетих, њен циљ је био да повећа учинке, посебно захваљујући развоју иригације и дифузији семена и варијетета побољшаних биљака. У неким регионима она је значајно побољшала продуктивност увожених живежних култура (пиринач, кукуруз, маниока) и алиментарну безбедност земље попут Индије. Али, она није генерисала одржив развој у руралном свету и није донела ништа до ли врло парцијално решење проблема глади у свету. Посебно није побољшала судбину ситних сељака, јер успостављене мере нису довољно водиле бригу о важности разноликости природних и људских средина, то што предлажу на против присталице једне „одрживе пољопривреде“.

Зоопланктон: Микроскопске животиње, генерално бескичмењаци, које живе лебдећи у акватичким екосистемима.

Еколошки индикатор: Статистичке кључне вредности које представљају или резимирају неки значајни аспект стања природне околине, одрживости природних ресурса и скопчаних људских активности. Ови индикатори су у осовини са тенденцијама еколошких промена, агресија или стресова који потичу од тих промена, у осовини са начином на који екосистеми и њихови чиниоци реагују на те промене у на друштвене реакције које циљају да опомињу, да смање или да ублаже те агресије.

Економска добробит : пад пољопривредних цена је промовисан свуда у свету у име побољшања „добробити“ потрошача, замишљен да буде виши од пада цене пољопривредника и пада царинских пореза. У стварности, пад цена при производњи

практично се није никада реперкутовао преко агроалиментарних индустрија и велике дистрибуције на ценама код потрошача, као што је констатовано у ЕУ после пада цена житарица и говеђег меса која је интервенисала од 1993. На против, повећања цена су ту систематска.

Ефузија: Наталожена течна материја, нуспроизвод људских активности (нпр. течни индустријски отпаци, или отпадне воде, која може да буде одбачена у неки екосистем).

Интензивна пољопривреда : пољопривредна производња широке лествице на релативно малој земљишној површини.

Инцидент: сваки догађај при употреби у затвореним системима, намерном увођењу у животну средину или стављању у промет ГМО или производа који садрже и/или се састоје или су добијени од ГМО, при коме долази до неконтролисаног ослобађања ГМО у животну средину.

Јединствени код: алфанумерички код састављен од девет слова и бројева који се даје сваком ГМО одобреном за стављање у промет, односно за гајење у комерцијалне сврхе и употребу за исхрану људи и/или животиња.

Контаминација : Уношење у неки еко-систем сваке стране физичке, хемијске или биолошке супстанце, чије је присуство непожељно. Не подразумева ефекат. (видети загађење). Означавача генерално увођење супстанци антропогеног порекла.

Ланац исхране: Однос из алиментарног реда, у једном екосистему, према коме се енергија и хранљиви елементи преносе с једног прстена ланца на други, пошто се организми једног прстена хране организмима претходног прстена и служи као храна онима у следећем прстену. Свака разина ланца исхране је такође називан прехранбеном разином. Прва прехранбена разина се састоји од зелених биљака које користе фотосинтезу, извлачећи тако енергију Сунца.

Макро-елемент: Елемент, попут потасиума или азота, суштински у великим количинама за раст биљака.

Методе савремене битехнологије: а) *ин витро* технике нуклеинских киселина, укључујући и рекомбинантну ДНК и директно уношење нуклеинских киселина у ћелије или органеле, или б) *фузију ћелија изнад таксономског нивоа фамилије* које превазилазе природне репродуктивне, или рекомбинационе баријере и које нису технике које се користе у традиционалном оплемењивању и селекцији.

Модификовани живи организам (ЛМО): сваки ГМО или производ од ГМО способан за размножавање или пренос генетског материјала, укључујући и стерилне организме способне за раст;

Намерно увођење ГМО у животну средину: а) ограничено увођење у сврху извођења огледа, демонстрационих огледа и развоја нових варијетета, или б) гајење у комерцијалне сврхе ЛМО.

Ненамерно увођење ГМО у животну средину: случајно испуштање ЛМО у животну средину услед непредвиђених догађаја, несрећа, неправилног руковања или складиштења ЛМО и других радњи.

Неухрањеност: Патолошко стање проистекло из неуравнотежености алиментарног следовања. Они који, на дневној основи, имају готово довољно хране, али неуравнотежене, лоше су храњени, и њиховој храни недостају извесни елементи неопходни нормалном расту.

Нутритивни елемент: Елемент или саставни део који организам мора да извуче из своје средине јер не може да га произведе он сам. Оно што не може да произведе тако брзо колико је потребно. Као загађивач, супстанца или група супстанци (фосфор или азот, нпр.) која, додата у воду у довољним количинама, производи обогаћење које фаворизује раст акватичке вегетације у толикој густини да деградира или мења квалитет, или чини део процеса деградирања или мењања ове воде до мере да је чини некорисном за биљке и животиње, укључујући људско биће. То је случај еутрофизације језера.

Одржива пољопривреда (Agriculture durable): Пољопривреда која поштује природне средине и друштва која ту живе и која омогућује малим пољопривредницима да се развијају без уништавања природне средине. Свака средина има сопствене ресурсе који морају да се вреднују и који нису само пољопривредни. Пољопривредна активност покрива не само производњу намирница, већ и енергетске производње (горива), фармацеутске (медицинске биљке). Ствара се конкуренција међу тим разним производњама са последицама које могу да буду озбиљне када се тичу култура намењених исхрани становништва.

Одржива пољопривреда циља досезању правичне цене, како би сељаци и њихова породица могли да живе достојанствено и да инвестирају у своје производње. У томе, она се придружује одрживој трговини.

Органска материја: Биљка, животиња, или микроорганизам, мртав, или жив.

Органски састојци : Угљични састојци који обично садрже хидроген, са или без кисељика, азота или других елемената. У почетку, органски појам означавао је „вегетално или животињско порекло“. Још увек се каткад користи у том смислу. На пример, „органски отпаци“ може да означава остатке хране, балегу, отпадне воде, вегетално лишће, итд. „Органско гнојиво“, балега, „органски депои“, тресет, или други вегетални елементи у тлу. „Органски нутритивни елементи“, нутритивни елементи проистекли из деградираних биљака. У сваком случају, како људска бића производе редовно органске састојке, органски појам означава подједнако и синтетичке органске састојке. Тако се говори о „органском загађивању“ (које може да подразумева токсичке антропојске састојке).

Оскудица (Disette) : Повремена смањена и пролазна алиментарна порција. Труднице и деца су прве жртве.

Планктон: Генерички појам који означава организме који проистичу из вода због своје неспособности да пливају против струје.

Подземна вода: Вода присутна у њедрима земље и која служи за наводњавање зденаца и извора. Она заузима поре, шупљине, пукотине и друге празнине у стени и материјалима и растреситим материјаслима површине.

Производ од ГМО: сваки производ који се састоји и/или садржи и/или је добијен од једног или више ГМО, без обзира на степен његове обраде.

Светска цена: за доминантну теорију је то „права“ цена уз коју мора да се сврста унутарња цена агро-алиментарних производа. То је апсурдна претензија из више разлога: 1) мање од 10% светске производње основних агро-алиментарних производа размењује се на светском тржишту: 10% за све житарице од 1995 до 1998, 8, 2% за сва меса, и 6, 4% за млечне производе;

2) Светска цена чак и не произилази из конфронтације на светском тржишту ових малих количина, већ је генерално цена при извозу најкомпетитивније земље: Новог Зеланда за млечне производе, иако његова поризводња млека представља тек 2% светског тотала од 1995 до 1998;

3) Реч је о снажно флукутирајућим ценама, и веома уопштено о дампингу;

4) Цене су манипулисане у простору и времену од смултинационалки, које су све концентрисаније, и интервенишу истовремено код извоза и код увоза у већини земаља;

5) Оне су манипулисане и државним монопољима, укључујући ту Европску комисију која снажно диференцира своје субвенције при извозу, у функцији земаља за извоз, а Сједињене државе исто чине за своје гаранције кредита при извозу.

Сељачка пољопривреда: Као супротност капиталистичкој пољопривреди која функционише са запосленима, сељачка пољопривреда је породична пољопривреда укотвљена у „својој“ земљи. Сељаци који имају фино познавање и поштовање за локалне екосистеме, живе од свог рада и не-делокализују брутално своје капитале, сходно приликама за капиталистичке профите. Они преносе баштину својој деци и брину за одрживи развој, супротно некој мултинационалки. То је визија пољопривреде која инсистира на друштвеној и еколошкој улози сељака. Она одговара критеријумима истовремено одрживости, поштовања околине и социјалног ткива. То је подједнако и покрет синдикалне борбе против продуктивизма и нео-либералних пољопривредних политика. Њега носе различите организације попут *Асоцијације за одржање сељачке пољопривреде*, *Via Campesina* и *Сељачка конфедерација* у Француској.

Следљивост (трасабилност): могућност да се следи одређени производ кроз ланац производње и дистрибуције.

Специфичност помоћи: једино су специфичне субвенције пољопривреди изложене нападу СТО за агроалиментарне производе. Богате земље тако

масовно субвенционишу своје пољопривреднике и агроалиментарне фирме непољопривредним мерама.

Трофичка мрежа: Комплекс посебних ланаца исхране у једном екосистему.

Трофичка разина : Функционална класификација организма једне заједнице према односима везаним за исхрану. Прва трофичка разина подразумева зелене биљке, друга биљоједе, а трећа укључује месоједе.

Фитопланктон: Скуп организама планктона који припадају вегеталном, микроскопским, или веома малим царствима који живе лебдећи у води. Биљна заједница у морским водама и слатким водама која слободна плута у води и подразумева бројне врсте алги.

Хабитат: Место или тип места у коме популације биљака, животиња и микроорганизама постоје у природном стању. Појам хабитата обухвата особене карактеристике места, попут климе, или присуства хране и других биолошких услова (нпр. нутритивни елементи тла за биљке, храна и склониште за животиње, који хабитат чине посебно прилагођеним за биолошке потребе посебних дивљих врста.

Хидрографски басен: Земљана област дренирана неким водотоком.

Хидролошки циклус: Комплетни циклус процеса којима вода досеже површину Земље атмосферским падавинама и пролази кроз фазе преноса и акумулације на површини, пре но што се врати у атмосферу испаравањем и евапотранспирацијом.

Употреба ГМО у затвореним системима: свака операција којом се ГМО или производи који садрже и/или се састоје или су добијени од ГМО, користе, узгајају, размножавају, складиште, транспортују, одлажу, уништавају или на било који други начин користе у објекту или инсталацији, односно у простору одвојеном физичким препрекама или комбинацијом физичких са хемијским и/или биолошким препрекама, које онемогућавају контакт ГМО са спољњом средином или њихов утицај на њу.

Цурење пољопривредних помоћи: Међу пољопривредним помоћима (или субвенцијама), само оне које цуре, тј. које имају директан ефекат на разину производње или цена, подвргнуте су редуковању, а помоћи које цуре могу да се повећају, јер су смештене у „зелену кутију“ СТО. То је банална мистификација, јер све помоћи, укључујући и оне са колективним карактером, или из разлога заштите околине, пружају компетитивне предности производима који имају од тога користи, умањујући своју производну цену и, дакле, имају дампинг ефекат када се ти производи извозе.

Како цурећи карактер директних помоћи даване пољопривредницима ЕУ од 1993. године није признат до краја 2003. године, помоћ није у потпуности додељивана, пошто пољопривредници морају стварно да производе житарице, уљарице, говеђе месо, или свињско, како би имали право на то. Европска комисија је предложила јула

2002 да их тотално раздвоје, не захтевајући више да пољопривредници производе било шта: они би у будуће примали средњи износ директних помоћи добијених од 2.000 до 2.002, и морали би једино да одржавају земљу у стању производње, и не би могли да ту узгајају другачије старе културе од оних које већ носи та земља. С друге стране, они који нису добили директне помоћи током 3 године, неће имати право ни на шта. Захваљујући том раздвајању, Европска комисија рачуна да прошири свој извоз жита са 14, 3 М тона 2.000, на више од 18М тона у 2009. години, повећавајући проблем свог дампинга и глади.

Шарже: Свеукупна маса загађивача коју прима нека маса воде, или земљана површина у одређеном интервалу (на пример, број тона фосфора годишње).

Садржај

Пролегомена: Од Платона до Амартиа Сена	3
„Опасна“ коприва и налети хране-отрова.....	8
Британска Колумбија једе Био	9
Колико хране за цео свет?	14
Индустријска пољопривреда против човечанства	15
Уништавање Југа и „борба против уговора о слободној размени и за интеграцију народа“	15
Патуљаста кукуруз за циновску „Зелену револуцију“	15
Како моћни манипулишу храном и сиромашнима.....	19
Случај Британије после 1945: пољопривредни рат против Дивљег	19
Индустријска пољопривреда и глобални индустријски систем	21
„Права на интелектуалну својину над биодиверзитетом и формама живота“ - почетак краја људског рода.....	22
Збогом Селу и Граду.....	25
Светска пивска стратегија	25
Мала историја глади Европе и света	27
Глад, жито и хлеб у Европи	27
Глад Великог скока у комунистичкој Кини.....	30
Дефиниције глади МКЦК.....	33
Глад у свету је победива:	33
Стратегије глади.....	34
Ратови и глад.....	37
Јединствени светски проблем - „Ну грангу!“.....	39
Перверзија богатства	41
О историји пољопривреде у људској цивилизацији	47
ХРАНА КАО ОРУЖЈЕ	49
Храна као стратегијско оружје.....	49
Хранити: контролисати, хомогенизовати становништво	52
Потрошачки „алиментарни тероризам“	52
Зид у Палестини.....	54
Храна као политичко оружје у Африци	55
Помоћ у храни и типови помоћи.....	57
Неухрањеност изазива више од половине смрти деце.	59
Храна, друштво, политичка економија	61
Социјалне теорије о глобализацији и регулацији хране	61
О три историјска периода међународног пољопривредног развоја	63
Вртови произвођача хране у ресторанима Првог света.	66
Американци мање хране сиромашни гладни свет.....	69

Пшеница, кукуруз, пиринач-свето тројство планетарне исхране	71
Обрадива земља - инвестиција будућности	71
Гојазни и гладни	71
Пиринач и мондијализације: житарица и култура отпора?	74
Пшеница и пилетина	74
Табела са 10 првих светских извозника пољопривредних производа.....	76
Одрживи развој и пољопривреда	77
Тенденције основних производа хране	77
Пред агро-индустријским четвртим добом алиментарног система	80
Малијски и амерички пољопривредник.....	83
Неиздрживи развој и фактор 32	86
Мамаду Сисоко, почасни председник Мреже сељачких организација Западне Африке(ROPPA):	90
Храна и људска права	91
Историјски и политички контекст права на храну.....	91
Право заједнице да се храни	92
Алиментарни суверенитет	99
Права народа на суверенитет хране, инвестициони фондови и побуне	99
Америчко распрострањање ГМ у храни	101
Латиноамерички концепт суверенитета хране у политици САД.....	106
„Зелена револуција“ Кубе.....	111
Просек земље по становнику	111
Агробизнис-гиганти светски контролори хране	115
Рокефелеров план- од породичног фармерства до глобалног агро-бизниса.....	115
Национална безбедност, рат за храну, и мировне студије	116
Рокефелер и Харвард -изумитељи америчког агро-бизниса и ГМО - револуције	118
И још мрачнија будућност: рађање „агроцеутичког система“	121
Одговорност човека пред експоненцијалним генетским загађивањем.....	122
Одговорност агро-семенских компанија за генетски биодиверзитет	124
Амерички анти-ГМ погледи: како се свиња пари са парадајзом	128
Прогресивна пузајућа инвазија ГМО у нашим тањирима	131
ГМО и клонирање	134
Напунити мотор крвљу: трагедија некро-карбураната и етанолског тоталитаризма.....	136
Химере, масовном еутаназијом сиромашних.....	138
Зелена револуција, незавршена револуција	141
Индија- прво заморче америчког концепта Зелене револуције	142
Село у Панџабу и допинг приноса.....	145
Двоструко Зелена револуција и предачка искуства.....	147

Пољопривреда хоризонталних структура грађана наспрам алавог капитализма	148
Од конц-логора тоталитарних система ка укидању виталног простора, хране и здравља	150
Лестер Браун и еко-економистичка револуција	154
Вандана Шива- глас сиромашних против „апартхејда хране“	156
Трансгенска риба	159
Брустер Нин против „Франкенштајн хране“	163
Жан Зиглер против царства срамоте и рефеудализовања света	170
Безбедност хране и алиментарни тероризам	175
Ка експлозији генетских загађивања.....	175
Алиментарни тероризам, јавно мњење и агро-алиментарни лоби.....	180
11 септембар 2001 и алиментарни тероризам	182
Глобализација и ризици хране	184
Реквијем за пчеле.....	185
Биолошка оружја и пољопривреда.....	187
Природа опасности од биолошког ратовања, још од доба младог Черчила	187
Цена биолошког оружја	190
Сценарији биолошког ратовања : I-Кукурузни тероризам	191
Сценарио II : „Шугаво“ вино	191
Сценарио IV: А шта сте све бацали на Србију 1999?	192
Биополитичка производња/ Империлна био-власт	199
Каргил- невидљиви цин	199
Монсанто- армагедонска компанија одрживог загађивања	203
МакДоналдс: МакПрофит, МакТортура, МакДолари, Мак Канцер.....	208
Картагена Протокол о био-безбедности	212
Заједничка пољопривредна политика ЕУ	215
Дугорочна перспектива одрживе пољопривреде	215
СТО против ЕУ, за САД	217
Јогурт –путник.....	217
Радиографија земље Србије	218
(Мрачне) перспективе српске пољопривреде, баш као и државе.....	220
Србија и будућност ГМО	225
Са Картагена протоколом о биолошкој безбедности у ЕУ	225
Будућност хране	231
Када задовољство чула упозорава на глад!	231
Нано-намирнице, ГМ храна, функционална храна, трпезе сутрашњице	233
Аликаменти: лекови у тањиру.....	234
Функционалне нано-намирнице	234
Потрошачи као заморци за нано-производе.....	235

900 патената за само једног истраживача	237
Библиографија	239
Римска Декларација о светској безбедности хране (13- 17. II. 1996)	241
Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима	242
Ситуација исхране у свету © Hachette Multimédia/Hachette Livre	242
Еволуција светског становништва 1950-2050	243
Пољопривредни производи светског тржишта.....	243
Резултат енергетске анализе <i>Планета на једној фарми</i>	244
Мали субјективни глосар пољопривреде и хране	245

Зоран Петровић Пироћанац
ГЕОПОЛИТИКА ХРАНЕ
(Битна развојна компонента друштва у XXI столећу)

Уредник
Винко Ђурић

Обликовање текста и насловне стране
Милош Каурин

Сарадници-истраживачи
Симонида Петровић
Огњен Петровић

Издавач
Институт за политичке студије, Центар „Југоисток“

За издавача
Др Живојин Ђурић

Штампа
Драслар партнер

Тираж
300

Београд, октобар 2008.